

4440

అభిజ్ఞాపిక

శ్రీ శనగన నరసింహస్వామి

* * “మోదకైస్తాదయ” నాందీ భూతంగా ప్రజాప్రభుప్రబంధం విడివడింది. అటు కవిరాజు నిష్క్రమణం; ఇటు ఋతురాజు ఆగమనం. గుణాధ్యుడు లేని తెలుగుకొలువులో జీవకళ చెరిగింది. అఖిలాంధ్రపథం అంతరంగికంగా స్తంభించి పోయింది. నాటి పుంస్కోకిలస్వామి విషాదకంఠంలో వసంతగీతి చిక్కుపడింది. తదభిజ్ఞాపికయే ఈ కావ్యఖండిక.

1

స్వాగతమోయి ! మాంసల రసాల కిసాల కవోష్ఠ భోజనా
భ్యాగత ! మైత్ర సుందర నభావన మాగధ మండల ప్రభా :
స్వాగతమోయి ! ఆంధ్రజన సాగర హర్ష పయోతరంగ రే
ఖా గురుదాహ ! కోకిలనఖా ! మధురామృతగ్రాత మోహనా

2

తెలుగుతోటల మీదుగా తెగబడి లదె
పొంగి వచ్చిన దొకసారి పూలకారు
లోకము తదాభిముఖ్య ప్రలోభమూన
ఏల వినిపించవోయి నీ ఈలపాట ?

3

అళఖా ! ఏమిది ? కన్నుదోయి ముడివో లక్రూదకం బింతలో
శతజాంగములు ముద్దగా ముడిచి నిశ్శాస్త్రసంతు పెట్టెలో
ప్రకటింపబడె పంచమస్వరము ప్రభృష్టముగా; తెల్లు నే
లకు శుష్కించునె రాగభోగలహరీ లాభమ్ము పక్షి ప్రభూ !

రాత్రివేళ

బాలగంగాధర తిలక్

రాత్రివేళ, ఎవ్వరూ లేరింట్లో, మనకగా ఉన్న విద్యుద్దీపాల కాండ్రిలో ఒక్కణ్ణి బాల్యానీలో కూర్చున్నాను బోగ్ విల్లాపందిరిలో. ఒక్కనిముచం ఆగి తెరల తెరల్లాగ వీచే గాలిలోంచి ఎవరిదో ఏదో మధురాతిమధుర విషాదగానం నేరుగావచ్చి గుండెల్లోకి గుచ్చుకుంటోంది.

నిర్జనస్థలం, ఎవ్వరూలేదు. చుట్టూ పరచుకున్న మైదానపు నగ్న దేహాన్ని సృశించబోయే నిమల శాఖాగ్రపు వ్యగ్రపు తొందర, నిశ్శబ్దం మెల్లగా అడుగులువేస్తూ నడుస్తోంది. ఆకాశంమీద ఒక చుక్క మరోనక్షత్రంతో మాట్లాడే మాట మాత్రం మనస్సుకి వినిపిస్తోంది.

ఇంత రాత్రివేళ యీ గానం ఎవరిదో చీకటి కాగితంమీద స్లాటినమ్ తీగలాగ మెరుస్తోంది; ఏదో విషాదాన్ని హాయిని భయాన్ని పంచిపెడు తూంది. ప్రాణాలకి అడుగున ఉన్న సుతారపు తీగల్ని కదలిస్తోంది. ఏదో విఫి దృప్తమైన జీవితంకాబోలు. పాపం మొరపెడుతోంది జాలిజాలిగా. సంకీర్ణమైన విశ్వరహస్యం మరీ మరీ నిగూఢమై కదలే నల్లని నీడలలో కలిసి పోతోంది.

చెరచబడ్డ జవ్వని విడివడిన పృథు శిరోజభారంలాగ యీ నిశీధం మలిన మలినమై, చెదిరిన తన అందాన్ని చీకట్లతో కప్పకుంటోంది.. ఒంటరిగా నాలో ఊహలలో అవ్యక్తంలాగ ఒడుగుతోంది. అనంతమైన శూన్యాన్ని అలుముకుంటోంది. ఏదో పాటమాత్రం ఏడుపేడుపుగా సన్నగా తీయగా గాలిలో ఊగుతోంది. నీరవమైన ఏకాదశి నిశీధాన్ని రెండుగా చీలుస్తోంది

కలగూరగంప

పుష్పగిరి తిమ్మనార్యుడు:

ఆతని కృతులు

శ్రీ వేదము వేంకటకృష్ణశర్మ

సాధారణముగ ఇంతవఱకు పాఠశాలాంత (S. S. L. C.) పరీక్షలకు నీతిపద్య సంకలనము ఏనుఁగు లక్ష్యులకవి కృతి భర్తృహరి పద్యములనుండియే జరిగి యిది. ఈ 1958 సం॥ పరీక్షల కేర్పడిన తెలుఁగు పాఠ్య ప్రథమభాగమున తిమ్మనార్యుని కృతినుండి తీసికొన్న పద్యము లాస్థాన మాక్రమించినవి. అనునాయతిగా వచ్చుచుండిన ఏనుఁగు వారి జిరాయతిపాఠ్యులు పుష్పగిరి వారి కొసఁగులు సంప్రదాయభిన్నము.

అనువాదకళలో ఏనుఁగు వారు చూపిన లాక్ష్యము భర్తృహరిని తెలింగించిన యెలఁకాచివారికిఁగాని, యీ పుష్పగిరి వారికిఁగాని పట్టుబడలేదు. భారతీ మల్లధూ పాలుని పేర మకుట నిర్మాణ మొనర్చి యతినికీ అంకిత మొనర్చవలసిన బలవంత బ్రాహ్మణార్థమునకు లోఁగిన యెలఁకాచివారి పద్యము లన్నియు ప్రాయశఃపాద్యార్థములముల; ఒండె మఱేభములు, చిన్న చిన్న అనుష్టుప్సు లలో మూలగంధకర్త యిమిడ్పిచి నీతులను సహితము కార్తూలనులేభములు కబళించివైచినవి. ఇక పుష్పగిరి వారు కొన్ని పద్యముల యెత్తుగడలలో ఏనుఁగువారిని అనుకరింపఁ దలఁచిరి; కాని బోల్తా తప్పలేదు. ఈ త్రిమాత్రలేకాక యింకిరురు మూనరుగూడ, దీని— నాంధ్రీకరించిరి. నాశితకవాఙ్మయ సర్వస్వము—ఈ భర్తృహరి వ్రాసిన వారి నందఱినిగూర్చి వ్రాసియు గ్నను. కావున, నిపుడు తిమ్మనార్యుని—ఆతని కృతులనుగూర్చియే—యిందుక వివరింపవలెచిరి.

తిమ్మనార్యుడు స్వతంత్ర కావ్యముగ రచించిన ‘సమీరకుమార విజయ’ పీఠికాభాగమున తిమ్మగూర్చి యిట్లు చెప్పకొనెను :—

“త్రిమామయత్నాద సేనాగతాధ్యక్ష్య తిత్త్యకవిత్వ మచార్యుడుండె నాశ్వలాయననూత్రహరి విశ్వామిత్ర గోత్రాత్మచంద్రుండఁ గుళిమతిని అలపుష్పగిరి యప్పనార్యున కాబశాం బకును సుపుత్రుండఁ బ్రహ్మవేత్త యైన వేంకటకృష్ణయ్యగణికిని వేంకటాఖ్యకవీంద్రున కవరజాడను సరసగుయ్యుతుండఁ, వరకవి, తిమ్మనార్యయ్యుండఁ నేను జననమంది, మనుట కెల్ల ఫలము గల్గఁగృతి యొక్కటి రచించ నూహనేయుచున్న నొక్కనాడు॥”

ఇతఁడు విశ్వామిత్ర గోత్రుఁడనియు, అశ్వలా యన నూత్రుఁడనియు, పుష్పగిరి అప్పనార్యునకును, బ్రాహ్మణంబకును పుత్రుఁడనియు వేంకటకృష్ణయ్యకు, వేంకటాఖ్యునకుఁ దమ్ముఁడనియుఁ శిష్యుకొన్నాఁడు. ఇంటి పేరినిబట్టి ఇతఁడు వైదికుఁడని ఊహింపవలసి యున్నది. తాను మామమడుపాసినని పయి పద్యమందలి మొదటిపాదమునఁ దెలుపుకొన్నాడు. కావున నే ‘సమీరకుమారవిజయ’—ను ఇచ్చశకతానుగ్రహర్థము వ్రాసి నాఁ డనఁదగును.

ఇతని ఆభిజనము నెల్లూరుమండలము. — కొవ్వూరు తాలూకాలోని మోడేగుంట అను గ్రామము. ఇతఁడు పదునెనిమిదవ శతాబ్ది క్రీ. శ. 1750-90 ప్రాంతమువాఁడని ఆంధ్రకవుల చరిత్రమునఁ గలదు. ఇతని స్వతంత్రరచనలలోఁగల శిబుసాష్టవము, మంజుల మధురధారాధోరణి అనువాదములలోఁ గనబడవచ్చును. ఆంధ్రీకరణమున సందర్భమసారముగ ఉచిత శిబు ప్రయోగముచే రసోత్పాదన మొనర్చుటలో నీధివాక్కుఁ డనిపించుకొన్న శ్రీనాథకవిసార్వభౌమునికిఁబ్రదిరువారి వారిలోఁ గొందఱ కట్టిప్రజ్ఞ అలవడలేదనుట సాహసము గానేరదు.

క ల గూ ర గ ల వ

ఇతఁడు ఉభయభాషలలోను మంచిపాండితి గలవాఁడు. కవిత్వాభిధిని నిరంకుశముగ సంపరిపఁగలవాఁడు. వేదాంతశాస్త్రపారంగతుఁడు ఇతఁడు—

(1) భర్తృహరిశతకత్రయము, (2) సమీర కుమారవిజయము, (3) సాధు మేధానిధిశతకము, (4) శేషశైల విహారశతకము, (5) తిలకదాంబాపూరి—అను గ్రంథములను రచించెను. ప్రకృతి మీతని భర్తృహరి నీతి శతకమునాత్రి మే ప్రచారమున నున్నది. పరిశోధకులు త్రితిలో నది యొక్కటై తిమ్మన వ్రాసినాఁ డనుట పారపాటు. తక్కిన గెంటినీరూప అతఁ డాంధ్రకరించెను. కాని, లభ్యమయినవికాదు. సమీరకుమారవిజయమును వావిళ్లివారు ముద్రించిరి. సాధు మేధానిధి శతకమును కావలి ఉన్నతిపాఠశాలాంధ్ర పండితులు శ్రీ కేసరి సుందరరామశర్మగారు సంపాదించి 1938 సం॥న వ్రాంతమున నెల్లూరునుండి వెలువడుచుండిన— 'స్వతంత్ర'—నును వారపత్రికలో నెలువరించిరి. తక్కిన వాల్మీకి సంగ్రహముల కృతులలోఁ గొన్ని పద్యములుమాత్రమే లభించినవి. దొరకినంతివఱకు యీ తిమ్మనాధ్యుని కృతులలోని పద్యములను శ్రీ కొమాండూరు రామానుజాచార్యులవారు సేకరించి నాకడకుఁ బంపిరి.

ఇతఁడు ఏనుగులక్ష్యగాకవి యెఱుగఁపల నవలంబించియు భర్తృహరిశతకానువాద మంత రసంతముగఁ దనిగింప లేకపోయెనని వచించితినిగనా! అందులకుఁ గొన్ని యుదాహరణము లిత్తును :

(1) (ప్రసహ్య మణి ముద్దరే నృకరవక్త్ర) దింహ్లా)స్తరాత్ : మూలము)

దీనికి వినుచువారి అనువాదము :

“మకరముఖా న్తరస్థమగు మానికముం

తెకలింపవచ్చు, బా

యక చలదూర్మికా నికరమైన

మహోదధి చాల్వవచ్చు, మ

క్షకమునఁ బూవుదండవలె

సర్పమునైన భరింపవచ్చు, మ

చ్చిక ఘటయింప బూర్జిజన చిత్రియఁ

దల్పు నస్సాగ్ర మేరికా”

పుష్పగిరివారిది :—

“మకరముకోలునున్న పెనుమానికమైన

హరింపవచ్చు; దు

శ్చిక చలదూర్మిభూషణము నాగరమైనఁ

దరింపవచ్చు; తుం

త్పూ) కుమితిభోగినైనఁ బువుదండవలెం

దలఁదాల్పవచ్చు; బా

యక ప్రతికూల మూర్త వృద్ధయంబని

(తిప్పక రాదోకప్పుకున్.”

(2) (హంతిశ్చేత్కృతవచేన కిం? కిమరిభిః

క్రోధో వైచేద్యేహివాం : మూలము.)

ఏనుఁగువారి ఆంధ్రకరణము :—

“క్షుమకవదంబు, క్రోధమది శత్రువు, బ్బాతి

హుతాశినుండు, మి

త్రిము తెనుగుండు, గుడ్డనులు దాగు

పన్నముల్, సువిద్య వి

త్రి, ముచిత్ర లజ్జ ఘోష, ముదాత్రి కవిత్యము

రాజ్య, మిత్రహ

ప్రముఖ పదార్థముల్ గలుగుపట్టునఁ

దత్కవనాదు లేటికా.”

పుష్పగిరివారి తెనుఁగుసేతి :—

“క్షుమమదియున్న నేల కవదంకి బరి

యేటికెఁ గ్రోగమున్నకి, దా

య మలము నేల చిచ్చు, పరహాషగమేల

సుహృత్తుగల్గ, మా

గ్గ మనుజుఁడున్న నేల ఫణి, ద్రవ్య మదేల

సువిద్యయున్న, సి

గ్గమరిన సామ్యులేలకి కవితాధ్యుత గలిప

రాజ్య మేటికా.”

(3) (విపది ధైర్య మభాభ్యుదయే క్షునః మూలము)

ఏనుఁగువారి అనువాదము.

“ఆపదలండు ధైర్యము, సమంచిత సంపదలందుఁ

దాత్రియున్,

భూపసభాంతరాశిమునఁ బుష్కలవాక్పరుత్య, నూజి

బాహోపటుశి క్షిరయన్, యశిమునం దనుర క్షియ, విద్య

యందు నాంభాపరివృద్ధియం బ్రకృతిజన్య గుణం

బులు సజ్జనాశిన్”

(ఆనంద ముద్రాలముమువారు క్రీ. శ. 1926

సం॥న ప్రకటించిన భర్తృహరి త్రితిలోని పద్యము

లలో వైపదియము కడపటిపాదమున “ప్రకృతిశిద్ధి

గుణంబు” లనుటనే యతివోష మేర్పడినది. ప్రమాద

జనితము కావచ్చును.)

పుష్పగిరివారి పద్మము:—

“అపదలను హైర్యము, మహాభ్యుదయములను
నోర్చు, ప్రాథనా

చాపటిమంబు రచ్చలను,

సంగరరంగమునన్ బరాక్రమా

నోపము, కీర్తి నిచ్చియుం గడున్

వ్యసనంబు శ్రుతిం దిలిర్చు, బ్ర

హ్మపను లొప్పుచుండు, రివి పాయములై

తియిండు బొంబగన్”

చిన్న పద్మములో నియమించు విషయమునకు

తెచ్చివృత్తిము రచించుట:—

(1) (ఆరమ్యులరీతి, క్షయిణీ క్రమేణ, లక్ష్మీ
పురా వృద్ధిముపైతి పూర్తి : మూలము)

వినుండువారి రచన:—

“మొదలఁ జూచినఁ గడుగొప్ప పిదపఁ గుఱుచి,

యాదిఁ గొంచెము తర్వాత వధిక్మమును

దూరు దివిపూర్వపరభాగ జనితిమైన

చాయబోలికఁ గుజనంజముల మైత్రి”

పుష్పగిరివారు చాసివది:—

“మొచ్చింఁ గొల్లఁ బిమ్మట క్షయించును

తెప్పటిపూటఁ నీపనాకొ

గుచ్చితుల్యై, నొల్లఁ గడుఁ గొంచెమునై,

మఱి మీఁద మొచ్చుచున్

వచ్చు వివేకమచ్చిక ప్రవంబుగ నూపటిపూట

నీపనా; నిచ్చులు నిత్రెఱంగులొగి, నెయ్యము సేయించు

న్యవేత్తోన్”

(2) (పుగమీనంజనానాం, తృణజలంజనోప
విహిత వృత్తివాన్: మూలము)

“వినుండువారి ఆంధ్రీకరణము:—

కడవుచే నీటిచే మోదకలనచేత

బ్రతుకు మృగమీనంజనప్రకరములకు

శిబర కైతర్ నూదకజముల జగతి

గారణములేని పగవారుగారె తలప”

పుష్పగిరివారి కృతి:—

“నీరచుం బూరి సంతసము నిచ్చులు లేవనమై

పాసంగ, నెవ్వారికిఁ గీడుపేయక ప్రవర్తలు మీన

మృగాద్యులంబు నిష్కారణవైర మూనెదగు కష్టము

నాగు మేధానిధి”

దాశీరారసూచకుల్ వారిజగద్గు కట్టవేయు, వారి
దయారహితస్వభావమో?”

కావ్యలక్షణములు సంతరించుకొన్న సమీర
కుమారవిజయ, ప్రశంస—ఇట అప్రస్తుతము.

‘సాధుమేధానిధి’ శతకమునకు—‘రఘునాథ :

శతకమును నానూతనము గలదు. ‘అనాథనాథ

రఘునాథా, సాధుమేధానిధి’—అన్న మకుటముతో

ఇందుగల పద్యములు 108. కాని, 90 నుండి 108

పద్యములవఱకు అంతుపట్టుటకు మీలనేసంత గా శిథిలము

లయినది. మకుటముంబట్టి యిది శార్దూలమతేభవృత్తిము

లలో నవదించిదుట నిశ్చయము. కవి యీ శతకపద్యము

లన్నిటిని సాధ్యమయినంతవఱకు దుష్కరప్రాసము

లతో సాగించినాడు. నవకసాంపు మృదులమున

కింపుగ పెంపొందినది. కొన్ని పద్యము లీక్రింది

ఉదాహరణములు :

(1) “రా! నాస్తోద్ధృత దివ్యకౌఠ్యకళిరా; రావే,

సుమిత్రాసుత

న్నహా పూర్ణ కటాక్షి రా! పరజానాన్తిహం

స్థిపంకజ; రా

వే, హారముల కుంహలాధిరణ; రావే, రాము!

సంక్రాంతి నీ

తామృతేన్ద్ర, యనాథనాథ, రఘునాథా,

సాధు మేధానిధి!”

(2) “సంసారార్థి దపింపఁగా, వివిధ దోషంబుల్

ప్రకల్పించఁగా,

హింసాపూర్వక బుద్ధి నై మెలఁగఁగా, నేల

యనెడితొనె, ది

మాంసాపృజ్యయ దేహమోహము హరింపకొ

లేనకి మాయామృగ

ధ్వంసివాన్, యనాథనాథ, రఘునాథా

సాధు మేధానిధి”

(3) ఉగ్రాంధోద్భవ జంధిభ్రష్టముఖ

దేవోత్తంఃకోటిర కో

ట్యగ్రభ్రాజత దివ్యరత్న

రుచిరుచ్ఛాంత్రోద్వయా, ధూపభో

దిగ్రాజద్దనకీర్తిధామ, నిది వార్తిమౌరవాశోషణో

దగ్రకోధ, యనాథనాథ రఘునాథా,

సాధు మేధానిధి”

- (4) "చిత్సంపత్తి యొకింతలేదు కడుసక్తిలంబు
 కిలంబు, యొ
 క్షిత్సంపర్కమునందె కాంక్ష, శిష్యముకా
 క్షిణించె, సర్వార్థనం
 బాహుళ్యంబునఁ గాఁముంగడిచె, రావహుగ్ని,
 ననుమ్రోవ, వి
 ద్వత్సంబోధ, యనాథనాథ, రఘునాథా,
 సాధు మేధావిధి"

పైపద్యములన్నియు, ముకుటము ననుసరించి కడ
 పటిపాదమెల్ల "తి" వర్త యతిమైత్రి వర్తములతో నే
 కుడివరకును పాగులునుబట్టి, శీతకమంతయు, ఆపే,
 తాను వ్రాయవలసిన నిర్వచన మొకటి ఈ కవి కొని
 తెచ్చుకొన్నట్లయినది.

ఇతని మఱొక శీతకృతిహాదా పైదానివలె నే
 కడపటిపాదమేకైక యతిమైత్రివర్త సంకోభితము. 'శేష
 శైలివిహార'యను దివ్యమమలాలంకృత మగు ఈశీతకము
 కందపద్యములలో వ్రాయబడినది. ఇందలి యనుకముల
 గమకము కెల్లమూర్తసాభాగ్యము, ధారాళ ధారాపాట
 వము కొండొకయొడ పోతనగారి పద్యముభురిమ జాలు
 వాటుచు—హృదయూహోదయం గూర్చుచున్నయది.
 ఉదాహరణకుఁ గొన్ని పద్యములు—

- (1) "ధారిత్ర, భారిత్ర, మారిత్ర, త్రాత్రపు నీవని
 తలంకు దైతేయవత్సా
 వ్రాతిధిరా, ఘాతహరా, కాతశిరా, కూర, శేష
 శైలివిహార"
- (2) "వర్ణించె, నీకథ లాకర్ణించె, నన్నుఁ బ్రోవఁ
 గది యెరుగనిభా
 కరైజనవర్త పురస్వర్ణప్రాకార! శేషశైల
 విహార!"
- (3) రాధారతి గాధాశీత బోధాయతి హృదయ,
 ధూరిశ్వసర
 త్యాధార, సాధారణ సాధానాపార,
 శేషశైలివిహార!"
4. హృద్యంబులు, మద్విరచిత
 పద్యంబులు వినుము గోపభామా గృహ కుం
 భోద్విత్పక్వకృతాదిధి
 సత్కృత్యుతిహార, శేషశైల విహార!
5. పంకావ్యతి కంకారిత
 పంకావృత భవితయోధిఁ బాపుము, యుచ్చ
 ర్మింకర యతి కంకరసుతి
 పంకరితోకార, శేషశైల విహార."

ఇక ఇతని తిరువడంబానులిలోని పద్యముల
 సంఖ్య సరిగా తెలియజేయుట లేదు. శిథిలమయింది
 పోగా, ఇప్పటికి దొరికినవి యేఱది పద్యములు
 మాత్రమే. అన్నియు లక్ష్యానికా వృత్తిములు—దీని
 కిది "పూరంబజననీ, తిరువదాంబముఖ రమ్యశిథింబ,
 పుష్పిత శీత కదంబ జగదంబా" అను ముఖ్యమున్నది.
 ప్రతి పద్య మంత్యప్రాస నియమబద్ధమై, ఆద్యుతిశిబ్ద
 సౌష్ఠవసముపేతమై పాడుట కనువుగ నున్నవి. కొన్ని
 పద్యము లీరింద మచ్చున కీఁబడినవి :—

(కొలుపు వర్తన)

"కింబర విలోల నయనంబులు విశాలజఘనంబులు
 మరాళి గమనంబులు, పృథూశో
 జంబులు, చిసాంచిత భుజంబులు స్వీతాస్యవన
 జంబులు రహించ వెలువంబోలుక నేనే
 ల్పుంబవఁచి విన్ను లుడిగంబు లొనరింప సురలుం
 బలసి కొల్ల, నని కింబలరుదాపే
 రంబ జననీ, తిరువదాంబముఖ రమ్యశిథింబ
 పుష్పిత శీత కదంబ జగదంబా."

(శ్రింగార వర్తన) :—

లింబ మగురాగర ఫలంబు, లవలిదీర్ఘ సఖంబు
 కపోలఫలంబు, హాసవాంహ
 రంబును బ్రభుల్ల కుసుమంబు, కుచిద్యవ్యతిరేకంబులు
 శిశిజ మధుపంబులును కాలా
 పంబులు దిలిగ్న ప్రమదంబు వనంబని వనంబును
 దలంచు హరిదంబరను నిశా || పే||

(శౌర్య వర్తన) :—

కింబము మహేంద్ర సేవకంబు విదళించు పసిదిం
 బలలశోకల శిరంబు లురువో గా
 త్రంబులు, కరంబులు, నురంబులు, ఎరంబు
 లందరంబులు బుల్బు బవరంబున భవత్
 డంబు, మహిమసుర బలంబునకు భీతిజనకంబు
 కరాగ్ర ముసలంబు, భరితే || పే||

(దుర్జన వర్తన) :—

నింబతిగుళాఖ లమితింబుగ ఫలించిన, ప్రియం
 దెసఁగ వాయుసవయం దెవుడు భక్షిం
 చం బరువులేత్తు కరణిం దెమ, మూసజనంబు
 గడియించిన ధనంబు దింఁ బ్రాప్తిం
 చుం బగులపోల్కిన నుపథం దెనయు మూర్త
 విసరంబు శివభిక్తుల విధం బరయతో || పే||

పద్యము లన్నియు ఈశోరణిలోనే వడిచినవి!
 ఈశీతకపద్యము లొక్క మైత్రిపరమలయినవి మాత్రమే
 కాక, నీతి శ్రింగార వైరాగ్యాదిగ్రామ్యతక విషయోద్ఘాటక
 ములు. కవియే యందలి పద్యములకు ఆ యా విషయ

పాతతరం కూచిపూడి నాట్యచార్యులలో కట్టకడపటి మహానీయుడు

భరతనాట్య కళానిధి కీ. శే. వేదాంతం లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రిగారు

గత జూలై 13 వ తేదీన ఆంధ్ర రాజధాని నగరంలో దివంగతులైనారు

ఆంధ్ర నాట్యకళా చరిత్రలో ఇది ఒక మహాధ్యాయానికి ముగింపు

మరి నమస్కరించి ఆయిదు భాగములుగా విభజించి వాడు:—(1) కొల్లవర్జన, (2) శృంగారవర్జన, (3) శౌర్యవర్జన, (4) దుర్జనవర్జన, (5) ప్రార్థనము:— అని క్రమముగా పది పేర్కొనబడినవి.

ఇతని సమకాలికుడగు కంకంటి పాపరాజు ఇతని కావ్యనిర్మాణ సందర్భమునకు హామీపడినట్లు ఈ కవియే నుడివియున్నాడు,

“అని కిరీటికి శౌరి తోడయినట్లు
లమ్యహాళవి సాహాయ్య మాచరింపఁ
గృతి నొనర్చుగఁ బూనిన యేను మొదట
సెంతు ముద్రాంశిధి ఘడి యెట్టు: లనివ!”

ఇతఁడుగూడ ఉత్తర రామాయణము గ్రామ్య నపుడు పాపరాజునకుఁ దోడ్పడిన ట్లాకరవాదము గలదు. నన్నయకు దిరువారి వారిలో నిట్టిదికాదు. ఇదంతవఱకు సత్యమేకాని, యిదిపురి రచనలను జక్కఁగ బరిశీలించినపుడు మాత్రము కుడియొడమలుగ నుండుననుట నిస్సంశయము. జటిల శబ్ద సమాస ఘటన యందుఁ గంకంటివారిది, కుడిచేయియైన, శ్రుప్పగిరి వారిదియొకమదిని నిర్ణయించుటలో భాగమంతిగా లేదు.

ఈ శ్రుప్పగిరి తిమ్మనాథుని కృతు లన్నియు లభ్యములయినవాఁడు ఆంధ్ర శారదకుఁ బుష్టియుఁ, దెనుఁగుప్రభకుఁ దుష్టియు నెహారగలదు.

గ్రంథ విమర్శనము

“అరుంధతీవళిష్ఠము”

రచన: శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు. ప్రాప్తి
స్థానము: బి. వి. ఆంధ్ర సమస్య, రామారావుపేట—
కాకినాడ. ధర: 2-0-0.

నూర్గురు కొడుకులనుగన్న వసిష్ఠుడు సదాబ్రహ్మ
చారి. పుడ్రపోవేతమైన భోజనమును తీసికొంటూన్న
అగస్త్యుడు నిత్యోపవాసి.

సదాబ్రహ్మచారి దారి యిమ్మున్నాడని ఆరుం
ధతి అనగానే నది దారియిచ్చింది. నిత్యోపవాసి దారి
యిమ్మున్నాడని అనగానే తిరిగి రావడానికి నది దారి
యిచ్చింది.

ఆరుంధతి ఆశ్చర్యం చేసి భర్తను ప్రశ్నించింది.
దానికి వసిష్ఠుడు సమాధానం చెప్పాడు. ధర్మమునకు
అంగముగా కామమును నేమిచు భ్రాంతిహీనుడు సదా
బ్రహ్మచారి. అన్నమట్టివా, అబ్బకపోయినా సమ
బుద్ధితో ఉండేవాడు నిత్యోపవాసి,—ఇది ఆనాటి
గానీ స్థానిక ఆదర్శమైన ధర్మం. ఈ ఆదర్శాన్ని
పునాదిగా చేసుకొని ధర్మం జీవిస్తూవుంటే దానికి
అంగములై ఉండేవి ఆర్థకామలు. ప్రధానమైన
ఆదర్శం నశిస్తే పాశవత్వ తనంతట తాను ఉద్భవించి
ప్రకృతిని ప్రలోభంపాలు చేస్తుంది. తద్విధంగా ఆదర్శ
ధర్మాన్ని నాశనంచేసుకొన్నది సృష్టి తనచేతులతోనే
అన్నమాట. ఇక పురుషార్థాలు అపార్థాలు అయాయని
వివరితార్థాలు అనకక్కరలేదు.

సుప్రజాకోసం వివాహం. కామతృప్తికి సాధ
నంగా ప్రకృతిని ఉపయోగించుకుంటే పురుషత్వం నశి
స్తుంది. బ్రాహ్మమైన నిర్వచనం మనువు ఇలా నూత్రిం
చాడు.

“కామతృతాన ప్రకాశా

వచైవ హస్త్య కామతా” — అనిని ప్రత్యక్ష

మును సత్యమాత్రానికి ముడిచేసి ఆదరించి చూపిన
ఆదర్శపురుషులు భారతీయ ఋషులు.

నేను వచ్చేవరకూ ఈ కమండలువు పట్టుకుని
ఉండు అని వసిష్ఠుడు వెళ్ళిపోయాడు. ఎన్నాళ్ళకో
గాని రాలేదు. అంతవరకూ ఆరుంధతి ఆలాగే ఆ
చోటనే చిత్తరపులా నిలిచి ఉన్నది.

ఇసుక వండిపెట్టుకున్నాడు. చేసిపెట్టింది. పెండ్లి
చూపులకువచ్చి వసిష్ఠుడు వసువయిన ఆరుంధతిని
పరీక్షించాడు. ఆవిధంగా. ఆమె అన్నింటా ప్రశ్నలు
శ్రేణిలో నెగింది.

కన్యాదారి కర్తవ్య ప్రజాపతి ధన్యుడనయినని
అనుకొన్నాడు. సర్వ సురసామ్రాజ్యాధిపతి యయిన
శంకరునకు పిల్లనిచ్చి ఉచ్చిష్టయిన హిమాచరేంద్రుని
కంటే తానే నొప్పనాడననుకొన్నాడు.

విచిత్రము, పవిత్రము అయిన ఇతివృత్తిం. శ్రీ
శివరామకృష్ణగారు చెప్పినట్లు బులుసుగారింటి పనులు
పండితపామరులకు మున్నించదగినవే అయి ఉంటాయని
అనడానికి ఈ నూతన రచన తిరుగులేని సాక్షి.

దురవగామామైన భావమేదో కావ్యానికి జీవ
మని వెట్టిలిలువేసే ఆకాంక్షల కావ్యాలు కుప్పకెప్ప
లుగా ఉప్పలిల్లుతూన్న ఈ దినాలలో వేంకటేశ్వరులు
గారి యీ కృతి ప్రవాహానికి ఎదురీత అయింది. ఇందరి
కని చాలమందికి తెలియదనే అనవచ్చు. ఈనాటి
అభ్యుదయ మార్గావ్యేచక సాహిత్య రంగానికి ఈనాటి
రచనలు ఆదర్శములైతే గార్వస్థ్యధర్మము మళ్ళీ మూడు
పువ్వులూ, ఆరు కామలుగా విలసిల్లుతుందని అన
వచ్చు. ఆర్థమైన ధర్మబోధకు ప్రతిహతమైన రచన
ఎప్పుడూ స్వయంకృద్దీని సాధించోలేదు. విశ్వజనన
మైన భారతము ఈనాటికీ సర్వలకూ సర్వవిధాలా
ఉపాదేయమై ఉన్నదంటే అది బోధించి ధర్మ
ప్రకృతి నిష్కంటకమన్నమాట.

సాంఘిక శీతవమును శ్రునీకముచేసి గృహము సద్గృహము కావాలనే ఆకాంక్ష మానవునకు ఎలాటికీ ఉంటుంది. దానికి వైతాళికులు ఎన్నడును ఉండనే ఉంటారు. వారిని గుర్తించడం సంఘ ధర్మం.

విషయము ఎంత విజ్ఞాన ప్రదమో రచన అంత మనోజ్ఞముగా విరాజిల్లిన గ్రంథం ఇది.

“తరుణి! సంసార దీర్ఘయాత్రాపరులకు నరయ సులభంబులౌ సుపాయములు గలవు శివుడమాన్విత ధర్మహర్షమును బట్టి పొందవచ్చు యాత్రానందమిందువదన!

“పెంపునఁ దరించి యొగులఁ దరింపచేయ సారవంతరింబు నిజము సంసార మగును ఆత్మికుడీం భరిత్య కామా విలమగు నీచ సంసార మే సర్వ నింద్యమగును” —

కలస్యనం

ఖండకావ్యసంపుటి. రచన: శ్రీ గజ్జెపల్లి సత్య నారాయణరాజు: ప్రచురణ: తెలంగాణా రచయితల సంఘం; హైదరాబాదు; వెల రు 1-25.

ఈ సంపుటిలో మొత్తం 32 ఖండకృతులు ఉన్నాయి. వీటిలో దాశరథి, రాయప్రోలు, మొదలైనవారివిద చెప్పినకృతులు కొన్ని. గాంధీగారివిదా, అస్పృశ్యతానివాదం విదా, ఆంధ్రావతిరణంవిదా, బుద్ధుడివిదా రచించిన కృతులు కొన్ని. శ్రీ సత్య నారాయణరాజుగారు ఉదాత్తిమైన కవితా వస్తువును సేకరించినప్పుడు మనోహరంగా రచించగలరు. ‘ప్రాజ్’ అనే కావ్యంలోనుంచి ఒకటి రెండు పద్యాలు:

హాయిసోసంగు మంద మల
యూనిల పంచీలంగు సంజకం

జాయ నలుంగులంగున బ్ర
సన్నిత గన్న మనః ప్రకృతిలో
కొయిలపాటలం దిలము

కొన్ని సుఖస్వం మెత్తి పేగం
వోయి! ప్రభా! యటంచు మగు
కోజ్వల గీతము నాలపించితిన్.
అపధిగీతికావ

మనంత విశాల వినీల నిర్మలా

ఆర్థరసాయనశాల ముక్త్యాల, (కృష్ణ)

(స్థాపితము 1925.)

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధముల
నిలయము. ఏ మందు కావలసి
నను మాకు వ్రాయుడు. నమ్మక
మైనవి లభింపగలవు.

ఆయుర్వేదభూషణ

పేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. వ. సి.

Consulting Physician

జీవాటదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి-భారతాంబ బొల్లి,
సమస్తచర్మవ్యాధులచేపీడింప
బడుచున్న తన సంతానం!
కోసంఎంతవిచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1930 సం॥రం)
ఇదుగో మా చికకాల ఆనుభవంతో
ఇమా ఉన్న అభిదానం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి ఆండ్ కో.,

గోపాలపురం (ప్రొ.గో.జ)

గ్రంథ విమర్శనము

కౌశ్యు దాటి సత్వపరి

కర్పిత సర్వ జగద్విలాస రీ

లాశియ దీపితంబయి ను

భావహ మై జలజాన నాది యో

గీసులకై నీ క్కముగ

నెన్నగరాని పథంబు నంటినన్.

పూర్ణెందు లింబంబు జోలిన నెమ్మొగు

దరహాస చంద్రికల్ బరపుచుండ

సుందర నయనారవిందముల్ చిక్కిని

కరుణాసవంబును సురియుచుండ

నీలారుణాంబుడు శ్రీ లలితాంగముల్

శృంగార వృష్టి వర్షింపుచుండ

భానుసహస్రవిభాజిత మణికిరీ

టము విశ్వయును ప్రకాశ మొనరింప

కలిత పీతాంబరంబు చక్కనికురాయి

చిలుకగారికి నాట్యంబు గజపుచుండ

చల్ల చలగ పువ్వికి జారికచ్చె

దివ్య మంగళయూర్తి వాడేవుడవును.

ఈ చివరి పద్యం లీలాసకుని 'వేణీమాదల' అన్న పోకానికి దీటుగావుంది.

ద త్త మ హి మ

రచన : శ్రీ మిన్నికంటి సురువాళ శర్మగారు.

ప్రాప్తిస్థానము : రచయిత, బ్రాడీషేట, రీ క లై న్, నంటూరు—2; నెల రూ 2/-

ఇది 480 పేజీల అతధినిగల అర్థవప్రాముమైన గ్రంథం, ఈ గ్రంథాన్ని 2 రూపాయలకు ఎలా ఇవ్వ గలిగారా అని ముందు ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది. కాని, పరమ ఆస్తికులూ, దత్తాత్రేయోపాసకులు అయిన శ్రీ గోవిందరాజుల శ్రీనివాసరావుగారి ప్రోత్సాహంతో ఈ గ్రంథం సృష్టింపబడినదిని చదవగానే మనకు ఆ అమూల్యం తీరుతుంది. దీన్ని వచనంలో సంఘటించ వలసినదిగా కూడా శ్రీనివాస రావుగారి ఆ దేశ మై న ట్టు ర చ యి తి నె బు తున్నాడు. నిజానికి ఇది పద్య రచనగా సాగివుంటే దీని ప్రయోజనం బహు పరిమితమయ్యేది. ఇది కులభ గ్రాహ్యంగా వచనంలో రచించ బడివుండటం ముదా కరం.

దత్తాత్రేయమ్ము మన దిజ్ఞాన సర్వస్వానికి సంకేతం. యోగ విద్యా సర్వస్వానికి ప్రధాన కారణం. సమగ్రమైన ఆయన చరిత్ర తెలుగులో ఎక్కడా వున్నట్టు కనుపించదు.

శ్రీ సురువాళ శర్మగారు బ్రహ్మాంశ పురాణం లోని దత్తాత్రేయ మాహాత్మ్యమును నేకరించి దాన్ని తెలుగు వచనంలోకి అనువదించాడు. దీల్లో దత్తాత్రేయ వతార చరిత్రే కాక ఉపాసకులకు ఉపయోగకరంగా, అష్టాత్తర శతినామాది కొంత విషయంకూడా చేర్చారు. ఇదిగాక అందంను అనేక ధర్మ సూత్రములు, కర్మ కౌంఠకు సంబంధించిన వివరణలు వున్నాయి. విసుగు జనించకుండా చదువుకోవటానికి అనేక ఉపాఖ్యానాలతో నిండివుంది. అయినా పరమ పవిత్రమైన దత్తాత్రేయ చరిత్ర చదవటానికి విసుకేరబడి. ఇంటింటా వుండదని పునీత గ్రంథం.

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు		
4 వ కలకు పేజీ కాజుల్	కంట్రాక్టు	
2 లేక 3 కలకు రూ. 125/-	రూ. 100/-	
2 లేక 3 కలకు పేజీ		
ఒక (చిరావు) రంపు	90/-	75/-
లోపలి పేజీలు		
పూర్తి పేజీ	70/-	60/-
అర్థ పేజీ	35/-	30/-
పావు పేజీ	20/-	15/-
ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.		
సంవత్సర వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు వారికి కాంట్రాక్టు రేటు వర్తింతును.		
* కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొదలైన వారి ప్రకటనలు ఒక కొలం ఇంచుకి లేదకు రూ 2/ చొప్పున ప్రకటించబడును.		
మేనేజరు, భారతి,		
మద్రాసు-1.		

ఆత్మవేదన

గేయ సంపుటి: రచన శ్రీ పాట్లపల్లి రామారావు, ప్రచురణ జ్యోతిర్ధారక గ్రంథమాల 2844, ఇమాంబావి బిధి, సికింద్రాబాదు. వెల రు 1-25.

ఈ సంపుటిలో 'రాజులుండేమి' 'శైలీ', 'నిస్సృహ' 'ఆకలి', 'జనత', 'నైతు—రాజు' వగైరా కీర్తీకలలో 28 రచనలున్నాయి. 'మానాము' అనే మొదటి గేయం.

ఎవకు ఇక్కడ నైతు

ఎవకు ఇక్కడ రాజు

కష్టించు వాడొకడు

కాశీయ వాడొకడు

భూదేవి హగటికి

పాడివ్వ బోధ

వరుణ దేవానీవు

కురియ బోకయ్య

విత్తనాలు మొలక

తెల్లబోకండి

పదుల ర మీరింక

కదిలేరు సుమ్మి!

* * *

అందరి 'స్రైకు' జెయ్యి మంటున్నారు. మన 'సావ' రిఫ్టిక్ పాట్రన్ గతేం కావాలి?

స్వీకారము

రతిసాల తండ్రి (గేయ వాటికలు): రచన : శ్రీ రంధి సోమరాజు; ప్రాసిస్తానము: రంధి సోమరాజు, C/o. సవరణ ఏజన్సీస్, మొయిన్‌కోడ, ఏలూరు. వెల రు 0-5-0.

గ్రువ విజయము: (నాటకము) రచన : శ్రీ వేంగీ పురము కృష్ణమచార్యులు; ప్రాసిస్తానము: వి. రామన్, F.O. జవర్ల ముత్తయ్య మొదలి బిధి. పాపూకూరుపేట, మదరాసు-1.

వేంగీ చాళుక్య చరిత్ర పద్యకావ్యము రచన: శ్రీ కొత్తి భావయ్యచాదరి; సంఖం జాగర్లయ్యాడి, నుంటూరుజిల్లా; రు 0-5-0.

కృతజ్ఞత: నవల (చరిత్రాత్మకము) రచన: శ్రీ బులుసు సీతారామకృష్ణ: విరళిలింగం హైస్కూలు, రాజమహేంద్రవరము: వెల రు 1/.

చంద్రోదయము: నవల చరిత్రాత్మకము రచన : శ్రీ బులుసు సీతారామకృష్ణ, విరళిలింగం హైస్కూలు, రాజమహేంద్రవరము. వెల రు. 1-0-0.

మూలి: (కథాద్రయం): రచన : శ్రీ పులిపాక జగన్నాథరావు; ఆంగ్ల భాషాకాళి, హిందూ కళాశాల, నుంటూరు. వెల రు 0—25.

స్వర్ణమూరి: పద్యకావ్యము: రచన : శ్రీ సోమంచి నూర్యనారాయణశర్మ; విజయలక్ష్మి ప్రెస్; కాకినాడ. ఆంగ్లంలో 'ది గోల్డెన్ బుట్' అనే పేర ప్రసిద్ధమైన కథ ఆధారంగా వ్రాయబడిన కావ్యం. వెల రు 0-75.

ప్రపంచ కథావళి: అనువాదం : శ్రీ వి. వి. సింగరాచార్య: ప్రచురణ : కళ్యాణి ప్రచురణలు, 16, 17, గజపతి లాల్ రేస్, మద్రాసు-5. వెల రు 1-25.

4

ఎన్ని వసంతముల్ గడచి ఈ మధుమాసము ప్రాప్తమయ్యెనో !
నిన్న గుణాధ్య సత్కవి గణించిన రోజులు, ఆంధ్రరాజ సం
పన్న న భాస్కలమ్ము మఱువం దరమయ్యెనటో ! కృతజ్ఞతా
స్వీన్న మనోజ్ఞ రాగములు చిందవదేమి తెనుంగు భూమిపై ?

5

అవునవు నర్థమైనది మహాత్మా ! గుణాధ్యమ కొల్వలో పరా
భవమును పొంది మాతృ భువిబాయుట; నేటికి జ్ఞప్తికెత్తు నీ
రవమగు నీ ప్రవర్తనము రమ్యము లెమ్మిక ఎప్పుడైన నీ
ప్రవిమల గాన మాధురులు పంటకు వచ్చున ? పోయి వత్తునా ?

6

దవ్వుల శారవాహన శతక్రతు నిశ్చల నేత్ర వీధిలో
నవ్వులు లేవు; తద్రసమనః ప్రమదా కబరీ భరమ్ము పై
పువ్వులు లేవు; తజ్జన వపుస్సఫలాను వచోవరమ్ములో
రువ్వులు లేవు; ఆ మని పురోగమనమ్ము తిరోగమించునో !

అమృతాంజనము

ఎంత భయంకరమై
కాలి నొప్పి నైనా క్షణంలో ఉపశమింప
జేస్తుంది

అక్షలాది ప్రజలు 1898 నుంచి
దేశమంతటా అమృతాంజనాన్ని వారు
పూజిస్తారు. అమృతాంజనము నెయ్యము,
పొడి, కంబో, నక్కబొట, జియూలు,
జీడిపండ్లు మొదలైన వాటిని ఉపశమింపజేస్తుంది.
అమృతాంజనము
అన్ని నొప్పిలకు
దివ్యమృగము.

అమృతాంజనం
దివ్యమృగము
మృతాంజనము

అమృతాంజనం, కంకభాగం

వారం రూ. 10 గల 41 మిల్లీగ్రాముల బిడియూ సిలోన్ లో ప్యాకెట్ లో ఉంటుంది.
అమృతాంజనం మృతాంజనం మృతాంజనం మృతాంజనం మృతాంజనం

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

పాపకి

పై కేగుతో భారతిలో వచ్చిన వ్యాసం మానే
సరికి హదిలిపోయాను. అది వాని ఏవాడో
ప్రాణివుండాలినింది! ఏదో ఇప్పటివరకూ ఇలా
ఉండాలినిన యోగం వుందికొబట్టి సరిపోయిందికొని
అది ఇంతికుముందే వచ్చివున్నట్లుయితే మృదయింశ్చ
దంః అయివుండేది. మరి ప్రాణివారు సామాన్యలా!
ప్రతివాది భయంకరులు! ఒక్క పీరికాదట! అంధ్ర
దేశంలో ఈ విషయం తెలిసినవారు (ఒక్కరూ ఇద్దరూ
కొను) సహప్రాధికులు ఉన్నారట! వారంతా దయ
తలచి పూరుకున్నాగట! పీరినా ఇన్నాగూ పూరు
కోవడం అనుగ్రహబుద్ధి తక్కువ కాకపోవడంవల్ల నే.
అయితే ఇప్పుడీ ఉపక్రమం చేసికి? అంటే - 'అప
మార్గంలో పడిపోయినభావకు ప్రాధాన్యంవచ్చి అది
ఉపాదేయమే అనే అపోహ జనాల్లో న్యాపించి ఇహ
సన్మార్గంలో నడిచే రచనకు స్థానం ఉండకపోతుందిని
య్యేనే! చూడబోలే ఏకూ ఏకాంత రచన చేసిన
వారల్లే నే అవుపడుతుంది. అది ఏదో బలుట పడవేస్తే
బాగుంటుంది. ఏలాంటి రచనకైనా నేటి తెనుగు దేశ
సుల్లో స్థానం అంటూ ఉండకపోవడం ఉండవలసిన
టాను. కాబట్టి భయపడకక్కరేదు. కాదు - పీరి
ఏరచనా చేసివుండదు. 'ఈనాటి తెనుగునాటి రచనా
లకు పట్టిన దుర్గతి రాబోయే పరంపరకు వల్లకుండా
ఉండాలి' అనే వ్యవస్థా రక్షణాభివేషంతోనే
విభూషణమైన మానాన్నికూడా వదిలొని పీరి ప్రకృ
తోద్ధయం! అని అనుకుందాం. ఎంత ఉచారమైన
సంకల్పం! నన్నయ్యవాటి పరిషత్తుల్లేకా వ్యవస్థలేకా
భాష చేసిపోతోందే! అని ఇహ విజ్ఞా రెవ్వరూ వినా
రించనక్కరలేదు. ప్రతివాది భయంకరులు పూనుకు
న్నారు. మనకాభయం అక్కరలేదు. బాగుంది.
అయితే ఈ పనికి పీరి ఎవరితో ఉపక్రమించారయ్యా!
అంటే వారితోనూ పీరితోనూ కాదు. నేటి తెనుగు
కవుల్లో ఒక్కొక్కడని పేరుమోసిన సత్యవారాయణగారి
తోనే! మరి 'ప్రధాన నిబద్ధనాన్యాం' తెలిసిన

వారైవుంటారు ఆచార్యులుగారు! త(త) 23. 'నాసక
లోహ వైభవసనాథము నాథకథన్ రచించెదన్' అని
ఆయన ప్రతిజ్ఞచేసి రచిస్తూవున్న రామాయణ కల్ప
వృక్షంతోనే ఉపక్రమించారు. విమర్శలవస్త్రే సమా
ధానం చెప్పి కొని అడుకోవడానికి 'శిష్య వాత్సల్యము
చెలుపుదీర్చువమూర్తి!' పెద్దదిక్కు వెంకన్నగారు కూడా
ఇప్పుడు లేరాయ్. వెంకన్నగారంటే ఏమిటో మనవి
చేస్తాను. 'కాకవికంఠంబు కత్తికోరి.' సత్యవారా
యణగారు చిక్కుకొనే పడ్డారు. మరి ఈవచ్చిన
విమర్శరామాయణమైనదాకెట్టుకోవడానికి పీరివేదాయ్!
అదైనా గ్రంథం యావత్తునూ పుడకొచ్చి కానేకాదు.
ముప్పైరెండుపద్యాలు వున్న భాగాన్ని గూర్చి
మాత్రమే. ప్రతి పద్యయూ పుదాహరించి ప్రయోగాల
క్రింద గీలుపెట్టి భిన్నాభిన్నం చేసి మిగిలిన గ్రంథం
అంతా కూడా యీలాగే వుండి వుంటుందనటానికి
మచ్చుకునకగా ఆయా విమర్శను వెలయించారు ప్రతి
వాది భయంకరులు! పేరు తిలుచుకుంటేనే గుండె
లనిసిపోతున్నాయి. భయం వేస్తోంది కాబట్టి 'భయం
కర' మనహాయిని ప్రకృతం ప్రతివాదిని మాత్రమే
గ్రహించి (లాఘవానికి గుమండి!) సమాధానాన్ని
యథాశక్తి వుపక్రమిస్తాను. యోహ, మృత్యుర్యా!

ప్రతివాడుల వుపక్రమ వాక్యం ఇది - "పై పాఠ్య
భాగములోని ప్రతిపద్యము నుదహరించి
(ఉదహరించి - తప్ప. ఉదాహరించి అని వుండాలి)
యందలి యాచిత్యానాచిత్యములను నా యోషివంతి
వలకు సహృదయముతో (సహృదయముతో తప్ప.
సహృదయముగ అని, లేదా సహృదయంతో అని
కాని వుండాలి.) విమర్శించుట (బయత్నించెదన్."

సహృదయత మాట అలా వుంచుదాం. అది దేవు
డికే తెలియాలి. ప్రతివాడులు పద్యాలన్నీ రెట్టపెట్టి
మేలుచేశారు. సమాధానాలివ్వడానికి క్రమం
వెతుక్కొనకక్కరేకుండా సరిపోయింది.

మొదటి ఆశ్లేషం—

(1) వ. రామలక్ష్మణుల రిరువురు గాధేయపాదాభి

వందనం బాదరించిన-

కం. రాముడు నమస్కరించుచు

నా మని పాదములు తాళినంతటన తన

రోమాంధువు లానంద

శ్రీమత్సులకాంబుభంగధృతి మని పొంగె.

“ఈ వచన భాగమును నీకంద పద్యభాగమును గలిసి యొక వాక్యముగా నూహింపఁబడియున్నది.”

అసలు యీ వాక్యం సరిగ్గా వుందా? అని విచారించాలి. ఉహించిన వానిచేత అని కలపబడ్డాయి కాని అవి స్వతహా కలిసి లేవు. గెండు విడివిడిగానే వున్నాయి. “రామలక్ష్మణులు—ఆచరించిన” అన్నది కథానుసంధానకమైన వాక్యం. అని సమాపక క్రియతో వుండి తీరాలన్న నిర్బంధంలేదు. భారతాద్యనుకీలనం యేమత్రమైనా వుండివుంటే యీలాంటి సందేహం వుట్టదు. ఆచరణ సమకాలంలో ఒక విశేషం కనిచేత వివక్షితం కాబట్టి ‘ఆచరించిన’ అని ఆసమాపకక్రియ వాడబడింది. నమస్కార రూపక్రియకు పాదస్పర్శనం అనేది కాయకాంగం మాత్రమే. నమస్కారమంటే కాళ్ళు పట్టుకోవడమేకాదు. గురు పీఠ్య స్వనామములను ఉద్ధరించడం మొదలైన వాచికాంగం కూడా అంగులో వుంటుంది. (ఏమ ప్రాచీత సాంజే వాసీలవః ప్రణమతి. ఉ—రా.) సంద్రదాయం తెలియాలి. కాగా—ఒకే వాక్యంలో ‘పాదాభి వందనము’ ‘నమస్కరించుచు’ ‘పాదములు తాళినంతటన’ లేవు. ఇక పోతే నమస్కరించుచు పాదములు తాళుటలో విరోధం ఏముంది? నమస్కరించుచు—గురు పీఠ్య స్వనామకథన రూపమైన వాచికక్రియ చేస్తూ—సమకాలికంగా పాదస్పర్శ రూపమైన కాయకక్రియ చేయవచ్చును. అలాగే చేయాలి కూడా.

రాముడు తాళినప్పుడే మునికి వొళ్ళు గగుర్పొడవనున్నూ, చెమర్చడమన్నూ. ఏమంత వుపద్రవం వచ్చిందంటే ముని దృష్టిలో రాముడు ప్రాకృత శిశువుకాదు. లీలాగృహీత మానుష రూపుడైన నాన్నాన్నారాయణుడు! పాంకుడైనవాడికి సన్నివేశాన్ని

భావించుకోగలిగిన శక్తి వుందాలి. సుమ్మ భాషాజ్ఞానం చాలను.

లక్ష్మణుసాన్ని రాముడికన్నా తక్కువైనా వాడనం లేదా? అని విచారించడం అప్రస్తుత ప్రసంగం అవుతుంది. తక్కువా అంటే మరీ తక్కువే అని అనుకోవలసి వస్తుంది. ఇంతకూ సారాంశం యిది—నమస్కార క్రియ రామలక్ష్మణుల భయశ్రీతం. అంగులో రామాశ్రయమైన నమస్కార క్రియవల్లనే మునికి పులక స్వేదోద్గమాది వికారం కలిగింది. కనుక ‘రాముడు నమస్కరించిన’ అనే పద్యంలో రాముడు వున్నరు పాత్రుడైనాడు. పోతే—‘తాళినంతటన’ అనేచోట అలంకారస్వని వుంది. ఏలాగంటే, రామస్పర్శకారణం. పులక స్వేదములచేత తెలియబడుతూవున్న ముని ఆనందం కారణం. కారణం ఎప్పుడూ కార్యం కంటే పూర్వకాలికం. ఆలాంటి కారణంతో కార్యానికి యోగపద్యం చెప్పినట్లుంటే ‘అక్రమాతిశయోక్తి’ అనే అలంకారం అవుతుంది. ఆ అక్రమాతిశయోక్తిని యీ ‘తాళినంతటన’ అనే ఆవధారణాద్యం స్వనింపఁజేస్తోంది. విచారిస్తేనేకాని తెలిసే విషయం కాదిది. విశేష్యాన్ని వాడివ తర్వాత సర్వ నామాన్ని వాడడమే సామాన్యం. కాని విషయంలేదు. ఇచ్చట సర్వనామం వాడితే—అది ‘రాముడు’ అనే శబ్దానికికూడా ఆశ్లేషక మయ్యే చిక్కువుంది. అది అలాకాదు. ఇచ్చట ముని పొందిన ఆనందమే వివక్షితం. సందేహానివారణకే ప్రవః మునిశిబ్దప్రయోగం! అదీకా—యిచ్చట సర్వనామంకంటే మునిశిబ్ద ప్రయోగంలోనే జౌచిత్యం వుంది. యేలాగంటే—రామస్పర్శకు పూర్వంవున్న మునిరూపం వేఱు. ఇప్పటి రూపం వేఱు. ఇప్పటి రూపం రామస్పర్శ జనితమైన ఆనందంవల్ల పులకిత మున్నూ స్వీప్త మున్నూ అయింది. ఆ పూర్వరూపంలో వున్న ముని—ఇప్పటి యీ పులకిత స్వీప్తరూపంలో వున్న ముని—కల అభేదాన్ని కేవలసర్వనామం కంటే ఆ వృత్తిమైన మునిశిబ్దమే సమర్థంగా స్ఫురింపఁజేయగలదు. కిది యీ ప్రయోజనం—సం యిచ్చట గెండుచోట్ల మునిశిబ్దాన్ని వాడారు కాని విశేష్యము సుపయోగించిన తరువాత సర్వనామమును వాడాల్సి సామాన్య విషయం తెలియక కాదు. అలా అనుకోవడం పొరబాటు. ప్రాథరచనలో పద ప్రయోగాచిత్యం యీలా వుంటుంది. ఇది బాలబుద్ధులకు అందేది

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

కాదు. చూచేస్తు వుండాలి. ఇంతవఱకు చాలుననుకుంటాను.

“తనూరోమాంధువు లానంద శ్రీమత్తులకొంబు భంగదృతి” అనునది వాక్యము, సమాసమా”.

ఇది వాక్యమే. రోమాంధువులు—రోమాంధువుల యందు అని అర్థం. ‘ఒక్కొక్కరో జనంబు సప్త మిక్కిన్ బ్రభుయసు’ ప్రా—వాగ్. క. నూ 20. ఉదా. ‘భావంబుల్ భయముజ్జగించి చొగుడీ భవాగ్ని చాలందగున్’ (చారిత్రంశము) భావంబుల్—భావ ములయందు. చాలకపోతే తక్కువైన గానకూడా వున్నాడు. ‘పారిచారి మోము బాష్పజలపూరము గ్రమ్మగ—’ కెల్లర. మోము. మోమునంగ.

“అనంద శ్రీమత్తులకొంబుభంగ దృతి ముని పొంగన్” యదేవీ దేశివారీసమాసం కాదు. అలో చించుకుండా తెలిసిపోవడానికి కవిత్వం అలోచనా మృతి. అలోచించినకొలది విశేషాలు తెలిసే అవకాశం వుండాలి. వివేచనా.

అనంద శ్రీమత్—అనంద సమృద్ధియంతములైన (సమృద్ధిమత్త్వం అంటే వ్యంజకత్వంచేరిన తత్త్వి ర్థం. పులకాదులు వ్యంజకాలు. వాటిచేత అనందం వ్యజ్యమానం అవుతుంది. అంతే కాని ప్రతివాది అనుకొన్నట్లు రోమాంధువుల కానందమంటూ వుండదు.) పులక - గగుర్పొలుముక్క - అంటు భంగ-స్వేదాంబు తరంగములయొక్క - స్పృశన్ - ధరణముతో - ముని పొంగెను. అని చెప్పికోవాలి.

సావూ! యిలా చెప్పికోవడం చేత ‘శ్రీమ’ ద్వితీయంగా సకల కల్యాణగుణ పరిపూర్ణుడైన శ్రీరామ యంద్రుడికి తప్పిపోయినట్లే అని మీరు నిర్వేదింప నక్కరలేదు. ఓహో చెప్పి రామాయణ కల్పవృక్షమంతా దదవండి. (ఈ ముద్రైకండు మాత్రమే దదివితే ఎలా?) కావలసినన్ని విశేషణాలు దొరుకుతాయి. సత్యవారా యణగారికి మోకంటే తక్కువ రామభక్తిలేదు. ఇంతికి ముఖ్యవిశేషం ఏమిటంటే—

“సన్న్యాసిదైన విశ్వామిత్రుని చెటుటకా విశేష గణము?” అనే మీ జానపాస్కరమైన సంశయం నివర్తిస్తుంది.

“ఇంతికి నీపద్మవివరణం కుల సారాంశము శ్రీరాముడు విశ్వామిత్రుని పాదములను స్పృశించు

టచే నామునికి గగుర్పొలు కలిగను” అని. అంతికిన్న సాధారణ భాషాజ్ఞానము గలవానికిఁ దెలియని మహా స్మృతి భావనాబల మిందేమియు లేదు. “ప్రసన్నగుణము నున్న.”

పై వివరణవల్ల సాధారణ భాషాజ్ఞానమైనా లేదనీ, సంప్రదాయ విజ్ఞానం బొత్తిగాలేదనీ, పాపం లకు తెలిసిపోకుండా వుండడం ఎలా సంఘటిస్తుంది? ఒక వేళ సాధారణ భాషాజ్ఞానం ఉన్నట్లయితే, (లేదు అని ముందు యజ్ఞాపత్తుకుంది) శబ్దార్థమాత్ర ప్రవణులకు గోచరించని విశేషాలుకూడా కొన్ని మరి పైపద్ధంతో మనవి చెకాను. ఇప్పటికి కింతవరకూ చాలుననుకుంటాను. మరి ‘ప్రసన్నగుణం’ మాట తెలియచ్చాగా. మీ రనుకున్న అర్థంలో అది తిప్ప. ‘సాదగుణము అని కాని ప్రసన్నతగుణము అని కాని అవాలిసివుంటుంది. ధర్మధర్మభావమైనా తెలిసినట్లు కనబడను. (ఇది సాధారణ భాషాజ్ఞానంలోనిదే) స్వాములు పాపం పెద్ద పని పెట్టుకున్నారు!

గంభం పెరిగిట్టంది. స్థానీవులక వ్యామం గా ప్రతివాదుల జౌచిత్యానాచిత్య విమర్శశక్తి ఆయా మొదటి ఆక్షేపంలోనే పాపంలకు తెలిసి వుంటుంది. జౌచిత్య విచారానికి కావలసిన మరీ ప్రసక్తిమైనా. ముంగు శాబ్దిక దోషాలనుండి బయటపడితే ఇప్పటికి అంతే చాలు.

3. గాధేయు కన్నులు కమలప్రతాభిరామములైన రాము నేత్రములఁ గలియు

గాధేయు కన్నులు కదలి వసిష్ఠుల

ప్రియత సేత్రములను జేరఁగొవు

గాధేయు చూపులు కమునీయ రామ మే

ఘము మేన కింపాభకాంతు లాలయు

అందుగిన్నను

“ఏమి విశ్వామిత్రుఁడో కాని తనకు నమస్కరించిన రామలక్ష్మణుల పెంతకాత్రము శాశ్వర్యదీపక వజ్రచూపులు ప్రారంభించినాడు. ‘గాధేయ’ పదము వైవచనములో నొక్కమారు ఉపయోగింపఁబడి యదే యీ పద్యములో నాలుగుసార్లు ప్రయోగింపఁ బడుటలో సారస్వమేమియు లేదు.”

నాలుగు పాదాల్లోనూ గాధేయపదావృత్తికి— నమస్కరించిన రామలక్ష్మణులను విశ్వామిత్రులు

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

అంతా బాల్యంలో తమ తమ తండ్రుల వద్దనే గమస్సు పట్టిపట్టు తెలుస్తుంది.

“త్యవం స మేధ్యాం పరిధాను రాచరి
మ శిశుతాఽస్త్రం పిశు రేవ మంత్రవత్
స కేవలం తస్మద్రశకపార్థవః
క్షితావధూ దేశగమర్థతోఽపి సః”

రఘువంశం.

బాల్యకాన్ని పటిమాస్తే శ్రీరాములకు విద్యలన్నీ ‘ప్రపేదిరే ప్రాక్షస జన్మ విద్యాః’ అన్నట్లు స్వయం ప్రకాశమైనట్లే వోస్తుంది. అప్పటికి గమస్సులో అంతో యింతో సుకుర్వమంటావుంటే అది దిశ రఘునాథ అయివుండాలి. ‘గమర్వదీపనిరతః పితృ కుఙ్కూపజేరతః’ అనేకవాపుంది! ఇహ రామాయణ కల్పవృక్షాన్ని బట్టిమాస్తే శ్రీరాములకు గమర్వద్యా సుకువుతై కేయి. చదివిలే తెలుస్తుంది.

“రామవక్త సుకువుగా నుండుట కిరదులు తగనియుఁ దా నే తగుదుననియు నధిక్షేపించు చున్నాఁడు” (వసిష్ఠుని!) యీ ఆకాశసింహం యెలా నిలుస్తుంది? అంతవఱగా శ్రీరాములకు గమః పరిచయమాత్రం వుండివుండవచ్చును. ఆ గమః పరిచయానికి దశరథుడో! కైకయ్యో (అర్జునుడికి కృపాచార్యులకు మల్లే) సహవులై యుండవచ్చును.

ఇహ ఆస్త్రవిద్యలకు సుకువు కావలసే వున్నాడు. ఇందులో వసిష్ఠులకు తగితే అధిక్షేప మంటూ ఏమీలేదు.

“రఘురామచంద్రులు — అని ఒహువచములో నొకతూరియు ‘రఘురాము’—అని యేక వచనములో నొకతూరియుఁ బురుషులకి వోవఁసుతో నుపయోగింపఁ బడి యున్నది.”

‘అది బహువచనంతో’, వుంది. ‘ఇది యేక వచనం’ వుంది. అని ఒప్పుకుంటూ యింకా వునరుక్తి దానం ఏమిటి?

‘హిరఘురామచంద్రులకు గానీ! సుకువుతెరయాళికి; అన్నది ‘భోగట్టా చేయడానికి దశరథుణ్ణి విద్యావిగ్రు లడిగిన వాక్యం. అప్పటి కింకా కిష్కకు కాలేదు కాబట్టి ‘రఘురామచంద్రులు’ అని మన్నించవలసే మర్యాద.

ఇహ తాను సుకువు కావలమకున్నాడు కాబట్టి యిచ్చట ‘రఘురాము’ అవసరమే వుచిరిం. ప్రసంగ మర్యాద తెలిస్తే యిది తెలుస్తుంది.

“నవబాహు పటుదీర్ఘదండుడు”

విగ్రహ వాక్యం (వాసి మానిస్తాను.

పటుశ్చాసా - దీర్ఘశ్చ - పటుదీర్ఘః - పటు దీర్ఘ శ్చాసా - దండశ్చ - పటుదీర్ఘదండః - బాహు - పటు దీర్ఘదండదీన - బాహుపటుదీర్ఘదండ - నవా - బాహు పటుదీర్ఘదండ - యస్య - సః - నవబాహుపటుదీర్ఘ దండః - అని.

కాస్త కావ్యోఽఽ అంటావుంటే నే కాని మరి యిలాంటి గండాలు గవవంక కన్డం!

“మునికోటియజ్ఞతతి నిర్విఘ్నత్వము ఇదియొక్క సమాసము. ‘వికృతింబు’ అను విశేషణము ‘యజ్ఞతతి’ అన్న సవిమిపదమునకుఁ జెందినది; తుదగువాకి” వైది ఒక్కసమాసం కాదు. ‘మునికోటియజ్ఞతతి’ వరకే సమాసం యజ్ఞతతిన-యజ్ఞములకుండు-నిర్విఘ్నత్వము. విఘ్నభావము-ఒప్పువలెను. అని యర్థము. ‘వికృతం బు’ ‘రఘురాము బాహుపటిమలకు’ విశేషణంకాని, యజ్ఞతతికి కాదు. ప్రకటితమై రాముని బాహుపటి మలు ప్రాకృస్త్యంగాఁకి రావాలి! అని విద్యావిగ్రులు ఆకెంపిస్తూ వున్నారు. మరి యే అర్థం నెప్పాలని ప్రతి వాదులు ‘వికృతింబు’ యజ్ఞతతికి విశేషణం గా విరిచి వున్నారో! బ్రహ్మభేద్యం గా వుంది.

(6) 40. మొనసి భృశాశ్వద ర్తిములు

మూలము నున్నవి నాకపిన్ మహా
స్త్ర నిర్భృత విద్యలల్లె

రఘురామునకై యది యెల్లదిచ్చెదన్
మనుజుమహేంద్ర! పంపును

తుమాగుని నా వెనువెంట; నూరక
యనలము దాఁచుకొన్న ఘలమా?

క్రతుయోగ్యము కాకలెన్ నామి!

“ఉత్తమ కవులు ప్రతిపదము సర్వయుక్తముగ నే వాడియున్నారు. ఇచ్చట ‘మొనసి’ యట్టిది కాదు. ‘మహాస్త్ర నిర్భృత విద్యలు’ వ్యర్థపదమైన ‘మొనసి’ తోఁ బద్యము ప్రారంభింపఁబడినది గాని ప్రాసకాఙ్గికు

భారతి

నింజొక వ్యర్థపదము 'నిర్భర' కావలసి వచ్చినది. భారతి కంటిపడినది."

ఇలాంటి విమర్శలు పుట్టుకున్నావును అలాంటి కాలంలో వుత్తమ కవుల వర్ణనలు విన్నయిందుకోవడం సామాన్య జనులకు కష్టమే అవుతుంది. 'మొనసే' యేలాంటిదో విచారించాలి. మొనయు - భావపు. క్రౌర్యకం మొనసే - మొనసేరి - ఉన్నట్లుమై అని కదా అర్థం! అస్త్ర విద్యలు మొనయ్యడందేనికి? కొంచెం ఆలోచించి వుంటే - 'ప్రయోగ వేళామనుసార్య-ప్రయోగ వేళను ప్రతీక్షిస్తూ' అని గోచరిస్తుంది. మరి కామ కోధాల్ని జయించి బ్రహ్మైక భావపున్న ఆ విశ్వావిక్రమవద్ద వాటికి వినియోగం ఎలా వుంటుంది? పూర్వాక్రమంలో విశ్వావిక్రమం ఆ అస్త్ర విద్యలు 'భృశాస్యం' నే ముని యిచ్చినవి. అవి క్రీరముల దగ్గరకవచ్చి రాక్షసుల హృదయ ప్రయోగింపబడడానికి వేచివున్నాయి. అస్త్ర విద్యలు వేచివుంటాయా? అంటే వుంటాయి. అవి చేతవావంతములు! ఇన్నాళ్ళ నుండి అవి ఆ మునియందు నిర్భరిములై వున్నాయి. నిర్భరిములై వున్నాయన్నమాట! యితర తత్వార్థం మనకోసం వేచివుంటే - 'మొనసే' 'నిర్భర' వ్యర్థపదాలలా అవుతాయి? 'భారతికంటిపడి' భారతి కంటిపడినది. తెలుగుంది. కంటిపడినది నవక, ఏదో తక్కి! అది యిక్కడ కంటిపడిన మాటే నిజమేలే-యెక్కడ పడితే అక్కడ ప్రాసల్లోకి విరిగిపోయే తక్కిన పామయ్యాకాలవారి భార యవస్తూ కంటిపడినది అనుకోవలసివస్తుంది.

"అవలము దాచుకొన్న ఫలమా? క్రతు యోగ్యము కావలెన జూని!-రాముఁ డవలముతోఁ బోల్చుబడినాడు. అవలము దాచుకొన్న ఫలము లేని మాట నిజమేకాని యది దాచుకొన్నవారిని దహించి వేయును. రాముఁ డెట్టివాఁడు కాదు."

యెంత మాత్తుదర్శిత్వం! దాచుకోవడమంటే భవనా వాళ్ళొకని వీరి తత్వార్థం అయివుంటుంది. అలాగే అయితే అది దహించిన మాటే నిజం. వీరి మాన్యనికే మనమేమి చేయగలం?

'సత్య-రక్షణ.' దీనికి సరైన తెనుగు భావమే 'దాచు' అన్నది. దిశభ్రమం యాజ్ఞకు; అనేక యజ్ఞాలు చేసినవాడు. యాజ్ఞకులకు అగ్నిగోపనం

నిత్యమధిపతిత్వమైన విషయం. అయినా యెక్కిమాట అలావుంది కొంచెం లోతుకు దిగితే—అప్రకటితమైన నైష్ఠికతేజం—రాముడనే అగ్నిని దాచుకొన్న శివీ వృక్షం దిశభ్రమం! విశ్వావిక్రమం యాజ్ఞకులే. అయినా అగ్నిని అహరించడానికి గాను దిశభ్రమం తప్పకుండా! శివీవృక్షంలోవున్న అగ్ని శివీవృక్షాన్ని దహించేదికాదు. యాజ్ఞకులు శివీవృక్షంనుండి అగ్ని వాహరిస్తారన్నది ముందు తెలియాలి. యిందులోవున్న జౌచిత్యం మనస్సుకి పట్టకపోతే! తస్మైవమం!

(7) ఉ. చిత్రము చిత్రమందు వ్యవశేఖరుఁ
దానమ దాస్యహాసుఁడై

యొత్తిరెన్ వివర్ణితము; నొత్తిడి చేసెను

మాని; రాజు లో

మరల మందుచున్ బ్రభు! ప్రభూ!

బ్రతుకంతయు వాచివన్నయీ

పాత్రులబిడ్డ కాసి నిలువోపనయ్య!

నిమగ్నము చేసియెన్.

"తెనుగు కవిత్వము వ్రాయునపుడు సంస్కృత సమాసములు కూర్చుట సాధారణమే. అయిన నది సహజముగా నుండునది. 'ప్రసవదాస్యహాసుఁడు' అట్టిది కాదు."

'తెనుగు కవిత్వం వ్రాసేటప్పుడు సంస్కృత సమాసాలు కూర్చుకోవచ్చు' అని అనుమతి ప్రసాదించారు. యీ సవభావత్యరస్థాపకులు! బ్రతికాం. అయితే ఒక నియమం వుంది. అది 'సహజంగా' వుండాలి! యీ సహజం గా వుండడమంటే ఏమిటో తెలియడంలేదు. వివరించివుంటే బాగుంటేది. మనకు అర్థం కానిదెల్లా అసహజమేనంటే మాత్రం మళ్ళీ విగ్రహవాక్యం వ్రాయవలసివస్తుంది! అంత క్రమ కలిగించడానికి యిప్పంతేలే దీనిమాత్రం 'అసహజం' అనేదాన్ని వివరించడం దా విరిగి విడిచేసి వుంటారు. కాని యిది విచారించవలసిన విషయం మాత్రం జేమ.

సంస్కృతంలో వాల్మీకి కాలిదాసులు సహజాలు కూర్చారు. భిక్షురానికి సహసమంటే యిష్టమే. 'హేమా-హేమి'లు హర్షమురాలిలా సహసగ్రధనంలో పేరుపొందినవారే. వీరిందరూచేసే సహసగ్రధనంలో అంతిమమైన చిరస్థం వుండి వుంటుంది. ఒక్కొక్క

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

కవి ఒక్కొక్క ప్రయోజనంకోసం సమాసం చేస్తాడు. అయితే పూర్వాలంకారికు లెవరూవీరినీ సమాసాలు సమాజాలనీ—వీరి వీరివి అసమాజాలనీ—ప్రకృత సభాభాష వ్యవహారపులకు మల్లే కటాయించి నిష్కర్ష చేసినట్లు కనపడదు. సంస్కృతిమాలా మన కందుకు గాని తెనుగులో మాదాం. వస్తు యగారి సమాసాలు వేరూ, తిక్కనగారివి వేరు. మరి క్రీశాభుడొక డున్నాడు. పోతన్నగారున్నారు. నాచన సోమన్న, రామకృష్ణకవి, రాయలూ, వున్నారు. వీరందరికంటే పెంపన్నగారి కూర్పు వేరుగా వుంటుంది! ఆయీ చెప్పిన పెద్దలందరూ భాషా మహా సాధానికి స్థంభాల వంటివారు! నేడు సత్యనారాయణగారూ సమాసాలు చెబున్నారు. వీటిలోవున్న వైవిధ్యమేమిటో, ఎవరు ఏ ప్రయోజనంకోసం సమాసం చేస్తారో, ఇందులో సమాజాలేనో, అసమాజాలేనో, నిష్కర్షచేసి పెడితే—రాజోయే 'పదంపద'పు ప్రయోగిస్తుందనుకుంటాను. ఇంత పెద్దదే దేనికిగాని— 'ఆనమదాన్యోహు'డికి విగ్రహం గ్రామీ పూరుకుంటే సరిపోతుంది. అనమత్—ఆస్యం—ఆనమదాన్యం—ఆనమదాన్యో—హోహో—యస్య—సః. ప్రకృతిలో దశరథుడికి కావాలి. ఆ యీ విశేషం! ఆస్యోనమం (మేము వంచితోనవం) ఆడినవూల తప్పవలసి వచ్చిందే! అని—హాసం ముని ప్రసాదనానికి—(రాముడే విడిచి నే నుం డి లే ను. నాస్యం! దయయుంచి వన్నీ నిర్వంధించవద్దు. అని) ప్రయత్నపడి తెచ్చిగొన్నదే వుండాలి! కవి హృదయం ఏమిటో సమకాలికుడే కాబట్టి అడిగి తెలిసికో వచ్చును.

“ఒత్తిగెల్వ నిషణ్ణు’ నిషణ్ణతయనగా విషణ్ణతయని రచయిత యుద్ధేహి కాకున్నా ‘నిషణ్ణతి’ కర్తయలేదు.”

యిలా అపరికంపే చుస్సాహసం అంటూ వుండదు. సింహాసంవిడ కూర్పున్న వాడు కూర్పున్నా పే దశరథుడు ప్రక్కకు ఒత్తిగెల్వని దీని తాత్పర్యం.

“ఈపద్మరచయిత గణపతిపూర్తికెక్కనైనను నిరర్థకముగ గ్రుతము నుపయోగించుచుండును,”

పద్మరచయితో? యంత ‘కీతాను’ కటాక్షం చాచు స్వాములు! యీ ప్రతిజ్ఞవిడ నిలబడాలి!! ఉత్తముకృతలతో, వారెలా ఉత్తముకృతలయ్యారో, ముందు నిరూపించాలి కే—వారిగ్రంథాలలోనే వుదాహరణలు వస్తాయి. ఇది పూరికే రాతేను! మాట వీరి పొవద్దు! ప్రకృతిమనుసంఘః.

“నిషణ్ణతి ను నొగ్గిచేసెను” అట్టిదే

ఎట్టిది? మనకు పదచ్ఛేదము కూడా తెలియని నిరూపించుటే! తొందరలేదు; మనవి చేస్తాను.

నిషణ్ణతమన్—అత్తిమర్లిన కిరీటములవానిని—

(నిషణ్ణ - తను - యస్య-సః) మాని యొత్తి చేసెను.

“ఒత్తిగెల్వో సమాప్తక్రియ. ‘నిషణ్ణతమన్’ అవ్యయించదు. దీనికి ప్రతివాది భయంకరలు తట్టుకో వంపం కప్పం! వదిలేస్తాను.

“బ్రతు కంతయు వాచికన్న యీ పాత్రలవిష్ట” దశరథుని యత్తింతుముకారమును నూచించుచున్నది” విజమే! అంతి పనికిరాదు. ఆ దశరథుడన్నవాడికి విశే కంలేదు. ఆ మమకారంతోనే ప్రాణంతిసుకున్నాడు!

“మన మింకను బాంధిత్వమును సంపాదించుకొని యా స్థాయివందుకొని విచారింతున్న జిజ్ఞాస యన సరములేదు” మన మింకను పాండిత్యమును సంపాదించి కొనవలెను! ఆ స్థాయివందుకొనలెను! విచారింప వలెను! జిజ్ఞాస యవసరము! జిజ్ఞాస యవసరములేదును కొంటే!—యీలాంటి కావ్యాలశీలికి రాకుండును.

“ఈపద్మమునుబట్టి దశరథుడు. రామునిబంపుటకు వాగామము చేయలేదనుట స్పష్టము.”

స్పష్టపడి ఏం సాధించి పెడుతోంది?

(8) ఉ|| రాముడు నాకు స్నానమును రాముడు నాకు జపము ధ్యానమున రాముడే యెల్లనా బ్రతుకు రాముడు నన్నును గన్నులండ్రి యీ రాము వివాది మేమమపుర!

మన జాలను కొదయేని; నీ రాముని విడి యీ యభిలరాజ్యము

గాధిమత! గ్రహింపలే!

“ఇన్ని సాగలు ‘రాముడు’ అని ప్రయోగించుటచే యత్రిప్రసలు సులభమైనవి. పద్మమువరకు గావ్య లక్షణము తిక్కనైనను పలుసార్లు రామనామ స్మరణము క్రిక్కినది; అది మంచిచే కదా!” యత్రిప్రసల వల్ల కలిగే యబ్బంది యీ వ్యాసరచయితకు (యీయన పర్య రచయిత కూడా అయివుండాలి!) బాగా స్వానుభవంతో వున్నట్లు గోచరిస్తుంది. లేక పోతే యిన్ని సార్లు వాటి ‘వ్రాసు’రాదు. భాష్కరు డీక్షనకు అభిమానకన్నే వుంటాడని యీ వ్యాసం చివరి భాగాన్నిబట్టి తెలుస్తోంది. అందులోనే ఒక వుదాహరణ యిన్నీ యీ ఘోష కంఠ తప్పేట్లు వుంది. ఆయీ పద్మం యొక్కడినో అనుకుంటారేమా! సరిగ్గా యిదే ఘట్టంలో వుంది. దశరథుడే అంటున్నాడు—

కం. రాముం పుగ్గరినూజుడు రాముడు కులకర్తనుండు రాముడు బ్రయుతే రాముని బురే జాలను రాముని నేడ బాసి తుణము బ్రతుకగఁ జాలన్

జేవుడు యాయనకు ప్రసాదించివున్న పుణ్యస్థితి విధిమే మనకు, ప్రసాదించి వున్నట్లుగానే! ఆయా సేపద్వింశతి 'రా, మంఠ' అపరిచార్యములే అయ్యెను. సందేహం లేదు. పూర్వ ఘటాలలో చూడే వున్నాం కదూ! వీరి పదచ్ఛేదనైపుణ్యం!

ఇంతకు యీ రామపదవృత్తి వల్ల కావ్య లక్షణం తక్కువయ్యే మాట యెలా వున్నా, పుణ్యం భాస్కరుడి కక్కువ దిక్కించా? ప్రకృతికవి కక్కువ దిక్కించా? అన్నదే ప్రకృతిం విచారణీయాశం అనుకుంటాను! అలా చూసుకున్నా ప్రకృతి కవిదేవైయ్యిగా కనబడుతోంది. భాస్కరుడు ప్రాసించి ఉంది (శరవేగం కలది) చిన్నది. ఎక్కువ పుణ్యం తీసుకు రాలేను. మరి వాల్మీకిల దగ్గరకు వాడే, ఆయన దిక్కించుకున్నంత పుణ్యం ఎవ్వరూ దిక్కించుకోలేదు. ఇది ఘటం వాల్మీకిలో 'సరామం నేరుమనసి' 'సరామం నేరుమనసి' ఏదేనిమిది సాగ్రే వా అనువృత్తిమయింది.

కథా ఘటం యోగింటిలో, పాత్ర యోగింటి మనస్థితిలో వుందో, వృద్ధతయం పెట్టి తెలుసుకుంటే, యీలాంటి నీరసప్రసంగం వాల్మీకికుంరా.

"ఎల్ల నా బ్రతుకు అపరవ్యయ, 'నా బ్రతుకే' సవ్యయ" సవ్యయ! అపరవ్యయ! 'ఎల్ల సవ్యయ' ప్రయోగించిన శ్రీనాథుడెవ్వరనిపించుంది, అప సవ్యాన్ని సవ్యంగానో, సవ్యాపసవ్యంగానో, యోగింటి ప్రయోగించి వుండే వాడు!

'సన్నుతు గన్నతం' కి

"ఈ 'ను' గణము కొంతర్పడినది" వాడు స్వానమరు, జవమరు; భావనమరు; ఎల్ల నా బ్రతుకువరు; జెనక యిన్ని వున్నాయి. ఎన్ను 'ను' గన్నతం' అది ఇక్కడ సముచ్చయం వుండితిరారీ.

కాదయ్యె; "గణముకొంతకు ఏవార్థకముజేసి విసంధి నేయుటలా విశేషములేదు"

ఏవార్థకంచేసి సంధి విరవడంలా నే విశేషం వుంది. మరి యిది 'విశ్వామిత్రపట్ట'!

'గాధిసుతా!'

"అన్న సంహారం పాదపూరణార్థమే." యింత విశ్రుతిజ్ఞానం పనికిరాదు. యెటువచ్చి యెటు పోతుందో! కాస్త మందూ జెనకావుండాలి. విశ్వామిత్రుల పూర్వలభున్నా, ఆయా విశ్వామిత్రులకున్నా స్నేహ సంబంధాలు వుండివుంటాయి. అనుబంధంలో దాన్ని గుర్తీ తీసుకురావడమే దగ్గరగండి వైద్యం.

ఈవ్యాసకర్త చూపించిన దోషం వంటిది మరి మరీ చూపించి చాలా విసుగు కలిగిస్తున్నాడు. దోషాలే చూపడం చూపిస్తున్నాడు వాటిని చూసి

వారీగా కీటాయించి, చూసి ఒక్కొక్కటిగా చూపించి వుంటే బాగుండేది. యెన్ని చూపించినా, నిలిచే భాగానికీ వక్కాటి నోచుకున్నా కనబడడం లేదాదు! యాయనకు 18 వ పద్యంలో గానీ విసుగు రాదు. చెప్పిన సమాధానం వంటిదే తిరిగి చెప్పవలసి వస్తుందిచుకు వాకీపటికే విసుగూ వున్నది. యంతా అయితే మనం యెరిమిదో పద్యంలోనే వున్నాం. ఇంకా యిరవై వాల్మీకి వున్నాయి. ఇప్పటికే గ్రంథం చాలా పెరిగింది. ఆయా సమాధానం చెప్పిన అంశాలలో యేవక్కాటి వా ప్రతిగాదులు నిలబెట్టో గలిగితే— ప్రత్యక్షకర్తగా మిగిలిన యిరవై వాల్మీకిటికీ సమాధానం (వాస్తవం. లేవకతంలా వాకీ వృథాశ్రమ వేసికీ అయినా గప్పగ్యావ్యాసంగా మరి కొన్నింటికీ ప్రాస విసుగు వరే యేక్కడ గుర్తువువుందో అక్కడికి నిలిపేస్తాను.

(9) చిశ్చిశ్చలయ;

"అవప్రస్థ 'చిశ్చిశ్చ'లయినదట అనుకరణ శబ్ద ప్రయోగములు మాధేయియొన్నవి; (గూఢములైవున్నవి ఆవారి) వారి నెవరియిద్దము వచ్చి వట్లు వాగు (వాయుటకు హక్కు లేదు"

'చిశ్చ' 'చిశ్చ'లు అనుకరణశబ్దమా? యెవరైనా చెప్పిన బాపతో, స్వయంబ్ర వైభవమేనో!

చిశ్చ—కలము. యిది శబ్దత్యాకరణంలా వుండదు. మరేదాన్ని ఆశ్రయించారనిపించుంది. (మా—చిశ్చిశ్చ) మార్గం'యాంగ' నిఘంటువులో వుండవచ్చును.

"ఆ విశ్వామిత్రుని సప్రస్థ 'ముసరి'నదట. 'ముసరులు' ఈగలు క్రమ్ముటకే వాడుదురు. తిలోనిమోగింపుడైన విశ్వామిత్రుని బహుధారాశ్రమైన సప్రస్థకి నీన శబ్దము తగదు."

నీనములు కావడానికి పదాలు చెప్పోన్న పాప మంటూ వుండదు. మన బుద్ధిచేతాన్ని బట్టి రమ్య భావాలు తోస్తాయి! 'ముసరులు' విన్నవెంట నే వ్యాసులకు 'ఈగలు ముసరివి' దృశ్యమే స్ఫురణకు రావాలా? వెన్నెలలు గురుకురాకపోతే మానీ, చీకట్లు ముసరడమైనా గురుకురే—కొంత భాసండేది. ఆ దశరథుడి సభాభవనాంతరంలో ప్రతిస్పందించి కలిగితమెట్లు వివరస్తోనేకాని, వ్యాసులు చూచివున్నట్లు విశ్వామిత్రుల సప్రస్థ 'బహుధారాశ్రమయిండే!" "ఎవరియిద్దము వచ్చినట్లు వాగు (వాయుటకు హక్కు లేదు"

సగిగా సంస్కృతరూపాక-తెనుకరాక కనీసం పదచ్ఛేదమైనా తెలియని యీలాంటి 'అప్రస్థిత్వ' ప్రాతిపదికలకు' కవిలోకాన్నంతా కానీంచే యీ నియంతృత్వాధికారం యెవరు కట్టవెట్టాలి!

విశ్వనాథవాధి రామలక్ష్మణులు

“ఏదియైన నిత్యుని దళిరఘఃడనినట్టి పాత్య మునా నెచ్చటను శిష్యుఁడయింపలేడు”

పాత్యంలో అంటే—యీ ముప్పైరెండు పద్యాల్లో అని కాబోలు! వస్తున్నా; మరి వ్యాసారంభంలోనీ—

“మూలములోని కొన్ని పద్యములు విశేషమునీ నవి. ఆ సంగతిని గమనించి దీనికి బూర్వరంగమును బలించి ముద్రా స్థానిత్యములను చూడజేసి—

యిత్యాది ప్రతిజ్ఞాపరంపరలోవున్న ‘దీనికి బూర్వరంగమును బలించి’ అనేవానికి భంగంవస్తోందే! బూర్వ రంగాన్ని సఠించినవాడే నిజమైతే— యీ క్రింది పద్యం ఆ మాటపంక్తిలో పంపుంచే తప్ప కనపడకపోదు. యిది పరిరంజనీ నాక్యం;

కం. ఇది నాకుగవచ్చుగాదిని
మది నెంచకు డేదయైన మామకపుణ్య
స్వదము మాతాత్ సుస్థిరితిము మీ
వచనంబుననుండి రావలయును న్యాసా!

‘మీవచనంబుననుండి రావలయును’ మీనోటి నుండి వచ్చి తీరాలి! అంటే. వెంటనే యిస్తున్నాను. అని తాత్పర్యం!

(10) “మాకాకలియించుచుంటున్నా?”

అంగణనేకీయమైవదూ ఆయా బాతీయం లో వున్న అచ్చత్యాన్ని గూర్చి శింకించి వుండకు అయినా విశ్వామిత్రులకు ‘అకలి’ యొక్క వే! అని పురాణాల్ని బట్టి తెలుస్తూనేవున్నది. వైగా దళిరఘుడి నుమకారం ‘రాముడే నాకు స్నానము’ అన్నంతి పంకాంతలో వుంది. స్నానమే అయినవాడు భోజనం కాకుండదని యెక్కడ వుంది? దళిరఘుడి మాటలూది విశ్వామిత్రులు దమత్కరించి వుంటారనుచున్నా సరిపోతుంది. ‘నీవు స్నానముయితే ఆవునేమాకాని భోజనముని మేము తినడానికి నీవేడుకును తీసుకుపోవడం లేదు’ అని, యీలా స్నానమూ, భోజనమూ, ఆపడానికి ఆ ‘రాముయ్యి’ చల్లదనమూ, తియ్యదనమూ, ఏదాం టినో ఆ దళిరఘ విశ్వామిత్రులకే తెలియాలి!

‘పిచ్చి పాపా!’

పిరిరాసుడైన యేమునికై నా, అంతి పుత్రిమోహ పరవశిత్వం పిచ్చిగా నే గొచరిస్తుంది. ‘పిచ్చి వాడా!’ అని అనుకోవడం స్నేహాతిశయంలో కూడా కనబడు తుంది.

(11) “అస్త్ర విద్య నేర్చుటకే ముఖ్యముగా రామునిఁబోడ్కొని పోయెడి నది విశ్వామిత్రుఁడు దళిరఘుని మధ్య పెట్టుచున్నాడన్న మాట.”

“విద్య నేర్చుటకే నీశిక్షానిపావుచున్నాను. తన నాతి వాణిక నున్నట్టుమైన కార్యమును జేసిపెట్ట వలెను.” అని కృత్రిమముగా నే యనుచున్నాడు.”

ఆ విశ్వామిత్రుల రాకకు ప్రయోజనం ఏమిటో, దళిరఘుణ్ణి ఆక్రమించడానిగ్గాను వచ్చి—అమాట ముంగుచెప్పకుండా—“నీవాణ్ణి చిగువు నేబులను. నానెంట పంపవలసింది”ని దళిరఘుణ్ణి మధ్యే పెడు తున్నాడో! ఏం చెబున్నాడో! నాటికంలో వున్న వస్థితుల యీ నాక్యం చూస్తే కేలిపోతుంది.

“ఏవంబోగ్గో మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహా యతాః

న రామగమ నే రాజన్! సంశయం కర్తవ్యమి

తేహం నిగ్రహతే శిక్ష స్వయం తుళిక నందనః

తవ పుత్రిహితార్యం త్వయ శత్యాభి యాదతే ”

పిమ్మట; నీవుగా వరిని వివలెన్ మరిమాకు నేటికిన్.

“తుది పాదము పద్యభారణకే వ్రాయబడి యున్నది” యిది పద్యభారణకే వ్రాయబడివుండో! విధివిధానం అలావుంది కాబట్టి వ్రాయబడివుండో! తెలిసికోవాలి. తెలిసికోవడానికి—

‘యక్షిణం వుపరాద్యానం వాచమర్థోఽను ధావతి’ వరకు (ఉత్తర రామచరిత్రంవాకా) ప్రమాణించాలి నీ వుంటుంది. మరి మనం రఘువంశం ద్వితీయ స్థి యెనిమిదో శ్లోకం ‘మరుత్సఖాభిం’ ద్గ్గక నిలిచి పోయినట్లు సరే!

(12) చైత్యజంకువులు.

“ఈ రూపకము పలువుకాదు. చైత్యులములేని జంకువు లెన్నోకలవు”

యేంత ‘జంకు’ పరికలనా! పలువో, కాదా! ముంది రూపకమని చెప్పించినయి? చైత్య-జంకురిక- చైత్యజంకు. దిన్ని వుపరిత సమానం అంటారు.

‘సుబాహు మారీములు’

“అక్షుల రాము లెలు సరికాదో యితే ‘సుబాహు మారీములను ద్వంద్వము సాధువుకాదు’ సాధుత్వంమాట అలావుంచుదాం. ముందు యీ

సామ్యం మాత్రం అతిలోకంగావుంది. మరి 'మూడిద సుభాషులవంటివారు 'రామలక్ష్మణులు' అని స్వామిల తార్కర్యం అయివున్నట్లు గోచరిస్తోంది. యిన్నా శ్లోమంబీ తెలియలేదు. అయినా పాణిన్య చార్యులవారి కే కనుక్కుంటే సరిపోతుంది. ద్వంద్వ సమాస ప్రకరణంలో పూర్వ నిపాతి విభాషక కాస్తాగ్లా యీ గెండ్లా ప్రకృతానికి చాలు. 'అల్పాచరం పూర్వం' 'అభ్యర్థితం' అనేది. రామ శబ్దంలో లక్ష్మణ శబ్దంగా కంటే అచ్చులు తక్కువగా వున్నాయనో! లేక 'రాముడికన్నా లక్ష్మణ స్వామి' తక్కువైవుంటాడా! అన్న సందేహం ప్రకృతాచార్యులకు ముతే పాణిన్యచార్యుల వారికి తగలకపోవడంవల్లనో, మరొండుకోగాని ద్వంద్వ సమాసంలో రాముడికే 'సుందరీ' వేదాని. ఇహ 'మూడిదసుభాషులమాట; వీరిలో ప్రాణాలు (అచ్చులు) సమానంగా నేవున్నాయి. హెచ్చుతగ్గులేవు. అయినా పిళ్ళు రాక్షసులై పాపాన్నగాబోలు వీరిలో 'అభ్యర్థి' గులు ఎవరూ? అన్న వివక్షే రావెను. 'వలసివట్లు కూర్చవచ్చియుండు' ముందు వెనకలతారతమ్యంలేకుండా వీలైనట్లు కూర్చో మన్నారు. అప్పుడు 'సుభాషు మూడిమలు' తయారైనారు. యీ సమాధానం తెలియకపోతే—యిదిగో ప్రయోగం!

“శూరా సుభాషుమూరీవా శైలశోణితవర్ణభిః” దీనికి రఘువంశంగాకాకూడా పావలసినపనిలేను. శబ్ద మంజరిచివర్లో 'రామాయణ సంగ్రహం' అని వుంటుంది. ఆ యీ ప్రయోగం బాలకాండలోనే వుంది. ఆ రామాయణ సంగ్రహం వ్రాసిన ఆచార్యుల వారు 'ప్రతివాడి భయంకరులు' కాకపోతే మనీ— గొప్పవై యాకరణులుమాత్రం ఔను.

(16) “అబ్రాహ్మ సదృశుడైన మేధావియు మహా తేజ స్వీయుడైన మానిచంద్రుడు డీ గ్రంథకర్తచేతిలో నసభ్యిప్రవర్తనగల—” వ్యాసకర్త విశ్వమిత్రు లనుగూర్చి ముద్దిటిస్తావున్నాడు. ఆ యీ 'మానిచంద్రుడు' విశ్వమిత్రులే!

యింతకుపూర్వమే చెప్పబడడమేనూ శ్రీరామ లకు డిక్టవలసిన 'శ్రీమ' ద్వితీయంగా కాశియాగ్రలని చూసి అనవసరంగా స్వామిల ఆగ్రహానికి గురియైన 'సన్నాధిని', యింతలోనే 'మానిచంద్రుడు' గా యేలాను మారిపోయాడూ? అన్నది పరమాశ్చర్యకరమైన విషయం. అయినా ఆ విశ్వమిత్రులు పట్టుదల మనవి. 'బ్రహ్మచారి' కావాలంటే—అయితేరేవాడు. యీలాంటి చిన్నవిషయాలు ఒక లెక్కలోనివికావు.

(24) ఆ సుందోపసుండుల కొడుకులు యమస దృశులు; వా కొడుకును బంపించను. వారిలో నొక్కనితోనైన వా నైవ్యములతో యుద్ధమాడ నేర్చునని రాజారథంకిన.

“ఇదివరకు రాముడు యమనితో బోల్చుబడి నాడు. ఇప్పుడు మూడిదసుభాషు లిగువును యమ సదృశు'లై నాడు. స్వభావములో శ్రీరామచంద్రుడును మూడిదసుభాషులు నొక్కటియే యన్నమాట.”

స్వభావంలో ఒక్కటకంటెమాట యెలావున్నా, సమాసంలోమాత్రం 'రామలక్ష్మణులు' 'మూడిదసుభా షులు'లవంటివారు! అని ప్రతివారులు నెలవిచ్చిన మాట అప్పుడే మరచిపోయేంత బుద్ధిహీనుణ్ణి నేను కాను.

“నా కొడుకును బంపించను' అని మూర్ఖముగా నవించుచుతో దిశిరఘండని యుండడు”

మూర్ఖంగా అన్నాడో, యేలా అన్నాడో! యిదిగో వాల్మీకం!

“బాలం మే తనయంబ్రహ్మన్! నైవదాస్యామి పుత్రకం”

“అభికాలోపమా యుద్ధే సుతా సుందోప సుందయోః యజ్ఞవిఘ్నకరా, తా, నైవదాస్యామ్యి హం సుతం”

నైవదాస్యామి-నైవదాస్యామి-ఇవ్య నేయివ్యను- ఇవ్య నేయివ్యను-అని కదా!

“ఒక్కనితో చాను యుద్ధము సేయుటకు సిద్ధమై గెంపెవవాని నెవరు డీకొందును. వాడు వెనుక నుండి తిన్నకుండువా?”

యివేటి (సందేహం సుమంధీ!) వాల్మీకులకు కూడా తగిలివున్నట్లు తోచును. తగిలితే తలచాగ్రతగా వుండేవారే! చూడండి.

“తయో రన్యతరీణా ౭ హం యో ద్దాస్యాం ససుహృద్దాః”

విశిఖర డంబున్నాడుకదా—
తయోః - ఆ మూడిదసుభాషులలో - అన్యతరీణ- ఒక్కనితో మాత్రం-ససుహృద్దాః-సుహృద్దాః సాహ య్యం కలవాడనై - అహం - నేను -యోద్ధా-యుద్ధము చేయగలవాడను-స్యాం-అవునును.

(26) సునిని 'బ్రహ్మని గావించి తమ్ముని పంచిన-

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

“తెమ్మ” వస్తువులకు పయోగింపవలెను గాని మానవులకు గాదు. ‘తీసికొనిరమ్మ’ అనుట యొక్కయు”

‘ధీవత్ నూనునిమతియతిలోభము’
మానిచి పాండవులఁ దెమ్ము మనుజాధీశా!
భార. ఉ. శ్లో. ౧౦.

పాండవులు మానవులైనా కాకపోవారి. తిక్కన్నగారికి తెలియక నైనా పోవారి.

(28) నీవు తొలక మాట నొసగితా
నెనుక నెనుకావ నేటికి నెనుకుల మర్యాదయగు
నటే యిది తాతా!

“దీనిగోనీతా” కేవలము వ్యర్థపదము. అనుచిత ప్రయోగము.”

పసివాడికైనా తెలుస్తుంది. ‘మాట యొసగితి-
ఆ వెనుక’ అని.

“తాతయనఁ దండ్రియని సంస్కృతములో
యున్నది. రచయిత తనకుమాత్రమే యా విషయము
తెలియునని ప్రకటించుటకు గాఢము దీనిని బ్రయో-
గించెను”

యెంత పరేంగిరి జ్ఞానశక్తి! స్వాములు నెల
విషయకవారే యిది తెలిసేదేకాను. దీన్నే దుర్వివక్ష్యం
అంటారు. దిశిరఃసంకు వయోవృద్ధ్యుడైనా వసిష్ఠు
లంతకంటే ప్రాచీనులు. తరతరాలనుండి నూర్యవంశా-
నికి నుగువులు! వారిద్దరి మధ్యా తాతా మనుమల
కున్నంత వ్యత్యాసం నింతేషంకావుంది. కవి దీన్ని
తెనుగర్థంలోనే వాడారు. అంటే వివరించాలి. తెనుగు
దేశంలో తాతగారు మనమల్ని ‘తాతా’ అనే సంభో-
ధిస్తారు. పోతే మనోవిశేషం తెలిసింది. యీ ‘వ్యాస
రచయితకు’ కూడా సంస్కృతిలో ‘తాతా’ శబ్దానికి
‘తండ్రి’ అని అర్థంవున్నట్లు ‘తెలిసిపోయిందే’
అనియ్యోహే!

(32) ‘తాకొని’ “అర్థమేమో?” శబరత్నాకరం
చూసే తెలుస్తుంది. ముందు క్రియమేమిటో తెలియాలి.
అది ‘తాకొని’ కాదు. ‘దాకొని’ అని. మన
పదచ్ఛేదశేషునివల్ల ‘తాకొని’గా మారిపోయింది.
యిప్పుడు శబరత్నాకరం చూసినా కనబడదు!
(దాకొను-సనిమించు-చూ-కొని)యేలాగై లే సేం చిట్ట
చివరికి ప్రతివాదులు వున్న విషయం బహుబుచ్చేటిసంగు-
లకు వారిని యిదింతా మరచి, మనఃపూరితగా అభి-
నందిస్తున్నాను. అదేమిటంటే—

“ఈ రచయితయొక్క చిన్న సమాసమునకును
విగ్రహము కష్టసాధ్యము”

వారే ఒప్పుకొంటున్నారు. యీ కవి చిన్న
సమాసాలతోకూడా విగ్రహం తనకు కష్టసాధ్యం గా
వుంటుందని! యీ చిన్న వ్యాసంలో నాచేత నైసంత
వరకూ విగ్రహవాక్యాలు వివరించి వారికి సాహిత్యం
చేశాను. యిక్కడ యింతకన్నా అవకాశంలేదు.
ముఖానుభూతి అయితే యెంతయినాచేసే అవకాశం వుం-
టాందనుకుంటాను. అయితే ఒక దానికొకటి విగ్రహం
ప్రాయటం మరిచిపోయాను. ప్రకృతికవినివీరు ‘గురత
శరణులు’ అని అనివున్నారు. దీని సాహిత్యమో గార్థం
దీనికి విగ్రహవాక్యం ప్రాయాలి. ‘గురతం-శరణులు’
అని!

విష్కమదేశములు.

“సరికాదు. ‘విష్కమదేశములు’ అని తొచలేదు”
తోచకపోవడంకాదు. అది (శీర్షం) విష్కమంకాండే!
“గౌరములు ధూరిననగా మత్రిములుగ” తిక్కన్న
గారు. భారతి. ఆశ్రమ

యిప్పటికి చివరిపద్యం కూడా అయినట్లుంది
అన్నింటికీ సమాధానం చెప్పకుండా వదిలివేశాననే
సంకోచమేమైనా వుంటుందేమో స్వాములకు!
యింతకుపూర్వం మనవిచేశాను. ‘మొదటి యెనిమిది
పద్యాల్లోచేసిన ఆక్షేపాల్లో యే ఒక్కటైనా నిలబెట్టు-
కోండి!’ అని. ఒక్కటి చాలను. మళ్ళీ వుపక్రమించి
ప్రత్యక్షరహితంగా మిగిలిన యిరవై వారింటికి—
ప్రాస్తాను. ‘గచ్ఛవ్యాఖ్య’ అంటూ యీవరకేచాలా
విషయాలకు ప్రాప్తివున్నాను. ఒక్క ఆక్షేపం నిల-
బెట్టికోండి! మళ్ళీ ప్రాస్తాను.

అయ్యలారా! యీ వ్యాసంచివర కవినిగూర్చి
తూలిప ప్రసంగం చాలావుంది. అదింతా ‘సంచాను-
గోధీనా’ వివరణం అయింది. యీ విమర్శ ప్రతి
విమర్శల్నిబట్టి నేటి ‘విమర్శ’ అనేది యెంత దుస్థితిలో
వుందో! వాఙ్మయంలో ‘వ్యవస్థ’ అనేది యేలా
లేకుండా పోయిందో! విూకు స్పష్టపక్షివుంటుంది. నేటి
ప్రభుత్వం చేత అనధికారులు వాఙ్మయం జోలికి
రాకండా వుండేట్లు ఒక కాసనం చెయ్యస్తే భావకు-
మహాపకారం చేసినట్లువుతుంది. వ్యవస్థను రక్షించి
నట్లువుతుంది. యిది చాలా ముఖ్యమైన విషయం. తగిన
ప్రయత్నాలు చెయ్యవలసి అతి!

న శబ్ద బ్రహ్మ్యం పరిమళమనామ్రూప ద జనః
కవీశం గంధిరే వదసి శుభావోమన్ రచయతా!

స్వీకారము

కావ్య శ్రీ

పాత్రలు : రంగనాథం, కృపాబాయి,
గోపాలం, ముసలయ్య, రహమాన్.

* * రంగనాథం యింటిలో మధ్యహాళు.
హాళులో ఒక సోఫా, దాని కట్టూ
ఇట్టూ రెండు కుర్చీలు-ముందు టీ
పాయి వుంటాయి. ఎడమప్రక్కగా
రేడియో - దానిమీద కృపాబాయి
ఫోటోప్రాంతు వుంటాయి. కుడి
ప్రక్కగా పుస్తకాలరాకు దాని
ముందొక కుర్చీ వుంటాయి. ద్వారా
లకు ఆకుపచ్చని సిల్క తెరలుంటాయి.
వెనుకగోడకు కళాప్రాధాన్యతగల
రెండు ప్రకృతి దృశ్యాల చిత్రాలు
మాత్ర ముంటాయి. ప్రభాతం; రేడి
యోలోనుంచి "జనగణమన" ప్రారం
భము కాగానే తెరలేస్తుంది. మొదటి
చరణం పూర్తికాగానే కృపాబాయి
వచ్చి రేడియో కట్టేస్తుంది. అప్పటికి
కృప పేరంటానికి వెళ్లే వేషంలో పట్టు
బట్టలతో వుంటుంది.

కృపా : (రేడియో కట్టేసి) ముసలయ్యా!.....ముస
లయ్యా!

ముస : (లోపలనుంచి) వస్తున్నా నమ్మా! (వచ్చి)
పిలిచారా అమ్మా!

కృపా : ఆ! పీచరుగారింటికి పేరంటానికి వెళ్ళాలి.
ఒక రిక్తా పిలు.

ముస : రిక్తామీద వళితారా అమ్మా!

కృపా : వెళ్ళక తప్పకుండా! సరిగా సమయానికి
మన కారుకు డ్రైవర్ లేకుండా పోయాడు.

ముస : అవును. డ్రైవర్ వెళ్ళిపోయాడు కదూ!

కృపా : ఎల్లంటి సూతపుట్టినతోగా పండుగని రమ్మని
మరిమరి చెప్పింది. ఆక్కడి కంఠా కార్ల
మీదనే వస్తాను.

ముస : విారు—

కృపా : అది అర్థం కావడంలేదు. మును కౌగువుండి
కూడా అక్కరికు రమ్మందావుంది.

ముస : కాదు నవపటం వాకన్నా నేర్పించారు
కాదు—!

కృపా : సరిపోయింది. నవవ్ర కాదు నవపటే కదకు
చెరిపే! అర్థంలే అరవనాటికి తిరిగి
వచ్చే మందమరికి కాదుద్రైవింప కూడాను.

ముస : బాబుగారు కూడా వూళ్ళోలేగా.

కృపా : ఉంటే మాత్రం యేం లాగింది? ఆయన
ద్రైవింగ్ లైసెన్సు కాన్సిలయ్యిందిగా!

ముస : విారు కాదుక్రింద పవళిపోలే బావుండును.

కృపా : పవళిపోలే నేనిలా వుండనే వుండను...అది
సరిగాని ముందు నేను చెప్పిన పని చూడు.
(గడిమూరం చూచి) వేళ కావచ్చింది.

ముస : అలాగేనమ్మా! (బయటకు వెళితాడు)

కృపా : (వైలచెంసులో తన ఫోటోకుడిచి చూచి)
తనలోతాను నవవ్రకొంటూ వుంటుంది.)

ముస : (తిరిగివచ్చి సంగోచంగా) అ...మ్మా...

స్వీకారము

- కృపా : (నెక్కిరిగి ఆకృత్యంగా) ఇంకా వెళ్ళనే లేదా?
- ముస : (నవ్వుతూ) వచ్చే వచ్చావమ్మా!
- కృపా : రిక్కా వచ్చిందా?
- ముస : (కూపకం వచ్చినట్లుగా సంతోషంతో) ఆ! రిక్కాదూ (గబగబా బయటకు వెలివోతాడు)
- కృపా : (అతనివైపు జారిగాచూచి నవ్వి) ఎలా వస్తుందో యింత చూడదారి మరిమరుపు. (ఫాటో పెట్టేసి పుస్తకం తెచ్చి సోఫాలో కూర్చుని చదివకుండా ఆలోచిస్తావుంటుంది)
- గోపా : (వస్తూనే) ఏమిటి వదిలా - తెలిసీ తెలియని మందులొచ్చి కోగి ప్రాణంమీదికి తెచ్చిందాక్కర్లాగ యేమిటో దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నావు.
- కృపా : (నవ్వుతూ) రా గోపీ! కూర్చో!
- గోపా : (కుర్చీలో కూర్చుంటాడు)
- కృపా : ఇవో! సుజాతిను వంటచెట్టుకు రాకుండా వంటరిగా వచ్చావేం? కొంఠువీడిచి గబపదాల నిచ్చిందా?
- గోపా : కాస్సేపటిలో వచ్చి వారిపోయా! పుట్టిన తోజ పండుగని ఏర్పాట్లన్నీ చండ్రిగావుండా లరి - ఇల్లంతా పాలవెల్లి చేసేస్తావుంది మీ చెల్లాయి.
- కృపా : అవునే! దిండుగ కాకుండా పండుగ... అవుతుంది మరి!
- గోపా : కగక్! ఆ తగారి మీద కోపంవచ్చి కూర్చున్నాతిని మొట్టే పల్లెటూరి కోడలులాగ ఖచ్చితిగా చెప్పావు ఈవారి నూటికి నూరుపాళ్లు వ్యాపారస్తుని భార్యవనిపించు కొన్నావు వదిలా!
- కృపా : లక్షాధికారి ఏకైక పుత్రికీ వలపుల భర్తవు కాబట్టి దొన్నీ వేగకోదారైనా చేస్తావు : అద్విప్తవంతు డివి!
- గోపా : ఆ మాటకు వస్తే నువ్వే అద్విప్తవంతురాలవు వదిలా! కారుక్రింద పడివదావు చాస్పట్టా చేరిపట్టే చేరి యింటికిమారి—యిల్లా రివై కారు యజమానిపెళ్లనిది కావటం అద్విప్తం కాదంటావా?
- కృపా : నిజమే గోపీ! నా అద్విప్తంలాంటిది మన స్త్రీకి రాజీమా!
- గోపా : వదిలా! యిక ఆటే జేయారంటా? దిగబ! ఆ! ప్రయాణం మీద వున్నట్లుగా పట్టుచీర బనాయించావు—
- కృపా : ఆవును గోపీ! పీడెరుగా రింటికి వెళ్లారి.
- గోపా : బాబా భజం శ్రీలవారంటా?
- కృపా : (నవ్వి) ఆ! పేరంటం!
- గోపా : చెంపుకు పిల్లికి పెల్లి చెప్పానారా?
- కృపా : పుట్టిన పిల్లాడికి పేరు పెడుతున్నారా.
- గోపా : పేరు పెట్టేటప్పుడు కాస్త ఆలోచించమని చెప్ప వదిలా. కొంచెముచ్చులా వున్నవాడికి విశ్వసుందరరావని పేరు పెడితే బివలానికి ఆ పేరుకూడా అనవ్యయంగా తియ్యవలసింది. అనుమానంలలో వున్న మన ఆచరణ లన్నీ అదర్పప్రాయంగా వుండాలి.
- కృపా : గోపీ! నీ ఆదిర్య లన్నీ ఆచరణకు అందివనే సంగతి అర్థం కావట్టింది. మరి యథార్థ వాది వయ్యావంటే తిరోగమనం తప్పదు సుమా!
- గోపా : ఆదర్పప్రాయంగాని తేలికం అనర్థకరం! ఆ మాటకేం గానీ అన్నగారి ఆగమనం?
- కృపా : ఆఖరు బహుళా!
- గోపా : ఆయనే ఆనకవస్తా! (నవ్వుతూ వుంటాడు).
- కృపా : (నవ్వుతూ) సుజాతి ప్రక్కను లేచావే మదిన్ను సజావుగా పనిచేయడమకొంటాను?
- గోపా : (నెక్కిరిగి) ఎన్నికలలో ఓడిపోయిన పూర్వచంద్రికా అనుభవంమీద చెప్పావు! అదే నిజం! వస్తా! (నవ్విపోతాడు).
- కృపా : (పుస్తకం రాకొస్తేపెట్టి ముసలయ్యకొసం చూచి బయలు చూచి విసుగుగా నిట్టార్చి లోనికి వెళుతూ వుంటుంది.
- ముస : (బయటనుంచి గబగబావచ్చి) వచ్చావమ్మా!
- కృపా : (నెవకకు తిరిగి అనుమానంగా) ఎవరు ముసలయ్యారా?
- ముస : ఆశేవమ్మా! మంగలి పద్దయ్య!
- కృపా : (కోపంగా చూచి-చూచి-ఫగ్గున నవ్వి) ముసలయ్యా నీకు మరి మరిపోతూ వుండేం!

- రిక్షాను పిలుచుకు రమ్మంటే మంగలిని తీసుకు
వచ్చానా? చెప్పిందానికీ చెప్పిందానికీ
యేమైనా సంబంధ ముందా?
- ముస : (స్నిగ్ధ పడుతూ) మన్నించండి!
- కృపా : ఎన్నిసార్లు లీ మన్నించదాటా?
- ముస : (జాలిగా) అయ్యగారు తిరిగి వచ్చినట్లు—
గడ్డం చూపిస్తున్నట్లు ఏదో అనుకోంటూ మీ
చూట మరచిపోయి మంగలిని పిలిచానండి!
- కృపా : మహానుభావకార్యం చేశావులేగాని—యివ్వుటి
తైవా త్వరగావెళ్ళి రిక్షాపిలుచుకురా
టయియుకొవచ్చింది.
- ముస : అలాగేనండి! (వెళ్ళుతూవుంటాడు)
- కృపా : ముసలయ్యా!
- ముస : (వెనక్కివచ్చి) ఏకంవమ్మా?
- కృపా : చెప్పింది జాపకముందా?
- ముస : ఇంతలోకీ మరచిపోతానా అమ్మా? రిక్షాకదూ
కొనితెమ్మన్నార!
- కృపా : (చిరాకుగా) కర్క! కొనిలేవటంకాదోయ్!
ఒక రిక్షాపిలు. అవతలిపిడికి వెళ్ళివచ్చి అద్దె
యిచ్చేదాం.
- ముస : అలాగేనండి! (వెళ్ళిపోతాడు)
- కృపా : (లేడిమోటూర్నిన్ చెస్తూవుంటుంది—అప్పుడు
మొన పెద్ది పెద్దస్వలులు వస్తూవుంటాయి)
- రహ : (బయటనుంచివచ్చి) సహించండి హమ్మా
గార్!
- కృపా : (లేడిమోకట్టేసి వెనక్కితిరిగి) ఎవరూ?
- రహ : హమ్మాగార్ మాకీ మర్యాదా క్యా?
- కృపా : (కంగారుగా) ఏమిటి?
- రహ : హెండ్లోహమ్మాగార్ గాత్రాచేస్తున్నార.
- కృపా : (సంకోపంగా) ఎవరు నవ్వు?
- రహ : చేల్లానైతూ? (ముందుకువచ్చి) కళ్ళు కని
పించటంలేదా?
- కృపా : (నీరియ్యంగా) నోరుమయ్!
- రహ : (వెటకారంగానవ్వి) మల్లూకుయ్!
- కృపా : (భయంగా) ఎవరికోసం వచ్చావ్?
- రహ : (విరక్త్యంగా) తమకొసమే! వచ్చావ్!
- కృపా : ఏమిటా త్రాగుబోతుకేలాపవ?
- రహ : ప్రేమకోసం వేగిన నువ్వెల్లాని అలాపవ!
- కృపా : (కోపంగా) కళ్ళుపాగిరిక్కిందా?
- రహ : (వింకంగా) కళ్ళుతెరియ్యని ఇనంతో
త్రుళ్ళుతూ వున్ననీకళ్ళు చిల్లిగవ్వకు
కాకుండా చెల్లినవాళ్ళు కనిపిస్తే పాగ
గక్కిచూచు? కాళ్ళవల్లకు వచ్చాననా
పళ్ళుకొరికి చూట్టాడుతున్నావు.
- కృపా : ఎందుకు నీరాకడ?
- రహ : మనవుర్రాని పోకడ—
- కృపా : వాగిరిక్కిడ బయటకుపో
- రహ : దానుడుమతలాడకు, వానోరా!
- కృపా : (భయంగా) ప్రసంగా న్నావు—ఎవరునువ్వు?
- రహ : (బలనగా) నిజంగామరిచావా కృపానువ్వు?
- కృపా : (ఉడికిపోతూ) తెలివిరిక్కి యేమిటాపిలుపు?
- రహ : (నవ్వుతూ) అలవాటులేప్పని వలపులేపిలే!
- కృపా : (తెదురుతూ) వలపురా? కళ్ళు తెరచే చూస్తు
న్నావ
- రహ : కిలలుకొరు. చూస్తూవుంటే కళ్ళు మూసుకు
పోతున్నాయి. (ముందుకు వస్తుంటాడు)
- కృపా : (గట్టిగా) పోదయిటికి!
- ముస : (బయటనుంచి గట్టిగా) వస్తున్నానమ్మా!
(బయట కారుచోరస్ వినబడుతుంది. ముస
లయ్య కవ్వాడు)
- రహ : హమ్మాగార్ మాకీ జర్రా దియూ సూప్యాలా
హండి మాకీ నాల్గి హిస్తే మీకీ నేనా
నేస్తాం! హుక్కి ఇగ్గా మాకీ నూనండి మీకీ
తెలుస్తుంది!
- కృపా : (తెదురుతూ కోపంగా చూస్తూ వుంటుంది)
- ముస : (రహమాన్ వంక అనొక మాదిరిగా చూచి)
అరుగోనమ్మా సుబాతమ్మగారు మీకోసం
కాలేసుకు వచ్చి పిడిలో వున్నారు.
మిమ్మల్ని త్వరగా రమ్మంటున్నారం.
కారులో తీసుకువెళితాను సైకిలెందుకులే
అన్నారమ్మా!
- కృపా : (వింతగా) సైకిలా?
- ముస : అదేనమ్మా సైకిలరిక్షా!
- కృపా : (చురచుర చూచి బయటకు వెళ్ళుతూవుం
టుంది)

స్వీకారము

- ముస : (రహమాన్ తో) ఎవరు నువ్వు?
- కృపా : (ఆగి వెళ్ళి తిరగకుండానే) ఎవడో తప్ప దాగి తప్పి వచ్చిన ముప్పివెగవ! పాలేరును పిలిచి బయటకు వెంటించు. (వెళ్ళిపోతుంది. ఓధిలో కారు హారన్ దూర దూరంగా వినబడుతుంది)
- ముస : (నెమ్మదిగా లోనికి వెళ్ళిపోతూవుంటాడు)
- రహ : క్యాజీ! హెండ్మా సార్ అంత భయం చేస్తారా?
- ముస : (అనుమానంగా) దాగి కూడా బాగానే మాట్లాడుతున్నాడే!
- రహ : నైజీ! మై త్యాగ్యలేవ రూఢి!
- ముస : అమ్మగా రెప్పడూ అబద్ధమాడకు.
- రహ : ఆ సంగతి చూడకు త్వారా! (ఫోటో దగ్గరకు వెళ్ళతాడు)
- ముస : నువ్వెవరసలు?
- రహ : క్యాబోల్నూ సాఫ్! దారి తప్పిన ఘోరము వయ్య!
- ముస : అయితే ఘోరూ యిక్కడి కిందుకొచ్చావ్?
- రహ : మకె నైసాబ్! వాళ్ళి వొరుతుకుంది హనీ—
- ముస : ఏం చెప్తావు నువ్వు!
- రహ : హ్యాజీ యేంటండీ—హనీ చేస్తాం సార్ :
- ముస : పిల్లల్ని చెప్తావా?
- రహ : (అనుమానంగా) పిల్లల్ని క్యాజెయ్ వాలా సాబ్!
- ముస : పిల్లలను ఆడించటమయ్య! (ఆలోచించి) మాయింట్లో పిల్లలెవరున్నారో? ఓ! అన్నట్లు పిల్లలు లేరుగా! పానీ కారువడుతుతావా?
- రహ : బహుత్ అచ్చాగా నడుపుతాం సార్! (ఫోటో తీస్తాడు)
- ముస : అయితే అయ్యగారితో చెప్తుతా! ఆవకరా!
- రహ : హేష్టా చెబ్బారు సార్!
- ముస : ఓ సన్నాసి వచ్చాడు!—
- రహ : సన్నాసి క్యాజీ! నాయీబూ ఆని చెప్పండి!
- ముస : గెడ్డందూచి సన్నాసి. అనుకోవ్వానులే! పాపేలు వచ్చాను—చాలా మంచోను—
- రహ : మనకారు మీదా చూటాడు—
- ముస : అంటాను!
- రహ : అచ్చాజీ! (పంటబారి క్రిందబడి పగిలి పోతుంది)
- ముస : ఏం జరిగింది! (దగ్గరకు వస్తాడు)
- రహ : యేయి జారిపోయింది సాబ్!
- ముస : చేతులారా జారబెట్టావు! ఇకలాభం లేదు. (కెంతులు ఏరుతూ వుంటాడు) వ్రాస్తూనే పగిలిపోయింది.
- రహ : హదిమాంతా మేరా సజీబ్ లేవయ్య!
- ముస : అస లీ ఫోటో యెందుకు తీశావు? (యెప్పటి చోటులో పెట్టేస్తాడు)
- రహ : (బాధగా మాచి) హమ్మగార్...
- ముస : ఎవ్వరువా అమ్మగారిని.
- రహ : నై! నై! వాస్ యింట్లో మందూ పడ్డనేసిన ఆఫీసర్ కా హమ్మగార్ హద్దుంగా హిట్లా గో వుండేవార్! ఎన్నుతూసలాంటి తల్లిక దయ్య! పాపం చచ్చి హెడ్డా వుందా హేడ్డా! (పంటవంక కోపంగా మాస్తం టాడు)
- ముస : అందుకు ఏకుస్తా వెందుకు ఆంపిందక! ఓ! అన్నిట చచ్చిపోయింది కదూ! కేలేమి?
- రహ : రహమాన్.
- ముస : రసపడ్డా వుంది.
- రహ : ఏక బారే హైజీ!
- ముస : నాపేరా?
- ముస : హదికాద్యయ్య! మనహమ్మగారికి దగ్గరా హేమాద్రిం నివ్యామందంటాబ్!
- ముస : రెండు లక్ష లంటాను!
- రహ : అల్లాహ్ అక్షర్!
- ముస : అంటే ఏమిటి నాయీబూ!
- రహ : హది మిజీ హెండ్మా లేవయ్య! హాసక వస్తాం హమ్మగారికి చెప్పివుంచంక!
- ముస : వచ్చేటప్పుడు బూరెలమాకుడు పట్టుకురా!
- రహ : (మితిగా) క్యాజీ?
- ముస : ఓహో! నువ్వు నైతానువు కదూ!
- రహ : నైతాను క్యాజీ.. రహమాన్ కా బోలో రహమాన్.
- ముస : అదేలేవయ్య! కారు డ్రైవర్ అనుకోవ్వాను

రహ : అరే చల్లా మై డ్రైవర్స్ సాహ్!

ముస : అబ్బబ్బా : కామరిపోగొట్టకు! సుజాతమ్మకు పంపించటానికి మికాయ చేయించాలంటే బంగారమ్మను బూరల మూకుడు పట్టకు రమ్మనాను! సరే నవ్వు వెళ్ళు!

రహ : అచ్చా! మైజావుంగా! (వెళ్ళిపోతాడు)

ముస : అసలు మా కాదుకే డ్రైవర్ లేక చస్తావుంటే ఏదోకా డొస్తాడట! (హానిరాగాలు తీస్తూ పగిలిన అడ్డం పెంకులు విడుతూవుంటాడు.)

గోపా : (వస్తూనే) ఏమిటి ముసలయ్యా! ఒకటో తాగి టిఫిన్ సాయంకాలం వున్న సుమాస్తా పెళ్ళాం లాగ ఉండగానం చెప్తున్నావు!

ముస : మీరా?

గోపా : అచ్చేకాదు! (కూర్చుంటాడు)

ముస : ఫరవాలేదు కూర్చోండి!

గోపా : (వెలుకా రంగా) ఉచూ! చతుకొంటాను!

ముస : పైలా పబ్లిసులో వున్నారు పరాచి కాలాడయా మరీ?

గోపా : చాలా మంది పెద్దలకు లాగే నీకు కూడా చెవులేగాని కమ్మలు పనిచేయటం మానేసి నట్టున్నాయి.

ముస : ఏం బాబూ?

గోపా : ప్రత్యక్షంగా చూస్తూ మీరా అని అడగటం కూర్చున్న వాడి నింకా కూర్చోమనటం- యేమిటి దంతా విద్రిపోయే కుర్రాడికి కునికి పాల్లుపడే మేస్తాడు చెప్పే పాతం లాగ!

[ఓధిలో కాదు హారన్ ప్రాసుకుంది]

ముస : బాబుగారు వచ్చినట్టున్నాడు! (పెంకులు పట్టకొని ఓధిలోకి వెళతాడు)

గోపా : (ముసలయ్యవంక చూస్తూ) ఇన్నాళ్ళకు నీ మెదిడు ఇంత చురుకుగా పని చేయటం యీ వాటికి చూకానురా నాన్నా!

[రంగనాథం ముసలయ్య తిరిగివస్తాడు]

గోపా : అజిమిటి బ్రదర్! జూదంలో ఓడిపోయిన ధర్మరాజులాగ విచారంగా ప్రవేశిస్తున్నావు.

రంగ : జీవితంలో ఓడకుండా వుంటే జూదంలో ఓడినా ఫరవాలేదు. (లోనికి వెళతాడు)

గోపా : సరే! మొదలుపెట్టావా వేదాంతం! ముసలయ్యా!

ముస : బాబూ!

గోపా : మీ అయ్యగారు నవ్వటం నువ్వెప్పుడైనా చూశావా?

ముస : ఆయనది కనపడని నవ్వుబాబూ! నివురుగప్పిన నిప్పు.

గోపా : చచ్చాం! నువ్వు ప్రారంభించావా వేదాంతం?

రంగ : (గోపా తీసివేసి వస్తాడు) ముసలయ్యా!

ముస : బాబూ!

రంగ : కృప యేది?

ముస : అమ్మగారు గోపాలంగారబ్బాయికి పేరుపెట్టటానికి వెళ్ళారండి!

గోపా : వాట్లో? మా అబ్బాయికా? ఎవడువాడు? ఎక్కడనుంచి వచ్చాడు? ఎలా వచ్చాడు? తీగం క్రితంలేని అబ్బాయి యిప్పుడేలా వచ్చాడయ్యా నాయనా?

రంగ : ముసలయ్య సంగతి నీకు తెలుసుగా! యే తీగంలో యేది జ్ఞాపకంవస్తే అదే అనేస్తాడు! అలాగే చేసేస్తాడు! ఇంతకూ మీ వదిన యేది?

గోపా : మై గాడ్! అవిడ ప్లీడరుగారింటికి పేరంటానికి వెళ్ళిందయ్యా!

ముస : (స్లిగ్గపడుతూ) అవునండి! ప్లీడరుగారింటికి నండి!

గోపా : ఎలా వేసుకున్నావోయ్ రంగనాథం యీ మిలిమిలిన మరిమరుపు ముసలయ్యతోటి?

రంగ : ముసలయ్యా! కాఫీ తీసుకురా!

ముస : (లోపలకు వెళ్ళిపోతాడు)

రంగ : గోపీ! ముసలయ్య యెంత మరిమరుపువాడో అంత మంచివాడు కూడాను. అందుకేనే ఆతి నితో తేగలేకపోయినా ఆతిన్ని వదులుకోలేకపోతున్నాం!

ముస : ఏమిటి రంగనాథం! నువ్వీమధ్య ఒక్కరోజు కూడా యింటిదగ్గ రుండుకుండా తిరుగుకున్నావు?

స్వీకారము

రంగ : ఏముంది-వ్యాపారంబులే!

ముస : వేలకు వేలు లాభాలు వస్తున్నాయి కా
వ్యాపార వ్యాపారం మేనా?

రంగ : మాకంతకంటే చేయవలసింది చేయగలిగింది
మరేముంది గోపీ?

గోపా : ఆదేమాట రంగవాళం! బి. కామ్ పాప
య్యపు! బిజినెస్ అంటావా లక్షలవీధి
సాగుతూవుంది నిత్యపంగా!

రంగ : అందు కేముంటావ్!

గోపా : ఇక సంపాదన సంగతి చాలించి జీవితం సంగతి
భావించమంటాను.

రంగ : అంటే—?

గోపా : జీవితాన్ని ఆదర్శవంతం చేసుకోవాలి! ఆదర్శ
వంతుడు కానివాడు మానవుడనిపించుకోడు.

రంగ : వలచినదాన్ని లక్షాధికారిణికి వలపుల
మగడనై ప్రియురాలివీధి ప్రేమగీతాలు
పాడుకునే భావకవినైన నీకుగానీ నావంటి
వాళ్ళకవన్నీ ఎలా తెలుస్తాయి గోపీ?

గోపా : తెలిసికోవాలయ్యా రంగవాళం! ప్రపంచ
వేగంతో పురోగమిస్తున్న ప్రపంచంతో
బాటు మనం కూడా పరుగెత్తాలి. మారి
పోవాలి.

రంగ : మారి-ఏం కావాలి?

గోపా : మానవులం కావాలి?

రంగ : నేనిప్పుడు మనిషేనని నా ఆత్మగర్వాసం.

గోపా : ఆదర్శాలకు అంకితం కానివారేమీ ఆత్మ
ఎలావుంటుంది?

రంగ : (అతివంక జారిగామాచి నిట్టూర్చి వెళ్ళి
రాకే దగర కూర్చుని పుస్తకం తీసి చదువుతూ
వుంటాడు.)

గోపా : ప్రియుడు వ్రాసిన ప్రేమలేఖ పెళ్ళాడిన పెని
మిటిచేతిలో పక్ష పిల్లలాగ అలా చిల్లబడి
పోయావేం రంగవాళం?

ముస : (ప్రేతో కాఫీ తెచ్చి గోపాలం ముందున్న
టిఫాయినిద పెడతాడు.)

గోపా : (కప్పు అందుకోబోయి తెల్లబోయి) దేవా!
మహానుభావా! శింభాశింకరా! చంపాపురా

భయంకరా! (సోఫాలో వెనక్కి పడి
పోతాడు.)

రంగ : (నిలకగా) ఏమిటి గోపీ! (దగ్గరకు వస్తాడు)

గోపా : ఏముంది-మాడు. కాఫీని కమ్మగా పోషెట్టి
పట్టుకువచ్చాడు. వెల్లెల్లి, యెండు మిర్చి -
జీలకర్ర, శివగపప్పు - ఓహోహో కాఫీ
తాళింపు ఘుమఘుమలాడిపోతూవుంది.

రంగ : (ముసలయ్యవంక జారిగా మాస్తాడు)

గోపా : చంపాపురా నా శంధ్రి.

ముస : (సిగ్గుపడి కాఫీప్రే పట్టుకుపోతాడు)

రంగ : గోపీ! ఈ ముసలయ్య విషాద గాధవిన్నావా?

గోపా : ఏమిటది?

రంగ : ఇరవై సంవత్సరాలక్రితం (బాధగా నిట్టూర్చి)
ముసలయ్య భార్యకు జబ్బుచేసి ప్రాణంమీదికి
వస్తే మందుకు వెళ్ళటానికి మరెవరూ లేక
ముసలయ్యనే పంపించారట మానాన్న గారు.
మందుకు బయలుదేరిన ముసలయ్య మందు
మాట మరచి దారిలోవున్న సర్కసు దగ్గర
ఆగిపోయి మర్నాడు ప్రార్థుల వట్టచేతులతో
తిరిగివచ్చాడట!

గోపా : అప్పటికి—

రంగ : (బరువుగా నిట్టూర్చి) అప్పటికే జరగవలసింది
కాస్తా జరిగిపోయింది. ఉన్న ఒక్క
కోడుకూ పసివాడు కావటంవల్ల—తల్లి లేని
పిల్లాడయ్యాడని ముసలయ్యకు మళ్ళా పెళ్ళి
చేరారట మా నాన్న గారు:

గోపా : మరి—అయిల్లా లేమయ్యింది?

రంగ : వెంకటరామయ్యతో లేచిపోయింది:

గోపా : వెంకటరామయ్యో? అత నెవరు?

రంగ : మా నాన్న గారిలో వ్యాపారంచేసే ఒక భాగ
స్థుడు! నమ్మకంగావుంటూ వ్యాపారంలోని
దెబ్బంతో పట్టకొని ముసలయ్య భార్యను
తీసికొని రంగూన్ పారిపోయాడు!

గోపా : స్త్రీ ఆరాధనీయ! ఆమె నలా పతివ్రతచేసిన
మగవాడు పసుపు! స్త్రీని ఆర్థంచేసికోలేని
పురుషుడు పరమనీచుడు!...ఇంతకూ ముస
లయ్యకొడు కేమయ్యాడు?

రంగ : అంత ర్వది తీర్థం తీసుకువెళ్ళి అక్కడ మరిచి పోయి వచ్చాడట ముసలయ్య! ఆకురాడి కోసం మా నాన్నగారు చాలా వెదికించారు. కానీ కనుపించలేదు... నీలాగే వాడుకూడా యే పేదరాషి పెద్దమ్మకో దొరికి యే ధన వంతులైతే ముద్దులవాడై వుంటాడు!

గోపా : కానీ నువ్వు చేసిన త్యాగం బంటు ఘన కార్యం నేను చేయలేకపోయానే అని నా విచారం!

రంగ : త్యాగమా? నేనేంచేశాను?

గోపా : నీవంటి విద్యాధికుడు గనవంతుడు దిక్కు మెక్కులేని ముప్పిదాన్ని పెళ్ళాకి ఒక జీవితాన్ని సమర్పించుకుంటే మహాత్యాగం కాదా? లేకపోతే లక్షలు కట్టుం తెచ్చే నీలాకోక చిలుకను చేపట్టి వుండవుగా!

రంగ : నేనేదో త్యాగం చేస్తున్నానని ఆమె సుద్ధిచెబున్నానని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు గోపీ! కృపాబాయి కారుక్రిందిపడి చెబ్బలు తగిలి చొప్పిబట్టోవున్న ఆ పదికోశాలలోకూ ఆమెమీద నాకు జారిపోబాటు అనురాగం కూడా కలిగింది. అందుకే పెళ్ళాడేను.

గోపా : ప్రేమించే పెళ్ళాడేవన్నమాట!

రంగ : ప్రేమనూగి నాకు తెలియదు! ప్యూ అంటే నా కిష్టం అంటే!

గోపా : అయితే ప్రేమను సందిగ్ధిని వివేకం కాక్షిణ్యంగా తెలిసికోవాలి! నా దక్క కోన్న గ్రంథాలున్నాయి! ఇస్తాను చదువు. బుద్ధిగా నా గేయ సంపుటి చూడు! మానవతకు, మహోన్నత ఆధారమైనది. ఆత్మకు సంబంధించినది ప్రేమ! అందుకే అది తప్పక తెలిసికోవాలి!

రంగ : ఏమిటంటూ ప్రేమంటే!

గోపా : ప్రాణాలకు కూడా త్యాగం చేయించే ప్రేమ! నా సుజాతను నేనెలా ప్రేమించానంటూ? ఆమెకోసం నా ప్రాణాలను కూడా నవ్వుచూ బలిచేయాలను. కానీ అటువంటి అవకాశం నాకు రావడం లేదని నా విచారం.

రంగ : నీవటువంటి ప్రేమమూర్తివని—నీ గేయాలు చదివిన వాళ్ళు ప్రతివారూ యితే గ్రహిస్తారు.

గోపా : రచనలంటే అలాగే వుండాలి. జీవిత ప్రభావాలు రచనల్లో ప్రతిబింబించాలి. రచయిత తాను ప్రబోధించే ఆదర్శాలను ఆక్షరాలా ఆచరించాలి. నా రచనల్లో యొక్కడైనా చూడు—స్త్రీ మత్స్యజీవి ప్రణయమూర్తి! స్త్రీని గౌరవించని సంఘం పూజించని వ్యక్తి పరిణం కావలసిందే! మనం ఉన్నతికి రావా లంటే స్త్రీలకు సర్వస్వతంత్రత్రాలు ఇవ్వాలి! అదే మహావిద్యం

రంగ : గోపీ, నీకులా నేను చెప్పలేదుగానీ మహాత్ముడు చెప్పిన వాక్యం మాత్రం జ్ఞాపకం చేయగలను వింటావా?

గోపా : ఏమిటది?

రంగ : మహాత్ముడు - ఆదర్శాల నేవి చెప్పబడవు చేసి చూపించబడుతాయి-అన్నాడట. విన్నావా గోపీ!

[బయట కాలింగ్ డోల్ మోగుతుంది]

రంగ : ముసలయ్య!

ముస : (వచ్చి) ఏం బాబూ!

రంగ : ఎవరో పిలుస్తున్నారు చూడు!

[మళ్ళా మోగుతుంది]

ముస : (బయటకు వెళ్ళిపోతాడు)

గోపా : ఆశ్చర్యచయనానికి ఆదర్శాలు ఆత్మ్యంతరి అనడం అని అంగీకరిస్తావు కదూ!

రంగ : కానీ ఆదర్శాల నేవి పుస్తకాలలో చదివితే రావు!

గోపా : చదివకుండా యెలా తెలుస్తాయి.

రంగ : హృదయమున్నవాడు తెలియకుండానే అన తిస్తాడు! లేనివాడు తెలిసి నా ఆచరించ లేడు.

గోపా : పట్టాలేవి చెబ్బు క్రింద పీడములాగ గట్టిగానే వాదిస్తున్నావుగానీ యిక ఆళ్ళే వేదాంతం లోకే దిగను!

ముస : (వస్తాడు)

రంగ : ఎవరు ముసలయ్యా వచ్చింది?

స్వీకారము

- ముస : ఆరినేనండి ఆ గేడ్లం సాయాబు.
- రంగ : ఎవరతిను?
- ముస : మొన్న — ఉచూ — నిన్న — కాదండి
ఇవారీ (పొద్దున్న వచ్చి అద్దం బద్దలు
కొట్టాడు కదండీ—ఆరినే!
- రంగ : ఎందుకు వచ్చాడు? (పటం పట్టుకొని
చూస్తుంటాడు.)
- ముస : పిల్లల్ని—(నాలుక కరచుకొని) కాగుడ్రైవ
రంటండీ!
- రంగ : అలాగా! రమ్మను! టాక్సీ సమయానికి దొర
క్క చాలా యిబ్బందిగా వుంది!
- ముస : (బయటకు వెళ్లిపోతాడు.)
- గోపా : రంగవాం! డ్రైవర్ని ఎన్నుకొనే టిప్సుకు
చాగ్నతి!
- రంగ : ఎందుకని?
- గోపా : ఒక్క డ్రైవరు కారును మానేసి ఓవర్నైట్
డ్రైవ్ చేస్తాడు.
- రంగ : కారులాగే ఓవరుకూడా హృదయం లేని
యంత్రమైవచ్చిటి మాట కదూ!
- [ముసలయ్య రహమాన్ వస్తారు. ముసలయ్య
లోపలకు వెళ్లిపోతాడు.]
- రహ : ఆలేకో సలామ్ హుజూర్!
- రంగ : సగుస్తే! (దీక్షగా చూచి) మొన్న రాత్రి
మమ్మల్ని పినిమానుంచి యింటికి తీసుకు
వచ్చిన రిక్షావాడివి కదా నవ్వు!
- రహ : హవును సార్! మిలరీమే, డిస్కాస్తి ఆయి
నాకా మాకే నాఫ్రీలేక రిక్షాకా లాస్తన్నా
సాబ్!
- గోపా : స్వీచ్ఛాజీవి! స్వయంకృషి! తప్పేముంది.
- రహ : మీకే డ్రైవర్ కి కావాలనీ పిని—
- గోపా : మల్లా బానిసత్వపు సంకల్పకు బద్ధుడవో
తున్నావ్!
- రంగ : నీ చేతమిటి?
- రహ : ఖాన్ రహమాన్ సార్!
- గోపా : చేరు దర్జాగా వుంది. సార్ మెలా వుం
టుందా! ఫరవాలేదు. చురుకుగానే వుం
- టుంది: నవాబుగారి చేరం—ఓహో—నవా
సారం!
- రంగ : జీతం యెంత కావాలి!
- రహ : వాడి మీకే మీస్తం సార్! లేకొరిందీ బట్టా
జైర్ యిల్లా హన్నీ మీరే హివ్వాలా
సాబ్!
- రంగ : అలాగే! నీకింక యెవరూలేరా?
- రహ : నై! కోయా నై సాబ్!
- గోపా : నీకు పెళ్లి కాలేదా?
- రహ : నైజే!
- గోపా : అంకుకే నీ గడ్డం ఆంతబాగా పెరిగింది.
- రంగ : వస్తానుండు రహమాన్! (లోనికి వెళ్లితాడు)
- రహ : (కృపాబాయి ఫోటోవంక చూస్తుంటాడు.)
- గోపా : నిజ బహుల్లో పడుచుపెళ్లి ప్రక్కను కూర్చు
న్న కాలేబ్రూడెంటుగా యేమిటో పరాకు
చిత్రిస్తున్నావు.
- రహ : (పరధ్యానంగా) జీ: హా!
- గోపా : రహమాన్!
- రహ : సార్!
- గోపా : ఒకసారి నవ్వు!
- రహ : (అర్థంకానట్లుగా) క్యాబోలే అవ్?
- గోపా : నీకు నవ్వుటంచేతకదా?
- రహ : కాదుసార్!
- గోపా : నేర్చుకో! నవ్వుటంచేతగానివాడు జీవితాన్ని
అనుభవించలేడు! పోనీ వివరమైనావచ్చా!
- రహ : రాదుసార్! మీకే నేర్పిస్తారా సాబ్!
- రంగ : (వచ్చి) రహమాన్! ఇవిగో వందరూపా
యలు. బట్టలు కొనుక్కో! ఇదిగో కారు
తాళం! (యిస్తాడు).
- రహ : ఆచ్ఛాజీ! (పుచ్చుకొని) సలాంసాబ్! (వెళ్లి
పోతాడు)
- గోపా : జీవితమంటే అర్థం లేకుసా?
- రంగ : ఏమిటి చెప్ప!
- గోపా : సందననం... నవ్వగలిగింజ జీవితం! నవ్వ
లేని జీవితం నరకం!
- రంగ : సరకంలాకూడా నవ్వగలిగింజే నిండుజీవితం!

[కృపాబాయి వస్తుంది.]

- కృపా : (వస్తూనే నవ్వుతూ) ఓ! వచ్చారా! ఎంత సేపయింది?
- రంగ : ఇంతక్రితమే కృపా! ఎలావున్నాడు పాపాయి?
- కృపా : తిరిపోతిక పిల్లాడు - బంగారంలావున్నాడు.
- గోపా : ఓహో! ఔరంటంలాని ఆరాటమంతా పాపాయిలమీది అపార్థియతచేత నన్నమాట!... క్షీణమే...
- కృపా : (నవ్వి) ఆ! ఆ! అది సరేగాని గోపీ! సుజాతను మరీ సీతాకోకచిలుకలా తయారుచేస్తున్నావే!
- రంగ : స్త్రీలకు చిలుకలకూ తేడా యేమంటా అనీ! అయినా అక్కయ్య రామచిలుకయితే చెల్లెమ్మ సీతాకోకచిలుక అవటంలో తక్కువయింది?
- కృపా : మీరు పేదన్నుంచి యెలావచ్చారు?
- రంగ : చైలాగ్ నుంచే కొరులో వచ్చాను!
- కృపా : ఎవరికొరులో!
- రంగ : మాస్టేపీతుడు రాజారావు ఇక్కడ సి. ఐ. డి. ఇన్ స్పెక్టర్ గా పని చేస్తున్నాడని చెప్పానుగా. అతనికొరులో—
- గోపా : అబ్బ! అతనికొరులో యెలా కూర్చున్నాడోయ్! సి. ఐ. డి. పేరు వింటేనే నా కనవ్యం!
- రంగ : ఏం?
- గోపా : నమ్మకము నేడి వుంటుందని వాళ్ళెప్పుడూ నమ్మురు.
- కృపా : మీ కిలా యెరువుకొరులు దొరుకుతున్నంత కాలం మనకొరుకు డ్రైవర్ దొరకడు! ఎల్లాండి సుజాత ప్రట్టివ లోనా పండుగ! అక్కడికి నేనెలా వెళ్ళాలి? ముసలయ్యగు రిక్తా పిలవమంటే—
- గోపా : కంగారు పడకు వదనా: డ్రైవరు దొరికాడులే!
- కృపా : (సంతోషంగా) నిజంగానా?
- రంగ : నిజమే కృపా!
- కృపా : (పగిలిన పటం చూచి—త్వరత్వరగా దాని దగ్గరకు వెళ్తున్నా) ఆరే అద్దం పగిలిపోయింది! (పట్టుకొని పరుగులాంటిది)
- రంగ : అవును కృపా! రహమాన్ పోగొట్టాడట!
- కృపా : రహమాన్? ఎవరతను?
- రంగ : అరే నే మనకొరు డ్రైవర్ : ఇంత క్రితమే వచ్చి పనిలో కుదిరాడు!
- కృపా : (సంతోషంగా) అమ్మయ్యా! ఇన్నాళ్ళకు మళ్ళా యిలాగే కాకుంటే పికారు వెళతామన్నమాట! గోపీ సుజాతనుతీసుకుని మీకొరు వేసుకురా! చూదాం యెవరి డ్రైవరు తెలివైనవాడో!
- గోపా : వదనా! నీ పుణ్యమా అంటూ రంగనాం డ్రైవింగు లైసెన్సు కాన్సిలయ్యింది కాబట్టి నువ్వే డ్రైవింగు నేర్చుకొంటే యీ డ్రైవర్ల బాధ తప్పేదిగా వదనా!
- రంగ : మీ వదనకు డ్రైవింగు నేర్పి ఆశ్రయం దొరికిన యీ అవాగుడికి అన్నం లేకుండా చేయాలనుకొంటున్నావా గోపీ!
- కృపా : మీ అన్నగారికొరు— ఎన్ని దిక్కులేని జీవితాలకు ఆశ్రయమిస్తూ వుండో చూశావా గోపీ! ఆ నాడు నేనలాకొరు క్రింద పడక పోతే—
- గోపా : అది సరేగాని వదనా యింత పెద్దదానవు కొరు క్రింద యెలా పడ్డావే?
- కృపా : (బరువుగా నిట్టూర్చి) ఏం చెప్పమంటావో గోపీ! (పటంవంక చూస్తూ దగ్గరకు వెళ్తున్నా) ఆ నాటికి నేనన్నం తిని యెన్నాళ్ళయిందో! (రేడియో మీద చేయివేసి ముందుకు వస్తూ) ఆ అకలి నీరసంలో పరుగు పరుగున వస్తూవుంటే స్పృహతప్పి — (ద్రుఘంతో రేడియోమీద తలవార్చి పడి పోతుంది. చేయి తగిలి రేడియో మీద నున్న పటం క్రిందపడి పోతుంది)
- గోపా : (పటం వంక చూస్తూ) పోయిందా?
- రంగ : (పటం తీసి) పోయేది యంతకుముందే పోయింది! ఇక యిందులో పోయేదిమీ లేదు: (పటాన్ని యెప్పటిలా పెట్టేస్తాడు)

స్వీకారము

గోపా : వదివా! అసలు పరుగెత్తటంజేసికి?

రంగ : నేను చెప్తున్నాను నిను. కూతురును పెళ్ళాడు
తాడనుకొన్న దూరపు బంధువు ఆకస్మా
త్తుగా కూయం కొవలంతో కృపాబాయి
తల్లి పిల్లకు పెళ్ళికొడుకే చెంగతో —
దారిద్ర్యంతో - కృంగిపోయి చనిపోయింది.
ఆకలితో అలమటించే కృపాబాయికి అన్న
మైనా పెట్టని పాడుసంఘం రక్షించేది ఆమె
నిండుయోవనాన్ని అనుభవించటానికి ప్రయ
త్నించింది. ఫలితం దక్కలేదని బలవంతాని
కుప్పకొనించింది. వెంటాడింది. ఆనాటి అర్థ
రాత్రి యింటిలో జొరబడ్డ ఒక పెద్దమనిషి
మదాంధకార మలినహస్తాలనుంచి తప్పించు
కొని పారిపోతూ పరుగెత్తుకువచ్చి విధి మలు
పులో మనకొర క్రింద పడిపోయింది యీ
కృపాబాయి!

గోపా : అయితే వదివా—నాన్న కొట్టివండుకు
అమ్మదిగ్గర అణా పుచ్చుకొన్న కుర్రాడిలాగ
తన్నిలే బూరెలబుట్టలో పడ్డావన్నమాట!

కృపా : ఇక లేవండి! భోజనం చేదాం! రా గోపీ!

గోపా : వెలి సారీ వదివా! సుఖాత లేకుండా ఒంట
రిగా భోజనం చేయటమే? ఇంపోజిబుల్!

కృపా : అయితే భోజనంచేసి సుఖాతను తీసుకురా!
ఇవారే తప్పకుండా మన కారుమీద
యెవ్వర గ్రీకొకారెన్నుకీ పికారు వెల్లారి!

గోపా : అలా అన్నావు బావుంది! వస్తా! (వెళ్ళి
పోతాడు)

రంగ : (లేడియో ట్యూన్ చేస్తుంటాడు)

కృపా : రండి! చేయి పట్టుకొంటుంది)

రంగ : (ఆమె నకుండు మట్టా చేయి మట్టి లోనికి
తీసుకు వెళితాడు) ముసలయ్య కృపాబాయి
పటం మరొకటి—పెద్ది తెచ్చి గోడకు తగి
లిస్తూ వుంటాడు. వెలుపలనుంచి రహమాన్
కొత్తి కాకీ యూనీఫార్మ్ లో వస్తాడు!)

రహ : ఆరే! చోటా పటం! పోలే బదా పటం!
వచ్చింది భయ్య!

ముస : ఆ! ఆ! ఆ పేరు కాస్తా నీకే దక్కుతుందిలే!

రహ : నాకీ యేముంది లేవయ్యా (దిగ్గరకు వెళుతూ)
(తీయబోతాడు—రాదు) ఘట్టిగా ఖట్టివాన్
సాహ్!

ముస : లేకపోలే నీయంటివాళ్ళ చేతి కందికే క్రింద
పడేసి పాడుచేయరా!

రహ : (వెలకారంగా) అచ్చా ముసలయ్యాసాహ్!
యీ సాస్తీ లాగితే తాడుకీ తెగకుండా
మేక్కి ఊడిరావాలయ్యా. బహుత్ ఘట్టిగా
ఖట్టివాన్ సాహ్!

రంగ : (వచ్చి) రహమాన్!

రహ : సార్! కారు తీయమంటారా సార్!

రంగ : అక్కరలేదు! ఇక్కడికీ సి. బి. డి. ఇన్
స్పెక్టరు రాజారావు దిగ్గరకు వెళ్ళవస్తాను!
నైకిల బయటపెట్ట!

రహ : (కంగారుపడి ముఖం చాచుకొంటూ) తే!
(బయటకు వెళ్ళిపోతాడు)

రంగ : (బయటకు వెళితాడు)

ముస : (చిన్న పటం పట్టుకొని లోనికి వెళుతూ
వుంటాడు)

కృపా : (నిదురు వచ్చి) అయ్యగారు కారుమీద
వెళ్ళారా!

ముస : లేదమ్మా నైకిలమీద వెల్లారు!

కృపా : డ్రైవరున్నాడా?

ముస : పెద్దలో వుంటాడు! పిలవమంటారా?

కృపా : (బయిలుచూచి) అప్పుడే అక్కరలేదులే!
నీపనిచూచుకో!

ముస : (పటంపట్టుకొని లోనికి వెళ్ళిపోతాడు)

కృపా : (పుస్తకం తీసి చదువబోతుంది. మనస్కు
రించక పుస్తకం తూసి లేడియో ట్యూన్
చేయబోతుంది గోలగోలగా వుంటుంది.
లేడియోకేటేసి పిల్లమయ్యందగ్గరకు వెళ్ళి)
డ్రైవర్ ..... డ్రైవర్ ..... (వెళ్ళితిరిగి
వచ్చేస్తూవుంటుంది.)

రహ : (వచ్చి) పిలిచారనుకొంటాను అమ్మగారు!

కృపా : (చుట్టూ వెనక్కి తిరిగి చూచి-భయపడి
కంగారుగా) నవ్వా!

రహ : ఆ !
 కృపా : నవ్యా!
 రహ : ఆ—!
 కృపా : నవ్యా మా కాగడ్రైవర!
 రహ : ఆవును నేనే!
 కృపా : (కంగారుగా) ఏమిమోసం?
 రహ : జీవితపథాల వ్యత్యాసం!
 కృపా : (తెరుకుతూ) కపటజేషం—!
 రహ : ఆవును—నీకోసం! మంచివోస మందరమైన నీ అనివించవలసివచ్చి యెన్నాళ్లయింది!
 (ముంగురువస్తాడు.)
 కృపా : (భయంతో చూస్తున్నది) పెద్దవులు మాకు తూ వంటాయి.)
 రహ : నవ్విస్తే చూడవు— విడిచే నీ సొంతవులు లింపే వంతుల పెద్దవులు భయంతో మాకు బుద్ధులుగా దా రెంటి వ గూర్చి బలక బోధిస్తామో నీకు తెలుసా!
 కృపా : (కళ్ళెంటు నీళ్ళువస్తాయంటాయి — పిన్న నకుస్తావుంటుంది)
 రహ : చిక్కని పిన్నెలు పెరియిన నీ పాటుక కన్నులలో కన్నీటధారలు కనుండుచున్నవి కృపా!
 కృపా : (దుఃఖాన్ని వినుచుంటూ) నవ్విక్కడ కందుకోవావు?
 రహ : ఎందుకొస్తాలో నీకు తెలియదా? నన్ను చూడగానే నవ్వుకూడల్పి నవ్వు వారి పోతననుకొన్నానుగాని యింత మనసు లేకుండా మాట్లాడతావడకోలేదు కృపా!
 కృపా : (ఏడుస్తూ) జేబా! నా బ్రతుకును బండ్లు చేస్తావా జేబా!
 రహ : (జెబుగా నవ్వి) ఇంతకాలం బావా అని పిలిచే నీ మేనర్థికాదుకు ఈనాడు నీ కారు డ్రైవర అయ్యాడనా బావా అనటం మాని పెరుపెట్టి పిలుస్తున్నావు. మంచిది! కానీ యెందుకీ అక్కరకురాని యేడుపు?
 కృపా : నిన్ను చూస్తే నాకు భయం!

రహ : ప్రణయం ప్రళయంగా మారినదా? ఎందుకు భయం!
 కృపా : నువ్వంతటి దారుణురణానికైనా తెగించ గలవని నాకు తెలుసు. నున యిద్దరిమధ్యా యెన్నడువోయే యేళ్లబాబ్బ అవినీతి సంబంధాలు కల్పించివెప్పినా భోకంనమ్ముతుంది. నన్ను నిలువనీడలేకుండా తగుముతుంది. నీకు నయ్యిననుస్తారాలు! దయచేసి నాజీవితాన్ని నాశనంచేయుకుండా నల్లిపో జేబా!
 రహ : (నెలకొరంగా నవ్వి) నల్లిపోవాలా? యెక్కడికి?
 కృపా : (ఏడుపుమాని) నీ యిష్టంవచ్చిన చోటికి!
 రహ : నీ కిష్టమైనచోటే చెప్తా!
 కృపా : (అనుమానంగా) అదేమిటి?
 రహ : ఆవును. నీ కిష్టమైనచోటే చెప్తా! ఎవ్వరూ వస్తావుగా!
 కృపా : (గతుక్కురుస—భయంగా) జే—కా—!
 రహ : నువ్వురాకుండా నేనెక్కడికి వెళితాను?
 కృపా : (ఏడుస్తూ) జేబా!
 రహ : (వికృతంగా నవ్వి) నువ్వురాకపోతే యెక్కడికి రునతవ్యాయ నీకోసం వెంటిపెట్టుకొందిగా!
 కృపా : జేబా! గట్టిగా ఆరచి దుఃఖంతో సోధించి పడేపొతుంది)
 [బయట వైకుంఠం వినిపించును]
 రహ : నీ మానసాదు మాత్రమేవంతే దోచుకొంటే నువ్వు నీ మొదట కలిసి మానగం వాలా భవాన్ని అనుభవిస్తున్నావు కదూ! నరే చూస్తాను! (కోపంగా కుర్చీని తిప్పి పడగట్టి వరదరా బయటకు వెళ్ళిపోతాడు.)
 రంక : (బయటనుంచి వచ్చి—చూచి— ఆశ్చర్యంగా) కృపా! (భుజం కుదుపుతూ) కృపా!
 కృపా : (భారంగా లేచి కూర్చుంటుంది)
 రంక : అదేంకృపా అలావున్నావు? ... ఇదేమిటి కుర్చీ యిలాపడిపోయి వుండేం?
 కృపా : మామగోకుండా నడిచే కారికెగిరి పడి పోయింది.

స్వీకారము

రంగ : కాలుజారిపడ్డావా?

కృపా : లేదు. కాలుజారనూలేదు. నేను పడనూ లేదు. నాకొరికగిరి అడపడిపోయింది.

రంగ : (కాలుపట్టుకొని) కాలికి గాయంతగిరిందా?

కృపా : (అరిచేరిని తవచేతుల్లోకితీసుకొని) గాయం! కనుపించేగాయం కాదురెండి!

రంగ : కళ్ళవెంట నీళ్లుకూడా వస్తున్నాయి! గట్టిగానే తగిలివుంటుంది. లే! లేడీడాక్టర్ సర్జీనికి చూపిద్దాం!

కృపా : అక్కరలేదండీ! ఎప్పుడో మానిపోయిందనుకొన్న చిన్నప్పటిగాయం నుల్కమెరిగింది! అంతే! ఇప్పుడేమీలేదురెండి! (వైట చెంసుతో కట్టుకుడుచుకొంటుంది)

రంగ : అయితే! లే! త్వరగా డ్రస్ చేసికో! గోపీ సుజాత వచ్చేస్తారు; కాదుమీద పికారు పెళదానున్నావుగా!

కృపా : (బలవంతంగా వర్షి) ఇంత మిట్టమధ్యాహ్నంపి కాలేమిటి తర్వాత వెళదాం రెద్దరూ! మీపిన్నిగారికి జబ్బుగావుండటంపి చూచి వద్దాం!

రంగ : అలాగే! కాదుమీద వెళదామా?

కృపా : (కంగారును అణచి) యెందుకండీ మూడోయింటికి కూడా కాలేనా: రండి నడిచి సోదాం!

రంగ : ముసలయ్యా!

ముస : (వచ్చి) పిలిచారా బాబూ!

రంగ : మేమలా మా పిన్నిగారింటికి వెళ్ళవస్తాం! గోపీ వస్తే అలా చెప్ప.

ముస : అలాగే నండి.

[రంగనాథం కృపాబాయి బయటకు వెళ్ళిపోతారు]

ముస : (పదిపున్న కుట్టి యిరర పుస్తకాలు పద్దకూవుంటాడు)

గోపా : (వస్తునే) ముసలయ్యా!

ముస : బాబూ!

గోపా : ఎన్ని సార్లు చెప్పినా బాబును కాని నన్ను బాబూ అంటావేం ముచ్చటయిన చేరు ముచ్చటైనా ఉచ్చరించవండాను!

ముస : ఏదో అలవాటు బాబూ!

గోపా : అదిగో అదే పారపాటు

ముస : తాతలనాటి మాట మారాలంటే మాటలా బాబూ!

గోపా : డబ్బు పుచ్చుకొని దొంగ సాత్యం చెప్పటానికి బో నెక్కిన పెద్దమనిషిలా బాగానే చెప్పావుగాని—ముసలయ్యా—

ముస : అయ్యా!

గోపా : మారాలయ్యా! పారిజాత పరిమళాలు పరిధవిం చే నాగరికతకు కరారిచ్చి మరామత్తయి మారిపోవాలయ్యా ముసలయ్యా!

ముస : మారటమంటే కాళ్ళతోనా నేనీ చేతులతో నడవ మంటారా?

గోపా : కావోయ్! కాళ్ళతో మాత్రమేనడిచి చేతులను చేతులుగా మాత్రమే ఉపయోగించుకోమంటాను. నేనీ గేయాల్ని యెందుకు వ్రాస్తున్నా నంటావ?

ముస : (పరధ్యావంగా) మరిలేక!

గోపా : (సీరియస్ గా) వాల్ట్!

ముస : మీకుకాదు బాబూ!

గోపా : మరితెరికి?

ముస : మాకు!

గోపా : పరీరుడే! ఫీజుపుచ్చుకొని పెల్లికుదిర్చి పెద్దమనిషిలా సర్దిపడేశావు.

ముస : అయితే బాబూ: అందరినీ మారమంటున్నారకదా ముందుగా మీరుమారారా?

గోపా : అ! ప్రతి అంగుళంలానూ—

ముస : రంగు తోరారా?

గోపా : బంగారం చెబాను,

ముస : నాకో ఆనుకునం!

గోపా : ఏమటా చెనుబాణం?

ముస : ఇలామనిషిగా మారకముందు మీరెవరండి?

గోపా : (తలుక్కుపడి) దావిల్!

ముస : అదేరకం జంతువందీ!

గోపా : చెవిటి పెళ్ళాంతో మాగముగడు పెట్టే
ఘోషలావుంది మన వ్యవహారం!

ముస : అపచారం! (చెంపలు వేసి కొంటాడు)

గోపా : ఇదా దురాచారం!

ముస : కాదుబాబూ గ్రహచారం!

గోపా : కర్మకాండో సహకారం!

ముస : అదే నా విచారం! అసలే కులంకాని కులం
పిల్లను పెళ్ళాడేరుకదా—సుజాతమ్మ ఆలా
తిరగటం—

గోపా : నాగరికత లక్షణం! ప్రతి ఆడది నేర్చుకో
వాలి!

ముస : వాళ్ళుకోవటం మానేశా?

గోపా : మార్పుకోవాలయ్యా! అలవాటులు కలకాలం
నిలచేనే మరుగుకాలమా చురచురే కరకు
కడతాయి.

ముస : సుజాతమ్మ బజారులోనూడా కామరాజుతో
కలసి తిరగటం—

గోపా : అధునాతన ఆభ్యుదయ నాగరికతా సభ్యత!
పరాయి పురుషుణ్ణి పలుకరిస్తేచాలు భార్య
పాతివ్రత్యం భంగపడిందిని బాధపడే పరమ
చాండసులకు పాశం చెప్పటానికి ప్రయో
గిస్తున్న ప్రభువు ప్రయత్నమిది. అలా కాన్సి
మరామత్తు చేస్తున్నానోయ్!

ముస : కాకికి సంగీతం నేర్పిస్తారా?

గోపా : కోకిలగా మర్చిస్తాను!

ముస : తమకు కొంగయి పోగలకు బాగ్రతబాబూ!

గోపా : నావంటి పురోగాముల ఆభ్యుదయ భావాలు
నీవంటి వృద్ధులకు అర్థంకావులే! మా
అదర్శాలు హృదయాల అనుభూతాలు!

ముస : ఏవో పెనుభూతాలు:

గోపా : ఆగని అదర్శ జలపాతాలు మలమకొన్న
మనుగడలే పునీతాలు. మరువరాని నడనీ
తాలు. మిద్దపల్లిలో కలుషితాలు... ఇంతకు
వదినా రంగనాథం కనుపించరే?

ముస : అయ్యగారి పిన్నికి జబ్బుచేస్తే చూడటానికి
వెళ్ళేరు బాబూ! ఇంకా రాలేదు.

గోపా : అయితే ఆపకవచ్చా! (వెల్లిపోతాడు.)

కృపా : (వచ్చి) ముసలయ్యా!

ముస : బాబూ!

కృపా : నేనోయ్ నిన్ను పిలిచింది!

ముస : మన్నించండి! గోపాలం బాబు అను
కొన్నాను.

కృపా : గోపీ వచ్చాడా? (పుస్తకం తీసి సోఫాలో
కుచ్చంటుంది)

ముస : ఇప్పుడే వెళ్ళాడు:

కృపా : నేను రమ్మన్నాననిచెప్పి ఒకసారి సుజాతను
పిలుచుకురా!

ముస : అలాగేవండి! (వెళుతూ వుంటాడు)

కృపా : ముసలయ్యా!

ముస : (వెనక్కి తిరిగి) ఏకమా!

కృపా : ఏం చెప్తాన్?

ముస : పిలుచు కొన్నానండి!

కృపా : ఎవరిని?

ముస : మన... మన...

కృపా : సుజాతను

ముస : ఆవును. సుజాతగారి నే

కృపా : సరే! వెళ్ళిరా!

ముస : (వెల్లిపోతాడు)

కృపా : పుస్తకం రాక్ లో పెట్టేసి లోనికి వెళుతూ
వుంటుంది)

రమా : (చరాలనవచ్చి) ఆగక్కడి!

కృపా : (ఊర్లి పడి ఆగిపోయి వెనక్కి తిరుగుతుంది)

రమా : (వెటకారంగా నవ్వుతాడు)

కృపా : (వెల్లిపోతుంది)

రమా : కృపా!

కృపా : అలా పిలవద్దని చెబితే బుద్ధిలేమా?

రమా : పిలవాలని ముద్దుగా వుంది కృపా!

కృపా : వేణూ! యెందుకు నిన్నిలా యేడిపిస్తావు!

రమా : నన్ను నువ్వేడిపించకచ్చా?

కృపా : నేనేంచేశాను? నువ్వే నన్ను దగాచేశావు.

స్వీకారము

రచా : (చెటకారంగా నవ్వి) నేనా?

కృపా : కాకపోతే నేనా? (చేతులచేతులు పెట్టి కాకుండానే నన్ను అనుభవించాలని చూశావు. నువ్వు పన్నిన పన్నుగడలు పనికి రాకుండాపోయి పెళ్ళాడవని వచ్చేసరికి భయపడి పారిపోయావు.

రచా : అది నీ మంచికి అయ్యింది. లేకపోతే కాదు పీనరు పెళ్ళానిని కావటంమాని యీ కాదు డ్రైవర్ కమిక్సీ నలు పెళ్ళానివయ్యేదానవుగా!

కృపా : ఇది నా అదృష్టం!

రచా : ఇంకెంతకాల ముంటుందిలే ఈ అదృష్టం!

కృపా : (గాబరాగా) అక్షమిటి వేణా?

రచా : నీభర్త నీ పూర్వగాన విన్నాకకూడా ఇంకా నీకీఅదృష్టంఉంటుంద నేఅనుకుంటున్నావా?

కృపా : వినటానికేమంది?

రచా : అవటానికి ఎంతయినా ఉంది. మధ్యవర్తులు లేని మన ఇద్దరిసంబంధం—

కృపా : నువ్వు నన్ను పెళ్ళాడతానంటే - నువ్వెంత దుర్మార్గుడవో తెలిసీకూడా అన్నకొడుకువు గదా అని మా అమ్మ అంగీకరించింది. తీరా మాచూరంపైటి పెళ్ళాడమనేసరికి భయ పడి పారిపోయావు! ఆం లే గా. అంతకు మించి మరేమంది?

రచా : (నవ్వి) లేకపోవచ్చు. కానీ అడదానిమీద చాడీలు చెపితే యేమిగాదు వినను? అందు లోనూ అర్థాంగిమీదయితే అమృతంలా ఆస్వాదిస్తాడు.

కృపా : (చెడురుతూ) ఏమిటివేణా. చాడీలా?

రచా : (నవ్వి) నీ అనందానికి తేడీలు. కృపా! మన ఇద్దరకూ ఒక అమ్మాయి పుట్టిందికదూ!

కృపా : వేణా. (తల పట్టుకొని సోఫాలో పడి పోతుంది)

రచా : అమ్మాయిపుట్టి చచ్చిపోయిందిలే! (గట్టిగా నవ్వుతాడు)

కృపా : (కంఠాదుకలేది ఏడుస్తూ)వేణా! నన్నీలా నాకేనంచేస్తే నీకేలాభం వేణా!

రచా : ఒకట నాకేనంకాకుండా మరొకరి ఆశ తెలు పెరవేరతాయికృపా! నిన్ను నీ మగడు పొమ్మనేవాకా నేను రమ్మన్నారావుకదా!

కృపా : నన్నింత గాఢంగా ప్రేమిస్తూవున్న ఆడు స్నెల హెసం చేయమంటావు వేణా!

రచా : వేషం వేయమంటాను. కంట తడిపెట్ట కుండా శుండెల్లో మంటపెట్టమంటాను. ఊ అంటావా రంగవాధం అంటు లేకుండా చెప్తాను. జంటగా ఆనందంపంట పండించు కొందాం. ఏమంటావ?

కృపా : (భయంతో ఏడుస్తూ) బావా నీపాదాలు పట్టుకొని బ్రతిమాలుకొంటాను. (కొళ్ళెదగ్గర కూర్చుని) నా మంగళనూత్రాన్ని మనీ చేయకు బావా! జీవితాలతో చెలగాటలాడి సర్వనాశం చేయకు బావా! బావా! నీ మేనత్తకూతురు ననైనా మన్నించు బావా!

రచా : బావ! ఇప్పటికే తెలిసింకేం నీ బావలోనిచేవ! లేవులే మనకొచ్చుటరికాలు. పొవులే నీకట్టి ప్రియాలు—రావుగా నాచేయిపట్టి కృపా!

కృపా : (ఏడుస్తూ. లోనికి జల్పిపోతుంది)

రచా : (ముందుకువస్తూ) మానం ఆర్థాంగికారం అన్నమాటేగా! నన్నుకూడా లోనికి రమ్మన మనా మాట్లాడకుండా వెళ్ళిపోతున్నావు?

కృపా : (ఏడుస్తూనే కోపంగా) అగక్కడ! యీ హాలుచాటి లోపల ఆడుగుపెట్టటానికి నీకు అర్హతలేదు.

రచా : ఆ అర్హతికోసమే లోపలికి రావాలనుకొంటున్నాను. చెప్ప వస్తావా రావా నాతో.

కృపా : ఎలా రమ్మంటావ?

రచా : అయితే నే నడిగింది యిమ్మంటాను!

కృపా : ఏమిటది?

రచా : డబ్బు!

కృపా : ఎంత?

రచా : లక్షరూపాయలు.

కృపా : (వింతగా) లక్షరూపాయలా?

రచా : అవును. లక్షరూపాయలు. అది కేవలం నాకు రావలసిన సగం వాటామాత్రమే! న్యాయంగా యిస్తావా లేక నాతో వస్తావా?

కృపా : రెండుకూడా జరగనిపనులే!

రమా : (కోపంగా) ఊ! రెండుకూడా జరిగే పనులే! యెలా జరుగుతాయో నాకు తెలుసు! కృపా దీ — రండి నాసంగతి బయటపెట్టి నన్నేమైనా చేయించాలవిప్రయత్నించావా జాగ్రత్త! మరుక్షణం రంగనాథం శవం మీదీధిగుమ్మంలో వుంటుంది.

కృపా : ఆఁ (కెవైనా కేకపెట్టి పోఫాలో పడిపోతుంది)

రమా : (వెంటుగానవ్వి) సిద్ధంగా వుంటావు కదూ తెల్లవారేలోపుగానే మనసంగతి తేలిపోవాలి (ఘర్షణ నెల్లిపోతాడు)

రంగ : (బయటనుంచీహుషారుగా వచ్చి చూచి కంగారుగా) కృపా! (అత్రంగా దగ్గరకు వెళ్లి తలనిముసుతూ) కృపా!

కృపా : (వినిపించుకొను)

రంగ : (బుజం పట్టుకొని లేవదీస్తూ భయంగా) కృపా!

కృపా : (ఉలుకుపడిలేచి) వేణూ!

రంగ : (వింతగా) వేణా? ఎవరూ వేణు?

కృపా : (కంగారుపడి సర్దుకొని, అత్తే ఎవరున్నారో? ఎవరూ లేందే (రాని నవ్వు నవ్వుతుంది)

రంగ : (లాలనగా) పుట్టిపోయే ముద్దులపట్టికా పేరు పెట్టదలచావా.

కృపా : (బాధగా-కంగారుగా) ఛీ ఛీ! వెళ్ళవేయ! అదేం పేరు?

రంగ : ఏమిటి మరి యీ పగటికలల పలవరింకలు?

కృపా : (సాంగికచే దుఃఖాన్ని ఆపుకొంటూ చాటుగా కళ్ళు తిడుచుకొంటుంది)

రంగ : (బుజ్జిస్తూ) కేరంటానికి వెళ్ళివచ్చినప్పటి నుంచీ ఎందుకీలా వున్నావు? అక్కడెవరైనా యేమైనా అన్నారా?

కృపా : ఎవరైతేమాత్రం యెందుకంటారండీ?

రంగ : ఎందుకు మరి యీ వేళి ప్రాద్దులనుంచీ యెలా వున్నావు? డ్రైవర్ దొరకనంతసేపూ ఎప్పుడు డ్రైవర్ వస్తాడా యెప్పుడు కారు మీద పీకారు వెళిచాడు అని తపాతిహలాడే

దానవు డ్రైవర్ వచ్చాక అసలు కారుమీదే తలపెట్టటంలేదే? జరిగిందేమిటో నాతో మనసిచ్చి చూట్లాడరాదా కృపా! నా మనసు తెలిసికూడా కూడా యెందుకీలా చూటదాచి మధనపడతావు? చెప్ప కృపా! (గడ్డం పట్టుకొని ముఖం తనవైపు తిప్పుకుంటూ వుంటాడు.)

కృపా : (కళ్ళునిండా నీళ్ళతో దుఃఖం ఆగక వెక్కిరిస్తూ పడుతూ లోనికి గబగబా వెళ్ళిపోబోతుంది)

గోపా : (కంగారుగా పరుగుపరుగునవస్తూ) మానం— మనోమానం—

కృపా : (నలుకున్న ఆగిపోతుంది)

గోపా : ఆడవంటే అమృతమనుకొన్నాను. కాదు. హాలాహలం!

కృపా : (వెనక్కి తిరుగుతుంది)

రంగ : ఏమిటి గోపీ అదీ?

గోపా : నిలువునా విడమే! ఆడవాన్ని నమ్మితే పెదవులతీతో ప్రాణాలనే పీల్చేస్తుంది!

కృపా : (భయంగా ముందుకు వస్తూ) ఏమిటి గోపీ నవ్వు చూట్లాడేదీ?

గోపా : (వినిపించుకొనుండా) కట్టకొన్నవాడి కళ్ళు మూసి పరాయివాడితో సరాగాలాడే నీడబుద్ధి—

కృపా : (కోపంగా) గోపీ!

గోపా : స్త్రీ హృదయం పాపాణం—బహుశాలం—

కృపా : (నీరసంగా) ఆపు చెయ్య.

గోపా : ఛీ! ఛీ! నిలువునా చీల్చినా నిలచెట్టికాల్చినా పాపంలేదు—పచ్చి నలన—పరమనాటకం—తుదచ్చ—

కృపా : (భయంగా పెద్దిగా) ఆపు!

రంగ : ఆవేళిపడకు కృపా! శాంతంగా చెప్పు గోపీ—

గోపా : శాంతం! యెలావుంటుంది శాంతం? నీభార్య పరాయివాడిని వలచిందినింటే నవ్వు శాంతంగా వుంటావా?

కృపా : (ఉక్కిరిగింప) గోపీ!

స్వీకారము

గోపా : చెప్పు రంగబాధం! నీ భార్య పరాయి వాడితో సరాగాలాడుతూవుంటే - వాల్లి ద్దమా నీయింట్లోనే—

కృపా : (ఉత్తరంతో) చటక్! (చాచి చెంపమీద కొడుతుంది).

రంగ : ఎంతవని చెకావు కృపా! అసలుసంగతి వివరంబు యెప్పుడూ లేనిది యెందుకొచ్చింది నీకీ తొందర ?

కృపా : (దుఃఖం ఆపుకోలేక ముఖం దాచుకొని లోనికి వెళ్లిపోతూ వుంటుంది).

గోపా : (చెంపపట్టుకొని) తనజాతిని అన్నండుకు వదిన కింత కోపం వచ్చిందిగానీ—సుజాతి చెప్పి పనిని యెలా సమర్పిస్తుంది ?

రంగ : సుజాతా ? యేం చెసింది ?

కృపా : (అనుమానంగా - చెన్నివస్తూ) సుజాతా ? సుజాత విషయమా నువ్వు చెప్పేది ?

గోపా : మరొకరి విషయం నా కెందుకు వదినా ?

కృపా : (బాధగా—బాలిక) గోపీ !

గోపా : వదినా! (స్త్రీలంతా నీవంటి ఆదర్శవనితలే అనుకోవ్వాను గానీ—సుజాతవంటి మోసగత్రైలు, భర్తృ వంచకురాళ్లు....

కృపా : (దుఃఖంతో) గోపీ ! (ఏమన్నా తన్వరత్వరగ లోనికి వెళ్లిపోతుంది.)

రంగ : (విటూర్చి) ఇప్పటికైనా చెప్పతావా సుజాత చెప్పిన తిప్పేమిటో—

గోపా : ఆ కామరాజుగాడిని వలచింది - వాడితో—

రంగ : చాలు ! ఎలా ఋజువుచేశావ ?

గోపా : ప్రేమలేఖ దొరికింది !

రంగ : ఏది ?

గోపా : ఇదిగో! (అంతివరకూ కనీగా నలుపుతూ వున్న కాగితాన్ని విసురుగా కోపంగా రంగ వాధాని కిస్తాడు).

రంగ : (చదివి) ఇందులో ఎవరి కేర్లూ లేవు! సుజాతకీ కామరాజు వ్రాశాడని యెలా చెప్పగలం ?

గోపా : వాడిదివత్తూరి నాకు తెలుసు! మాయంట్లో దొరికింది. సుజాతదేయిది ! ఛీ ! ఛీ ! అసని

పురిమేనా నమ్మకమ్మగానీ అడదాన్నిమాత్రం నమ్మకాడను.

రంగ : అలాగని—

గోపా : సుజాతతో తెగతెంపులు చేసికొని వీపు చిట్ట గొట్టి వచ్చేదాను—

రంగ : హూ! అభ్యుదయ వాదివి! ఆదర్శ జీవిని! ఇంత ఆగోచించకుండా తొందర పడతావనుకోలేదు గోపీ !

గోపా : నువ్వే నాస్థితిలోవుంటే చెస్తావా ఆ ఆగోచన ?

రంగ : చేసేవాళ్ళు ఏ స్థితిలోవున్నా చెస్తారు! అడజన్య సంస్కారానికి పుస్తక పఠనానికి వుండే లేదా !

గోపా : వన్నీడించాలని మాస్తున్నావుకదా! సరే వస్తా ! (విసుగుగా బయటకు వెళ్లిపోతాడు)

రంగ : కృపా !

కృపా : (తస్తుంది).

రంగ : ఏమిటి యీ వేళ ప్రాద్దుటనుంచీ మన యింటి వాతావరణం యిలావుంది ? సుజాత నిజంగా తప్పుచేసిందా ? గోపాలం తొందరపడ్డాడా ! ఏదీ అర్థంకాకుండా వుంది ! నిన్ను మాస్తే నాకు మరీ భయంగావుంది !

కృపా : (బలవంతంగా కేలవంగా నివ్వి) ఎందుకని ?

రంగ : నిర్మల నీలాకాశంలోని భృవవక్షాత్రం లాగా చిరిసి నవ్వుల చిన్నలతో రిలేతరే లా డే నీకాటుక కళ్ళు ఇవారే ఇలాగ కొరుమేఘాలు క్రమ్మిన కాళరాత్రిలా విషాదచ్ఛాయలతో తుపానిబంధురమైపోవటానికి గల కారణం నాకలా తెలుస్తుంది కృపా ? ఈ వేళ నీముఖంలో కనుపించే అర్థం కాని ఆవేదన అంటులేని ఆలోచన తూచిచెప్పగల మాటలు నాకు తోచటం లేదు కృపా ! (బయిము చూచి—దగ్గరకువచ్చి గడ్డంపట్టుకొని) అయిదు కొవచ్చింది. పోనీ ఒకసారి అలా దీచికినెళ్ళి వద్దామా కాదులా !

కృపా : సుజాత సంగతి యేమయినట్టు ? మీరొకసారి వెళ్లి నిజనిజాలు తెలిసికోవటం మంచి దిందీ ? గోపీవట్టి తొందర మనిసి !

- రంగ : ఇవారే గోపీనే మించి పోయావుగా గోపా : సుజాత నాకు చేసినట్లుగానే యేరాత్మహత్య అతని నుండెల కోరికపెట్టి వుంటుంది.
- ముస : (బయటనుంచి వచ్చి) బాబూ! సుజాతమ్మ గారు మిమ్మల నోకసారి వెంటనే రమ్మమ్మా రండి.
- రంగ : అలాగా! సరే! పదసేరేదాం! (ఇద్దరూ బయటకు వెళ్ళిపోతారు!)
- కృపా : (కోరిక నేపు అలాగే చూచి - బయటగా నిట్టూర్చి పోసాలో కూర్చుని పరధ్యానంగా ఆలోచిస్తూ వుంటుంది)
- గోపా : (వస్తూనే) ఏమిటి వదిలా - నై నాకు పోవాలి—ప్రమోదను రావాలి అని చూచే అపీషరు లాగ మీనమేషాలు తెక్క పెడు తున్నావు?
- కృపా : సుజాత మాటయేం చేశావు గోపీ?
- గోపా : విదాకు లిచ్చిన పశువు పెళ్లంలో బడాయి తెలియని ముసలి మగడులా యెందుకు వదిలా సార్థకంగాని సంధిమంత్రాలు అర్థం కాని సామరస్య ప్రయత్నాలు!
- కృపా : గోపీ! నువ్వే పారపాటు పడ్డావేమో!
- గోపా : పారపాటకీది నా విషయంలో కలలోని మాట :
- కృపా : స్త్రీ మాతృమూర్తి — ఆరాధనీయ కదూ—
- గోపా : అర్థమయ్యింది. నువ్వు నన్ను దివ్య వక్కర లేదు! యథార్థం గ్రహించాను! స్త్రీ అంటే అర్థం మోసం!
- కృపా : అయితే యిక మళ్ళీస్త్రీని విశ్వాసమా?
- గోపా : జన్మజన్మాలకు స్త్రీని దరిచేర విధ్వసం!
- [రంగవాదం వస్తాడు]
- గోపా : ఇకముందు నేను కూడా రహమాన్ లాగా హాయిగా గడ్డం పెంచుకోంటాను!
- రంగ : (కృపాబాయి ప్రక్కను కూర్చుని) ఎప్పుడు చూచినా రహమాన్ ఏనాటి ప్రేయసరానితో తలమలొంటూ బాధపడుతూ వున్నట్లుంటాకు కదూ!
- కృపా : (ముఖం గోపీ కైపు తిప్పుకోంటుంది)
- గోపా : సుజాత నాకు చేసినట్లుగానే యేరాత్మహత్య అతని నుండెల కోరికపెట్టి వుంటుంది.
- కృపా : (నువ్వు) ముఖం ఇటు(తిప్పుకుంటుంది)
- రంగ : స్త్రీ చేయలేని దేముడి : అనందంలోని అమృతం—అవేదనలోని హోలహలంకూడా ఆమె చవిచూపించగలదు!
- కృపా : (చెదురుతూ నవ్వి—తేచి వెళుతూ) ఏవండీ ఎగ్గివిషమే! వెళదామా?
- రంగ : నీకిచ్చమేలే యేది కాదన్నాను! కాదుమీద వెళదామా?
- కృపా : వచ్చ వద్దండీ! ఎడిచే వెళదాం సరదాగా!
- రంగ : సరే నీ యిష్టం! కారంలే నీకెందుకిష్టంగా కుండా వుందో నా కర్థం కావటంలేదు.
- గోపా : వట్టి మనుష్యులుకాని ఆహవాళ్ళ యిష్టా యిష్టాలు విచిత్రంగావుంటాయిలే బ్రదర్
- రంగ : గోపీ ఆహవాళ్ళ మనస్తత్వాలు అద్భుతంగా అర్థంచేసికొన్న అభ్యుదయ రచయితవు నీ భార్య మనసు నీ గ్రహించలేకపోయావే! సుజాత ముందు ఓడిపోయావు. జీవితంలో ఓడిపోవటం—
- గోపా : సరేగాని—ఏ విషయంలో?
- రంగ : సుజాతమీద నీకు కలిగిన ఆహాహ లన్నీ అసత్యం!
- గోపా : అందుకు ఋజువు!
- రంగ : నీకు దొరికిన ఉత్తరం కామరాజు వ్రాసిందే! కాని సుజాతకుగాదు. మీ యెదురింటి వారమృత్యు ముంగతాయారు! కామరాజు మీ యింటికి రావటం మీ స్నేహంకోసం గాదు, మీ యెదురింటి తాయారుకోసం.
- గోపా : (అక్రంతగా) నీకేలా తెలుసు.
- రంగ : నీ ఒక్కడికే తెలియదు. కామరాజు తాయారు పరారయినారుగా!
- గోపా : (కంగారుగా) నిజంగానా?
- రంగ : యథార్థం గోపీ! సుజాత నీకోసం చూస్తూ వుంది.
- గోపా : శ్రమించువదిలా వస్తాను. బ్రదర్! (వెళుతూ వుంటాడు)

ॐ

స్వీకారము

- రంగ : మరో విషయం వినుకోండి
- గోపా : (ఆగి) ఇప్పుడికేమీ వివరము మళ్ళావస్తా (నర్సిచోటావుంటాడు)
- కృపా : సుఖాత నొకసారి తీసుకురా
- గోపా : (ఆగకుండానే) ఇప్పుడే తీసికొస్తా. (నర్సిచోటాడు)
- రంగ : మరొక ముఖ్య విషయం విన్నవా కృపా
- కృపా : ఏమిటి?
- రంగ : గోపాలం మన ముసలయ్య కోడుకే
- కృపా : (పెద్ద వింతగా) ఆ!
- రంగ : అవును కృపా! ఇరవై సంవత్సరాల క్రితం ముసలయ్య అంతర్యేది తీర్థంలా మరచి పోయి వచ్చిన నాలుగేళ్ళ అబ్బాయి మన గోపాలం మనోబుధావుడే!
- కృపా : ఇప్పుడెలా తెలిసింది?
- రంగ : నౌకాశ్రితం పొందాయి బాగింకి దోమ కొన్ని దొంగలవాడుకుడు ప్రస్తుతం యీ పూజోనే వుంటున్నాడన్న అనుమానం చేరి మా స్నేహితుడు సి. బి. డి. ఇన్ స్పెక్టరు రాజారావు ఇక్కడే ఇన్వెస్టిగేట్ చేస్తున్నాడు. ఆ దొంగ అసలు ఈ పూరివాడే నటించాడు. అరిని ఫోటోగ్రాఫ్ స్టూడియో లిక్కి వెళుకుతూవుంటే యిదిగో యీ పాతి ఫోటో దొరికింది (చూపించి) చూడు! ముసలయ్య నాలుగేళ్ళ గోపాలాన్ని బుజాన్నెక్కించుకొని ఫోటో తీయించుకొన్నాడు!
- కృపా : (కౌతూహలంతో) ఫోటో తీయించుకొని తెచ్చుకోవటం మరిచిపోయి వుంటాడు ముసలయ్య! గోపా! తెలుసా యీ సంగతి!
- రంగ : చెప్తున్నావుంటే వివరంగా పడుగొస్తాడుగా! కష్టవాళ్ళకన్న కట్టుకొన్న వాళ్ళే మిన్నగా!
- కృపా : ముసలయ్య యింకా రాలేదే?
- రంగ : నిజాన్ని చెప్పి సుఖాతకు వప్పించి వచ్చేను! (బయలుపూచి) ఓ! బయలుపూచింది. ఇక అలస్థం చేస్తే మెయిలందదు!
- కృపా : (చెంకగా) కాదుమీద నర్సిరాద బండి!
- రంగ : చాలామంది వున్నాం కలిసిన్వేషించి!
- కృపా : (భయంగా) కష్టమందా యీ రాత్రికే నర్సిరా?
- రంగ : ఒప్పుకోన్నరవ్వతే తప్పితే బావుంటుందా? నాకెందుకో భయంగావుంది. ముసలయ్య కూడా లేడు:
- రంగ : రహమాన్ యింటిదగ్గరే వుంటాడుగా!
- కృపా : (చెడుతుకూ చూచి కలవంతుకొంటుంది)
- రంగ : తెల్లవారకముందే. తిరిగివచ్చేస్తాగా! భయం లేదులే! అయినా యింకా నెలలు నింపందే! ఓ! బయలుపూచింది. (లోనికివెళతాడు)
- కృపా : (బాధగా ఆటమూస్తూ వుంటుంది)
- రంగ : (వెదర తేగ పట్టుకొనివచ్చి) వెళ్ళివస్తాను! (వెళుతున్నాడు)
- కృపా : స్వీయ పట్టుకు పోతున్నారా?
- రంగ : అవును! కావాలా?
- కృపా : నాదగ్గ రుంచటం మంచిదేమో!
- రంగ : అక్కరలేదు. పిట్టలుంటే మనిషి రహమాన్ వున్నాడుగా! ఎవ్వడూరాదు! లక్షలు పట్టుకుంటున్నాం! రాత్రిత్రాట ప్రయాణం! మాదగ్గ రుంచటం అవసరం! వస్తా! బయలుపూచింది! (తొందరగా బయలుపూచి నర్సిచోటాడు)
- కృపా : (చెడుతుకూ ఆటమూస్తూ కొంతసేపు చూచి లెట్టు వెలిగించి లోనికి వెళుతున్నాడు)
- రహ : (చరచరావచ్చి) ఆగు!
- కృపా : (కంగారుగా కౌతూహలంతో అగిపోతుంది)
- రహ : (దగ్గరగా వస్తాడు)
- కృపా : (లోనికి వెళ్ళిపోతోంది)
- రహ : (చెడుతుకన్న అడ్డంనెళ్ళి నిలుచుని) ఇస్తావా. లక్షపాపాలులే లేక వస్తావా నన్ను స్వీకరించి!
- కృపా : (వింతగా) నన్ను తెలిస్తున్నావా?
- రహ : నిర్ణయించుకోనే అవకాశమిస్తున్నాను!
- కృపా : పట్టిస్తే నేనక్కరలేదా?

- రచా : అక్కరలేదు! సజావుగా దబ్బిస్తే నిజాయి తీగా ఇల్లిపోతాను!
- కృపా : నేను వస్తున్నాను! పద వెళ్లిపోదాం!
- రచా : (అనుమానంగా) ఆ! వచ్చేస్తావా?
- కృపా : అవును పద వెళ్దాం!
- రచా : కట్టకొన్నవాడి కళ్ళిల్లో దుమ్ముకొట్టటం మహాపాపం!
- కృపా : నువ్వు నాకేమీ నీకులు బోధించవక్కరలేను! రా!
- రచా : (కోపంగా) ఐదు! నువ్వు నాకక్కరలేదు!
- కృపా : ఏం
- రచా : వరాయిపుగడిడి సంపర్కంతో గర్భవతి వైస నీవు నా కెందుకు?
- కృపా : ప్రాథులనుంచి ఆ విషయం తెలియకే రమ్మన్నావా?
- రచా : (చిరాకుగా) నాకు కావలసింది నువ్వు కాదు! నీ గనం!
- కృపా : ఆ సంగతి నాకు తెలుసు! లేకపోతే నిజంగా వచ్చేస్తాననుకొన్నావా?
- రచా : నీతో వాడించడానికి రా లేదు. నా కాలస్య మవుతూవుంది! త్వరగా పట్టకురా!
- కృపా : చచ్చివా ఆ పరిచేయను!
- రచా : ఆయితే నావటానికే సిద్ధంగా వున్నావా? (మీదికి వస్తూ) సత్యంగా యివ్వకపోతే చంపయినా పట్టకు వెళ్తాను! (దబ్బుకున్న పైట పట్టుకొంటాడు)
- కృపా : (చెంపమీద కొట్టబోతుంది)
- రచా : (అమె చేయి పట్టుకొని మెలిపెట్టి వెనుకకు తిప్పి రెండు చేతులతోను గొంతు పట్టుకొని నొక్కుతూ) చెప్ప! ఎక్కడుంది ఇంపైట్టై తాళం చెవి! చెప్ప!
- కృపా : (వెనకలాడుతూ) విడిచిపెట్ట!
- రచా : (గట్టిగా నొక్కుతూ) త్వరగా చెప్ప! (గట్టిగా నొక్కిస్తాడు)
- కృపా : (ఒక్కసారిగా గట్టిగా కేక పెడుతుంది)
- రంగ : (దబ్బుకున్న వచ్చి ఫీడ్లు గురిపెట్టి) విడిచిపెట్ట!
- రచా : (కృపాబాయిని విడిచిపెట్టి రచామానమీదికి రాబోయి పీడ్లు చూచి అగిపోతాడు)
- కృపా : ((కింద పడిపోతుంది))
- రంగ : (కృపాబాయిని లేవదీస్తూ— రచామానతో) ఇదిగో లక్షరూపాయలు (లేదరే టేక్) యిస్తాడు! పట్టకు వెళ్లు! నీ సంగతి యివ్వడే విన్నాను! అందుకే నే ప్రయాణం చూచి తిరిగి వచ్చాను. త్వరగా వెళ్లిపో! పోలీసులు రాకుండా నే వెళ్లిపో!
- కృపా : వస్తాడీ! యివ్వకండి! నాగురించి మీ గనం!
- రంగ : పట్టకు వెళ్ళు! నీగురించి కాదు! అతను మా నాన్నగారి పార్లమెంట్ కొడుకు! సత్యంగా వుంటే నాతో సహనభాగస్థుడయ్యేవాడు! (రచామానతో) త్వరగా వెళ్లిపో! కాదు మీద వెళ్లిపో! నీ కక్కరలేనిబోలు విడిచిపెట్టు కాదు!
- రచా : (టేక్ పట్టుకొని వెళ్లిపోతాడు. కారు వెళ్లిపోయిన చివ్వకు—హాల్స్)
- కృపా : (కాళ్ళదగ్గర కూర్చుని) నేను! నేను!
- రంగ : (లేవదీస్తూ) నువ్వేమీ చెప్పవక్కరలేను! నువ్వటువంటిదానైనా నాకే నిన్ను చూడమని పూర్వకంగా స్వీకరిస్తున్నాను! ఒకసారి ప్రేమించిన వస్తువును జీవితాంతం ప్రేమించటమే ప్రేమయొక్క పరమసాసనం!
- కృపా : (బెదురుతూ) ఒక్కమాట!
- రంగ : అక్కరలేదు! నిజానిజాలు నాకు తెలుసు! నీలో యేదోషం లేదు. ఇకముందామాట మరి తలపెట్టకు! నిన్ను నా జీవితసర్వస్వంగా స్వీకరిస్తున్నాను!
- కృపా : (తంగి పాదాలకు వరుసపూరిస్తుంది)
- రంగ : (తల నిమిరి లేవదీసి లోనికి తీసుకువెళుతూ వుంటాడు)

[తెర]

వక్ర గతులు

శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం

పరిష్కరింపరాని జటిలసమస్య, సరిదిద్దరాని బ్రహ్మదేవుడి పాటబాటు, బాహ్యపరిస్థితుల ప్రభావం మానవుడిలో ఎంతటి విస్మయావహమైన మార్పు తీసుక రాగలదో లోకానికి తెలివిడికేసే నిద కృపం—మరారి!

మరారిని గురించి ఆలోచించగూడదనీ, తల పుల్ని అతడి పైకి ప్రసరించకుండా అరికట్టాలనీ నాలో నేను బాసచెసుకున్న తర్వాత నాలుగేళ్ళ వ్యవధిలో మరారిని మరచిపోవడం అంత సులభంకాదని మాత్రం గ్రహింపగలిగాను. ఒకటి, తలకు ఏదైనా అఘాతంపోతే నామరి అయినా పోవాలి. రెండు, ఇప్పుడున్న పాత ఉడుపును త్యజించిఈశీవాత్మ మతో క్రొత్తబొందటం కై నా తరలిపోవాలి. అందాకా మరారినిగురించిన స్మృతులు మనోవిధిలోనుంచు మనసిపోవడం అసంభవం!

ఒకానొక పీడకల తాలూకు భయంకరస్మృతిలూ దాదాపు ఏడైనిమిదేళ్ళనుంచీ ఈ మరారి నన్ను వెన్నాడుతూనే వున్నాడు. అతడి పీడికలు నా జీవిత రహస్యం దాగివుందిగాదు. అలాటి రహస్యా లేమున్నాయి గనుక! అతడిచేత మానవ యధిరాన్ని ఆస్వాదించడానికి సిద్ధంగా కై చా రొకటి తగ్గితగ్గే మిరిసి పోగోందిగాదు. నిజాని కలకు నా వెంబడి పరుగెత్తి రావడమూలేదు. కేవలం అతడిని గురించిన ఆలోచనలు, అతిడికే సంబంధించిన జ్ఞాపకాల! అవి ఈ మానవుడి మనసును ఎంతగా కల్లోలితం చేసివేశాయి? హృదయంలో ఎట్టి బడబాగ్నిని నిశ్చేపించాయి? అయ్యో, ఈ మరారి ఎవడు? వినుతల్లి చిత్రాన్నివిధానాలను నోరు లేని కప్పలవైన, కుండెళ్ళవైన ప్రయోగించి వాటి ఫలితాలను తెలిసికోడం ఆధునిక వైద్యవిజ్ఞానంలో ఒక పద్ధతి. ఐతే సృష్టికర్త మానవత్వంవైన చేయబూనుకున్న అద్భుతమైన ప్రయోగానికి గురైన దొర్భాగ్యుడా ఈ మరారి!

బయట ఎండ నిష్ఠులుచెరిగిపోసే వైశాఖమాసపు మధ్యాహ్నం వేళే. గాలికదలాడని గదిలో కూర్చుని అర్ధ నిమిలిత నేత్రాలతో ఓసారి మరారి జీవితాన్ని సమీక్షించుకుంటే అదంతా నా కొక నాటకంగా మాత్రమే భాసిస్తోంది. ఇటీవల నాటకరంగంలో ఎన్నో మార్పు లొచ్చాయి. పాతల్ని సృష్టించి 'నువ్వు లోభివి' 'నువ్వు వేదాంతివి' 'నువ్వు ఆదర్శవాదివి' అంటూ వాటిని రంగంపై ప్రవేశపెట్టి, ఆ తరువాత రచయిత నిర్లిప్తంగా, తలముడుగుగా పరిణామాల్ని చూస్తూ వూరు కోడం ఆ మార్పుల్లో ఒకటి. రంగంపై పాత్రల మధ్య సమస్య తనంతటదే ఉద్భవిస్తుంది. తనంతటదే పెరుగుతుంది. సమస్యా పరిష్కారంలో మాత్రం అవసరమైతే రచయిత కలకక్షేసుకుంటాడు. జగన్నాటక నూత్రధారి! గూడా ఆ పద్ధతివైన మరులు కలిగిందేమో! సంతకల్ప మాత్రంచేత ఆయన తెర తొలగించేశాడు. నాటకం ప్రారంభమైంది. ఆ నాటకంలో మరారిది కీలకపాత్ర. మిగిలిన పాత్రలన్నీ గ్రహం చుట్టూ తిరిగే ఉపగ్రహాల్లా మరారి చుట్టూ పరిభ్రమిస్తాయి.

విషాదకరమైన విషయ మేమిటంటే, మరారి నాటకంలో నేను ప్రేక్షకమాత్రుణ్ణి మాత్రమేకాను. అందులో నా పాత్ర గూడా కొంత వుంది. అదంత చెప్పకోదగ్గదిగా యితరులకు గోచరింపకపోవచ్చు. చెతులు కొనితర్వాత ఆకులుపట్టుకుని లాభంలేదు గాని, నిజానికి నే నొకప్పుడు ఆ నాటకంలో ఒక మార్పును, ఒక మలుపును సాధింపగలిగి వుంటే వాణ్ణి. ఐతే ఆ మార్పుగానీ, మలుపుగానీ మరారిలో మాత్రంగాదు. చలదూర్చికాసంతుభితమైన సాగరాన్ని చేతుబలంతో సంతరింపగలిగినవా డెలాగైతే లేడో, అలాగే మరారిలో మార్పు సాధించగల వాడూ లోకంలో లేడు! అందుకే నా ఏడుపు మరారిని గురించికాదు! రాధని గురించి.

రాధ! రాధ నా మనసు కోక బాధ. హృదయాని కోక వ్యధ. మహాన్నత పరవ్రతశృంగం మీద నిశ్చలంగా నిలబడివున్న దేవాలయాన్ని చూచినప్పుడు రాధ నాకు జ్ఞప్తికి వస్తుంది. వినీలాకాశానికి అద్దంగా, గభీర విశేషసమయంలో లూడివ్వలతో వెలిగిపోతున్న గాలిగోళరాన్ని చూచినప్పుడు రాధ నా తలపుల్లో ఇల్లు కట్టుకుంటుంది. అంతేమరి! ఆమె నాకు శేవలం ఒక స్మృతి. అంతకంటే మరేమీ లేదు.

ఉదయం పదిగంటలప్పుడు నాలుగురోడ్ల కూడలిలో మోపెడు పుస్తకాలను మోసుకెళ్తూ సాంబయ్య గనుక నాకు కనిపించివుండకపోతే, ఇచ్చడీ కథను పునశ్చరణ చెసుకోవలసిన అవసరం కలిగివుండేది కాదు. మార్గవ్యంంలో సాంబయ్య తారసిల్లాడు. పలకరించాను. గడచిన నాలుగేళ్ళలో జరిగిన విశేషాలను ఏకటపు చెప్పాగాను. నిల్చున్నదా అప్పుడప్పుడే కరిగిపోతున్న తాడుకోడ్యమిది! చుట్టూరా వీధున్నదా తడగాలి. వింటున్నదా మరొకగాళ్ళ. ఆ గందరగోళంలో గమ్యస్థాన మేవో మరచిపోయి యింటికి తిరిగి వచ్చేవాను.

మధ్యాహ్నం పన్నెండు గంటలకల్లా మళ్ళీ సాంబయ్య ఇంటిముందర హాజరు. 'లోపలికి రా సాంబయ్య' అంటుండగానే 'ఎందుకులే బాబూ! జర్నాలి' అని చీవే నా చేతిలోవుంచి వెనుతిరిగి కోడ్లు పైకి వెల్లిపోయాడు. తన ముచ్చైయేల్లి జీవితంలో మురారి మొదటిసారిగా నాకు వ్రాసిన ఉత్తరం. ఆకురతగా విప్పాను. 'పాపంకొంత నాలుగుగంటల కోసాగ నవ్వు నా రూముకు రాగలవా? నేను కూడు నెలల నుంచి వ్రాస్తున్న పుస్తకం ఒకటి ఆపాటికి పూర్తిగావచ్చు. దాన్ని నీకు చదివి వినిపించాలనుకుంటున్నాను.'

ఇది మామూలు విషయంకాదు! మురారిని తప్పకుండా నాలుగుగంటలకు ఆ హోటలుగదిలో కలుసుకోవాలి. కానీ అంతరహా ఏంచేయడం? ఆహారం కనిపించగానే గొలుసులు త్రెంపుకోడానికి ప్రయత్నించే జాగిలాలకుమర్లే, ఆలోచన లన్నీ మురారిపైకే పడుగిడుతుంటే నిద్రమాత్రం ఎలా వస్తుంది?

* * *

దూర దూరంగా వుండి మా పాండురంగం బాబాయి విజ్ఞతను సరిగా అవగాహన చేసుకోలేనివాళ్ళే

దృష్టిలో, ఆయన అవ్యవస్థకూ కొన్ని ఆరంభ పరం లేనిపనులు చేస్తుంటాడు. కానీ ఆత్మీయుల్లా, సమీప బంధువర్గంలో ఆయన దూరదృష్టిని కించంచేవాళ్ళు చాలా తక్కువ. ఒక్కొక్కరి అతిశయోక్తిని సాయం తెచ్చుకోవలచుకుంటే, ఏదో ఏదామడల దూరంలో వుందనగానే పంపి వైకృత్యమేటాలం ఆయనది! అర్థ సముపార్జనకు మానవుడు జరామరణాలు లేనివాడిలా కృషిచేయాలన్న పూనిక ఆయన జీవిత బృహత్కర్మలో ఎక్కడెక్కడో అక్కడే గోచరిస్తుంది. ఆయన చెబుటైన వాగ్ధ్యాయవాదవృత్తి అందుకు బాగా తోడ్పడింది. కానీ ధనార్జనకోసం ఆయన పెడత్రోవలు త్రొక్కినట్లు చెప్పడానికిమాత్రం నిదర్శనాలు లేవు. పాండురంగం బాబాయి లోకజ్ఞుడు. లోకంచేత ప్రేరేపితమైన కొకుండా బ్రతికే మెలగో, ఆయనకు తెలిసినట్టు మరొకరికి తెలియదు.

అలాటి పాండురంగం బాబాయి రాధకు పుట్టిన రోజు పండుగ జరుపబోతున్నాడని తెలిసినప్పుడు, నేనాకే ఊరంపాటు ఆశ్చర్యంతో విసుకుపోయాను. రాధ పుట్టిన పదిహేనేళ్ళకు ఆమె పుట్టినరోజుకు ప్రాధాన్యత నివ్వడంలో బాబాయి వ్రతేకే మేమిటి? రాధ పుట్టుకకు గూడా సాంకేతికత వుందన్న విషయాన్ని ఆయన యితరకాలానికి పనికిట్ట గలిగాడా? ఏమిటో, మొదల నాకంతా ఆగమ్యగోచరంగా వుండిపోయింది. ఏమైతే నాకెందుకు? రాధ పుట్టినరోజు చేరిన నాకోకపూట విందుభోజనం సమకూరింది. అదీ తోటలో, జన్మల్లో!

జరుగుతున్నది శరదృతువేమో, మల్లెపువ్వులాటి జన్మల స్ఫుర్తుకు పులకించిపోతున్న బాబాయిగారి పూలతోట ఆకాశగంగలో తానమాడి అప్పుడే గట్టెక్కుకున్న దివ్యసుందరిలా సాక్షాత్కరించింది. చెట్లక్రింద వెలుగుచీకట్ల ముగ్గుర్ని చూస్తూ కుర్చీలో కూచున్నాను. విందుకు వచ్చిన వాళ్ళందరూ పది పన్నెండు మందికన్నా ఎక్కువలేరు. ఇంకా ఒకటి రెండు కుర్చీలు ఖాళీగానే వున్నాయి. పండుగంతా ఆమెదే అయినా రాధ ముఖంలో మాత్రం నేనాళించినంత ఉత్సాహాద్వేగాలు పుట్టిపడటం లేదు. ఎవరోగానీ చాలా శ్రద్ధ తీసుకుని ఆమెను ఆలంకరించినట్టున్నారు. ఆ ఆలంకరించిన వాళ్ళు అందమనేది బహుశానుంచి యింటికి దిగుతున్నప్పుడు ముడిసరుకుని ద్రుమిస్తున్నారేమో

నాకు తెలియదు. నువ్వు రోజూ నీరుపెట్టు, పాడు దిద్దు, కొమ్మల్ని సాగుగా కత్తిరించు, ఎన్ని సాబులు చేసినా కుకపిక సైన్యంతో వసంతుడు తరలిరానిదే వసపట్టికి కోర్లేదు. మాడేశ్వరాధన భుజాన కూర్చోతెట్టుకుని తోటలో పనులు దీసిన బాల్యక్రిడ నిన్న మొన్నటిదిగా నే కన్పిస్తున్నా, ఆమె కప్పుడే పది హేనేళ్ళు గడచిపోయాయి. ఈ వయస్సులో ఆమెకు కృత్రిమాలంకారాలు అనవసరం!

నే నక్కడికి వెళ్లేసరికి 'స్విడాన్' చేయని విద్యుద్దీపం వున్న ఆ సమావేశంలో కొంత సంచలనం కలిగినవారు నిజమే! కాని భారీగావున్న కుర్చీలు ఎవరి కోస మయితే వుద్దేశింపబడి ఉన్నాయో, వాళ్ళు వచ్చే దాకా ఆ దీపం వెలిగే నూడవల కనిపించడం లేదు. 'ఏమిటా బాబూ, నువ్వు ఆలస్యంగానే వచ్చావు?' అంటూ బాబాయి ఆహ్వానించాడు. 'మునుపటి మనిషా మరి, ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు గదండీ!' అంది రాజేశ్వరి పిన్ని. 'నువ్వలా వెళ్ళవే అయ్యో, అన్నయ్యి నిక్కడ కూదోసి' అంటూ. రాధ లేచి నిల్చోబోయింది. 'ఎందుకులే రాధా! నేనిక్కడే కూచుంటాను. ఎంతసేపు— ఆరగంటసేపు తిరిగమే కదా! అంటూ నేను దూరంగానే కూచున్నాను. రాజేశ్వరి పిన్ని చీరచెరలలోనుంచి వస్తున్న సెంటువాసన లొక వైపున, బాబాయి చుట్టతాలూకు పొగనువ్వు లొక వైపున, మగ్గిలోని పుక్కిరి షిక్కిరాతూ బోసలో తిగులువన్న లేకిల్లలా రాధ అదే కుర్చీలో కూలబడి పోయింది.

బాబాయి ఒక పొగచుట్టను పూర్తిగా కాల్చి నుసిచేసిన తర్వాత మరెం చేయడానికి పాలుపోక 'లేవిల్' పైకి వంగి పిన్నివైపు చూస్తూ "గంట ఏనువ్వుర కావస్తాం గదూ! అతికింకా రాలేదే" అన్నాడు.

"వస్తాడు. ఈపాటికి వస్తుంటాడు" అని భర్త గారికి భరవసాించి "ఒక వేళ ఆ అబ్బాయి మరచి పోయాడేమోనండి" అంటూ అంతలో నిరుత్సాహ పలిపోయింది రాజేశ్వరి పిన్ని.

"ఆ రాబోతున్న దవ రో తెలుసుకోవచ్చు పిన్ని!" కుతూహలంతో ప్రశ్నించాను.

"చెప్పవచ్చునా, కూడదా" అన్నట్లు పిన్ని బాబాయి ముఖంలో చూచింది. ఆమె అమాయకత్తె

నికి బారి పడుతున్నట్లు బాబాయి ఓసారి మెల్లగా నవ్వి "తివబోతూ రుచులడగడ మెందుకురా బాబూ! అతడు రాబోతున్నాడుగా! చూద్దవుగానీ వుండు" అన్నాడు.

ఆ రాబోతున్న అతిథిపట్ల బాబాయి వారో ఉత్కంఠ రగిలించాడని ఒప్పుకోక తప్పదు. చుట్టు పట్ల ఆకులు గలగలచున్నప్పుడు, కొమ్మలు రెపరెపలాడినప్పుడు ఆ అతిథి వచ్చేస్తున్నాడనే ఆనకున్నాను. కాని అతడు రాలేదు. గంట ఎనిమిదయింది. మళ్ళీ పదిహేనునిమిషాలు గడచిపోయాయి. పరధ్యానంలో వుండగా చేయి ఎప్పుడు జేబులోకి పోయిందో తెలియదు. ఎప్పుడు పైకివచ్చిందో తెలియదు. తెలివి తెచ్చుకునేసరికి (వేళిమగ్గ సిగరెట్లు పరిగిపోతోంది. బాబాయి వానైపు చూడలేదు, గనుక సరిపోయింది. ఒక వేళ చూచిగూడా చూడనట్లు నటిస్తున్నాడేమో! మనిషి సురమనీ, మనసు కల్గెమనీ ఎవరోగానీ గొప్ప సత్యాన్ని సెలవిచ్చారు. ఈ కాలేం రాకు స్వాధీనంలో లేనప్పుడు సుగ్రం ఎప్పుడో ఒకప్పుడు కొంపముంచి తీరుతుంది. జాగ్రత్త పడడం ఎందుకైనా మంచిది. పైకిలేచి మెల్లగా పదిబారలు నడిచి రవిచెట్టు వెనుక వైపున భూమిలోనుంచి పైకి లేచిన వేరుచైన కూర్చుని సిగరెట్లు ముట్టించాను.

"అన్నయ్యా!"

ఉతికిపడి వెనుదిరిగి చూచాను. ఆమె రాధ. అదే చెట్టుక్రింద, యింట్లోనుంచీ వినవచ్చున్న రేడియోపాటకు ఆనుగుండా, చిన్నిపాదాల్లో మువ్వలు ఘులుఘులు మంటుండగా వచ్చిరాని స్వర్ణమాడిన రాధగాదు! ఈమె పదిహేనేళ్ళి రాధ. సూచితవువు వన్నె పావదా కట్టకుంది. విసిలగనలంలాంటి చావీలో వేసుకుంది. పాపలలోనుంచీ వదులుపడి కురులు కొన్ని నుదుటి వైప వ్రేలాడుతున్నాయి. ఆ ఊణంలో ముగ్ధమోహన సౌందర్య మంతా మా రాధ సామ్రేవనిపించింది. కానీ ఆ ముఖంలోని నిర్వేదిం? ఆ నిర్వేదాన్ని ఎలా వర్ణించను!

"అజ్ఞుటి రాధా! నువ్వు యిలా వచ్చేకావ" అన్నాను.

"నీకళ్ళకు కూడా నేను పెద్దదాన్నయిపోయానా అన్నయ్యా" అంటూ రాధ నామందర నేలవైన కూగ్గుంది.

“అడవికి రాధా! ఓకోహ నీని చెట్టుక్రింద నిన్ను పడవేసేను. జ్ఞాపకముందా? పిన్నితో చెబుతా వేమనని భయపడ్డాను. కానీ నువు చెప్పలేదు” అన్నాను.

“అవునులే అన్నయ్యా! నువు నన్ను మోసేంత కాలం మోసావు. ఆరేళ్లకు వచ్చేసరికి మోయలేక క్రిందపడేశావు. ఆ తర్వాత యిటివరిదాకా మాట్లాడ నైనా మాట్లాడేవాడివి. ఇప్పుడు డి కరువైపోయింది. అంతకంతకూ నువు నాకు దూరమైపోతున్నా వన్నయ్యా” అంది రాధ.

“అత్తే, యింతలా నీ హింసాగనం రాధా! ఇది బ్రతుకుకదా! ఇంకా బాల్యంలో వున్నట్టే వుండా లంటే పిలుపుకుందా చెప్ప” అన్నాను.

రాధ నాలుగైదు క్షణాలపాటు మానంగా వుండిపోయింది. నేలమీద నేలతో గీతలుచేస్తూ తల దించుకునే “రెండు మూడు నెలలనుంచీ యింట్లో క్రొత్తగా ఓగ్గరి ప్రారంభమైందన్నయ్యా! ఆతగా డెవరో నీకు తెలుసుననుకుంటాను” అంది.

సిగరెట్టు పీకను ఆవరలికి విసిరి “నువ్వు ‘అత గాడు’ అంటూ సర్వనామమే ఉపయోగిస్తే నాకేం తెలుస్తుంది రాధా” అన్నాను.

“అతడిపేరు మురారి!” అంది రాధ.

“మనం యిప్పుడు చేచివుండడం ఆ మురారి కోసమేనా రాధా?”

“అవును. అతడి నాన్నగారో, తాతగారో నాన్నగారి దగ్గర క్లయింపటం. ఆచూరికి ఈయన ఒకటి రెండుసార్లు వెళ్లి వచ్చారట. భూమి పుట్రా, సగటా సట్రా అంతా నాలుగైదు లక్షల ఆఫ్టల. వాల్లింట్లో ఒక పడినిండుకు ఉంగరాల్లే వున్నాయట!”

మా బాబాయి దూరదృష్టి ఎంతటి తీక్ష్ణమైందో నాకప్పుడు మాత్రమే అర్థమయింది.

ఉన్నట్టుండి రాధ తలపైకత్తి “నాపెళ్ళికిప్పుడేం తొందరన్నయ్యా! నువ్వు నాన్నగారితో చెప్పవూ” అంది.

“ఎందుకురాధా! ఆడవిడ్డంటే అర్థమేమటా తెలుసా? ఎక్కడ ఆనదానికి ‘ఏడ’ అని వున్నట్టే అక్కడ ఆనదానికి ‘ఆడ’ అని ఒక రూపాంతరం వుంది. ఆడవిడ్డ ఎన్నటికయినా ‘ఆడ’ విడ్డేగానీ,

‘ఈడ’ విడ్డేమాత్రం కాదు. అంటే ఏమిటి? ఆడవిడ్డ ఎరువు సామ్యున్నమాట! మరి ఎరువుసామ్యు బరువు చేటేగదా రాధా!”

రాధ కూనగ్గంగా నాకళ్ళల్లో చూచింది. లోకంలో కనీసం ఒక్క వ్యక్తి అయినా తన వృద్ధ యాన్ని అర్థం చేసుకోవండుకు ఆమెకు ఆకాభంగం కలిగివుంటుంది. కానీ, ఈ క్షణాన, నా చూపుకు, బుద్ధికి అందుబాటులో లేని ఏనుదూర సుందరసీమ లోనో స్రుమృదుతున్న రాధా! నేను నీ వృద్ధయాన్ని అర్థం చేసుకోగలిగాను. తల్లినీ, తండ్రినీ, తొ బుట్టు వుల్గీ పుట్టి పెరిగిన పరిసరాల్ని తవలిపెట్టి దూరంగా వెళ్ళిపోవడానికి అవసరమైన తెనుక ఆప్యటి కింకా నీలో ఉద్వృతంకాలేదు. భర్త పరివృంగంలో స్త్రీ కోసమై ప్రకృతి నిక్షేపించివున్న అనిర్వచనీయా నందానుభూతుల్ని ను వ్యవస్థి కింకా కలగనలేదు.

ఇంతలో బాబాయి పిలుపు వినిపించింది. ఆ పిలుపులో అతిథులరాక వల్ల కలిగే సంధ్రమం వ్యక్తం కాలేదు. స్తీలరుగా బాబాయి ఓటమిని తేలిగ్గా తీసు కోదానికి అలవాటుపడిన మనిషి. అతిథులు రానందు వల్ల ఏర్పడిన మందోడి తనాన్ని మధ్యపెట్టడం కోసం ఆయన అక్కడున్నవాళ్ళ నందరినీ తనమాలల వెల్లువలో ముంచేస్తున్నాడు.

“మున్నెరెండులో కాబోలు, మొదిటిసారిగా ఆచూరిళ్ళాను. ప్లేవనుకు పన్నెండు మైళ్ల దూరంలో వుందాచూరు. గవర్నరు కయినా సరే కట్టెబండి రిప్పా మరొక యానసౌఖ్యంలేదు. మూడువైపులా కొండలు. మరో వైపున పంట పొలాలు. మనం కాశ్మీ రాన్నిగురించి కలలుగంటుంటాం ఆ తిరిగొండ ప్రాంతాన్ని ఒకసారి చూస్తేచాలు. కాశ్మీరం ఎలా వుంటుందో కొంచానికి కొంచెం వూహించుకోవచ్చు.”

బాబాయి ఓక్షుం అగి తనకథ పట్ల అందరూ సావధానంగా వున్నారని నిర్ధారించుకున్నతర్వాత మళ్ళీ దివ్యదీప్తతోతానూంతో ప్రారంభించాడు.

“ముక్కుడాకృతిగా వున్న కొండల కడ్డంగా వుండి వీరన్న చెరువు. చెరువుక్రింద ఒకటే ప్లాటు. మున్నూరకలాలు. ప్లాటు ప్లాటంతా వెంటట శివయ్య గారిదే! ఇంకొకరి కక్కడ ప్రవేశంలేదు.” అని బాబాయి ఓడిర చుట్టూ కూచున్న బంధువర్గాన్నిక

సారి కలయజూచి “వెంకట శివయ్యగా రెవరో మీలో చాలామందికి తెలుసు ననుకుంటాను” అన్నాడు.

వెంకట శివయ్యగారినిగురించి తెలియక పోవడమేమిటి? ఆయన మామిడి తోపుల ప్రకృతినిగురించి బొంబాయిపళ్ల మా రెడ్డుట్టలో అడగాలి. కలకండలా కంటికి కొరగించే తరిగొండ చెరకుచెల్లం నాణ్యతను గురించి మదురాకు గిడ్డంగుల్లో విచారించాలి. ఆయన వ్యవహార కాళిలాన్నిగురించి తెలుసుకోవాలంటే హైకోర్టు వక్రీయో సంప్రదించాలి. కానీ యిప్పుడు బాబాయి వెంకటశివయ్య గారినిగురించి ఎందుకు చెబుతున్నట్టు?

బాబాయికథ వేదాంతంలో పడ్డట్టుంది. “నిరుపేదలకు కుక్క మురికి సంభావన. కోటికుసానికి గొడ్డరికం. విధిరలలోవున్న విచిత్రమే ఇది! వెంకట శివయ్యగారికి విడ్డలేదు”

సమావేశంలో ఓమాలగా కూర్చుని కునికిపాట్లు పడుతున్న వృద్ధుడొకతను, —ఆయన రాజేశ్వరి పిన్ని చైత్రున దగ్గరిచుట్టం “అయ్యో పాపం, అశివయ్యగారు కాస్తాదాటుకుంటే అస్తి గతంకావాలి?” అంటూ పుతాపాన్ని వెలిబుచ్చాడు.

“ఆ దాటుకోడమేదో రెండేళ్ళకుముందే జరిగి పోయింది మాతయ్యా! వెంకటశివయ్యగారు ప్రస్తుతం కైలాసనాసులు” అన్నాడు బాబాయి.

“ఎవరే అస్తి?” ఉత్తరప్రదేశ్‌కి వెంగపడిపోతూ ఎవరో ప్రశ్నించారు.

“అస్తికేముంది? అది విశేషంగా ఆయన దత్తపుత్రుడికి సంక్రమించింది”

“ఎవరుబాబాయ్ ఆ అదృష్టవంతుడు?” ఈసారి నేనే అడిగాను.

“అంతే మురారి” అన్నాడు బాబాయి.

ఒకానొక గొప్పవలసలో సుధీర్ఘమైన మొదటి ప్రకరణం చదివి ముగించినంత ‘రిటర్న్’ కలిగింది నామట్టుకు నాకు!

తొమ్మిదిగంటలరౌత్, అభ్యాగరిని మనసు వచ్చి రాక అదరించే గ్యూజీలా నిందుభోజనం టేబిల్ పైకివచ్చింది. భోజనంతో పాటు అనువాసంగాబాబాయి మురారినిగురించి చెప్పకపోతున్నాడు. వెంకట శివయ్యగారు దత్తరీ తీసుకునేవాటికి మురారి నాలుగేళ్ళ

వాడట. మురారికి తల్లి దండ్రులున్నారట. మురారి మోచేలిగంజీకోసం ఆశించుకునివున్నవాళ్ళందరిలోనూ ఆ తల్లిదండ్రులు ముఖ్యులు అని చమత్కరించాడు బాబాయి.

“పోవద్దండినాన్నా! ఎంతసేపని చెబుతారు” ఇంతసేపటికి రాధగూడా కలుగజేసుకుంది.

“లేదంటే మురారి అస్థిపాదుల సంరక్షణకోసం వెంకటశివయ్యగారు నియమించిపోయిన ధర్మకర్తలు ముగ్గురిలోనూ ఆ పనిసంహం ఒకడు. రెండోవాణ్ణి నేను. మూడోవాడు సాంబయ్య” అంటూ బాబాయి కథను ఒకకొరికి తెచ్చేశాడు.

ఆసాంబయ్య ఎవరో! ప్రశ్న పెదవి చివరిదాకా వచ్చింది. కానీ అడగడానికి ధైర్యంచాలలేదు. ఆ రాత్రంతా జాగరణతోనే కాలంగడపడం నా అభిమతంకాదు.

ఏనా ఆరాతి బాబాయిదగ్గర సెలవుతీసుకోదానికిముందుగా సంశయోవృత్తికోసం మరొకప్రశ్న అడగకుండా వుండలేకపోయాను.

“ఎవరే ఈకోజు మురారి రాకపోవడానికి కారణమేమైవుంటుంది బాబాయ్? రైలు తిప్పిపోయివుండదు గదూ!”

“రైలు తిప్పిపోవడమేమిటి? అతగాడిప్పడు ఈ పూళ్ళోనేవున్నాడురా బాబూ! కాతేజలి చదువుకుంటున్నాడు. ఇది మొదటిసంవత్సరం, నాలుగు కోజులక్రిందట తప్పకరావలసిందని హెచ్చరించి వచ్చానుగదా! వాడికి మరీమర పెక్కువరే! మరచి పోయివుంటాడు” అన్నాడు బాబాయి.

అతీర్చోగిలి లభ్యమైన మధురాహారంలా రాత్రి గడవనూ గడవనూ వెన్నల మరీ ఆర్తరీమైపోయి ముఖం యెత్తుతోంది. తలకు యిమాలాచుట్టుకుని చల్లటికోడు వైన తూలుతూ తూలుతూ యిల్లుచేరుకునేసరికి రాత్రి మరీజాముగూడా పూర్తిగావచ్చింది. పక్షమైన పడుకోబోతుండగా ఓ చిత్రమైన ఆలోచన స్ఫురించింది. బాబాయికుటుంబంలో ఆయింటిలో అడుగై నాపెట్టి ఎరుగని మురారి ఎంతసంచలనాన్ని కలిగించగలిగాడు? ఆకాశం ఎక్కడోవున్న గ్రహాల మానవుడి జీవితంలో ఫలాఫలాలు నిర్ణయిస్తాయని జ్యోతిష శాస్త్రజ్ఞులు చెబుతారు. ఈ మురారిగూడా మా

బాబాయి పొలిటికి ఓగ్రహమై కూచున్నాడు. కానీ యిది దుష్టగ్రహమో, శుభగ్రహమో యిప్పుడిప్పుడే నిర్ధారించడం సాధ్యంకాదు. ఐనా ఒకవిషయం మాత్రం తథ్యం. జామాతను దళితుగ్రహ మన్నారు. ఏతద్దళితు విక్షుణ్ణమాత్రంచేత కుటుంబంలో కొంత ఆలంబం కలగడంలేదు అర్థమవుతుంది!

* * *

బాబాయిగారి పూలవోలలో విందు జరిగిన తరువాత ఆరు నెలలకు గానీ మురారిని కలసుకోవడం తలుస్తామని చెప్పాడు. అలాగే మురారిని గురించి ఓ విచిత్ర కృతాంతం మాత్రం వివరించాడు. అతడిప్పుడు కాలేజీలో చదువు కొనసాగిస్తున్నాడు. ఓ రాత్రికింద్రాక్షి గది ఎలావుందో అలాగే వదిలిపెట్టి అతడు పూరికి వెళ్ళిపోయాడు. తిరునామం పదిరోజులకు సాంబయ్య వచ్చి కాలేజీకి, హాస్టలుకూ చేరవలసిన డిబ్బు మట్టకెక్కి పరువు ప్రాంతం ఎత్తించుకుని వెళ్ళాడు.

ఈ వార్తను మొదట నా చెవికి చేరి వేసింది రాధ. "కారణం మేమై వుంటుంది రాధా?" అంటూ విన్నవించాడు. "ఏముంటుందిలే అన్నయ్యా! ఆ లెక్కరెక్క చెప్పే ప్రయత్నం ఆరే బుర్రకొక్కెత్తుకుందామని రాధ.

కానీ బాబాయి వేరొక కారణం చెప్పాడు.

"వాడిండాకా దివివించే చాలు. ఇంకా దివి వాడా చదువుల్ని ఏం చేసుకోను! పరీక్షలు వ్రాసి పట్టాలు సంపాదించి ఉద్యోగం చేయవలసిన గ్రహచారం వాడికేముంది గనుక!" అని బాబాయి మురారి సంతకర్తృత్వాదాయంవ్రాసిన కలెక్షన్ జీతంరాళ్ళు ఏ పాటిపో వాకు విషమవని చెప్పడానికి ప్రయత్నించాడు.

రాజేశ్వరిపిన్ని మాత్రం తక్కువ తిన్నదేమిట అమెనాదా తన విజేతం ప్రసంగించినంతమేరలో మురారి పూయనానికి ఓ కారణం ఉహించగలిగింది. "పంటకల్లంలో పావురంలా కాస్త కమ్మటి భోజనానికి అలవాటుపడిన కుర్రాడు. అతడికి కీ హాస్టలు సాంబారుమెతుకు లేం గుచ్చిస్తాయి పాపం!" బాలికా ఆంధ్ర రాజేశ్వరిపిన్ని.

కానీ ఏమగనుగురించిన ప్రద్ధివాళ్ళ ఆంధ్రనాట అంత ప్రద్ధిగానే విశ్వసించడానికి వాకు మనస్కురింద

లేదు. విశ్వసనీయతగ్గాల్లో వాకబుచేయగా అసలు కారణం మేమిటో రూఢిగా తెలిసింది.

ఉన్నట్టుండి ఎవరైనా చెబితే ఈ కారణం నమ్మడానికి వీలుగాలేని మాటమాత్రం వాస్తవమే! కానీ యిది యథార్థం. మురారి హాస్టల్లోనుంచీ పారిపోవడానికి కారణం దయ్యాల!

ఈ దయ్యాల మురారిని ఎంతగా వేపుక తిన్నాయో తెలిస్తే, ఆ తరువాత ఎవరైనా సరే మురారి హాస్టల్లోనుంచి పారిపోయినందుకు సానుభూతి ప్రకటించక తప్పదు.

కట్టదాలను మనహాయిని చూస్తే మురారి దిడువుకున్న కాలేజీ ఓ కారణంగా కనిపిస్తుంది. దయ్యాల చరిత్ర తెలిసిన విజ్ఞులు అది పిశాచావాసానికి అన్ని హంగులూ కలిగివున్న ప్రదేశమేనని యిట్టే పసికట్ట గలరు! ఐనా కాలేజీలో చేరిన ఏదాడు నెలలవరకు మురారి దయ్యాలబోరులేకుండా హాయిగానే కాలం వెళ్ళబుచ్చేవాడట! ఇంతలో ఎలా తెలిసిందోగానీ హాస్టల్లో విద్యార్థుల కందరికీ మురారికి దయ్యాల మనుగడ పట్ల అదేమిట విశ్వాసం వున్నట్టు తెలిసి పోయింది. బుద్ధి పుట్టలేదానీ కాలేజీ కుర్రాళ్ళు కామరూపులు. వాళ్ళకు మురారిని ఏడ్చిం చాలని బుద్ధి పుట్టింది. ఓ దయ్యం మురారి నిద్రలేచే సరికి బయట తలుపుకు గొళ్ళెం వేసేసింది! మరో దయ్యంకి రాత్రిపూట కిటికీనుండా మురారి పరుపు మీద నాలుగైదు సులకరాళ్ళు విసరడం ఓరివాడైపోయింది. ఇంకొక దయ్యం-బహుశా కామినీ పిశాచం కాబోలు-అర్ధరాత్రి వేళ మురారి గది ఎగుట వరండాలో తానట్లాడుతూ విరహగీతలు పాడింది. మురారి భయపడి పోయాడు. లోలోపలే కుమిలి పోసాగాడు. దయ్యాల మరీ పెచ్చురేగిపోయాయి. రాత్రి పదిగంటలు అయ్యా కొకముండ్ల అవి మురారికి గవాక్షం నుండా యంతలో ముఖం చూపించి, అంతలో నెట్ట మరుగున ముటుమాయం కాసాగేయ!

ఈ విషయాన్ని రాధకు చెప్పడమవున్నాను. కానీ యిందువల్ల ఆ లేత ఎడలో కొంత అందోళన రసాలు కొల్పడంకన్నా ప్రయోజన మేముంది? బాబాయితోగానీ, పిన్నితోగానీ చెప్పవచ్చు. కానీ తీరా ఈ పిశాచోదంతాన్ని బయటపెడితే బాబాయి యిదొక కట్టుకథ అని నవ్వేసినా నవ్వేయవచ్చు.

రాజేశ్వరి పిన్ని మరికొంత దూరంపోయి నా సత్యా న్నెవరకు జ్ఞాతిమత్సర మన్న బుర్రు తగిలించినా తగిలించకచ్చు. అనువుగానిచోట మానకన్నా మించిన కరణ్యం మరికటి లేదు!

వసంతం చివరి రోజుల్లోనో, గ్రీష్మఋతువు ప్రారంభంలోనో జ్ఞాపకం లేదు. నన్ను లోడిచ్చి బాబాయి పిన్నిని తరిగొండకు ప్రయాణంచేశాడు. అంతకు మునుపు వారం రోజు లవ్వకు నరసింహం సరిసమేతంగా వచ్చి అమ్మాయిని చూచిపోవడం జరిగింది. ఇక పిన్నికి పెళ్ళి కుమారుడు వచ్చడ మొకటే తరువాయి. పాండురంగం బాబాయి మూడు రోజుల పాటు బంధు లోకాన్ని సుష్టుగా మేపి, ఆటవీసం పట్టవలగా పెళ్ళి జరి పెయ్యడానికి సిద్ధంగావున్నాడు.

మారోగ్ధమం కాక మునుపే బయలుదేరి పవ్విటికీ, పాయంత్రం వాలుగు గంటలకుగానీ ఆ వూరు చేరుకోలేక పోయాము. అగ్రవాచిపోయిన ఎద్దులు చంపిన పరాగంలాంటి ఎర్రటి దుమ్మును గిట్టలతో ఎగ జిమ్ముకుంటూ బండిని లాక్కు పోతుండగా తరిగొండ ప్రకృతి దృశ్యాలు తెరలుతెరలుగా వెనుకబడ సాగేయి. చూచినంత మేరకు చిట్టచివరి, అవనికీ సరి వాడు గీతలా నిలిచివున్న కొండలు, మగ్గ మగ్గలలో బాట కడ్డంగా పాయలు పాయలుగా పారుతున్న కొండ వూట నీళ్ళు. తెల్లగా పుల్లగా దుడ్డులు తొడుక్కున్న నేరానికి ముమ్మరిని విప్పారిన నయవాలతో వింతగా చూస్తూ నిలిచిపోయే పాటకజనం. ఎంత నేపయినా యితే దృశ్యాలు వివిధ రీతుల్లో కన్పించాయి. బాబాయి తరిగొండప్రాంతాన్ని చూచి కాశ్మీరాన్ని ఊహించుకో మన్నాడు. కాశ్మీరు ప్రకృతి రమణీయత ఒక చోట కామించరాని దివ్యాంగన యొక్క శరీరలావణ్యంతో ఉపమించ బడింది. మరి తరిగొండ ప్రాంతం అందంలో జబ్బుపడి లేచిన పన్నెండేళ్ల అమ్మాయి శరీర సౌష్ఠ్యం లాటిది. ఈ అందంలో ఆర్గిరి లేదు!

బండి చెరువుకట్టపై తా తేటి నవక నడుస్తుండగా మరక కావల ముద్రిచెట్టు ఊపల సందుల్లో నుంచి ఆ వూరి బాహ్యస్వరూపం నయన గోచరమైంది. చుట్టూరా రెండడుగుల గోడలపై మట్టిగొట్టుకపోయిన పూరికప్పులతో ఈసుకోమంటున్న వందలాది పాకలు, మగ్గలలో వాలుగైదు పెంపుటిండ్లు, ఒక వారగా, పది గ్రామాట పాకేగాడి పాతదేవిడి లాంటి మేడ ఒకటి,

ఇవి తొలిచూపుకు కన్పించాయి. భారతదేశం పల్లెటూళ్ళు దేశం. కానీ ఏ పల్లెటూరూ నాకు తరిగొండలా కనిపించలేదు. అంచులు చిరిగి ిధిలమై పోతుండగా, మగ్గ జరిపుత్తుల్లో పోగులు చారి పోతుండగా, చిక్కని సరిగతో పదిట చెరకు మాత్రం పశిపలోలాడిపోతున్న నిల్క చీరలాంటిది వూరు!

బండి సింహద్వారాన్ని చాటి, పశువులకొట్టాల మగ్గలలోనుంచి సరాసరి మేడముంగిటకే వెళ్ళి ఆగింది. అది రెండంతస్తుల మేడ. బొత్తిగా కిటికీలు లేవని చెప్ప డానికి పిలులేదు గానీ, వున్నవి గూడా గాలినీ, వెలు గునూ లోనికీ పోనివ్వడం లేదు. లోపలి గదుల్లో ఎల్ల మధ్యాహ్నం లో గూడా దీపం వెలిగించుకోవలసివస్తే, అందుకు ఆశ్చర్యపడవలసిన అతసర మేమీ వుండను. అది హోల్ సేర్ వ్యాపారి సరుకుల్ని నిలువచేసేవుంచు కోడానికైతే అద్భుతమైన కట్టడం. మానవ నివాసా నికీ అదెంతవరకూ ఉపయోక్తమన్నది, ఆరోగ్య కాస్తాన్ని కాస్త రికమక పెట్టే విషయం!

వరండాలో మిక్రులమగ్గ కూర్చుని పేకాటలో నిమర్శుడైవున్న నరసింహం కూర్చున్న చోటునుంచి కడలకుండానే మారాకపల్ల పెద్ద గొంతుతో అత్యం తానందాన్ని ప్రకటించాడు. ఎదుటివారి ఊర ఆల కై నా ఎదురుమాడకుండా ఏకధాటిగా కళలపత్నీలు మరిపించిన రెండు విమలసేపట్లో ఆరికు రాజేశ్వరి పిన్నిని మూడుసార్లు అక్కయ్యా అనీ, రెండుసార్లు వదినా అనీ సంబోధించాడు. పిన్ని ఆరడికి అక్క యినా, వదినయినా అందుకల్ల కొంపమునగే ఉమీ లేదు. కాని పేకాటలో ఈ కంకారుకామయ్య గరి ఏమయ్యేట్టు?

ఇంతలో సుడిగాలిలా వచ్చి విరుచుకపడింది సుందరమ్మల్రి!

సుందరమ్మను నేను ఆరే అని వ్యవహరించడం ఊరికే ఉయసుపోకకు మాత్రం కాదు. నే నెవరో పిన్ని వడికి తెలుసుకున్న రిక్తాంత, మే ముక్కడున్న రెండు రోజుల పాటు సుందరమ్మ నన్ను సాక్షాత్తు అల్లుడిక్రిందే జమకట్టింది. ఆ సున్నితమైన పరిహాసాలు, కనిపించినప్పుడల్లా లేచినిల్చుని చెరకు సవరించుకుంటూ ముఖంలోకి సిగ్గునూ, పెదవులపైకి మందహాసాన్ని తెచ్చుకోవడంలోగల తీరుతెన్నులూ, వాటినిచూస్తుంటే ఏ యువకు డయినా సుందరమ్మత్రికు అల్లుడయ్యే అత

కొంకింపం అగ్రులుచాచకమాన దనిపించింది. కాని యిందులోవున్న చిక్కెల్లా ఒక్కటే! సుందరమృతకు ఒక్కగా నొక్క కూతురుమాత్రమే వుంది. ఆమెకు పెళ్ళియి నాలుగేళ్ళయింది. అప్పటినుంచీ అల్లుడు యింట్లోనే వుంటున్నాడు. అతడు విడి సమయాల్లో అల్లుడుగానూ, కలహాలూ అవీ వచ్చినప్పుడు మల్లుడుగానూ ఆ యింటికి వుపకరిస్తున్నాడని ఆతర్వాత తెలిసింది.

భార్య కరండాలో అడుగుపెట్టిన మరుక్షణంలో నరసింహం పరామర్శలకుపాను వాతాత్మకంగా అగిపోయింది. భర్తగారి సాన్నిధ్యంలో జంకుకొంటు లేకుండా నిర్భయంగా మాట్లాడి సుందరమృత తన కాయెంట్లో వున్న స్థానాన్ని మాకు వ్యక్తం చేయ దిలచుకున్నదేమో, నాకు తెలియను. కానీ ఆమె ముచ్చర్పి పది నిమిషాలవరకూ అక్కడే నిలచేసినమాట మాత్రం నిజం! ఆపివెట్టటం మేము ఏదై, అరవై మైళ్ళు ప్రయాణం చేసివస్తున్నామన్న సంగతి ఆమెకు మేర పులూ తట్టిందేమో, 'ఒక రోజుదూ! ఒక రంగీ!' పాలూ, పండ్లు, చాఫ్స్' అంటూ గృహాంతర్యాగానికి వెళ్లిపోయింది.

రాజేశ్వరి పిన్ని సుమారుపాటి పట్టణంలో పుట్టి అంతకంటే పెద్దనగరంలో కాపురంచేస్తున్న స్టూడియో. ఆమెకు పద్దెనిగ్ల కొర్ర. వచ్చింది నడుము పైకెత్తి కుండా అడవాల్సిన కలలుపు తీరుగలుగుతున్నారా? కావలి లేని మరపతోటలో దొంగ రెండుకు కాయ గూరర్పి తప్పిరించడంలేదు? పద్దెనిగ్లలో ఎను వోతులకు గూడా ఈదడం నేర్పిస్తారా? ప్రోత పాడుకునా రాజేశ్వరి పిన్ని కిలాటి విద్వరాళే కన్పించాయి. అన్నింటికన్నా ఆ రెండంత ప్రల మేడ పిన్ని పాటిటికి ముయసడే అయిపోయింది. 'ఇది లైబ్రరీ ఏమో' అని ఆమె తలుపులు తెరిచిన గదిలో వెల్లపు ముద్దలు కనిపించాయి. ఆమె ఉద్దేశ ప్రకారం అతిథు లెవరైనావనీ వాళ్ళు కూచోదగిన గదిలో కర్తవ్యా కొడతగ్నూ బాసలు, మోకులు కనిపించాయి. ఎవడో ఒకతలమాసికపయింటు తెచ్చి యింట్లో పడవేసిన రెండుమణుగుల చింతపండుతో, ఒక మూట నేరు కెనకాయలతో, బుడెడు మామిడిపళ్లతో తృప్తిపడ గలిగిన రాజేశ్వరిపిన్నికి ఆ యింట్లో ఒక గదినిండుకూ చింతపండ్ల కనిపించింది. హాల్లో పైకప్పు చాకా

కెచ్చివున్న నేరుకెనక మూటలే వున్నాయి. మరోక చోట ఎన్నిరోజులు తిన్నా తిరిగిపోనన్ని మామిడి కాయలున్నాయి. ఇక యింటికి బయట ఏ కొట్లంలో చూచినా ఎద్దులూ కోడెలూ, అవులూ దూడలే! ఈ 'పాడి పంటల పప్పుద్ది' అన్నదామృతమెంటరి చిత్తాన్ని చూస్తూ రాజేశ్వరి పిన్ని ఒకవైపున వెరచుపడి హాకుం డగా మరోవైపున లోపలనుంచి సుందరమృత ఆమె పైకి పశ్చిరాలనిండుకూ పట్టా ఫలహారాలు, పుట్టలేనే, తాటిసుంజలు పంపించినవస్తోంది.

నేను మాత్రం తినగలిగినంత తినిన తర్వాత ఆలోచనలో పడ్డాను. ఎంతసేపూ ఈ వార్తాచిత్రమే అయితే, యిక అసలు సినిమా ప్రారంభమయ్యే దెప్పుకు? పెద్దపెట్టిన ప్రచారం జరిగి, కడకు విడుదలే గాని చిత్రంలా అయిపోతాడా ఏమిటి ఈ మరారి?

"ఎంతసేపది కూర్చుంటావు బాబూ! అలా మేడ పైకి వెళ్లిరాదూ! అబ్బాయికూడా అక్కడేవున్నాడు" సమయానికి తలుపుచాటునుంచి సుందరమృత గొంతు వినిపించింది.

బయట నూర్యాద్రమకుం అయిందో, లేదో తెలియడంలేదు. కాని ఆ మేడలోపలమాత్రం అర్థ రాత్రయినట్టుంది. గోడ తపిచ చూచుకుంటూ మెల్లగా మెక్లెక్క సాగాను. సోపాన పంక్తి ఒకచోట మలుపు తిరగడంతో ద్వారం ఒకటి గొదరించింది. ఆ ద్వారం హాల్లోకి తెరచుకుంటోంది. ఆ హాల్లో ఒక చీకటి గురుగూరమే! ఓ వైపున వరుసగా మూడు గదులున్నాయి. ఆ మూడింటిలోనూ ఒక్క గదిలోమాత్రం దీపం వెలుగుతున్నందుకు చిన్నాంగా వారవాళ్ళలో నుంచి సన్నసన్నగా ఒక్కెంత కాంతి హాల్లోకి ప్రస రిస్తోంది. ఆ వాటికి చెరువగా ఓ కుట్టిలో మోకాళ్ళకు పైనవేసుకున్న చెరువుపైన తలనించి ముద్దలా ముడుచుక పోయివున్న ఓ నిశ్చల మానవాకారం కనిపించింది.

రెండు నిమిషాలు వేచి చూచాను. ఆ ఆకారంలో కదలిక లేదు! మెల్లగా ఓ పొడిదన్నదగ్గాను. కుట్టిలోవున్న వ్యక్తి ఉలికిపడి "ఎవరూ?" అంటూ తలపైకెత్తాడు.

"నేనెవడినో తెలియకెప్పుకున్న తర్వాత లాంఛన ప్రాయంగా స్వాగతంకూడా లభిస్తుంది.

"రండి. కూచోండి!"

హల్లా ప్రవేశించి ఓ మంచంపైన కూర్చున్నాను. కూర్చున్న అయిదు నిమిషాలకు కుర్చీలోని క్యక్రి మళ్ళీ ఒకసారి నోరు తెరిచాడు.

“అరగంటనే పెత్తుంటుంది. చిన్న బాబుగారో యింజనీర్ చేసి పనుకో తెట్టాను. నిద్రపట్టినట్టుంది. లేపమంటారా?”

“అత్తే ఎందుకులేడి.” అని అపవారించి “ఇంకా ఆ జల్లేమిటో చెప్పరుకారు” అన్నాను.

ఇంతలో గదిలోనుంచి అస్పష్టంగా ఓ గ్వని వినిపించింది. అప్పుడత మూలంగా అది పిలువో, లేక మూలగో తెలుసుకో లేక పోయాను.

“లేచినట్టున్నారు. చూస్తున్నారండీ” అంటూ సాంబయ్య— అతడు సాంబయ్యని ఎలా వ్రాపించ గలికానో చెప్పలేను— పైకి లేచాడు.

పాదాలు తడబడ్డాయి. గదిలో అతురు వెళుతుండగా ఎండుకోకాని ఉన్నట్టుండి రుండే ఆగిపోయి నట్లు ఫీలయ్యాను, తీరాగదిలో ప్రవేశించిన తర్వాత వా కళ్ళకో కోల్తలోకం ప్రత్యక్షమయింది.

అలోకంలో అయిదు బీరువాలు, ఒక పట్టె మంచం, నాలుగైదు కుర్చీలు-యింతకాత్రమన్నాయి. అవి చూర్చాలుగావు, అవి సుళిలుకావు, అవి తెలులుగావు—రెండు బీరువాలను కాలీతేమండా ఆక్రమించు కునివున్న ఆ డౌషధాలు మానవజీవితంయొక్క తీరా భింసురత్వాన్ని సరించి మాటిమాటికి హెచ్చరిస్తుండగా, పాతి పుస్తకాలతో నిండివున్న మిగిలిన బీరువాల క్రీసీప్లక్రింద మంచంపైన తలగవకానుకొని ఓ యిర వయ్యేళ్ల యువకుడు పైకెప్పుకేసి చూస్తున్నాడు. అతడు పాడుగరి. అతడు యావంతుడు. అరిడిది తీర్చిదిద్దిన అవయవ సౌప్యం. కానీ అతడి ముఖంలో ఏవో ధ్రువ, ఏవో భయం, ఏవో భావసంఘర్షణ. అతడే మురారి!

మంచం ప్రక్కన నిల్చుని, రోగివైపు చూకుట్టు నిగుడిస్తూ “ఇప్పుడేలావుంది బాబూ?” అని ప్రశ్నించాడు సాంబయ్య.

“నీంసంగావుంది, సుండేపోటు తగ్గిందిగానీ, వెన్నుపోటు బలమైనట్టుంది. ఇంతకుమునుపు ఈచేతిని పైకెత్తాలంటే సాగ్యంగాలేదు.” అన్నాడు మురారి.

సాంబయ్య చరచరా బీరువా దగ్గరికివచ్చి నాలుగైదు చూర్చాలు ఒకటిగా కలిపి తెనెతో రంగరించి

“దీన్ని పుచ్చుకోబాబూ! తెల్లవారేసరికి అన్నిపోట్లూ కుదిరిపోతాయి” అన్నాడు.

మండు గొంతుక వెంబడిబారుతుండగా ఎనిమిది వంకరలు తిరిగిపోయిన మురారి ముఖాన్ని చూస్తూ అప్రయత్నంగా నిట్టూర్చాను. మింగిన మండు మళ్ళీ పైకిరాకుండా కడుపులో కాస్త స్థిమితపడిన తర్వాత మురారి నాచైపోసారి చిత్రంగా చూచి, యితడెవరో చెప్పలేదే అన్నట్టు సాంబయ్యకేసి ప్రశ్నార్థకంగా చూచాడు.

నాలుగైదు పాడిమాటలతో నన్ను మురారికి పరిచయంజేసి సాంబయ్య “నిల్చుండిపోయారేం బాబూ! అలా కుర్చీలో కూలొండి” అన్నాడు.

కుర్చీని మంచం దగ్గరకు లాక్కుంటూ “సాంబయ్యగారూ! నే నొకమాటచెబుతాను. మరేమీ అనుకోరుగదా!” అన్నాడు.

“చెప్పండి” అన్నాడు సాంబయ్య.

“ఏవదానికీ, కాని దానికి మందులు పుచ్చుకో గూడదని పెద్దపెద్ద డాక్టర్లే చెబుతారు. మందులూ, యింజనీలే మనిషికి ఆరోగ్యం ప్రసాదిస్తాయనోవడం పాటరాటు. చల్లటి సాయంకాలం. హాయిగా పైరు పచ్చలపైన తిరిగిరావడం మంచిది కదూ! అనా మికు తెలియదనికాదు. మాటవరుసకు చెబుతున్నాను” అన్నాను.

మురారి నా సలహాను వింటూ తెల్లపోయాడు.

“సంగతి సందర్భాలు తెలియనివాళ్ళ కలాగే తోస్తుంది.” తేనీన్లో చేతులు కడుక్కుంటూ చెప్పకు పోసాగాడు సాంబయ్య. “దాయాదులు బాబూ దాయాదులు! ఊరినిండా వాళ్ళే! పారుగు పచ్చగా వుంటే కళ్ళిల్లో నిప్పులు పోసుకుంటారు. మికు తెలియను గానీ ఒక్కొక్కరిని వివపు కళ్ళు! వాళ్ళ చూపు తగిలితేచాలు. మరునాటికలా మనిషికేదో ముంచుకోచ్చేస్తుందిన్న మాటే! ఒకసా రేమెందో తెలుసా? దిప్పితిగిలినట్లే తగిలి, ఆపైన జ్వరంవచ్చి చిన్న బాబు రెండునెలలు పడకపైనుంచి లేకలేక పోయాడు.”

దృష్టిహావం సంగతి జేవుడెవరు! మురారి పడక పైనుంచి లేకపోవడానికీ, ఆ గదిలోని బీరువాల్లా నెలకొనివున్న సిద్ధాంతధాతు ఏదో సంబంధం వుండి వుంటుందని వాకనుమానం కలిగింది.

“వెంకటేశ్వరయ్యగారు మురారిని వాకప్పగించి పోయారు. ఎందుకు? మురారికి తిండివున్నాడు. తిల్లివుంది. బంధువులున్నారు. కానీ వెంకటేశ్వరయ్యగారు మురారిని వాకండు కప్పగించారు?”

“ఎందుకోమరి! ఇది తప్పకుండా ఆలోచించ వలసిన విషయమే. వామదేవుడు వాకు ఒక దివ్యమైన కారణం తోచింది. మానవుడన్నతర్వాత వాడికప్పుడో ఒకప్పుడు కించి దవానోగ్యం కలుగక మానదు. కానీ ఆ దవానోగ్యంవై పగబడి, అదంతవరకూ విజృంభించగలవో పరీక్షించి, దాన్ని నిర్దాక్షిణ్యంగా చీల్చి శాండావగల పట్టుదల ఈ లోకంలో సాంబయ్యకు తప్ప మరొకరికి లేదేమో!”

“వెంకటేశ్వరయ్యగారు రప్పపప్పుడూ చెబుతుండే వారు. ‘ఏమి బనుకున్నావో సాంబయ్యా! కాలం జాతిగా చెడిపోయింది భార్య భర్తమాట వినడం లేదు. దివ్య తిల్లిమాట వినడం లేదు. చేతిలో రూకలుంటే లోక మంతా బంధువులే! అందరూ పరమాముఖ విషమంభాలు. గోముఖ వ్యాఘ్రాలు. మురారిని నీ కప్పగిస్తున్నాను. వాడికి లేనెల్లాసిన కలైతో, కన్నుబోయే కాలుకలై తెలియను. భద్రం, జాగ్రత్త! అన్నారాయన. అంటూ కట్టుమానుకపోయారు. పోలేనేం! అడగండి. బుద్ధితెలిసిన తర్వాత ఎక్కడైనా పచ్చి మంచినీళ్ళు ముట్టఁగొనిచ్చా నేమో మురారి నే అడగండి.”

“ఓ భగవాన్! ఏమి ఆంక్ష! ఆఖరుకు యీ మురారిని ఏం చేయదలచుకున్నావు నవ్వు! అవసరం కంటే దళాధికంగా, శతాధికంగా ఒక మానవుడికి భోగభాగాలను ప్రసాదించి, ఆత్యవసరమైన గాలి నీళ్లపట్లూడా వాడికి ఆంక్ష కల్పించడంలో నీ వుద్దేశ మేమిటి!”

“కాదు. నువ్వే నేను పాటబడుకున్నాను. ఉచితమచితలను పాటించకుండా భగవంతుడికి, మానవుడిబతుక్కూ ముడిపెట్టడం పాటబట్టలా పెద్ది పాటబాటు. ‘ఉన్నాడు’ అన్న అంబరమండిత మహాపర్యతలకుపైన, ‘లేడు’ అనే పాతాళాన్నంపై ఆగాధాలకు ఆవలిగట్టన ఆ భగవంతుడు వుంటే గింటే ఆయన చెవిపపనల్లా ఒక్కటే! ఇంత ముడిపదార్థాన్ని రచనా చేశాడు. దానిలోనుంచి మురారిలాంటి

మహా తీరభిల్పాన్ని మరిచిన నిర్మాణదక్షత సాంబయ్యకి!

సందేహంలేదు. సాంబయ్య మహాభిల్పి!

ముంతేరి నగడిమూరం లేకపోవడంచేత ఆ గదిలో

మామన్నతర్వాత ఎంతకాలం గడిచిపోయిందో ఊహకు చిక్కలేదు. సాంబయ్యకలగావులంగా ఏవేవో పాతకథల్ని చెప్పుకుపోతున్నాడు. ఓసారి దగ్గరి బంధువులే వెంకటేశ్వరయ్యగారికి విషంపెట్టడానికి ప్రయత్నించడం, మరొకసారి జ్ఞాతులు శూన్యంపెట్టగా ఆయన కోకాలు, చేయి స్వాభీనం తిప్పి పోవడం, అటుతర్వాత మహంకాళి ఉపాసకుడైన మంత్రాల మల్లయ్యరాక, వెయ్యిన్నీ సూటపదనాలు నిమ్మకాయలు, ఐదు నల్లమేకపోతులు, ఒక పికి కర్పూరం వగైరా వగైరా...

అసంతృప్తన ఈ భయంకర గాధకు అంతరాయం కలిగింది మురారివల్ల! అతి దున్నట్టుండి మంచంపైన లేచి కూచుని వైకప్పుకేసి చూస్తూ “అదిగో, అదిగో” అన్నాడు.

“ఏమిటి, ఏమిటి?” కంఠాదుగా ప్రశ్నించాను.

వాప్రశ్నసంగతి ఎవరూ పట్టించుకోలేదు. సాంబయ్యమాత్రం చెవిబిగి ఆలకించి ఓ నిమిషం తరువాత “అవును, అవును” అన్నాడు.

ఇదేం భావ! ఓయి భగవం...కాదు కాదు. ఇక మానవసౌభాగ్యాన్ని గత్యంతరం లేదు. ఓ మనసా! ఈ సాంకేతిక పరిభాషకు అర్థమేమిటి?

ఇంచుమించు అయిదునిమిషాలపేపు ఆ గదిలో దుస్సహమైన మానమే మూర్తీభవించింది. ఆతిరువార సాంబయ్య ఓనిట్టూర్పు విడిచి “ఊ, ఎవరికి ప్రాప్తం వుందో!” అన్నాడు.

“ఏమండీ, సాంబయ్యగారూ! చంపకుండా ఆ విషయ మేమిటో చెప్పరారుటండీ?” ప్రాగ్భయపడ్డాను.

“వీరకు వినిపించలేదాబాబూ అడుగులచప్పుడు” సాంబయ్య విస్మయంగా ప్రశ్నించాడు.

“అడుగుల చప్పుడా! మేడపైన ఎవరైనా తిరుగుతున్నారేమిటి?”

“ఇదేం నిన్న మొన్నటికథా? నేనీయింట్లో గుహాస్థాగా చెరిపప్పటినుంచి వింటూనే వున్నాను.”

ఎంత 'సస్పెన్స్' అయినా, దానికి ఓహద్దం దారి. చిరాకుతో "హాసీరెండి సాంబయ్యగారూ! అజేబుటో చెప్పకండి. నాకు తెలుసుకోవాలిలేదు." అనేశాను.

విసిగించి విసిగించి, అఖరుకు సాంబయ్య అసలు విషయాన్ని చాలాచప్పుగా చెప్పేశాడు.

"దానికింకేంపని! సంజన్మిటి పడగానే దాబా పైన పచారులు ప్రారంభం చేస్తుంది. మరేమీ కాదు. ధన వికాదంరెండి!"

ఆరి నీరసానియ్యో! ఓరిసాంబయ్యో! నువ్వు మానవమాత్రుడివి కావు. ధనవికాచాన్నికూడా ఇంట్లో వున్న జనాభాలో అడి ఒకవ్యక్తిగానే కలిసి రెక్క కట్టగలిగే స్తోమత మానవమాత్రుడికి వుండదు.

ఇంటికిమ్మిపట్ల ఎక్కడో గృహిణి నిశ్చితమై వున్న నిధినినిధించి చెప్పకపోసాగాడు సాంబయ్య. మేడపైన తరమా పచార్లనలిపే ధనవికాదం ఆ నిధికి కాపుదారిగా ఉద్దేశంపబడింది! (ఉద్దేశించినవాడు సాంబయ్యే అయివుంటాడని నాఅనుమానం) ఆ నిధి ఎవరికి ప్రాప్తంవుందో వాడు అటువైపు ఒంటరిగా వెల్లివిస్తాడు అపిశాంధం 'నన్ను తీసుకోవా, నన్ను తీసుకోవా' అంటుంది. (ప్రాప్తంలేనివారు ఎలాగై నా కూపీతీసి నిధిని కాజేయండిలే వాడు తక్షణం మండి ముడచాతాడు. తప్పదు!

భోజనానికి రమ్మంటున్నారని పిలుపు రావడంతో నాకొగడిలోనుంచి విముక్తిలభ్యమైంది. పిలుపు తెచ్చినవాడు సుందరమృత్తి అల్లుడు. కలుపుగోరు తనంలో అతడు అత్తిగారికంటే ఏదాకులు ఎగదదవిన వాడిలా కనిపించాడు. అతిడి పూర్తిపేరమిటో వాకిప్పుటికి తెలియదు. సంగ్రహంగా అందరూ 'రాజా' అని పిలుస్తారు. నున్నగా, సుంద్రంగా చిన్నపైసా 'కింగ్ కాంగ్'లాంటి మనిషి. ఎప్పుడో, ఏనాడో వసులు వసులుగా పిల్లలగుట్టలు చేసుకొని బిధిలో నడుస్తుండగా, ఏభావుకుడోగానీ 'అహా' అని ఓ 'ఎక్స్ ప్రెషన్' యిచ్చి 'అహుగో మెనర్ రాజా' అనేశాడట! నాటంగోరే సుందరమృత్తి అల్లుడు అతిడి పరోక్షంలో బంగులోకంలోనూ, మృతవర్గంలోనూ ఆ విరుద నామంతోనే వ్యవహరించాడు.

అరోజు రాత్రి నాతోబాటు భోజనానికి కూర్చున్నవాడు రాజా ఒక్కడే. సాంబయ్య రాత్రి

పూట భోజనం మానేసి పడేశ్యయిందనీ, అప్పటినుంచీ పాలూ, పళ్ళూమాత్రం పువ్వుకుంటున్నాడనీ తెలిపింది. మరారి జ్ఞాపకం నేవించాడు గనుక యిప్పుడప్పుడే భోజనానికి రాడని అతిడి తరపున సాంబయ్యే ఓమెమా జారీచేశాడు. సుందరమృత్తి అకులు వేసేవంట గదిలోకి బాగానే నేను రాజాదగ్గరికి వంగి "మరి ఈ పూట మామగారుకూడా భోజనానికి రారేమిటి?" అన్నాను.

"అంత మంచిముఖానికి అర్థశేరు కుంకమా!" రాజావీరగబడి నవ్వేశాడు. అనవ్వడం, నవ్వడం సుందరమృత్తి అన్నపుసత్కృతంతో తిరిగి వచ్చేంతవరకూ నవ్వి "ఏన్నానా అత్తయ్యో! మావయ్య అన్నానికి రారేదీమని అడుగుతున్నాడు తన్నుకు" అన్నాడు.

"అయినా! అప్పడేవచ్చి భోంచేసి నెళ్ళారురే నాయనా!" అంది సుందరమృత్తి.

"అంటే ఏమిటో తెలుసా తమ్ముడూ!" రాజానా పేర్లుబాది ధంకామ్రాగించి చెప్పసాగాడు, "మావయ్యలోపలికి రావడంగానీ, బజాటికి బావడంగానీ అంత గుడ్డదప్పుకుగా జరిగిపోయే వ్యవహార మన్నమాట! నరసింహం మావయ్యలో నరాంకింకన్నా సింహాంకిమే హెచ్చు. కాదనను విలే? స్త్రీకి శక్తిశ్చిహ్నిణి అన్న ప్రసిద్ధి వచ్చింది. సుందరమృత్తి మూలంగానేగదా! మరి ఆ అదిశిక్షివాహన మేమిటో నీకు తెలుసుననుకుంటాను. అంతే! శతాధికగ్రంథ భావమెల్ల, లేటెల్లంగా ఒకమాటలో తెలిపివేయడం మన అలవాటు."

"రాజామాటల కేరే నాయనా! ఇత డెవ్వుడూ యింతే!" మునిముసి నవ్వులు వెదజల్లుతూఅంది సుందరమృత్తి.

"మనలో మనమాటరా తమ్ముడూ!" మొదటి సారివేసిన అన్నం కన్నుమూసి తెరిచేలోపల ఖాళి చేసి మర్రి మాటల్లోకి దిగాడు రాజా. "అవసరమొచ్చి అడిగితే పదో, యిరవయ్యో యివ్వదని నాకూ అత్తయ్యపైన కోపమే ననుకో, కానీ ఆ కోపాన్ని అలా ప్రశ్నోకంగావుంచి అలోచిస్తే సుందరమృత్తి అలా వుండెమే ఎంతో డెబర్ ! తనంటే ఈపాటికి మావయ్యచెలి దొరికిందిల్లా పేకాటలో ధారపోసి యింటిని సర్వకూనయ్యంగా మిగిల్చివుండేవాడు."

“బుద్ధిమంతుడిలా మాట్లాడుతున్నాడు గానీ ఈయనగూడా ఆమామగారికి తగిన అల్లుడేలేబాబూ!” అంది రెండోసారి అన్నం వడ్డిస్తూకుందరమ్మత్తి.

భోజనమైన తర్వాత రాజు యింటినుండర ఆరుబయట మంచాలు వేయించాడు. వద్ద వద్దన్నా నిర్బంధంగా తాంబూలం నమలమన్నాడు. తిములం వేయనివాడి బతుకు వృథా అంటూ, అందుకు ఊతగా నుమతీతకంనుంచి ఓ పద్యం వుదహరించాడు. ఎంత సేపయినా అతిడినే మాట్లాడునిచ్చి, నేను మానంగా వింటూ వూరకొడం నామాషీ అనిపించి “ఐతే ఏం రాజా! చూడబోలే బోలెడంత ఆస్తి, దీనిలో నీకు తృణమో, ఫణమో కలిసాచ్చే ఏంపొటుందా లేదా” అన్నాను.

“నాకా! కలిసాచ్చే ఏంపొటా! మామగారి వాటం చెప్పానా! ఇక ఆత్మయ్యవుంది. ఆమెగారికి మరారిగాక యింక నలుగురు మగబిడ్డలున్నారు. సాంబయ్య బ్రతికివుండగా మరారిఅస్థిలో ఒక్క నెంటు నేలగానీ, ఒక్క వైసాడబ్బుగానీ వాళ్ళకు సంక్రమించదు. ఐతే వాళ్ళింకేం కావాలి? ఆత్మయ్యకు స్వంత భోషాగలవుంది. ఈ రోజు గానుగాడి తెల్లం యింటికవస్తే మరునాటికి పదిమాటలు కనిపించవు. గరిసె అలా వుండగానే లోపలవడ్డు మటు మాయమైపోతాయి. ఈ కరిమింగిన వెలగవంతులో మనకు డక్కబోయే దేముంటుంది? దించినమ్మకు బొక్కింనే ప్రాప్తి!

రాజు అల్పసంతోష! అతిడిలో దుర్గుణాలు ఏవైనా వుంటే వుండనీగాక! వాటి నన్నింటినీ త్రోసి రాజనగల నిమ్మపట్టం అతిడి సాళ్ళు!

పశువున్న తర్వాత ఆతి కన్నుట్టుండి అడిగాడు:

“ఏమిటా తమ్ముడా! మధ్యాహ్నం మనగా వచ్చావే! ఒక అన్నయ్యా? ఈ యింట్లో నీపెళ్ళా నుంటూ ఒకమనిషి వుండాలిగాదా! అనిష కనిపించలేదే! ఏమైందని అడిగావా?”

నిజమే! పొలబాటే! దాన్నెలా నవరించుకోవాలో నాకు చటుక్కున స్ఫురించలేదు.

“హసితే! నవ్వడగలేదని నేను చెప్పడం మానేస్తా నేమిటి? అనిష ఏమిటోడలవాడి నేవలో నిమగ్నం రాలైవుంది. వివేకవంధా ఓ మంషలంపాటు నేనిస్తే

సంతాపప్రాప్తి భాయమని ఎవరో చెప్పారట! ‘కొండగా ప్రాణేకుడుండగా యింటిలో, కొండపై కేవుని కొలుచుటేల? ఏల అంటే? ఎవరి పిచ్చి వాళ్ళి కావడం!’

ప్రేమనుసురించి నాటకాల్లోనూ, పినిమాల్లోనూ విని దాన్ని సురించిన పుస్తకవిజ్ఞానాన్ని కొంత ఒంట బట్టించుకున్నవాణ్ణి కొవడంవల్ల పశుకోబోతూ భార్యను తలచుకుంటున్నాడు గనుక, రాజు అర్ధరాత్రి వరకూ నిద్రపట్టక ఆపసోపాలు పడుతాడేమో ననుకున్నాను. వెన్నెల కాస్తాండి గనుక ఆది చంద్రోపాలం భసకు కూడా చక్కటివేళ! కానీ నా ఊహలన్నింటికీ వ్యతిరేకంగా మాట్లాడుతూ, మాట్లాడుతూ వుండగానే రాజుకు నిద్రపట్టింది. కొంతసేపటికి ఆతనుసురక పెట్టడం విన్నాను.

ఉదయం యింటిదగ్గర బయలుదేరింది మొదలు, రాత్రి పశుకోబోయేంతవరకూ ఆరోజు ఎదురైన వ్యక్తులూ, వాళ్ళమాటలూ ప్రవర్తనా, వాళ్ళనా విధంగా రూపొందించిన పరిస్థితులు వీటినిసురించి ఆలోచించే ఓకీతక బోషిలి పోయిన బుర్రలో, ఏదోగభీర నిద్రబృత వ్యాపించి, చివరికే నిద్రగా పరిణమించిందేమో! లేకుంటే ఆది నిద్రాదీవత ఆ గమనం కోసం ఎదురుతెన్నులు చూడవలసినరాత్రి మాత్రం కాదు.

ఎలా గైతేనేం నిద్రపట్టింది. కొత్తిబట్టలు వేసుకుని, పీఠిలో బురదనీళ్ళలో పారాడివచ్చిన కుర్రాడిని, మొదట చెదామదా చెంపలయించి ‘అయ్యో బిడ్డకేం తెలుస్తుందన్న జాలితో చంకకెత్తుకుని లాలించే తల్లికి మరే నిద్రాదీవత నన్ను తన ఒడిలోకి చేరదీసుకుని తీయగా లాలిపాడింది.

ఎంతసేపు నిద్రపోయానో తెలియదు. ఉన్నట్టుండి మేలుకున్నాను. మేలుకోగానే నాకతగతమైన విషయాలు రెండు అప్పటికి చంద్రుడవ్రమించాడు. ప్రక్కన మంచంపైన రాజులేకు! వైన నెల రాజాలోబాటూ, క్రింద రాజుగూడా లేక ఒంటరిగా మిగిలిపోయినవాళ్ళు ఆ చీకటిలో మేడ దానిపరిసరాల్లో వున్న చెల్లు, గోడలూ ఎన్నెన్ని రూపాలలో కనిపించాయో చెప్పలేను. దైవం, దివ్యంలాంటి అలౌకిక శక్తులు వుండడంగానీ, వుండకపోవడంగానీ వేరే విషయం. అనలవిషయ మేమిటంటే వాటికన్నా,

నాటి భావాభావాలనుగురించి మానవుడి బుద్ధికి గోచరించిన కల్పనలే అతడిని ఎక్కువగా బాధిస్తున్నాయి.

ఒక రోజు తెల్లవారిది మొదలు ఎంత పటపగ్గాలు లేకుండా కాస్తుంది. సాయంత్రానికి ఎండ తగ్గి ఆకాశం నీలమేఘాచ్ఛన్నమైపోతుంది. ఐనా ఆ కల్పాడదు. ఉక్కలో ప్రపంచం ఉక్కిరి బిక్కిరై పోతుంది. ఆ తరువాత అర్ధరాత్రి కెప్పడో సన్నసన్నగా చినుకులు జారసాగి మాస్తుండగానే కుంభవర్షం ప్రారంభమైపోతుంది. ఆ రోజు నా మానసాకాశంలో అలాంటి పరిణామాలు కలిగియు.

మేడపైన గదిలో ఏ భయదమైన ఊహతో సుందెలు కరిగిండుకుంటున్నాడో అర్థమవుతుంది మరారి! అతిజీ పరి రక్షించడంకోసం ఏదీమైన తొల్లి బోను నిర్మించే ఆలోచనలో వున్నాడో సాంబయ్య! ఇంటిలోవున్న సరుకును ఒరులకంటికి తెలియకుండా ఐదుటికి తిరించడానికి ఏక్రితప్రకృతిని ఆలోచిస్తున్నాడో సుందరమృతి! నరసింహం ఊళ్లో ఏ పూరిపాకలో కూచుని పేకాడుతున్నాడో! ఏ ఆనందాన్ని అన్వేషిస్తూ రాణ ఒకానొక రాత్రివేళ మాయమై పోయాడో?

గగనధాని మెరుపులు, ఫెళిఫెళా పురుములు, జడివాన, ఝంఝామూతలం. వీటి మధ్య భాసభాంతి రాలు ఘూర్లించి పోతుండగా పిడుగు గూడా పడింది.

అయ్యారాధా! ఈయిల్లా నీ నెంచు కీవితానికి విడిది? పండు వెన్నెల్లా నిన్ను ఆక్రమించు కుంటున్న యావనసౌభాగ్యం మధుర మధురంగా నువ్వు నిర్మించుకుంటున్న ఆనంద సామ్రాజ్యం ఈతరిగొంప మరుఘ్నామల్లో యింకావని నమ్మక మేమిటి?

* * * *

గాజేళ్ళిరి పిన్ని తరిగొంపనుంచి బోలేడు శ్రవణానంద కరమైన కబుర్లు మోసుకొచ్చింది. పెండ్లి సంబరాలన్నింటికీ నాంది వాచకంగా ఆకబుర్లతో యిల్లు యిల్లంతా మరుమోగి పోతోంది. చేపలుడిగి, బాబాయి ఎదుట వర్షిలో బొమ్మలా కూతోడంకన్నా మరేమీ చేయలేక పోయాను. ద్వార బంధానికి ఆనుకుని రాజేళ్ళిరి పిన్ని చేతులు త్రిప్పుతూ అబ్బాయి సుగంజాల్ని గురించి అతడి సనకసక వస్తువాచనాల్ని గురించి చెప్పుకుపోతోంది.

“బాగున్నా మాణిక్యం గదండీ! ఎంత ఓడ్డు, ఎంత కాంతి! అంత నెమ్మదైన కుర్రాణ్ణి నేను పుట్టిందే చూచి ఎరుగననుకోండి! ఒకరితో నువ్వంత, నేనెంత అని మాట్లాడుతాడా? తెట్టలేరకు ‘ఓ’ అని విరగబడి నవ్వుతాడా? పెదవి విప్పడమే బ్రహ్మాంశం కదులుండీ! మరొకరూ, మరొకరూ ఆయితే తింకున్న ఆస్తిపాస్తులకు ఆకాశం కన్నా పొడుగ్గా విర్రవీగి పోయా! ఏదీ, గర్వం మచ్చుకైనా కనపడజే! అతిడలా వుండగా అకుర్రాడి తల్లి నూత్రం! సుందరమృతి అంటే సుందరమే కదండీ! ఆరుగురు బిడ్డలతల్లిగదా, యిప్పుడు నల్లి చూడండి, యింకా పెళ్ళి అయ్యా కానీ అమ్మాయిలా వుంటే సరేననండి! లేకుంటే మీరు నాకే శిక్ష వేసి నాసరే...”

ఉదయం పదిగంటలకే గాప్రారంభమైన కబుర్లు! మధ్యాహ్నం పన్నెండు కాకపోయింది. “తల నొప్పిగా వుంది బాబాయ్, వెళ్ళిపోను” అంటూ పైకి లేచాను.

నా తలనొప్పికి కారణమేమిటో గ్రహించే స్థితిలో లేదు బాబాయి. వెళ్ళిపోవడానికి అంగీకారం నూచిస్తూ “అయన అన్నట్లు నీ అభిప్రాయ మేమిటో చెప్పనేలేదే!” అన్నాడు.

ఏదో అపకాలని అడుగుతున్నాడు గాకపోలే, నిజానికి బాబాయికి నా అభిప్రాయంకో అవసరం లేదు. అవసరంవున్నా, వుండకపోయినా నా అభిప్రాయాన్ని ఆయన పరిగణించడం మాత్రం నాకు బాగా తెలుసు. బాబాయి రక్షం నడిపిస్తున్నాడు. నేవారథాన్ని ఆపదలమకుని చక్రాన్ని గట్టిగా పట్టుకుంటే, అది పరుగిడుతున్న ఉరవడిలో, ఎగిరి ఏడు బారల దూరంలో పడతాను.

మనసు చివుక్కుచుంది. “నువ్వు నన్ను తిరిగొంపకు పంపింది పిన్నికి దొవతోడుగా బాబాయ్! నాకర్థం నేను నిర్వహించాను. అంతే నాకు మరేమీ తెలియదు” అన్నాను.

అప్పటికైనా ఆయన నా అభిప్రాయ మేమిటో గ్రహించివుండవలసింది. ఊహ. బాధించక పోయింది.

“నువ్వు ‘కానావియాంకా’ విరా బాబూ! ఎంత చెబుతే అంత! వెళ్ళిరామ్మ వెళ్ళిరా” అన్నాడు బాబాయి.

హోదాటి, వరండాదాటి నరచరా మెట్లుదిగి పోతున్నాను. మెట్లకు చేరువగా, మల్లెపందిరి క్రింద నిల్చుని నాకేసి అర్థరహితంగా చూస్తోంది రాధ.

అక్కడ కాసేపు ఆగి నేను రాధతో మాట్లాడ దలచుకోలేను. బాబాయి అన్న కొండరాతికి తిగిలి, ద్వ్యుద్యోతకంగా మళ్ళీ నావైపుకే సరావర్తనం చెందిన కోపాన్ని ఆస్మంపుస్మం ఎదుగుని రాధమైన చూపించదలచుకున్న కళోరహృదయుణ్ణి నేను! నేను తున్నాడుణ్ణి కాను.

తిరిగి చూడకుండా తోటలో నడిచిపోతూ “యింటికి పోతున్నాను రాధా!” అన్నాను.

“నీకు నామీదనూడా కోపంగా వుందా అన్నయ్యా!” అమాటుకంగా ప్రశ్నించింది రాధ.

ముందుకు వేసిన ఆకుల వనస్కురీసేకాను. కృత్రిమమైన కోపలాపాలతో రాధ ఎదుట నిలచుకుంటూ కన్నం కన్నం. ఆమె విశుద్ధ దర్పణం. ఆ దర్పణంలో నా ప్రతిబింబం కనిపించింది. నేరభూమికిమళ్ళీ తల వంచుకున్నాను.

“వచ్చినప్పటినుంచీ నిన్ను చూస్తూనే వున్నానన్నయ్యా! నీ మనసులోవున్న వుద్దేశానికే మేమిటో నాన్నగారికి చెప్పలేవు? ఏం, కొట్టి కొడలేస్తా చెబుటి?”

“.....”

“పోనీ ఈ సంబంధం నీకప్పుడేమీనా అన్నయ్యా?”

“నా యిష్టానుసారం లేకపోయింది రాధా? మీ నాన్నగారిసంగతి నీకు తెలియదు గమకా! ఆయన పట్టిన కుండటికి ఎప్పుడూ నాలుగుకాళ్ళు లేవే!”

“పోనీ నీకెందు కిష్టంలేదో అదైనా చెప్ప గూడదా అన్నయ్యా?”

ఏం చెప్పను! ఆ వూళ్ళో చాలామంది కళ్ళు చెప్పినవీ, దృష్టిపెట్టినవీ తిరిగితే ప్రాణాపాయమని చెప్పనా? ఆయింట్లో సన్నిహితం తిరుగుతుంటుందని చెప్పనా? ఏవిధంగా చెబుతే రాధకు నూటిగా అర్థమవుతుంది?

“నాకు యిష్టంలేదని చెబుతాననుకో అన్నయ్యా! ఎందుకని నాన్నగారూ, అమ్మ అని గదూ! నాళ్ళకు నేనేదో జవాబు చెప్పాలి గదా!”

ఆ జవాబేదో నాకే అవగతం కావడంలేదు. ఇక నేను రాధకంటా వివరించను?

నా కింకారక ధియంకలిగింది. ఈ వివాహాని కంటా గయినా అంతరియం కలగా లన్నది నా అంతరింతర రాల్సాని వాంఛకావచ్చు. కానీ ఆ అంతరియం రాధ వల్లనే కలిగితే అందుకు బాధ్యత నానె తిమిదనే పడుతుంది. పరాధికారాన్ని మైవేసుకోవడం ప్రమాద కరం. అమాత్రం లోకజ్ఞానం చాకివాడి గాడిచకైతే లేకపోయింది. నాకెందుకు లేకపోవాలి?

“పోనివున్నరాధా! ఎలాగైనా మనం కుర్ర వాళ్ళం. మన బాగోగులు మనకంటే పెద్దవాళ్ళకే బాగాతెలుస్తాయి. మనుషుల్లో మంచివాళ్ళున్నట్టే చెడ్డ వాళ్ళూ వుంటారు. మళ్ళీ ఆమంచి వాళ్ళల్లో దురుగు లేకాలు, చెడ్డవాళ్ళల్లో సుగులేకాలు వుండకపోవు. మంచిని చెడ్డనూ గిరిగిసి వేరుపరచడం అసాధ్యం. అడవిడ్డ అన్నతర్యాత ఎప్పుడో ఒకప్పుడు అత్తిగా రింటికి వచ్చి అక్కడ క్రొత్తపరిస్థితుల్లో యిముడక తప్పను.”

రాధ తిర్రవరయింది. ఏదో మాట్లాడిపోయింది. పెద్దవులు విడివడ్డాయి. మళ్ళీ ముకుళించుకపోయాయి. రాధ ఆ విచిత్ర మానసిక పరిస్థితినుంచీ కొలుకొవడాని కింకా ఒకటి రెండు నిమిషాలు పట్టవచ్చు. ఆ కన్యకధిని సద్వినియోగం చేసుకోకపోతే నేను మరింత సందిగ్ధ కరమైన పరిణామాల్ని ఎదుర్కోక తప్పను. ముని పంటిగో పెదవిని కొరుక్కుంటూ, చెమ్మగిరిన కళ్ళతో నిన్ను దీనిగా చూస్తూ నిలబడివున్న రాధను ఆమె మానాని కామెను వదిలి, గిరుక్కున వెనుదిరిగి, తిరిగిచూడకుండా రివున్న ముందుకు వళ్ళిపోయాను.

నిల్చిపోతూ వూరుకున్నానేమిటి? లో లోపలి తిరుగుబాటు ఉపశమించడానికి బిలుగా ఒకటి రెండు నూక్కుల్ని నెమరువేసుకున్నాను. నుదుటి వ్రాతను తప్పించడం ఎవరితరం? ఎవరి కర్మకు ఎవరు బాధ్యులు?

కదామరి! నేను సరాజతుడినైనా అయివుంటే చేయగలిగిందంతా చేశాముగదా అన్న సంశ్చిత్త అయినా దిక్కుతుండేది! నేను పరిస్థితుల్ని ఎదుర్కోలేక పోయిన పలాయితుణ్ణి! పలాయితుడి అభయ శిరగ్గం మెట్టవేదాంతం!

* * *

ఉద్యోగికి దూరభూమి లేదన్నారు. దూరభూమి మాత్రం ఏమిటి? వాడికి మనసులేను. హృదయంలేదు. వాడు మానవుడు కాదు, ఒకానొక సజీవ యంత్రం అని నిర్వచించివుంటే మరీ బాటంజేడి. లేకుంటే రాధ పెళ్ళి యిక సెలలోజాల్లో వుండవగా వాకు రెండువందల మైళ్ళ దూరానికి 'ట్రాన్స్ ఫర్' వచ్చి పెళ్ళి సమయంలో ఓవారం రోజులు సెలవు దొరక్కపోతుందా?

వా ఆరికి పరిస్థితులు సమాకరించినంతలో పెళ్ళి పిట్టలపై రాధకు ఓచిన్న కానుక మాత్రం పంపుకోగలిగాను. అది ఓ వెండికుంకుమ భరిణ. ఒక ఫలం కుంకుమ తీస్తే అంగులలో సగానికి సగం కూడా భరిణలో పట్టింది కాను. ఓ చీటివాని నాలుగువైపులా పసుపు నీళ్ళు చిలకరించి పార్శ్వంలో వుంచాను. అయిదారెళ్ళ మునుపటి సంగతి. విశేషం. ఆ చీటిలోని నాలుగైదు వాక్యాలు యింకా బాగా జ్ఞాపకం.

“చెనీ,

వాకు రోబుట్టువులున్నారు. కానీ వాళ్ళు వాకు బుడ్డితెలియకముందే కాపు రాలకు వెళ్ళిపోయారు. ఆక్కి చెర్రెళ్ళనిగురించి తలమగోగానే మొటమొదట వాకు జుట్టికి తిగిలేదానివి నువ్వు. ఇంతదూరంనుంచీ నీకే మాంగల్య చిహ్నం కానుకగా పంపిస్తున్నాను. (స్త్రీ) కింతకంటే కావలసిందోదా లేదు.”

గంటలతరబడి ఆలోచించి వ్రాయగలిగిన ఈ వాక్యాలన్నీ ఎన్ని సార్లు చదువుకున్నానో చెప్పలేను. ఇది ఆశీర్వాదమా? కాదే! ఇందులో ఆశీస్సులీలా మాత్రంగా నైవాగ్యనించడం లేదే!

సభమా అని రాధకు పెళ్ళి జరుగబోతుంటే వాడి లేచిపోని సంశయం లేదుకు? కర్తవ్య బోధల్లాంటి సంసారాల్లో ప్రవేశించి తను శేర్షరీతనందల్ల, మాట కారితినందల్ల, మీదమక్కిరి సహృదయతలల్ల గృహాన్ని స్వర్గసీమగా మార్చుకున్న స్వయంసిద్ధిలు లోకంలో ఎందరులేరు? మా రాధ వాళ్ళల్లో ఒక్కతే ఎందుకు కాగూడదు?

మరిని పట్టే గతులుంటాయన్నది ఒక ఆశ్చర్యక్రీ. మా రాధ మనసువకనీతం. ఆమె హృదయం అమృత కలశం. ఆమెకు కష్టం రెండుకువస్తాయో రావు. రాగూడదు.

ఓ సక్రవారం ఉదయం ఎనిమిది గంటలకు పైగా, తొమ్మిదిన్నరకు లోగా కలకలగ్నంలో రాధకు వివాహమహూర్తం. గురువారం రాత్రంతా కలలలో, కలకలాలలో గడిచిపోయింది. అయిన గంటలకే పడక మీదనుంచి లేచి కూర్చున్నాను. ఈ పాటికి వెలుగులు జరుగుతుంటాయి. ఇప్పుడు కంకణధారణ జరుగుతుంటుంది. ఈ క్షణంలో కాశీయాత్రకు బయలుదేరి వుంటారు. గంట ఎనిమిది కావస్తోంది. పడకపైనే కూర్చుని వుంటే ముళ్ళపైనే కూర్చున్నట్టుంది. లేచి ఐరవరా వీధిలోకి వచ్చాను. వీధి మొగసాల రామన్న రోవల గవ్వ ప్రంభంపై చిరుగంటలు ఘల్లుఘల్లు మంటున్నాయి. నిదానంగా నడిస్తే ముహూర్తం దాటిపోతుందేమో! పరుగెత్తాను. తాంటూలం, పట్నం, టెంకాయ పల్లెలలోవుంచి “రాధ శేరిల అర్చన జరిపించండి” అన్నాను. పూజారికి నేను ఆపరిచితుణ్ణి! ఆడ శేరుచెలుకున్నందుకేమో అతడు తెల్లబోతూ “ఎవరూ” అన్నాడు. ఆమెశేరు రాధ స్వామీ! మీకు తెలియక పోవచ్చు. కానీ ఎవరికి తెలియాలో వాళ్ళకు తెలిస్తే చాలు. మీరు వేగం అర్చన జరిపించండి” అన్నాను.

అపనిందికు నురై, భర్తమా బంధువులమా దూరమై, అడవులపాలైన సీతమ్మగూడా పల్లెలలోని తాంటూలాన్ని మంచుపోసంతో స్వీకరించింది!

రోజులు దొరికిపోయాయి. మూడు-నాలుగు-ఐదారునెలలు గడిచిపోయాయి. చివరకు రాధ దిగ్గరి నుంచి ఓవులిరం వచ్చింది.

“అన్నయ్యా! ఇదేంవూరు? వీళ్ళం మనుషులు? ఇక్కడనే నెల బ్రతకను?” (పల్లెలలో ప్రారంభమైంది ఉత్తరం. “అతన్ని ఆలా వుండగా మీ బాత మరది సంగలేమిటి? ఈయన మాట్లాడు. నవ్వరు. కాఫీ ప్రైకి తీసుకొనేవాడేనీ, కాఫీకేనీ భయంభయంగా చూచే ఈయన్ని నేనెలా అర్థం చేసుకోను?... ”

ఈ కాఫీకి సంబంధించిన గొడవ రాధ వ్రాసిన రెండోవుత్తరంలో మరీ వివరితంగా కనిపించింది. “ఓకోతంజరిగిందో తెలుసా? కాఫీలో డిక్టేషన్ ఎక్కువై, డక్టర్ తక్కువైంది. చేసుగా వుండేమో ఆయన గురించి చూచి గ్లాసు నలాగే టేబిలుపైన వుండేవాడు. ఆ తరువాత జరిగిన విచిత్రాన్నిగురించి ఎటు చెప్పను! ఆయనా, సాంబయ్య ఆ మిగిలిన

కాఫీని ఒక పిల్లికి పోసి, గదితలుపులు గడియ చేసుకుని, ఆ పిల్లి చచ్చిపోలేదేమో అని కొడుకుని కూచున్నాడు.

“ఈ యింట్లో అన్నీ విడ్డూరాలే! ఆయన భోజనానికి క్రిందికి రాదు. పైకి తీసుకెళ్లే అన్ని పదార్థాలనూ మొదట సాంబయ్యే రుచి చూడాలి. ఎవ్వడో అన్నం పైకి ధ్యాసమల్లినప్పుడు ఆయన నాలుగు మెతుకులు కొరికి రేచిపోతుంటాడు.

“అందుకని నేను పైకి వెళ్లితే మానేస్తే అత్తగారు రూకుకోవడం లేదు. ఆమెగారి చేరసారాలకు నేను అటంకమేమో! పైకి వెళ్లి కాసేపు నేనాయనదగ్గర కూచోవా లనుకుంటే, అది సాంబయ్య కివ్వంలేదు. ఆ ముసలాడు అరక్షణం ఆయన్ను వదిలిపెట్టడు. ఐతే నేనికే ఎక్కడికి వెళ్లిపోను?”

“వచ్చి తీసుకెళ్ళిపోమన్న నాన్నగారికి ఉత్తరం వ్రాశాను. ఆ య నెవ్వడో స్టూర్ తెలియదు. అంతాకా ఈ మనుషులలో ఎలా వేగగలనో తెలియదు. అన్నయ్యా! నాకేమీ తెలియదు. ఏం చేశానని నాకీ క్షమా?”

మూడో వుత్తరంలో చివరిభాగం చదివితే గానీ రాధకు తోడిమానవులపట్ల, జీవితంపట్ల ఎంతటి ఏవూర్ధావం కలిగిందో అర్థంకాదు.

“నాన్నగారు రాలేదు. కనీసం ఆమృతాన్ని తాళేడు. ఎవరూ రారు. ఎవరికి వుత్తరాలు వ్రాసి మాత్రం ఏం లాభం? ఆర్తేవాళ్ళెవరు? తీర్చేవాళ్ళెవరు? సాంబయ్య చెబుతున్నట్లు లోకులంతా క్రూరులు. దుర్మార్గులు, మోసగాళ్ళు. పోనీలే అన్నయ్యా! ఏది ఎలా జరగాలని వుండో అలా జరుగుతుంది.”

అంతే! రాధదగ్గరనుంచి నాకు నాలుగో ఉత్తరం రాలేదు. దానికిబదులు ఆరునెలల తర్వాత మందులూ, యింజక్షన్లూ తీసుకుని తక్షణం తరిగొండకు బయల్దేరి రమ్మంటూ బాబాయి దగ్గరనుంచి టెలిగ్రాం వచ్చింది.

మందులూ యింజక్షన్లూ ఎవరికి? రాధ కేమో ననుకున్నాను. కాదని తరిగొండకు వెళ్ళినతర్వాత తెలిసింది. మురారిమంచానికి మేనప్పగించి మూడునెలలు యిందన్నాడు. గ్రక్కరిప్పకోలేదే దగ్గరలో ఆతడు సతమతమైపోతున్నాడు. ముఖం పారిపోయింది. కాళ్ళూ చేతులు ఈవగపుల్లలై పోయాయి. పెదవులు పల్లబడి, చీటలు పడ్డాయి. బంధువు లందరూ మంచం

చుట్టూ కూగివున్నారు. వాళ్ళల్లో బాబాయివున్నాడు. రాత్రేక్వరిపిస్తో వుంది. సుందరమృత్తి, నరసింహం మావయ్య, రాజా, సాంబయ్య అందరూ వున్నారు. అక్కడలేనిది రాధమాత్రమే!

“రాధ ఎక్కడ బాబాయ్?” కంగారుగా ప్రశ్నించాను.

బాబాయి తలపైకెత్తి నావైపు చూచాడు. ఆయన కళ్ళల్లో నీళ్ళు గీరున తిరిగాయి.

మెట్లపైన చూకుతూ క్రిందికి దిగాను. కాలా గాలిన పిల్లిలా యిల్లంతా కలయితిరిగాను. ఎదురైన వాళ్ళ నందరినీ ‘రాధ ఎక్కడ’ అని అడిగాను. ఎవరో పుచ్చాళ్ళును దయదలచి నన్ను రాధకోసం ప్రత్యేకం చెప్పజేపున్న గదిదగ్గరికి తీసుకెళ్ళాడు. మరీన వసనాలతో, మానీస తలతో మూడీధనించిన అంతులేని ఆవేదనలాంటి రాధ కనిపించింది—గదిలో ఓమూలగా, గోడకంటకుపోయి.

నుండె లవిసిపోతుండగా “యిదంతా ఏమిటి రాధా” అన్నాను.

“మరులు మందు పెట్టానుట అన్నయ్యా! మొగుణ్ణి స్వాధీనం చేసుకోవడం కోసం” అంది నెమ్మదిగా రాధ.

“నువ్వు! మరులుమందు పెట్టావా?” మందులూ మాకులూ నీకేం తెలుస్తాయి రాధా?”

“నీకు తెలియదులే అన్నయ్యా! నేను మాయలాడిని. కిరాలకురార్ని. కొంపలార్చేయడం నాకు వెన్నతోబెట్టిన విద్య. నీకు సంజ్ఞహంగావుంటే అలా విధిలోకివెళ్ళి అడుగు. ఎవరైనా చెబుతారు.”

ఇవే రాధ జీవితంలో ఆమె నోటినుండా వచ్చిన చివరి వాక్యాలు.

ఆరోజురాత్రి పన్నెండు గంటలకు మేడపైన ఒక్కసారి అందరూ గొల్లునున్నారు. నేను, రాత్రేక్వరి పిన్ని పైకి వెళ్ళాను. మురారి పరిస్థితి నిజంగానే అయోమయంగా వుంది. పట్టుకుంటున్న వచ్చిన డాక్టరు మూడు వేసినవాడు వేసినట్లే వున్నాడు. మురారి మూసిన కళ్ళు తెరవడంలేదు. డాక్టరు కతవిధాలా ప్రయత్నించాడు. చివరకు పెదవి విరచి “ఇక చేయగలిగిందేమీలేదని” చేతులు కడుక్కుని బయటకు వెళ్ళి పోయాడు.

కాని మురారి చనిపోలేదు. అతడికోసం వచ్చిన మృత్యుదేవత మార్గమధ్యంలో మరొకరు దొరకడంతో తృప్తిపడి వెళ్లిపోయింది. దాక్షుడు నరాల బలహీనత అన్నాడు. గుండె ఆగిపోయిందన్నాడు. ఏమైతే ఎవడికి కావాలి? ఇంక రాధలేదు. నరకంలోనుంచి ఒక జీవాత్మకు విముక్తి లభించింది. ఇంక రాధ మనకళ్ళకు కనిపించదు. ఇకమీదట రాధ కేవలం ఒకస్మృతి.

చల్లటి సాయంకాలాల్లో షెట్లాపట్నాలు వేసుకుని సరగాలుపోతూ పేవ్ మెంటుపైన సాగిపోయే దంపతులు ఎదురౌతారు. రైలుప్రయాణాల్లో, సినిమా థియేటర్లలో, సముద్రతీరాల్లో ఒకరి ప్రక్కన ఒకరు కూచుని ఒకరి కళ్ళల్లోకి ఒకరుమానూ పరవశించి పోయే భారతీయ ప్రత్యక్షమౌతారు. మండు పెండ్లలో రోడ్డు రోలరు లాగి కీతల తరుచ్ఛాయలలో ఒకేరాతిని తలగడగా వుంచుకొని నేదేదీరుతున్న ఆలు మగలు కన్పిస్తారు. దాంపత్యశ్రేణితం ప్రసాదించే అనుపమానందాన్ని జాబ్బన జారలాడే ఈ అసంఖ్యాక మానవీ సమాహారంలో మా రాధ ఒక్కతేకాదు.

రాధ చనిపోయిన తర్వాత ఇది నాలుగోసీడు. ఈ నాలుగోసీడులో మురారి ఏమయ్యాడో నేను తెలుసుకోవాలి (ప్రయత్నించలేదు. పెళ్ళిళ్ళలో, పేరంబ్రాల్లో అరడినిగురించి ప్రస్తావన వచ్చినప్పుడల్లా మరచిపోయాను. కానీ ఇన్నిరోజుల తర్వాత మళ్ళీ మురారిని గురించి వివరం తెలిసిందిగాను. వివరంతో ఏమైంది? మరి కొంతసేపటికి అతణ్ణి కలుసుకోవోతున్నాను.

* * * *

‘హోటల్ లజంత్’ మెట్లెక్కుతుండగా గంట అయిదు కొట్టింది. రెండో అంతస్తులో ఇరవై వాలుగో నంబరుగది వా గమ్యస్థానం. గది ముందర సాంబయ్య కనిపించాడు. ‘బాబుగారు స్నానానికి వెళ్లారు లోపల కూతుండే. వస్తారు’ అన్నాడు. ప్రాద్దులకు వోతుండగా యిప్పుడేం ప్యానో? బహుశా అవబుగ్గ వ్నాచం కావచ్చు. మురారి ఏవో పుస్తకం వ్రాస్తున్నానన్నాడు. అది అయిదు గంటలకల్లా పూర్తి కావచ్చునని వ్రాశాడు. నిజానికి పుస్తకం వ్రాయడానికన్నా యజ్ఞ మేముంది?...ఈ ఆలోచనలతో గదిలో గాజుటిక్కి దగ్గర నిల్చున్నాను. కిటికీ తెరిస్తే వోటలోనుంచి చల్లగా గాలి లోపలికి

వస్తుంది. కాని మూసివున్న కిటికీని నేనెందుకు తెరవాలి? కిటికీ చేరుతగా ఓ కుర్చీలో కూర్చున్నాను. ఆగది అంతచిన్నదీకాదు, పెద్దదీకాదు. ఓవైపు బ్రంహ్మ, పరుషా, వాటి కెదురుగా ఒక చిన్నమంచం, మధ్యగా ఓ రాండ్ టేబిల్, దానిమట్టా నాలుగైదు కుర్చీలు— ఈ ఫర్నిచరుగాదు నన్నాకర్పించింది! చీలబ్బింటి నైవా చెల్లాచెదురుగా పడివున్న పుస్తకాలు. ఆ గది పుస్తకాలకు కాణంకాదు. కాదనుకోదానికి కారణం ఒక్కటే! ఆ పుస్తకాలొక పద్ధతిలోలేవు. వాటిలో ముప్పాతిక మువ్వసం యింగ్లీషు పుస్తకాలు. అవి కథలో, కావ్యాలో, నాటకాలలో ఆ విషయం అప్రస్తుతం. ముమ్మందు చూపరికి కొట్టవచ్చినట్టు కనిపించేవి ఆ ముఖచిత్రాలు! ఒకవోట నగ్నగుండరి. మరొకవోట గాథానిగనం. చేతులుపైకెత్తి నిల్చున్న ఓ దృఢకాయుడి గుండెపైకి రివాల్వరు గురిపెడు తున్న యువరి, ప్రణయంలో తల మునకలై తస్మయావస్థలోవున్న ప్రియురారి కంఠాన్ని రెండు చేతుల్లో నొక్కివేస్తున్న విచిత్రప్రేమకుడు! ఓహో! ఒకటూ, రెండో? ఎన్నెన్ని విచిత్ర దృశ్యాలు! మళ్ళీ బొమ్మలన్నీ ఎంతో అందంగా వున్నాయి. బొమ్మల్లా చిత్రింపబడవచ్చాల్లా అనేకులు స్ఫురద్రూపులు. పాపం, వీళ్ళు వాయిగా కాపురాలుచేసుకోక ఈ ఘాతుక కృత్యాల కెందుకు పూనుకుంటున్నారు? వీళ్ళు పిచ్చివచ్చాయివుండరు. అలా ప్రవరించడానికి వెనుక ఏవో కారణాలుంటాయి. అవేమిట! ఆ పుస్తకాలు తీరా మరచివేతగానీ బోధపడదేమో! అసీసు గొడవల్లో తలమునకలై, దినపుత్రిక చదవడానికే నోచుకొని నాలాటి ఉద్యోగియిన్ని పుస్తకాలు చదివేతీరికి ఎప్పుడు లభిస్తుంది?

మెల్లగా గదితలుపులు తెరచుకున్నాయి. మొలకొక తువ్వాలమాత్రం చుట్టకున్న మురారి లోపలికి వచ్చాడు.

కారీరకంగా మురారిగో మార్పులేవీలేవు. ఆతళ్ళ క్రితం నేను మొదటిసారి చూచినప్పుడెలావున్నాడో యిప్పుడూ అలాగేవున్నాడు. లేదంటే ఆ కళ్ళు మరి లేజోవిహీనంగా దూరమంది, చూపులు మంచకొడిగా వున్నాయి. నన్ను చూడగానే పలకరించదలచుకున్నాడేమో, పెద్దవుల్లో కొంచెం కదిలక కనిపించింది. కానీ అంతలో ఆ ప్రయత్నం విరమించి నిశ్చలంగా నిల్చు

న్నాడు. సాంబయ్య పెట్టె తెరచి దుస్తులు పైకితీశాడు. ముసలలు విప్పి మురారికి తగిలించాడు. ఆ తరువాత మంచంపై పడివున్న పుస్తకాన్ని తీసి అతడిచేతి కందించాడు.

మురారి వ్రాసియుంచిన పుస్తకానికి ఉపోద్ఘాతాలులేవు. అముఖాలూ, అభిప్రాయాలూ లేవు. అట్ట తెరవగానే ఊపిరి తిప్పుకోడానికి తెరపిలేకుండా కథ ప్రారంభమైపోయింది. కాళరాత్రి, కాదుచీటి 'రాజభవన్' ప్రాంగణంలో కుక్కలరుపులు ఆ చీకటిని, నిశ్శబ్దాన్ని చిల్చుకుని వెలువడుతున్నాయి. పరిగ్గా ఆ కేళిప్పుడు పోలీసు సేవ మలో పెరి ఫోను గణ గణ మ్రోగింది. ఇన్స్పెక్టరు శ్రీధరం ద్వైచక్రకటాయాధుడై రాజభవన్ సమీపించేసరికి కుక్క రక్తప్రవాహంలో తన్నుకుంటోంది. మేడలో దీపాలు వెలగడంలేదు. తలుపులు బారగిల తెరచి వున్నాయి. మెయిన్ స్విచ్ చెడిపోయింది. శ్రీధరం కరదీపిక వెలిగించాడు. గోడపైన శైక్రతిమరకలు. చాలో విరిగిపోయిన పూజకుండీలు, పగిలిపోయిన పటాలు...కాలం బరువుగా గురిచిపోతోంది. కిటికీకి

ఆకల గాజుతలుపులపైన నీలనీడలు దట్టంగా అలము కుంటున్నాయి. మురారికథ శరవేగంతో పరుగిడు తోంది. చనిపోయింది ఓ యిరవయ్యేళ్ళ అమ్మాయి అనుమానికులు అసంఖ్యాకులు. చిత్రమేమిటంటే ఆ అమ్మాయి తల్లి దండ్రులు గూడా ఆ అనుమానికుల్లో వున్నారు. చనిపోయిన యువతి ఇన్స్పెక్టరు శ్రీధరం ప్రియురాలు. అంశువల్ల డిటెక్టివ్ డెవర్టీ శ్రీధరాన్ని సైతం అనుమానిస్తాడు! కెలిఫోన్ మోగితే భయం! తపాలావాడు 'పోస్టు అని శ్లక వేస్తే భయం! ఇంద రిలో నిక్కింతగా తలపైకెత్తుకుని నడవగలిగిన మనిషి ఒక్కడూలేడు! పొదలమాటున ముసుగుమనిషి వున్నా జేమా! కాగుమ చెనుకవైపున అరలో శివంవుండేమా! ఇతన్ని భయంలో పుట్టినపాత్రలు. అనుమానాన్ని ఆహారంగా భుజించి ఊణుకొని ప్రవర్తననమాకున్న పాత్రలు. వెలుగునూ, వెన్నెలనూ విడిచిపెట్టి చీకటి లోకి పారిపోతున్న పాత్రలు. అఖరుకు ఈ పాత్ర రేమాతాయి. వాటిసంగతలావుంచండి—ఈ మురారి ఏమాతాడు!

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఆగస్టు 1957

సంపుటము 34 :

: సంచిక 8

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

నన్నె చోడుని కవితా శక్తి

శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి

నన్నయ తనవారి ఆతి జేర్పరచిన రాచబాటను
కొదవి తన దారి తానవలంబించి దానిని ఘంటా
మార్గముగా మలచుకొన్న కవిరాజశిఖామణి నన్నె
చోడుడు. ఎంతకును నన్నయ దృష్టి కళావిష్టము. అతని
కవిత ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తి పరిపుష్టము. మరి
నన్నెచోడుని కవిత 'వస్తు'విస్తలము—నన్నె
చోడుడు మాటిమాటికి వస్తుకవితను బ్రస్తావించెను,
భారవిని వస్తుకవితను భారవి యనెను. ఉద్యుటును—
సంస్కృతియులో "కుమారసంభవమ్మ నలంకారము
గూఢవస్తుమయ కావ్యము"గా చెప్పిననెను. "సమస్త
వస్తు కవీశ్వర మాత్మ కావ్యగుచ్ఛిర రత్న బీజ"యైట్టుండ
వలెనో విపులీకరించెను. తాను సైతము "జంగమ
మల్లయి వరమునందు గనిన వస్తుకవిత"ను వ్రాయుచు
న్నట్లు పేర్కొనెను. ఇన్ని మారు లీవస్తుకవితను ప్రస్తు
తించినను స్పష్టముగా దానిని నిర్వచించలేదు.
కావ్యము "దశిప్రాణంబుల సప్రాణంబై నవరసభావ
భరితంబై చుట్టింకెదలంకారాలంకృతంబై" రమణీయ
ముగా నుండవలెనని మాత్రము వాచిసెను. అనంతర
ప్రబంధములకు నిర్బంధములైన అష్టాదశి వర్ణనముల
పట్టికయిచ్చెను.

"వనజలకేళి రవిశిఖి"

తనమోదయ మంత్రగతిరతక్షితి పరిణాం

బుద్ధి మధు ఋతు పురోద్వా

హ నగ విరహ దూర్త్య వర్ణనాదాళిమున్"

ఈ లక్షణము లన్ని పరిశీలించినచో నన్నెచో
డుని దృక్పథము కొంత విశేషమగును. నన్నయ రమణీ
యాత్మరముల పాండిత్యో కథను అందముగా
కర్పూర తాంబూలమువలె మలచి ఆందించెను.
మిత వర్ణనలతో అలరియలతి అలంకారములతో
కావ్యకవ్యకను కన్యాశ్రమములోని శివంతలవలె
ప్రదిర్పించెను. నన్నెచోడు డెట్లుగాక తన కవితా
యంతరిక. చుట్టింకెదలంకారములను కైసేసి, అష్టాదశి

వర్ణనావసనము చుట్టి రాచవారింటి పెండ్లికూతురుగా
తీర్చి దిద్దెను. మున్యాశ్రమ కన్యాసాధుతా సౌందర్య
ములు నన్నయ కవితలో వెన్నవలె పేరి కనిపించును.
రాచవారి అమ్మాయి నిక్కులెక్కులు, బిబ్బోకపే
వాకములు నన్నెచోడుని కవితలో "కన్నులు మిఱు
మిట్లు నోవంగ" కనిపించును.

నన్నెచోడుని కుమారసంభవము ఇందుమించుగా
స్వతంత్రికావ్యము. కాళిదాసు కుమారసంభవమునకు
ఇది అనుకృతియు కాదు, అనుసృతియుకాదు. అవ
తారికలో నన్నెచోడుకు కాళిదాసును పేర్కొన్నను
అతని కుమారసంభవము ఊహితలేదు. పైగా ఉద్యు
టుని కుమారసంభవమును గూఢవస్తుమయకావ్య
ముగా ప్రశంసించెను. ఈ కావ్య మంతవరకును
లభించలేదు. నన్నెచోడునినాటి కది అంగురబాటులో
ఉండెడిదేమో? ఈ కావ్యమును తాననుసరించినట్లు
నన్నెచోడు ననలేదు. ఉద్యుటును కుమారసంభవమే
కాక కావ్యాలంకార సంగ్రహ మను లక్షణ గ్రంథ
మును గూడ వ్రాసినాడు. అతడీ గ్రంథములో తన
కుమారసంభవమునుండి కొన్ని శ్లోకములను లక్ష్య
ములుగా ఉదాహరించెను. ఆశ్లోకములకు నన్నె
చోడుని పద్యములకు తారతమ్యపరిక్ష చేసి ఉద్యుటుని
కృతికి నన్నెచోడుని కృతి అనుకృతికాదని మానవల్లి
రామకృష్ణకవిగా రభిప్రాయపడినారు. ఇంతవరకున్న
ఆధారములనుబట్టి నన్నెచోడుని కావ్యము మూలక మైన
దని నిర్ధారించవచ్చును.

నన్నెచోడునికి కథాగతి నైన దృషిపల్లవ. శివ
పారమ్యము నుద్ఘాటించుటకు కథానాత్రమనకు తీరి
కలిగినను సరకునేయలేదు. కాళిదాసు హిమాలయ
వర్ణనముతో కావ్య మారంభించగా నన్నెచోడుకు
సతీశివుల వనకేళితో మొదలుపెట్టెను. కాళిదాసు—

"అథావమా నేన పితః ప్రయంకౌ"

దక్షిణకన్యాభవ పూర్వపత్నీ

సతీ సతీ యోగవిప్లవ దేశ

తాం జన్మనే శ్రీలభమాం ప్రపేద"'

అను శ్లోకమును నూచించిన దక్షాస్వరస్వంస సతీదేవనాది పూర్వవృత్తాంతమును నన్నెచోడుకు ఒక ఆశ్వాసము మొత్తము వర్ణించెను. కథానూత్రమున కణుమాత్రము బలముకూర్చుని గజాననోత్పత్తిని ప్రవేశపెట్టెను. ద్వితీయాశ్వాసాంతము శివపారమ్యము సుగడించుచు సతీదేవి యిచ్చిన ఉపన్యాసము మురియు అన్యజ్ఞతాపేశవముతో నింపెను. గత గర్భదైవ దక్షిణిచేత లయగ్రాహి లయ హారీణీ వృత్తములతో త్రిక్షుని పోగిసిం చెను. మూడవ ఆశ్వాసములో అసలు కథనైపు అక్షులు మరలెను. శివాధిక్యమును ప్రతిపాదించుటకు మూలకథను మార్చిన నిదర్శనములు కావ్యము నింపకలవు. కాళిదాసు ప్రకారము తారకతాడికులైన బృందారకులు ఇంద్ర పురస్సరులై స్వయంభువును చేరుదురు. నన్నెచోడుని “మాపులెన్ను” భిన్నముగదా! “ఇట్లు పరమేశ్వరుండు తపోవృత్తిం దగిలి జగద్వాపారంబు లారయకునికిం తేసి తారకాసుగుండును ఘోరాసుగుం డేచి” విజృంభించగా వాని కోటుబడి నురులు విరించిని దర్శింతుడు. దేవతలు పండ్రెండు శ్లోకములలో పద్యగర్భుని ప్రస్తుతించినట్లు కాళిదాసు వ్రాసెను. నన్నెచోడుకు “వానావిస్మృతిరవంబు” అను ఒక్కమాటతో చేతులు దులుపుకొనెను. నన్నెచోడు డెంతగా వర్ణనాపియు దైనను కథానూత్రమును బోలిగా విస్మరించలేదు. రతీ విలాప వసంత సాంత్యములకు కాళిదాసు ఒక సర్గ మొత్తము కేటాయించినాడు. నన్నెచోడు డీ ఘట్టమును కొలది పద్యములలో ముగించినాడు. కాళిదాసు అంత విపులముగా రతీరోదనమును వర్ణింపవలసిన అవసరము వాకు కనిపించలేదు. ఈ ఘట్టము ప్రధానకథకు అంతగా బలము చేకూర్చునదికాదు. ఈ పట్టున మన దృష్టి శివుడేమైనాడు, పూర్వతి యేమిచేసినది అని ఉరకలు వెల్లువేకొని రతీదేవి ఎంతవేషేప్పిన దినునైపు బోదు. శివపార్వతుల సంయోగమే ముందురానున్న జవగలఘట్టము. పూర్వతి తపస్సును కాళిదాసు రసవత్తరముగా వర్ణించినాడు. ఆమె సర్వకాల సర్వావస్థలయందు తపస్సనూధిలో నిల్చెనని రెండుమాకు శ్లోకములలో కాళిదాసు నూచించగా నన్నెచోడుకు వక్రకావ్యవాది కావున దాదాపు ఏబదిపద్యములలో

ఉద్యుతువర్ణనము చేసెను. పూర్వతి ఒకనాటి తపస్సుకాదు. ఆమె తపస్సనూధిలో నుండగా తపస్సులు వసంతములు గడచిపోయినవి. ఆమె సుదీర్ఘతపస్సున కీ సుదీర్ఘవర్ణనము బోషకమనియే నా అభిప్రాయము. రానురాను నన్నెచోడుకు రాత్రి, చంద్రోదయ, వేళివాటి, బారవోర విటనిటివర్ణన మనవసరముగా చేసినను అదియే తదనంతర ప్రబంధములకు మేరయైనది. నన్నెచోడుకు కథను ఉదాత్త రీతిలో నడిపించుటలో కాళిదాసుతో పోటీ చేయలేకన్న బహుముఖ వర్ణనలు చేయుటలో అతని కేమీత్రము నెనుకబడలేదు. ప్రబంధకవులలో ఒక రిద్దరు, పురాణ కావ్యకవులలో నాచనసోముడు తప్ప నన్నెచోడునితో కులదూరముగా అనల్ప కల్పనాశీక్తి, ఆపూర్వవర్ణనాయుక్తికల ఆంధ్ర కవులు అరుగు.

నన్నెచోడుని కవితాగుణములలో కల్పనాశీక్తి అగ్రతాంబూలము దర్శనమౌతులు చించుకొన్నను కన్పించని ఊహాచిత్రములు. లోకమంత కలయదిరిగి నను కన్పించని కల్పనాశీక్తిక పట్టుములు, నన్నెచోడుకు కన్నులనిండుగా చూచి వీనులనిండుగా వర్ణించెను. హిమవత్సగవర్ణనములో కాళిదాసు కనవరచినకల్పనాశీక్తి సహృదయులకు అబ్రమగొల్పుచుండును. నన్నెచోడుకు మంచుకొండను వర్ణించినపట్టున ప్రయోగించిన ఉల్లేఖలు, ఉపమానములు అతని ఆచుంచిత కల్పనాప్రతిభకు కొలమానములు.

“సలలితంబగు శిశికాంతశిలరుములు

నిండ్ర నీలోపలదురుగు రెనసివెవల

పక్షిలెల్ల సితాసిరపక్షయుగళి

సహితమై మాడనొప్ప మాసములవోలె”

హిమాద్రిపై పక్షి లెగయుచున్నవి. కొండపై ఒకవంక చంద్రకాంతములు, ఒకవంక ఇంద్రనీలములు. మగ్గలలో ఎగిసిపోవుచున్న పక్షులపై రెండువైపుల నున్న రత్నముల కాంతులు పడినవి. ఒకే పక్షి రెండు రక్కలు ఒకటి లేగగా, ఒకటి నల్లగా భాసించినవి. అవి పక్షులుకాదు—ఎగిసిపోవుచున్న మాసములు. అవి రక్కలు కావు. కాలవాతాలముతో చలించుచున్న శుక్ల పక్షి కృష్ణపక్షములు. మామూలుగా ఎగిసిపోవు పక్షులను సందర్శనమును పురస్కరించుకొని మాసములుగా కల్పన చేసినాడు నన్నెచోడుకు. ఇతని ఊహాచిత్రీక ఇంకొక నిదర్శనము.

నన్నెచోడుని కవిత్వ క్రి

“ఎనసి వివాసితద్యులచి
కనుగొన కన్నెన మల్లి కా ప్రపవంబులో
దనరాదు నల్లమల్లియ
లని కోసిరి కొంద టుత్పలాక్షులు ఓరికొ.”

ఈ పద్యము పుష్పవచయే ఘట్టములోనిది. కుసుమ కోమలము కుసుమములను కోయుచున్నపుడు కలిస భ్రాంతియిది. లోకములో తెల్లని మల్లెలు కొల్లలు కొల్లలు—నల్లనిమల్లె మండుకైనను దొరకగు. నీలో త్వలనేత్రలు పూలుకోయునప్పుడు వారి దృశ్యాకాంతి మల్లెలపై పోకినది. ఆ కాంతి నల్లనిది. దృశ్యములు అనితములుగా ఉండుట కవిసమయము. సహజము గూడ. ఇంకేమున్నది? నల్లమల్లియలను చూడగనే పల్లవాంగుల హృదయము పొంగిపోయినది. అత్యంత ప్రీతితో తెల్లమల్లెలనే నల్లమల్లెని కోసి గంపల నింపుకొనిరి. ఇది కేవలము భ్రాంతి. మల్లెలపైనుండి యీక్షణములు మరలిన మరుక్షణము వాని అసలు రూపు బయటపడును. అనగా భ్రాంతి విచ్ఛిత్తి జరుగును. మల్లెలతోసాటు పల్లవాధరల మొగములు గూడ తెల్లబడును. ఉల్లాసము ఉష్ణన ఎగసి పోవును. నన్నెచోడుడు భ్రాంతితోనే ముగించి నాడు. తద్విచ్ఛిత్తి వట్టి వాచ్యమని వదిలివేసి నాడు. లోకములో లేని నల్లమల్లియలను సృష్టించి వానికి తాత్కాలికమైన అస్తిత్వమును ప్రసాదించినాడు.

కావ్యమున అప్రవృత్తిగా చేసిన చంద్రికా వర్ణమున సైతము నన్నెచోడుని ఊహావైచిత్ర్యము విన్నగా కన్పించును.

“తన సుతులకు కలిమియె కలి

గని చెచ్చెర కడిగి పుచ్చగానని దుగ్గాం

బునిధి నభంబున కెగసెనొ

యన చంద్రిక పర్య సాంద్రమై విమలందై”

నెన్నెల పాలవెల్లి పొంగిపల్టుగా లోకమున వ్యాపించినది. ఇంతవరకు చెప్పి యూరకున్నచో అది గతానుగతికము. నన్నెచోడుని విన్నుతనము కన్పించక పోవును; పాలసంద్ర మెప్పుడు పొంగును? “చంద్రికా దియారంధ్ర కాలమున.” ఇందుకు కారణం ‘శాస్త్రము’ చెప్పనేమో కాని సాహిత్యము చెప్పలేదు. నన్నె చోడుడు మాత్రము చెప్పినాడు. శాస్త్రచికిత్స చేసి సహేతుకముగా చెప్పట కవి పనికాదు. భావనాబల మతో మనోరంజకముగా కవి చెప్పెను. నన్నెచోడు

డా రీతి నే చెప్పినాడు. చంద్రికు పాలకడలి గారాబు పట్టి. అతడు అమృతాత్మకుడయినను ఏ పాపవశము నతో అతని నుడుటిపై కళింకము సంప్రాప్తించినది. దేవతలు అతనిలోని అమృతమును దాసికృష్ణాద్ధి తోడు కొని త్రాగువారే కాని అతని నొసటి మసిపూతమ కుడిచివేయుటకు ప్రయత్నించలేదు. ఎవరి స్వాధ్యము వారిది. తనకొడుకు దుర్భి కిన్నకనుపునకు దుర్భర ముగా నున్నట్లు ఇతరులకేల యుండును. కడలి తన కొడుకు ఫాలమందలి పంకమును చూచి భరించలేక పోయినది. తన కరములతో కడిగివేయుటకు ఉన్యెత్తుగ పొంగినది. ఎంతటి నిస్సర్గ రమణీయమైన ఊహాచిత్రము. ఇట్టి వైచిత్రీ నన్నెచోడునికి నెన్నెచోడెట్టి విద్య” యనిపించును. హరగిరిజ లభిలామరపరితృకులై జలకేళిచేసిన ఘట్టమున నన్నెచోడు డిట్టి కల్పనాత్మక వాక్చిత్రము నందించినాడు. హరుకు కనుగీటుగా మరవకు లింగ్రునిపై నీరు చల్లరట. అపు డితకు నీటిధాటికి తిట్టకొందలేక కనులు మూసికొనెను. మరి యింగ్రునికి రెండుకనులు మాత్రమే మూయుటకాదు గదా. సహస్రాక్షుల ఆప్యరల్ల వ్రాలబడిన వానలో తడిసిన పింఛముగల మయూరమువలె ఉన్నాడట మహేంద్రుడు. ఇట్టి కల్పనలు కావ్యయంతిల పురి విప్పిన నెరుక్కవలె కన్పించుచుండును.

నన్నెచోడుడు ఒకవైపు హిమాచలీక్షుంగ కల్పనలు చేయుచు, మరొకవైపు వైరపచ్చలపై జుమ్మని వీచి హయగొల్పు వైరగాలివంటి భావనలు కనబరచును. గ్రీవ్యమును వర్షించుచు నన్నెచోడు డీ రకముగా భావించెను.

“తలచిన డెందము కందును

పలికెన నోరెల్ల పొక్కు ప్రభమాచిన రె

ప్పుల కమచననగ పటుతర

విలయానల భౌతికంబు చేసనిగాచె”

చేసనియెండల చందము నెంత కుసుమారముగా వర్ణించినాడు. ఈ పద్యముకన్న ముందుగా వ్రాయ బడిన “స్ఫురదురుదాత పావకము, శోషితసింధు చయో దకంబు, సంహారిత పరింగ సంఘము” అను పద్యము లోని సమాసములు సాధించలేని అర్థపుష్టిని భావనా మయమైన వైరపద్యము సాధించినది. లోకమున నెండలో తిరిగినచో కాళ్లు బొబ్బరెక్కును. కాని నన్నెచోడుడు ఎండను తలచినంత మాత్రమున డెందము కందిపోవు

ననును. అంతేకాదు “ఎండ్” అను పదము ఉచ్చరించి నంత మాత్రముననే నోరు పొక్కిపోవునని బహుశుడు మరచుగా భావించినాడు. ఈ గ్రీష్మవర్షములోనే మరొక పద్యము సుకుమారభావనకు మకుటాయనముగా నున్నది.

“అరపభీతి నీడలు రయంబున గ్రాకులకింద దూతెనో
ఆ తరులకొ తృప్తిపాతులై తను నీడలు తారతా
గనో

భారతి నవం నీడ లురుపాదపమాలములం దడంగ గ్రీ
ష్మారత మగ్ధవాసరములందు చలింపకయుండు
నెండలన్”

ఇందులో గ్రీష్మశ్రువులని మధ్యాహ్నపుటెండ వర్షితము. మధ్యాహ్న వేళనుగల్గకునె త్రిమిదికవచ్చును. నీడలు చెట్లకిందికి చేరును. ఈ యశ్శార్థమును ఎంతో సుకుమారముగా భావించి పేరుతుజ్జునుతలమన్నాడు నన్నెచోడుడు. చివరకు చిత్రమైన భ్రాంతిలో పడినాడు. ఎండవేడియి ధరించలేక నీడలు పరిగెత్తు కొని వచ్చి చెట్లకింద దూరివట్టున్నది. నీడలకు గూడ ఎండయినగా అంత భయము వేసినది. నిజమునకు నీడల కెండ యొక్కడికి? ఒక నిమిషము నేపు దానిని మనము మరచిపోవలెనరే. నీడలు తమకొప్పులైన తగువుల కెరుగుజొచ్చినవి. ఆతరులంత ముష్కరములు. దిప్పితో అని తడవకుచున్న మాట నిజమే-అంతమాత్రమున కెరుగుజొచ్చిన దీనులను గౌసగించవచ్చునా? అని నిర్ణయగా తమ నీడలను తామే త్రాగివేసినవట. నీడలు నీళ్ళవలె కన్పించుటగూడ సహజమే. ఇంతటి పగులైన భావన నన్నెచోడునిది. కవకు గేలినదేమి? గ్రీష్మ కాలమున మధ్యాహ్న వేళ నీడలు తగువుల మూలములందు చాలాసేపవగియున్నవి.

నన్నెచోడుడు కేవలము ప్రకృతిలోని బాహిర స్వరూపచిత్రణమే చేయలేడు. సినిమాబొమ్మవలె ఊగములో ఆ నేక వికారములు చాలు చిత్రపుస్త్రులను మెత్తగా పైలకుతో చిత్రించినాడు. చిత్ర వృత్తిని చిత్రించక కేవలము కాయకస్వరూపమును గీసినవాడు ఉత్తమకవులబాధితాలోన చేరడు. మన దురద్య నిరూపణమున మన తెలుగుకవులలో లిక్కెన, నూరనలు పేరుపెరిగినారు. వీరిద్దరికన్న ముందే అట్టిదీని తెలుగుకవులముందు ప్రవేశపెట్టిన జెట్టి

చోడుడు. బహుముఖములుగా ప్రసరితములగు మనో వృత్తుల కీరతు కాల్పితము కల్పించినాడు. సంకీర్ణాత్మని చిత్రవృత్తుల నీరకు విరూపించిన తీరు చూడుకు.

ఇందుని ఆదేశప్రకారము మదనము మహేశ్వరుని జయించుటకు బయలుదేరును. అంతకుముందు రతీదేవి అతనిని వలదని ఎంతగానో వారించును. “ఉగ్రునుగ్రలోచనోద్భూతవస్త్రికి నెదిరినిలువ నీకు నెంతకొలిది” యని ఆక్షేపించెను. “అతనికి నమ్ము పాశుపత మంటిన కందెకు పువ్వులమ్ము నీ”కని యెత్తి పొడిచెను. అయినను స్వామికార్యధురంధరుడును, నిజనిజయ గర్వితుడును మదనమూర్తి పుష్పయ్యుడునై, పుష్పధూమాశుడై ఆమెని చెలికొనిపోకుక పిక పరివారముతో జైత్రయాత్ర సాగించెను. అంత నలునైపుల ఆకాలవసంత మలమకొనెను. మన్మథునికి మాకందవృక్షమీ మాదిరిగా కన్పించును.

“పలకెకు కౌరాకు లలితాస్థివళుముగా
సోలు కొమ్మలు పలుకలు గాగ
బాలవల్ల వములు (వేలుకెంజలుగా
పెనల తీగలు దొడ్డఫలులు గాగ
కలకంఠనికరంబు గగ్గమున కప్పుగా
పుష్పాదే మేని విధూతి గాగ
ఫలములు తరదానఫలములుగా అలి
మాలికలో రుద్రాక్షమాలికలుగ
శింభుమూర్తిదాల్చి సహకారధూమక
చక్రవర్తి నవవసంత వేళ
నతిగియిలుచుండె—”

మామిడిచెట్టు మహాశివునియాపులో కన్పించినది. మహాశివుని సర్వాంగములపాలికలు మాకందములో నుద్రితములైనవి. పండుటాకులు యెముకలవలె, కొమ్మలు చేతులవలె, చిరుగ్గు జవలవలె, కొకలలు కంఠకాళిమవలె, పుష్పాదే విధూతివలె... దేవకి కన్పించి మొత్తము చెట్టును చూచువరకు మూడవకంటెవాడు మూర్తీధరించినట్లయినది. కుసుమాస్ఫురిగుండె గుళేలు మన్నది. రతీదేవియాన్న పృథుకు తాను లెక్కచేయలేడు. ఉగ్రలోచనుగ్రీహ తనకు తెలియనిదికాదు. అయినను పెండ్రముముందు పిరికిపకువాకుంకునా? నిష్క్రంపముగా బయలుదేరినాడు. లోపల గుబురుమనమనే యున్నది. సంకీర్ణాత్మనికేకదా రజ్జాసన్నభ్రాంతి.

నన్నెచోడుని కవితాశక్తి

సందిగ్ధచిత్తుడైన చిత్తజానికి మామిడిచెట్టు మహాశివునివలె కన్పించినది. “అక్కడగని మది నుదిరిపడి మనోజాడోసరిల్లివాడు. ఇదిమని కనుగెప్పు లల్లార్చివాడు. మరునికి మరునిముసమున మామిడిచెట్టి మాదిరిగా కన్పించినది.

“అలరుల మందహాసమున అన్నివ
మట్టదమంజుగిరి రా

చిలుకల ముద్దుమాటలను
చెందలిరావల రాగరీల కో
కిల నిదందంబులక బరిపీ
కేకధరంబున ముక్త పర్ణమే
ఖల సభిరామయ్యెల్ల సహకార
లతాంగి మధుప్రసంగతిక.”

మదనుని సంకెయము మంచుపారవలె కరిగిపోయినది. సహకారము మొలనూలు జారిపోవుచున్న ముద్దరాతివలె కన్పించినది. మనసులోని కలవరము చూడమైనది. ఇంతేకదా ఆనాకోన్నాడు. మందహాసముతో మరల మాకందమును లేరిపారజూచినాడు. అప్పుడు :

“తరితెల్లి పూవుటమ్ముల
బలసిన పికకరిభృంగపరివారముతో
వలరాజు బోరి మామిడి
సలరితగతి నుత వసంతసంగతి నొప్పెక.”

మరుడు విస్మయపడెను. ఆమ్రుతరువు అచ్చము తవవలె నే కన్పించెను. చిరుగుగొడుగులతో, పూవుటమ్ములతో పికపిక్భృంగపరివారముతో ముమ్మూర్జుల తనవలె నే అనుపించెను. ఇంకను ‘తనవలె నే’ యేమిటి? మరుడే మాకందము. మాకందమే మరుడు. ఈదృశియుగా నన్నెచోడుకు సంకెయార్థుని మనోవృత్తులను ముక్తసరిగా ముచ్చటగా చిత్రించినాడు.

ఆందోళిత మనస్సుయొక్క భిన్నావస్థలనుగూడ నన్నెచోడుకు విన్నాగముతో వర్ణించినాడు. కామదహనమైనది. శివనిష్ఠమైన పార్వతీకామముమాత్రము నేవోసిన నిష్కవలె భిన్నమృత్తి. ఆమెలో విరహతాపము మంచుకొనివచ్చినది. గాయపడిన ఆమెయెడకు ప్రకృతిలోని ప్రతివస్తువు భయోత్పాతమైనది. విరహవివర్ధకమైనది.

“అలరుల నుల్కు మందమలయూనిలు
డప్పు భయభయకెండు కో

యిలరుల తెగడించు కడు నేదిన
మాదిడి నూడనోడు రా
చిలుకలకుల్లు కాముడని చెప్పిన
తల్లడమందు నిండు వె
న్నెల గని సొమ్మబోవు ధరణీధర
నందన కామవేదనక.”

ఆమె ధరణీధరవందన—అయిన నేమి? మదనశక్తికి కొండలుపైతము చెండులవలె లేరిపోవును. తును మాంగియైన ఆమెయెంత? పై పద్యమున ఆమెను భయపెట్టిన వస్తుసామగ్రి స్థూలమైనది. సమ్యులకు గోచరమయ్యేదిది. ఇక ఆమె గెండవతరీటు అవస్థ.

“కలకలనర్విసట్లు తమకంబున
కన్దవిచ్చి భూలతల్
సాలయగ జూచినట్లు తనివోవగ
తెలియు కాగిరింప చే
తులు పవరించినట్లు దమతో
రతికికి నప్పరించు న
లైలమి నటించుమండె సరి కీకృతు
యా పెరురక ప్రసన్నమై.”

ఈ యాపు మృగత్వవంజిది. ఇదిలోకమునకు కన్పించదు. పార్వతి మనోనేత్రమునకు మాత్రమే కన్పించునది.

మనస్సులో జరిగిన మార్పులను మాటలలో పాదురుట ఒకగొప్ప నేర్పు. మనస్సులో వికారములు పరిగిసెప్పుడు దైహికచేష్టలను వర్ణించుట, మానసిక దైహికచేష్ట సమన్వయమును చిత్రించుట ఇంకయు గొప్ప నేర్పు.

మహేశ్వరుడు మదనబాగవిద్ధుడతడు. ఆక్షణములో అతనిమదిలో కదలిన మధురవాంఛలను, అతని కరీరములో విద్యుత్తువలె చొరబారిన సంభ్రమభావమును నన్నెచోడు డీ సీసములో పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పినాడు.

“పులకాంకురమ్ములు తిలలెత్తి మేను కం
పింప కోమలి కాగిరింపదలచి
రాగోత్కటమున నైరగలేక మానిని
కాయ్యన నైబడి కవయదలను
లలితాంగి అవయవములు జూచి మది తని
నోవక చూడ్కుల త్రోవదలను

అధర్మ మదరంగ అంతఃస్థితాంకులు
తలుకొత్త కేమేని పలుకడలను

తనమహత్వము తలపక తరుణిపాండు
వడయ కీడ్పడి తేకువ నాపడలను

భావనాస్తాభివారి మహాదేవు డొక్క
వ్రేలిమడి పెంపునెడి కడు విరలినియె."

ఒక్కతృటిలో ఇన్ని విధములుగా కదలిపోయి
నాడుకోండుకు. తనమహత్వమును మరచిపోయినాడు.
తరుణిపాండుకై పరవళ్లు త్రొక్కిన దాతనిమనస్సు.
ఆమె ఆవయవభాగణ్యమును చూపులతోనే త్రాగ
దలచెను. ఆమెతో అంతఃస్థితాంకులు తళుకొత్త
ఏమేని పలుకడలచెను. చూపులతో త్రాగుట, ఏమేని
పలుకుట... ఎంతటి సభ్యశృంగారము. ఈ పద్యమును
మాటలతో వివరించుట ఆస్వాద్యము. అది భావయిత్ర
ప్రతిభకుమాత్రమే ఆస్వాద్యము.

నన్నెచోడు వంతలు ఊహ వైచిత్రీ నే ఆలంబన
ముగా స్వీకరించలేదు. ఎల్లప్పుడు కల్పనాశీర్షి,
ఊహవైచిత్రీని కవచముట దప్పిగొన్నపుడెల్ల త్రాసు
టకు తేలి యుండించినట్లుగా నుండును. మనస్సుగృహ
మంచినరదినచో పానమోగ్యముగా నుండును. నన్నె
చోడుకు ఈ తెన్ను నే ఆవలంబించెను. కల్పనలకు,
ఊహలకు ఆవకాశము కల్పి ని సంవర్ణములందు ఉక్తి
వైచిత్రీ నూతనగా స్వీకరించినాడు. పాడిపాడి మాట
లను చిత్రముగా తిప్పితిప్పి చెప్పి చమత్కారమును
ప్రతిపాదించినాడు. చిత్రనిర్మితికి చమత్కారమే
మొదటిమెట్టు కదా! వంతతనవర్ణనలో నన్నెచోడుకు
పలువోకలు పోయినాడు. ఆలంకారములతో ఆడు
కొన్నాడు. మాటబొమ్మలతో మాట్లాడినాడు. స్వభా
వోక్తలతో సరసమాడినాడు. ఊహలతో ఉహ్యాల
లాగినాడు. అయినను ఉక్తివైచిత్రీని మరుగలేదు.
వంతతములో పూచినవృక్షముల పట్టిక యివ్వవలె నను
కొన్నాడు. వట్టిపట్టికయిచ్చుట కవి చేయవలసిన ఘన
కార్యమా?

"పాన్నలుపూచె పాన్న లొగి పూవకముందట పూచె
గోగుల
పాన్నలు కొండగోసులను పూవకముందట పూచె
బూరుగుల్
పాన్నలు కొండగోసులను బూరుగులు నొగి పూవ
పండగా

మున్న వనంబునక కలయమెదుగు లొప్పుగపూచె
నామనిక."

పద్యము ప్రారంభించినప్పుడు పాన్నలు మొదట
పూచినవను అభిప్రాయము కలుగును. కాని ముగించు
వరకు మెదుగులే మొదట పూచినవని తేలిపోవును.
ఇది సామాన్యమైన అభిప్రాయమును తిరుగుచుగా
చెప్పవచ్చు—పద్యము "మెదుగులుపూచె" నని ప్రారం
భించినచో సాగుండును. ఇంతేనా అనిపించును
"నేతి నేతి" యని చెప్పటయే సుందరమైన రీతి.

మరును నిటలాంటకుని కోపవహ్నిలో మునియై
పోయినాడు. వారధివానము నిమిషమాత్రమున జరిగినది.
అప్పుడే ఎటు కాలిపోయినాడను సందేహము కల్గించు
విధముగా జరిగినది. ఈ అభిప్రాయమును వ్యక్తికీరించు
టకు నన్నెచోడునికి ఉక్తివైచిత్రీ ఉపస్కారకమైనది.

"కవి కొపించెనొ కాంక

మును కొపించెనొ మహాగ్రముగ నుగ్రుకు చూ
చిన కాలెనొ చూడక యట

మును కాలెనొ నాగ నిమిషమున నటగాలెన్."

నన్నెచోడుకు కుమారసంభవమున నవరసములను
పోషించినాడు. శివపార్వతుల సంయోగ సంవర్ణమున
శృంగారము, తారకునితో కుమారస్వామి చేసిన యుద్ధ
ఘట్టమున ఆద్యుధి ఋర, భియానక, బీభత్సములు,
దక్షిణ్యరవ్యంస సంవర్ణమున తాద్రము. రతీనిలాప
ఘట్టమున కరుణము, శివతపోనిష్ఠను వర్ణించువట్టవ
లాంతము సంవర్ణపద్ధితో వర్ణించెను. శివపార్వతుల
జలకేసంవర్ణమున చూచుచు కనుగిటుగా సురసతు
లింగునిపై నీరుచల్లరనువట్టవ సున్నితమైన హాస్య
రసమును పోషించెను. దక్షిణ్యరవ్యంస ఘట్టమున
ఇతరు ప్రవర్ణించిన వికృతహాస్యము విలక్షణమైనది.
శివతరచేతతాపేరనమున కీర్తనకు వికృతహాస్యము
వాలంబనముగా తీసికొనెను.

"వాహనంబు నెక్కితచ్చి భయంబున

వడకి నేలవడ్డ వనజగర్భ

కమచికొని మరాళకమువారె చెందెమ్మి

గలచికొని రయమున పలచినట్లు"

ఇందులోని హాస్యము ఇంచుక వికృతమైనను
గిరిగింతలు పెట్టువట్టిది. హంసకు తామరతూడు ప్రియ
మైనది. తామరగర్భుని అది తొందరలో తామరతూడు

నన్నెచోడుని కవితాకృతి

తల ముక్కున కలచి కొని పోయినదన్న అసహజము కాదు.

“ఉరుతరాల్చికుడయ్యున ఓడిపార
వరుణుడలగుచు నోడిక వాగునోరె
కలుములెడలైన నేమియు నిలవవనుట
తగభయమురుడై నోర తడియులేక”

వరుణుడు అబ్బింగుడు. అయిన నతడు నిన్నుగ తల పరిగెత్తుకొని పోయినాడు. వరుణుడనగా వాన దేవత. అయిన నతడు నోటిలో తడిలేకుండా పారిపోయినాడట. భయభ్రాంతులు కలిగినప్పుడు నోటిలో తడియెండిపోవుట అనుభవస్థము. ఏదేవతలో నోట తడిలేదని పేర్కొన్నచో అది ఒకటిగా నుండేది. వర్షాధిదేవతయైన వరుణునికే ఈ యత్యుపస్థితిదనుటలో వ్యంగ్యగర్భితమైన చాస్యము లొంగిమాచినది. ఈ శ్రేణిలోని పద్యములలో చివరిది చాస్యభేదములలో చరచుమైన అపహాసితమును కల్పించును.

“తనయొక్కవి మానిసితా”

ననయమునెక్కంగ మరచి యాతని తనకూ
పున నిడుకొని పరచె భయం

ఋన భవతి తన్ను పిలువ భూతములార్వక”

కల్పనాశక్తికి పరికిలనశక్తికి నింగికి నేలకు గల అంతరముండును. ఉన్నదున్నట్లుగా చెప్పట కల్పనాశక్తికి సరిపడదు. ఎత్తైన ఊహ, అపూర్వ భావచిత్రములు, అలాటిక సుందరతా సందర్భము కల్పనాశక్తికి తోబుట్టువులు. పరికిలనశక్తి దీనికి బోలెగా భిన్నము. కవి లోకమును త్యక్తులను వాగుగా పరికిలించి చూచి యథాతథముగా చిత్రించవలసియుండును. నన్నెచోడునిలో నిబిడకల్పనాశక్తితోపాటు నిశిత పరికిలనశక్తి గూడ కలదు. వసంతుడు తెచ్చిన పూవులేరిని వర్షింపపట్టిన ఆతని నూత్నపరికిలనశక్తి ప్రస్ఫుటమైనది.

“పంకరుహంబులు బండికన్నులు చంప

కంబులు నొగలుత్పలంబు లిరుసు

కరగీరములు పలుకొడి జాదులు సను

గోయ్యల లోకముల్ గోడికింబ

సింధువారంబులు నీలలు కేతకుల్

మెట్టలు మెల్లలు మెట్టురుదెలు

పొగడలు పలువులు పున్నాగములు పగ్గ

ములు సహకారముల్ పూనుగాడి

మరవకానీక మూలపుణిలకైర

వములు మునుకొల కోకముల్ వాహనములు

గా వసంతుండు నూతుడై పూవులేర

వెరయ కుసుమాయుధంబులు నింపి తెచ్చెన్.”

ఈ పద్యములో రథమునకు సంబంధించిన స్వల్పాస్తిస్వల్పమైన అంగములనుపైతము చేర్చినాడు. లోకములోని ప్రతివస్తువునకు సంబంధించిన సర్వ వివరములు కవికి తెలిసియుండవలెను. నన్నెచోడుడే వస్తువును వర్ణించినను సమగ్రపరికిలనశక్తి వ్యక్తముగుతుండును.

మన పురాతనాంధ్రకావ్యము లన్నియు రూఢములుగా నిర్మయింపబడిన కవిసమయములను పాటించినచే. నన్నెచోడుడు పాత కవి సమయముల నే స్వీకరించెను. అయినను తన ప్రతిభచేత వానికి మెరుగులందిది క్రొత్త ఊపిరి పోసెను.

“తనవ పదవిన్యాసాః తవివార్థ విభూతయః

తథాపి నవ్యం భవతి కావ్యం గ్రథనకాళిలాత్”

ఈ గ్రథనకాలము కల్గిన నన్నెచోడుడు మాగి పోయిన కవిసమయములను స్వీకరించి వానిని “మధుమాస ఇవ ద్రుమా” చేసినాడు. విరచనసంకల్పయైన గిరిజను ఆత్మసంఖులు ఈ విధముగా ఊరడింతురు.

“బాల నీచేపత్రి కాలారగంబని

మలయానిలంబు నీ కలన రాదు.

కమలాస్య నీ కనుగవ చకోరముని

వెన్నెల సారదు నీయున్నయెడకు

అబల నీ యెలుగు పికారావను నీకు

చూతమ్మ కొమ్మలు చూపజెను

చపలాక్షి నీ ముక్కు చంపకమును భీతి

అలులు నీ పాదగని అలయబాటు

వనిత నీకు ప్రాణవల్లభుండై మది

నొలనె యిపుడు పాయకుండుననియ

పేదమగు శరములు నీ దెస రానోడు

వీని కేల నీవు జెలచెదమ్మ.”

జపను కాలసర్పముతో బోల్చుట కవి సమయము.

పామునకు పవనమాహారమనుటయు కవి సమయమే.

ఈ రెండు సమయములను ఒకచోట చేర్చి ఊహించి

నాడు నన్నెచోడుడు.

ఒక క్రొత్తభావము వ్యక్తమైనది. మలయానిల చూపుట పురాంతుటకు కారణ మామె చేసిభరము.

సద్యఃస్ఫురణము కల్గించుభావముకాదిది. ప్రాచీన కవిసమయములను నెరుకువేసుకొన్నచో తప్ప దీనిలోని ఆత్మ ఆవిష్కృతముకాదు. ఈదృశ్యముగనే ప్రతి పంక్తిలో ఒక కవిసమయమును ప్రవేశపెట్టి నూత్న త్వము ప్రతిపాదించినాడు. అందఁతెలిసిన కవిసమయములనే అందముగా వాడినాడు. అతడుపయోగించు కొన్న రీతిలో ఉన్నది వైచిత్రి.

నన్నెచోడుకు కొన్నిచోట్ల వర్ణనలకొరకే వర్ణనలు చేసినట్లు కన్పించును. దక్షుడు శివనింద చేయుట సహించక సతీసాధ్యి కోపాగ్నిలో కాలి బొవుచుండును. ఆమె “లక్కబొమ్మ నగలమరు వహ్ని చుట్టకొని కాలరయంబున” జ్వలించిపోయినదనుట సహించగలము. గాని “అశోకవర్ణి విరిపువులమీద గ్రాలు కందరిరుగొ” అన్నట్లుగా అగ్నిజ్వాలలెగిసినవి అనుట సహించలేము. మహాద్విగ్నయై ఆమె మండి బొవుచున్నప్పుడు ఇంతి తీకుగా వర్ణించుట జౌచిత్య బాహ్యము. అన్ని తావులంగు వర్ణనలు, అలంకారములు జూన్చినచో జౌచితిఁ నితిపేర్చవల్లగును. జౌచిత్య బాహ్యులైనచో అలంకారములు, వృత్తులు, గుణములు కేవలబాహ్య భోగాహేతువులే. ఆత్మకానేరవు. అందుకే “జౌచిత్య స్ఫురణ సిద్ధస్య స్థిరం కావ్యస్య తీరితం” అని తే.మేంఁగుని మతియు. ఈ జౌచిత్యము పద, కావ్య, ప్రబంధ, రసాలంకారాది విధముని తే.మేంఁగుడు ఆభిప్రాయపడెను. ఆనందవర్ణనుడునైతయు “అనాచిత్యాద్యులే నావ్య ద్విసభంగస్య కారణం” మనియు “ప్రసిద్ధాచిత్యబంధస్తు రససౌభిషిచివత్పరా” అనియు చెల్లడించెను. ఈ జౌచిత్యమును నన్నెచోడుకు వర్ణనల విధములులో ఎట్లు నిరూపించినది మాత్రమే ఇక్కడ పొందుపరుతును.

“శివుతరయు బలపదావతి
కవిసినమెయి ధూనివోవ కడిగికోసంగా
తివిరి చను కరణి నిజమతి
రవి రయమున పల్కియంబురాశికి జనియెన్”

కుమారస్వామి తారకాసురునిపై జైత్రయాత్ర సాగించుచున్న ఘట్టము. అతిని నైవ్యములు నడువగా లేచిన ధూని మూర్ఛిని మెయినింప నిండినది. ఆ దుమ్మును కడుగుకొనుటకై మూర్ఛికు అపరాధికి వడిలు చున్నాడని నన్నెచోడుని ఉద్దేశము. నూర్యా ప్రమయ వర్ణనము నిర్దుష్టమందు పురాతనాంధ్రకవు లందఱు

చేసిరి. అయితే ఆ వర్ణనలు కథకుగానీ, ఆయాసన్ని వేశములకుగానీ ఎంతవరకు మెరుగుపెట్టిన వనునది విచార్యము.

అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రలో నూర్యా ప్రమయ వర్ణనలో ఒకచక్కని ఉద్దేశముచేసెను. అయితే అది అన్యకాంతను లోపిపుచ్చిన పరమభాగవతోత్తముని మహాసురాధముడుగా చిత్రించినది. కామాంశురాలై కవయితచ్చిన వేల్పునెలదిపై సానుభూతి చూపునదిగా ఉన్నది. అందుచేత పెద్దన బోధించునన్నకథాంశమునకు దెబ్బతిగిలినది. నన్నెచోడుకు చేసిన నైవ్యవర్ణన వర్ణన కోసమే చేయబడినదికాదు. నైగా ఈ పద్యములోని వర్ణనకుమారుని నైవ్యోద్దతికి దోహదకారిగా ఉన్నది.

ఆలోచకప్రతిభావంతుడైన కవి ప్రకృతిని అనుకరించినను స్వచ్ఛందతను విస్మరించడు. చిల్ల పెంకులనునైతయు స్వస్థికణికలుగా చిత్రించును. కవి కేవలము సుందరవస్తువులనే వర్ణింపడు. సన్ని వేశమునకు వన్నె దచ్చినచో జూరప్పావహములైన విదయులును గూడ మహాత్మాహముతో వర్ణించును. ఉత్తముకవి బీభత్సవర్ణనము చేసినను సామాజికులకు జగటు కలిగించదు. రమణీయతనే ప్రతిపాదించును. గనంజయుడు దళియాపకములో ఈ విదయుమే వికీకరించినాడు.

“రమ్యం జూరప్పితముదార మథాపి నీదం
ఉగ్రం ప్రసాదిగహనం వికృతించ వన్య
యద్యోగ్య వన్య కవి భోవక భావ్యమానం
తన్నా సియన్నరసభావ ముపైలోకే”

కవి భావవాప్రపంచమున సమ ప్రవస్తుజాలము సౌందర్యమున కాలవాలము. నన్నెచోడుకవి ఈ ఆభిప్రాయమున కాయువుపోసెను. బీభత్సరస ప్రతిపాదన సందర్భమున రమణీయతనే ప్రదర్శించెను. ఆ పట్టు లలో రీతినైతయు వైదర్శియే. ఇతని “రమణీయ భయో నకమే” తిక్కన పెక్కుతావుల అనుసరించెను.

“ఉరుపాశములు మృగుకరపాశములు గాగ

చక్కముల్ పృథుకటిచక్రములుగ

బాణముల్ నుతదృష్టిబాణములగ కొద్య

కమ్మలలు ధూకొద్యకములుగాగ

మంహలగ్రము లాస్యమంహలముగ కుంభి

కుంభముల్ గురుకుచకుంభములుగ

నజ్రముల్ నీరదంతజజ్రములుగ తత్త్వి

ఘట్టన పటురతి ఘట్టనముగ

నన్నెచోడుని కవితాశక్తి

విశ్రితములు బహునఖిత్తములు గాగ
రక్తిరసము వొడము రాగరసము
గాగ సుభటవరుల కవిని రజాంగన
ప్రాధి మెరసి చెనె పరవసులగ."

ఈ పద్యము చదివినపుడు ఏదో యద్భుతము
వర్ణించినట్లుగా అనిపించదు. శృంగారక్షేప
సూత్రమే స్ఫురించును.

మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి ఆభిప్రాయ
ప్రకారము ఉద్భటులు శ్లేషప్రియులు. నన్నెచోడు
వెరివి అనుకరించియున్నచో శ్లేషలను కొలలుగా
దిరుసుతిచేసెడువాడే. రెండు మూడు తావులలో
తప్ప చోడుడు శ్లేషను చవిచూపలేదు. పార్వతి
శివునిగూర్చి తపస్వినిగా మారివది.

"మీనికుంకుమరాగంబు మెలత కొప్ప
మోవి తాంబూలరాగంబు మెగినవాసి
చారుణరయ్యెయ్యి చూడ నా తెలతయ
వీరిరాగంబు ప్రకటించు విధమునోరె."

అందులో "వీరిరాగము" ఉదాత్తమైన శ్లేష.

శక్తివంతమైన సమాసచాలనము నన్నెచోడునికి
నల్లగానే బండివడిక. అవతారిలో ఇతడు "హను
తెనుగు"ను ప్రస్తుతించినను, దేశీయమార్గము మంచు
దువ్వినను, సంస్కృతప్రభావమునుండి తన్ను తాను
విడిపించుకొనలేకపోయినాడు. పసగల తెలుగు పలుకు
బళ్ళను ఎంతగా ప్రయోగించుటకు ప్రయత్నించినను
సుదీర్ఘ సంస్కృత సమాసములకు గుప్పించక తప్పలేదు.
అచ్చమైన కవి ఆత్మ నిర్బంధములకు, వియములకు
దాపోహమునదు. కవిత్యము 'నీవము' వలె ఆవహించి
నపుడు కవి తాను సంస్కృత పదము ప్రయోగించు
చున్నాడా? తెలుగు నుడివి గిలుకుచున్నాడా
ఆలోచించదు. నన్నెచోడుడు తర్కర్థులను మనో
మండలములో నామోడ్కరించుకొనెను. వంశగండ్ల వంటి
శిష్యులు లేఖనీయులుగా ఉద్గతములైనవి.

"గత సంతాపము, శీతలీకృత మహాకాంతాంగ

మృత్యుద్గత

స్మిత కుందోత్కర శతకీ కుటజ

రాజభ్రాజతామోద మూ

ర్జిత వర్ణప్రకరంబు వర్జితశిఖిశ్రేణి

(ప్రమాదంబు ర

మృతరంధ్రై కురలంబనం బరగ వర్ధారంధ్ర
మృత్యున్నతిన్."

మన్మథుడు మహాజీవుని సంధ్యించినపుడు నన్నె
చోడుడు వేసిన సమాసములు మనోరంజకములైనవి.

"స్ఫురదాధార సరోజపీఠహృదయాం

భోజాత రంధ్రార్పిత
స్మరణాయత్ర సముద్భిన్నోజ్జ్వలతరాత్మ్య

జ్యోతిగుహాంగకుక్
సరసస్ఫాటికరమృత హర్మ్య కనక

సంభంబో నా పర్య ఆ
త్యుగ్ధు బాటాకృతినున్న శింధుదెన

వోసుల్కా మనోజాం డెడక."

సమాసముకన్న మిన్నయైన భావము-భావమును
తలదన్నిన సమాసము. ఈ దీర్ఘ సమాసరచనను తరువాత
నాచనపోముడు, కృష్ణరాయలు, లేనారీ రామ
కృష్ణుడు అనుసరించినది.

సమాసచాలనముతోనే సంకల్పప్రిపడక నన్నె
చోడుడు సంధికోచితముగా చిక్కని తెలుగు పలుకు
బడులను ప్రయోగించినాడు. "కురుటుగొని ప్రేలుట,
ఒడలు మండుట, ఎలుకమీది కోపమున ఇల్లెద్రుట,
కనుగిటుట, నోరుపొక్కుట, ప్రక్కలు విఱుగవగుట,
వనీవాళులువాడుట, పలుచని పూతిలు, కూరియాలి,
జాన్ను దిన్న యెట్టియ, ఒక్కరిలకు మొగములు
రెండగుట, నోటికంప, పాలపాప, దిండుగు, పందిరిపై
ఉప్పుగంప రెండెట్టుట, మున్నగు జాతీయములు,
సామెతలు, పలుకుబట్టి కొల్లలుగా ప్రయోగించినాడు.

బహుముఖప్రజ్ఞాశాలియై, కవితారంగములో
ఎన్ని పాకలు పోవలయునో అన్నిటిని రాజశీలితో
పోయిన నన్నెచోడుని తదంతరంగాంధ్రకవుల నేకులు
అనుకరించినారు. అయినను అవతారికలో ఆంధ్ర
కవులను పైలిచేసినపుడు గూడా పలువురు నన్నె
చోడుని పేరైన యే తికపోవులు దురదృష్టము. తిక్కన
రమణీయ భయానక చిత్రణము, మనస్తత్వనిరూపణము
విషయములలో నన్నెచోడుని అనుకరించెను. యెది
ఘట్టములను చిత్రించుటలో తిక్కనకు నన్నెచోడు
డెంతో ఉపయోగపడినాడు. పాలకునికి నోమనాథుడు
పదిప్రయోగములో, వ్యక్తీకరణములో నన్నెచోడుని
దండిగా అనుకరించెను. నన్నెచోడుని "రోహణాచల"
అను పద్యమును పండితరాధ్య చరిత్రములో "పర్యత

ప్రకరణము"లో అనుకరించెను. పోతన అంత్యాను ప్రాసములు అనుప్రాసములు నన్నెచోడుని పద్ధతిలోనే ప్రయోగించెను. నన్నెచోడుని,

"పుష్కర చండములో గల
పుష్కర మూలములుగ బలముల గొనుచుకా న
శ్చుష్కరతలముల మును మిడి
పుష్కరముల బెజ్జివైచు పుష్కరమునకుకా."

అను పద్యము చదివిన పిమ్మట పోతన్నవ్రాసిన క్రింది పద్యము చదివినచో బింబ ప్రతిబింబ భావము స్ఫురించును.

"తోయములు దెమ్మ మాకీ
తోయము వేటాడ వరద్రోహికి ఘనచే
తోయత డప్పి జనించెను
తోయము వారలును లేరు దుస్సహమనఘా."

ఇంతేగాక నన్నెచోడుడు ప్రయోగించిన

"హారము లాశ్రితభాషా
సారము లాసకలవను సంపూర్ణాలం
కారంబులు క్రివర్ణాలం
కారంబులు చెవులు సుకవి కావ్యము వోలెన్."

వంటి పద్యములు పోతనాదులలో పలుచోట్ల కన్పించును. వైచారకాక నన్నెచోడుని జక్కన, మంచన, నాచన, పింగళినూరన, రామకృష్ణుడు మున్నగువారు అలరిగా అనుసరించిరి.

నన్నెచోడునిపై ఇతర కవుల ప్రభావము ప్రబలముగానే యున్నది. ఏ మహాకవియు తన కావ్యమును విండ్రజాలికునివలె అభూతసృష్టి చేయకు. అతని సృష్టిలో కొంత విలక్షణత, అపూర్వత ఉండవచ్చును. నన్నెచోడుడు కాళిదాసు కుమార సంభవమును పేర్కొనకున్నను ఆ మహాకావ్యమునుండి కొన్ని శ్లోకముల అర్థమును సంగ్రహించినాడు. కథ చాలవరకు అదేయని వేరుగా చెప్పవలసరము లేదు. కాళిదాసు వ్రాసిన

"మధుద్వీకపః కుసుమైకపాత్రే
పపౌషియాంస్యా మనుకర్తమానః
శృంగేణ సంస్పర్శ వివిధితాక్షిం
మృగీ మ కంఠూయత కృష్ణసారః"

"దిదౌ రసాత్పంకజరేణుగంధి

× జాయ గంధూషజలం కలేణః

అర్థోపభుక్తన దిశేనజాయాం

సంభావయామాస రధాంగనామా."

"గీతాంతరేషు క్రిమవారిలెత్తైః

కించిత్పునుచ్చాస్త్వితి పత్రలేఖం

పుష్పసవాఘ్లాత శేత్రశోభి

ప్రియాముఖం కిం పురుష స్ఫుమంతే."

అను మూడు శ్లోకములలోని భావమును నన్నెచోడుడీ విధముగా అనువదించెను.

"కరియిచ్చె నరమేసి కరిణికి సల్లకి

పల్లవ ముల్లంబు పల్లవింప

మృగ మర్ధి కబళించి మృగి కిచ్చె అంబుద

రాంబురంబులు చిత్త మంకురింప

హంస పెక్కుర నెచ్చె హంసికి నోగోర్

ఎలదూకు మెగముల నెలమి మిగుల

భృంగముద్రావిభో భృంగికి దయనిచ్చె

మధుధార ముఖరాగ మదము దలక

కిన్నరుండు గ్రోల్చె కిన్నరి పీనల

రాగిరసము మేన రాగమెసగ

మధువింబనమున మగలును మగువలు

విరలిగొనిరి మదనపరవశమున."

ఇంకను పార్వతీతీర్థసన్నిధిపర్వమున ఒకటిరెండు శ్లోకములను అనువదించెను. నన్నయను నైతము నన్నెచోడుడు స్మరించలేదు. "మార్గసర్గ పీఠ్యుల, దేశి సర్క్కివుల" అని మాత్రము వ్రాసెను. నన్నెచోడుడు నన్నయను అనుకరించిన పట్టులు బహుస్వల్పములు. ఎందుకనగా అతనితెన్నై చేదు. నన్నెచోడుని ఈ దిగువ పద్యము నన్నయ భీష్ముని చరిత్రములో వ్రాసిన "అమల సుధారమ్యహర్మ్యులముల" అను పద్యము నకు అచ్చమైన ప్రతిబింబముగా భాసించును.

"కలహంసకలరవాకలితనిర రముల

సారససరపాబుషంపములను

శోలంబరులి లతాందోలంబులను శుక

మంజులస్వన పుష్పకుండపముల

కలకంఠరణితి మాకందవనముల పా

రావతి ధ్వని మందిరఫలముల

కేక కలధ్యాన గిరి కందరంబుల

లావుక నివద లీలాతలముల

అప్పటప్పటి కనురాగ మగ్గరింప

కాసురస మంతకంతకు గణలుకొనగ

నన్నెచోడుని కవితాక క్తి

నలి రమించిరి కైలాసనగముమీద
పరమ సుఖులీల నా జగత్పతియు సతియు.”

ఈ పద్యములోని భావము, శిష్యాత్వరీతి వస్త్రము చే. ప్రాచీనముహూకవులలో నన్నెచోడుని దొక ప్రత్యేక పీఠము. తొలిసారిగా మతి ప్రతిపాదన చేయుటకు కవిత్వమును సాధనముగా స్వీకరించినవా డిదిజే. ఇతని తరువాత సోమనాథాదులు దానిని బలపరచిరి. పురాణములు తెలుగులోనికి తర్జుమాచేయుబడుముగ ములో వ్యతంత్రికౌవ్యశిఖ మొత్తిన కవిరాజశిఖామణి నన్నెచోడుడు. కేవలము కథచెప్పటయే కవిత్వ గర్భము కాకూడదని, వర్ణనలతో, అలంకారములతో సహృదయాహ్లాదము కల్గించుటయే కావ్యశిఖని ఎలుగెత్తి చూటి, జానుతెనుగు నాదిరించి, జేశిసత్కృతులను ప్రస్తుతించి కంపిగల గుండెగల కవిత్వము చెప్పిన

కవినూడుడు నన్నెచోడుడు. అయితే ఇతని నాల్గూ పెడును - పలుకుబడి గడును. ఇతడెంత తియ్యిగా చెప్పినను ఏదో కొంత చిరుచేసు స్ఫురించుచుండును. ఎంత సరళముగా భావమునందించినను ఏదో ఒక అస్పష్టత పల్నాటికారమువలె హృదయరసములకు చుట్టుమని తాకును. ఈ గుణములవలన ఇతనికి రాదగినంత గౌరవమురా లేదు. ఇతని మరపాక్షికత తరువాత కవులకు రుచించకపోవుటవలన ఎవరూను ఈతనికి అక్షిరాభిషేకము చేయలేదు. ఇరువదవ శతాబ్దిలో నైనను విస్తృతకవుల పట్టికలోచేర్చి ఈ కవిరాజ శిఖామణిని ఆంధ్రలోకమున కందించిన మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు సదా స్మరణీయులు. నన్నెచోడుని కావ్యచంద్రుడున్నన్ని నాల్గూ మానవల్లివారి కీర్తిచంద్రిక తెలుగునాట వెలుగుపూతలు పూయును. జీలుగుకొంగులు కాయును.

ప్రపంచంలోకెల్ల
ఎక్కువగా
అమ్ముడు
పోతున్న
వైకిల్స్

ప్రతి విమిషంలోను, రాత్రిందిగళ్లుకూడా.
ప్రపంచం మొత్తంలో ఎక్కడో
ఒక చోట రెండు రాలె వైకిల్స్
అమ్ముడు పోతున్నట్లుంటాయి. ఈరకంలో
బహుళ ప్రకృతి పొందినవి రాలె.
రాబిన హుడ్లు— అందంగా
వుంటాయి; మెత్తగా పోతాయి;
అద్భుత అతి తక్కువ.

రాలె

రాబిన హుడ్

ఇల్లు జాగ్రత్త

శ్రీ పురాణం సుబ్రహ్మణ్యకర్మ

1

‘ప్రేమకి పడికిం పట్టిపట్టుంది-’ అని కాస్త నొక్కి-
వాక్యం పూర్తిచేసింది యింటానిన.

‘ఇదే ఏదో కథలో మొదటి వాక్యమైతే, ఎంత
రసాభాస అవుతుందో ఆలోచించావా?’ అన్నాను
కావాలని.

‘మనకి ప్రేమ అనే అడుగెల్ల అమ్మాయివుందని,
నానికి పడికిం పట్టిందని వాళ్ళ అమ్మ చెబోందనీ -
ప్రపంచానికి తెలివే మెల్లగా?’ అన్నాను కాస్త నాలు
కంలోలా ఆధిపత్యం.

‘వాల్లెండి మీరూ మీ ఎటకారాలూనూ.....’
అంటూ కిటికీ తిలుపుల్ని తెరిచి తెరల్ని గుంజుతూ
‘ఉక్క దంపేస్తూందండీ! ఏం వూగోయేం పాడో...
స్నానాల గదిలో నీళ్లులేవు. వంటగదిలో ఒక్కచోట్లు
కూడా రాలబండేదు. దొడ్డిలో ముం తెకు నీళ్ళన్నా
రావటండేదు. ముదనపుం పంపులు ఎందు కిన్నీ?’ స్వగ
తం చెప్పకపోతోంది కిటికీ తెరల్ని కోపంగా పూడ
లగుతూ. నాకు ఆకస్మాత్తుగా తెలివొచ్చి పడింది.
‘అను! ఏమిటాపని-చూస్తున్నావా నా కేవలం? నీ కింత
మతిపోతుండే? ఉక్క దంపేస్తూందని నే నిల్లా అర్థ
వగ్గుంగా తిగులడానా-మవ్యాకిటికీ తిలుపులన్నీ బార్లా
తెరిచేస్తావుగా! నలుగురూ యేమమమంటారే?’
నేను చిన్న తువ్వాలముక్క చుట్టగుని వాలు
కుర్చీలో వేపరు చూస్తూ అభ్యారిస్తున్నాను. ఆ విష
పట్టి చీర చుట్టకుని తిలంతా విరియబోసుకుని పుసు
గుసుగుంటూ వచ్చింది.

‘అల్లా వెళ్లి రెండు బాల్బులు సీట్లు పట్రా
కూడదా? చక్కగా స్నానంచేసి అలెక్కడికన్నా
సాయంత్రంపోయి రావచ్చు!’ నాకస్సలే పుడుకు
మెతుకనంగా వుంది. నై వెచ్చు సన్నాయి నొక్కి

లు...‘వాల్లే సంగోషించాం! తెలివి తేలులు.’ అని
చిరాగ్గా అరిచాను. కాస్త చిన్నబుచ్చుకున్నదల్లేవుంది.
నెమ్మదిగా గదిలో తచ్చాట్లాడుతూ పదిలతో విసురు
కుంటూ - ‘మగవారు - నలుగురుబిడ్డల తండ్రి. చదువు
కున్నవారు. అంతో యంతో పేరూ ప్రభావితమైంది
నలుగున్నో. మనపని మనం చేసుకోవటం తప్పా - అల్లా
చిరు బుచ్చుకుంటూ రెండుకు? నాకు తెలుసురెండి-
మీ కందుకో చెప్త కసిగావుంది నామీద.’ కాస్త
గొంతుక పొంసురు పోయింది.

‘కనా? నీమీదా - నాకా? ఎందుకు?’ అని
వాళ్ళకు చిత్రంగా వస్తాయి కన్నీళ్లు. నా చెతుల్లోంచి
వేపరుజారి వొట్టే పడింది మెక్కా కడ్డంగా.

‘మీరు రమ్మనకుండా యిల్లా వచ్చావని...’
ముఖమించి చేతుల్ని లాగుతూ- ‘వోస్-అదా...
చా...చా...నామాట విను. నాకల్లాటిదేం లేదు. ఎంత
వొట్టుపడితే అంత వొట్టు!’ అన్నాను.

మలకమంచంతో పసిది ఖుల్లుఖుల్లు దగ్గతోంది
లంగలు చుట్టుకుపోతూ. స్నానాలగదిలో పంపు
బుసలు కొద్దోంది-నీళ్లు వచ్చే నూరన! పాపని ఎక్కు
కుని క్షణంలో జెగురించిన మొహంతో కాళ్ళిడ్డు
కుంటూ వెళ్లిపోయింది గదిలోనుంచి.

‘హమ్మయ్యో! అని జావకడిలా కుర్చీలో వారి
పోయాను. ఎంత రసాభాస? నిజంగా తినురావటం
ఇష్టంలేదని ఎలా కనిపెట్టేసిందో... కనిపెట్టేసింది.
పదిట్లు కాపురంచేసిన మనిషి...అంతమాత్రం గ్రహిం
చుకోలేదా? నాకుమాత్రం తల కొట్టేసిందంత చెప్త అవ
నూనంగా వుంది.

నలుగురైదుగురు ఒకచోట చేరి కప్ప సుఖాల్ని
గూర్చి చెప్పకు నేటప్పుడు కింతాల్నిగూర్చి తెలుస్తూన్న
సంగతులు మహాదాహుగావుంటున్నాయి. చేసుకున్న
పెళ్ళిం పెళ్లలో కాపురానికొస్తే...హతాత్తుగా చెప్ప

ఇల్లు జాగ్రత్త

కుండా చెయ్యకుండా వచ్చినందుకు ముఖం ముటముట లాడించుకుంటున్నాను. నా అసమర్థత కష్టపుచ్చు కుండుకు గట్టిగా కనిశేస్తున్నాను.

ఇది ఢిల్లీ!

గుండె ఝల్లుమంటోంది!

ఈ పతాక మన కాంతిపతాక—

దీని సీడేనే నేను నేను భార్యలిప్థలను చీద రించుకుంటున్నాను.

శుభం కుంగరానిభవంతు!

సాపం విమ్మల్నివదిలి వుండలేనండీ అని చెప్పడానికి నోరురాక—హఠాత్తుగా వచ్చి ఆ కృత్య పెట్టి సంతోషపడుదామన్న ఆకాశం వచ్చి యేం చూసింది?

గుండె ఝల్లుమంటోంది.

ఢిల్లీ!!

—ఇది అసమర్థతకు రాజభావి!

సాపం శిమించుగా!

మా ఆవిష్కరణం కి చెబుంది. ఏం చూశావమ్మా వచ్చినరోజు?

తెల్లబోయి కొయ్యలారిపోయిన నా ముఖం!

ఆ తర్వాత—

చారిపాడుగూతా వస్తంలా తిట్లు!

‘బుద్ధిలేదూ! నువ్వేమన్నా ఇంగితజ్ఞానం వున్న మనిషివేనా? ఎంశుకూ ఇవ్వాళ్ళు చెబావ్ కాపురం? నాలుగునెల్లు కొంపలో పడివుండవే అని వుట్టింటికి పంపిలే—నేను ఇలావచ్చి ఢిల్లీలో పాదం మోపాకో లేదో...నెల్లగొన్నా కొవండా తియారయ్యావ్ - ప్యాసునుక్క ఎరక్కపోయి నీ చేతులో పెట్టినందుకు ఇదా కానీ! ఇప్పుడిక్కడ కొంపయేదీ?...రైలంటూ వూరిఫునేగదా అని పాతికో పరకో చేత్తో వుచ్చుకురి రైలెక్కావ్? ఇక్కడ నాకు ఇంకా తీరిపురాగొన్నా వచ్చి యేవతదాదా! ఇదంతా కొంపకాస్తూ యీ అవమానాన్నంతా కుడిచేతుకుంటూ తెచ్చిపెట్టుకున్న నవ్వుతో—‘ఈ భాగోతమంతా యిక్కడ ప్లాటుఫారం మీదానా...యింటికి వెళ్ళాక మీరన్నా అనొచ్చు నేను పడొచ్చు! మామూలేగా—’ నేను యింకా రెచ్చిపోయి తరస్థాయిలో—

‘హాస్యమాడుతున్నావనుకున్నావా? ఇల్లెంటి నీ బొండా నా బొండా...బాధతోగా చెడింక చెట్టు

కుని అహోరిస్తాంటేనూ—’ నా కింకా బాగా కళ్ళకు కట్టినట్లుంది.

‘అయ్యో—పేనును ఎక్కోని ముద్దాడలేమండీ? చంకలో చంటిపిల్ల మీ కెకలకు లిక్కచచ్చిపోయి ఎల్లా మితుకూ మితుకూ చూస్తోందో...’ నేను మతి పోయినట్లు ఆవిడగారు సంసారం నిమిత్తం తెచ్చిన పీటలు బాడీలు కుబ్బుకోగా వగైరాలు వగైరాలు చూస్తూ కొయ్యలారిపోయాను. ఆ సామానులోనే యిరుక్కుని నిర్ధారతపోయి కూర్చున్నారని నా పెద్ద కొడుకూ చిన్న కొడుకూనూ. నేను వాళ్ళను చూడనన్నా లేదు. ఈలోగా రాణిగారి తిమ్మడొచ్చాడు. వీడు కూడా వున్నాడన్నమాట! — వుద్దొగం కొంపం రాలేడుగదా! కాస్త అనుమానంగా చూశాను. అప్పటి కప్పుడే నాకు న్యూఢిల్లీ ప్లాటుఫార మంతా కలదు తిరి గొచ్చాడు. మా ఆవిడ తనకు జరిగిన మర్నాడ అప్పుడే మచ్చిపోయిందనే వుంది.

‘అశనిబండీ—చాక్కి పలకరించండి!’ అంటూ వెనకనుకొచ్చింది. జండాకొయ్యలా యెడిగిపోయాడు. నల్లకల్లెదాల్లా—ప్లాస్టిక్ బెల్టు-సిల్కు బుడకొట్టా— ఖరీదైన బూట్లా—సిల్కు రుమాలుతో కల్లజోడు తీసి కుతుస్తున్నాడు.

‘ఏరిరా యీ మామై నా ప్యాసయినానా?’

‘హూ!’—భూత్రిగా మట్లాడు గవల్లు! తమ్ముడి దిర్ఘాకు మురిసిపోతోంది కాబోయి—

‘పెర్సినంబంధం వచ్చిందండీ. విడువేలు.... సంబంధం చేస్తారేమోనని నాతో ఢిల్లీ చూస్తానని వచ్చేసాడు. సరే రమ్మన్నాను.

‘మేడిచావు’ అని లోపల్నే అనుకుని ‘పదపద ఆనక తాకిగా చెల్లువుగాని కబుర్లు. అట్టిను మగ్గలో వచ్చేవాను.’ అని లోపల ఆక్రోశంతో సంసారం సంసారాన్ని న్యూఢిల్లీ పేదను కెదురుగానున్న ‘లేడీ హాస్టింక్ కరాయ్’లో చేర్పించేసి మా బావమరిడికి వార్షింకం యిచ్చాను—

‘నేను మళ్ళీ పాయంకాలం వచ్చేదాకా యెక్కడికీ కదలకుండా సామాన్ను మనుష్యుల్ని కనిపెట్టుకు నుండమని.’

2

స్తేమనువేరు న్యుధిల్లి అయినా ఆ ప్రదేశాన్ని తా' పాహాడ్ గంజ్' అంటారు. లోకవ్యవహారానికి ఆ స్తేమన్యుకూడా జనం పాహాడ్ గంజ్ స్తేమనే పిలుస్తూంటారు. అక్కడ చెప్ప బహుళం, యంకా లోనికి పోనుపోను కూరిల మార్గెట్టు అవీ వున్నాయి. న్యుధిల్లి స్తేమను ఆవరణ యెంత దిర్ఘగా తీరిగా సుందరంగా వుంటుందో ఆ కొస్త మేరం దాటాక అంత చెప్ప గలిజాగానూ మురికిపూపలానూ వుంటుంది. ముఖ్యంగా 'లేడీహార్నింజ్ కంఠం' కెనురుగా గుండ్రటి చిన్ని పార్కు కట్టారు. అందులో పగల ప్రమానూ సోమరులు పడి దొంగుతూంటారు. ఈ పార్కుకు ప్రక్కనే ఒక చెప్పి చెప్పిపేను హుమేషా మింగిల్లు కన్యక సాసపద్మా కర్తెలయ బకబకలాడిస్తూ నిర్భయకలాగం చెసి ఆ జుట్టు నంత వాల్చునిండా పోసివుండుతారు. ఇది చాలెప్పిస్తూ టాంగావాళ్ళు గుండ్రం తెచ్చి నింపుతారు. ఆవి అన్ని పనులూ అక్కడే చెసి ఆ మార్గం నండా నడిచి పట్టవలిపిస్తే పనులకొట్టంగోంచి దాటుతూ పట్టుంటుందిగాని - రాజధాని పరువు యెంతగా యొక్కదా నిలుపుతున్నట్లు కనిపిస్తుంది. ఇకబహుళలో వారికర్షణగా 'హాకర్లు' దిక్రాలబోసి లోసుగుంటూ 'పచ్చి ఆల్ఫాక రావళ్ళు - లీవీస్ పు - చక్కం నల్లగా కవిలిహాయిని అరిటిస్ పు - ముక్కలు ముక్కలుగా కోసిన పుచ్చి కొయ్యలు - మామిడి పండ్లు' కూచి ఆమృతం అంటారు. ఈ బహుళలోనే అన్ని గుకాణాల్లోనూ కలిసిపోయి అనుగుణునా నెలపరం పుట్టిం చేసా కనాయినుకాణా లున్నాయి. కాని యక్కడవారికే అన్ని వస్తువులూ చివక అంటారు. రైల్వే స్తేమను కెనురుకుండా వున్న గుకాణాలే కాకుండా, వేపు మెంట్లమీద ఒక నుకకమంచాన్ని గుప్పకర్రోయేత్తి వుంచి దానిక్రింద కొన్ని పజ్జ బూట్ పాలిష్ జోళ్ళు రిక్షేరు వగైరా వగైరా కేంద్రా లున్నాయి. ఈ ప్రాంతం యిలా ఎంతుకుందని యెవరైనా ప్రశ్నిస్తే కాండికికులు వచ్చి పాడుచేశారని అంటారు. ఈ హార్నింజ్ కెరాయ్ దగ్గర ఇండియా టీ జోర్డునారి వాహనం వచ్చి నిల్చుని ఆటాకు మంచి టీ పళ్లయి చేస్తూ వుంటుంది. ఈ రోడ్డు రిన్నగా కన్నాట్ సర్క్యన్ లోకి వెళ్తుంది. దీనికి రైల్వేబస్టోకు మధ్యనున్న మేరలించి స్టేటు ఎంట్రీరోడ్డు వేశారు. ముఖ్యంగా

రాష్ట్రపతి యంకా గొప్ప గొప్ప అరికులు ఈ గలిజా మాడకుండా స్తేమనుకు వచ్చిపోవడానికి ఇరుప్రక్కలా సుందరమైన ఉద్యానవనాలు పెంచారు. ఈ రోడ్డు లోనే రైల్వేబోర్డు మంత్రాలయం, ఉత్తరరైల్వే మంహలధికారి ఆఫీసు, ఐ. ఆర్. సి. యె. భవనాలున్నాయి. కట్టడాల శిథిలాలు, మొగిలాయి దర్బారులు, రాజభూమి, ఎర్రకోట, జుహుమనీడు, నిజాముద్దీను, హుస్సేనాపురం, హుసాయూను సమాధి, సఫ్దర్ గంజ్, కుతుబ్ మినార్, చాండినీ చాక్, పార్లమెంటు, సెక్రటేరియట్, రాష్ట్రపతిభవనాలు చూపింపినవే అయినా చూడకుంపనివి చూడడానికి వీలేకుండా కట్టుదిట్టాలు చేశారు. ఢిల్లీలోని యిరుకు రినాన్ని మురికిరినాన్ని కష్టమగుచు కట్టుకున్న 'కన్నాట్ స్టేటు' ఎంతసేపుతిరిగినా కేత్రానంప కంంగానే వుంటుంది. కాని నేను ప్రశ్నించుకుంటున్నది యక్కడ సామాన్యుకు ఎట్లా జీవిస్తున్నాడు అని. పాలకులు పాలిస్తున్నాడు సత్యం ఈ కాలంలో పాలితులు ఎట్లా జీవిస్తున్నాడు?

చెప్పమంటాం?

నాహోటివాడి జీతం సాంతకొండలు కలవాళ్ళు కోర ఆడెలకు చాలదు. సర్కారువాడు యిచ్చేయిళ్ళు నాహోటివాడికి దొరకడానికి యంకా గెండుపంపవన్న ప్రణాళికల కాలం తీసుకుంటుంది. ఏదే కొందరు మహానుభావు లుంటారు. అట్టివాడు తాను సర్కారు వారికి యిచ్చే ఆద్రకు మనో పహా పరకో ముట్టచెప్పి వారి కనుపన్నులో మెలగడానికి యిష్టపడిపట్టినా ఒక గది భారీచెనీయిస్తారు. ఇచ్చేయంను కొన్ని పరీక్షలు - ఇంటర్వ్యూలు - స్క్రీనింగు వగైరా కార్యక్రమా లున్నాయి. మచ్చుకీ—

'ఎక్కడ పనిచేస్తున్నారు - (మినిస్ట్రీ)'

'ఘానా - ఘానా.'

కొందరు బ్రహ్మచారులే కావాలంటారు. కొందరు సంసారలే వుండాలంటారు.

'ఎంత జీతం ?'

చెప్పాక చెప్పని విధి—నాలుక బైటపెట్టి, తల కాదు ప్రక్కకు త్రిప్పి నాంతి వొస్తూన్నట్లు మొహం పెట్టాడు.

'మద్రాసీ...'

‘కాదు ఆంధ్ర...’ అని చెప్పబోలే అంతా వాళ్ళే రెడూ అన్నట్లు చూసి—‘ఏమట?’ ఆమె వాడికి చెప్పినా అర్థమయిచావదు. తరువాత ఆ గదిలో యిదివరకు వుంటూ వచ్చిన వాళ్లను గురించి ముఖ్యంగా భయంకరంగా వర్ణించి చెబుతాడు. అదే అదనముకొని యిదివరకు వున్న వాళ్ల అవలత కాలన్నీ వర్ణించాక— కొంచెంసేపు తన ఆభిరుచులూ తన చుట్టూలో గొప్ప పదిలలో వున్న వాళ్లను పరిచయం చేస్తాడు. ఈ ఆమెయంద మోతాడు తప్పించుకుందుకు మనం కాస్త ధైర్యంచేసి వాడి పిల్లల్ను పలకరించటమో, చాలా క్లుగ జన్మలో యెరగనట్లు వాడి సైకిలునో కుర్చీనో మంచాన్నో దీన్నో అతిగా మెచ్చుకుంటున్నట్లు చూట్టాడాక మళ్ళీ క్రాసు పరిక్ష ఆరంభమవుతుంది.

‘వెళ్ళియిందా?’ చెప్పాక ‘ఎంతమంది పిల్లల’— ఈ సమాధానం చెప్పాక గది యిచ్చేదీ లేదని వాడి ముఖవ్యస్థలోనే చైట పడిపోతుంది. ‘సంసారం ఎప్పుడు తీసుకువస్తావు?’ అది వాడిని అడగాలని మనం అర్థం చేసుకోటాని కాటేకాలం పట్టదు. ఇక్కడనుంచి—రేడియో వుందా? ఫాను... కంపటి... ఇస్త్రి పెట్టె...’ అమ్మిటికి లేదని చెప్పాక ‘సామాను బాగా వుందా? చుట్టా రెవరైనా వస్తారా?’ చివరికి మనకి మతిపోయే పరిస్థితి తెచ్చి పెద్దాడు ప్రశ్నలలో.

ఇట్లాటి అదృష్ట మేనా పట్టనివ్వకుండా యింటావిడ చాలాక్లుగ ప్రతిష్ఠకుమయింది ఈ పరిస్థితి చెప్పకోవటాని కెవరూలేదు. అలవాటుగా ఆఫీసు వదిలాక చైట కొచ్చాను. ఎవరిల్లకు వాళ్లు నియామకంగా సైకిల్మీద బస్సులమీద కార్లమీద చేరకుంటున్న సమయం అది. మధ్యాహ్నముల్లా యెండ్ పొడిచించేమో విడుగుంటల యాక కూడా సూర్యుడు యింకా తిందనాలు త్రొక్కుతున్నాడు. అల్లాగే కాళ్ళిచ్చుకుంటూ ‘కెరాయ్’ లో కెల్లాను. చూడునుగదా శ్రీమతి మా బావా పిల్లలూ స్నానాలు అవ్వ చేసి రేడిగా ముస్తాతై కూర్చున్నారు. మధ్యాహ్నముల్లా నిద్రపోయి వుంటారు ప్రయాణం బదిలీకా అది తీర్చుకున్నాడు.

‘ఎక్కడికరా ప్రయాణం?’

‘ఈ చుట్టుప్రక్కలేమన్నావుంటే కాస్త చూసి—పిల్లలకు యేదన్నా యింత తినిపించి కాస్తేపు అల్లా తిరిగివద్దాం. ఎంతకని యీ గదిలో యింతమంది మీ ముక్కిచావటం?’ సరే పదమన్నాను—నెమ్మ

దిగా మద్రాసు హోటలకు పోయి కాఫీలు ఫలహారాలు పూర్తిచేశాం. మా అవిడ కొంచెం నాజాగ్గానే ముస్తాబయింది. నేను పగలల్లా చాకిరిచేసి వున్నానేమో ఎక్కడా త్రాగలేదు నోంట్లో... కాస్తేపు యిద్దరమూ దొంగచూపులు చూసుకున్నాం. రాకే పడబోతున్నామని గ్రహించినట్లున్నాడు మా బావమరిది—లేచి పిల్లల్ను తీసుకుని దూర దూరంగా తప్పించుకుని వాళ్ళకే నో ప్రశ్నలకు జవాబులు చెబ్తూ అవీ యివీ చూపిస్తున్నాడు. రీగాలు ధియేటరు వాటి పార్లమెంటు వీధిలో కొచ్చాం. మా అవిడ జనాన్ని బాగ్రత్తగా పరికిరిస్తో నకుస్తోంది.

‘దిక్కులమాడకు దేవికొండన్నా పదావు.’

‘అదేమిటండీ పల్లెటూరి దానికి చెప్పినట్లు చెబ్తావా?’ రయ్మంటూ నో నూక్కుటరు చక్కరకొట్టి మీదనుంచి చూసుకుపోయింది. దప్పున రెక్కలచ్చుకు దగ్గరసాలాగాను.

‘బావుందండీ! రోడ్డుమీద అల్లా జబ్బుపట్టుకు లాగుతా రెండుకూ?’ కొపంగా చూసింది.

‘ఈపాటికి ఆసుపత్రిలో వుండేదానివి. అటు చూడు—’ ఎవరో ఒక అమ్మాయి లాంబరెట్టావెనుక సీటుమీద కూర్చుని ముగడ్డి గట్టిగా నడుంతుట్టూ చేతులేసి పట్టుకుంటోంది. ఆ నూక్కుటరు వేగానికి పదిల నిలకటం లేదు. ఎర్రటి పెదవులు—కొబారంగు బుగ్గలు—క్షణంలో రివువుంటూ చూసుకుపోయాను.

‘ఎల్లావుంది?’

‘తలబడలేవుంది. ఓళ్ళకిదేం పాత్యేకాలం—’ ఒకావిడ వెనుకసీటుమీద ఆరు నెల్ల పసిగ్రుడ్డు నెర్తుకుని కూర్చుంది. మురుకుగారు సైకిలు రొప్పకుంటూ త్రొక్కుతున్నారు.

‘అయ్యో! పడిపోతారేమోనండీ!—వీళ్ళి అసూయిల్లించుండా—’

‘నీయిష్టం వచ్చినట్లు అనుకో—నీమాట రెవల్లకీ బోధపడవుగా!’

‘ఏనా యిదిమిటండీ యిక్కడ అడవాల్సింత బరితెగించి పోయారు? ఒంటిమీద గుడ్డెందుకూ వీగ్గన్నది లేకపోయాక—రాను! రాను! అల్లా వీధిని తిరగటానికి పదిమంది కళ్ళా బడ్డానికి ప్రాణం పోదుటండీ!’

అంతాపోయి 'జంతర్ మంతర్'లో కూర్చున్నాం. చెగుకుముక్కలు కొని తెచ్చాను. పిల్లలు బతాణీలు వేచి వేసగలూ తెచ్చుకుంటున్నారట. మా బావ మరిది యింకా బిడియంగా దూరం దూరంగా తిరుగుతున్నాడు.

'ఏకోయ్ బావా—యిటురా?'

నాకు దగ్గరపాకచ్చి కూర్చున్నాడు.

'మీ అక్క అంటుంది యిక్కడ ఆడవాళ్లు బావులేరని—నువ్వేమంటావ్ కుర్రాడా?'

'బరే బావుంటారు...చక్కా జంటలు జంటలుగా సైకిల్‌పై చిల్లగాలిలో—'

'పాడుకుంటూ—ఇవా: ఏజేంబాగుపడ్డాడా? చీకట్లో చేతులు తిప్పతూ పెద్ద ఆరిందాలూ పెట్టోంది. రోడ్లపైదా యాడువచ్చిన అమ్మాయిలు ఐసుక్రీములు తింటూ ఖులాసాగా సైకిలు త్రొక్కుకుంటూ పోతున్నారు. పంజాబీ డ్రెస్సుల్లో శరీర ముఖ్యభాగాలన్నీ ఆ సిల్కు లోలి లెక్కలో మెరుగ్గరి దీపకాంతిలో అంతులో సైకిలు త్రొక్కటంలో యిమిడివున్న శ్రమలో చెయ్యిన ముఖాల్లో నవ్వుకుంటూ మెరురచి వుల్లాసంతో ఎంతో సహజంగా అందంగా కదలాడేవిశ్వాస్యి—కళ్ళు పెద్దవి చెసుకుని అర్థంగా చీమించుకుంటూ లేచి నిలబడి—'ఇక పదండి పోదాం, నాకు నలవరంకూడా వస్తోంది.' అని లేచింది యింటావిడ. 'వులూ రచయితలూ నానాయుయతి నాపడి వద్దించే అంకాలన్నీ చూసి సంతోషించలేక ముఖం ముక్కుకుంటూ వెంగుకూ? చూడు మగవాళ్ళతో సరిసమానంగా నిర్భయంగా స్వేచ్ఛగా ఎల్లా వుండగలగుతున్నాకో స్త్రీలు. ఆడవాళ్ళకీ మగవాళ్ళకీ రేదాలు ఎక్కువ తక్కువలు యేమీలేవు.'

'చాలించండి! ఆదా మగా లేదా లేదని వాదిస్తారెందుకూ? వంట చెయ్యటం, యిల్లం కనిపెట్టే కోవపం, పిల్లల్ని కనపం, బట్టలుతికడం, కాపురాలు చెయ్యటం చూసేస్తారా? పెళ్లిళ్లు చేసుకోవటం లేదా—ఈ యేడు పంతా ఓళ్ళల్లో యెండుకంటాను నేను. ఆ యేజ్యే శృంగార మంతా వాల్‌గోడలో, మునుపన్న వాడికి పుస్తకటిమందుకు—అయ్యరిస్తే చాలదా?'

'కాస్త అందంవుంటే అది నలగురూ చూడకుండా దాచుకోమంటావ్. పోవుల పెల్లెలోనూ, పొయ్యి పూడటప్పడూ, పిల్లరికి నీళ్లు బోసేటప్పడూ,

నోములూ పూజలు పునస్కారాలు చేసుకునేటప్పకు ఆడవాళ్లు చిన్నబట్టలు కట్టుకుని యింట్లో తిరగడం చూసేస్తున్నారా? మనపూర్వో యింటిప్రక్కావిడ యెన్నిమాట్లు గజంబర గువ్వలు ఓకట చుట్టుకుని వుదయమస్తమానూ యింట్లో దొడ్లో నూరి దగ్గర తులసి కొట్టదగ్గర మడివెగ తట్టేస్తూంటే—నేనెందుకైతా కాస్తేపు అటు వెళ్లే నీవెంతి కొరకొరా చూసేదానిది? ఎవరి అలవాట్లు వాళ్ళకు నవ్వుతాయి. మనకు సరిపడని కొత్త సంగతుల నేకం వుంటాయి. వాటి నస్తమానూ ఆసహ్యించుకుంటూ కూర్చుంటామా?' పనిటచెంగు నోటికిష్టంగా లాక్కుంటూ—

'అయ్యో మీ కింకా జ్ఞాపక ముందిటండీ ఆవిడ—'

'పాపం ఆయన పోయాడు తెలుసా?'

'అంత నాతాత్తుగా—పోకేం చేస్తాడు? ఆ యిల్లాల ముప్పొగ్గులా హింసించుకు తినేది. ఇప్పుడావిడ కింకా కావలసినంత స్వేచ్ఛ—'

'అయ్యోపాపం—ఎంత చాకిరీచేసింది? అంత యిదిగా చూస్తుండవకోలేదు సుమండీ! గోలు గోలువ యేజ్యేసింది. ఇప్పుడా మనిషేకాదు.'

'పోయేవాడు యెల్లాగూ పోతున్నాడు గనుక ప్రేమంతా పొక్కచూటు చూపించేసిందా?'

నకునున్నదిగ్గా చట్టువ ఆగిపోయి నీరీయనగా—

'అల్లా మాట్లాడారెండుకూ? మనుష్యులకస్తాన్ని గూర్చి చెబున్నపుడు అంత హేళన పనికిరాదంటాను. నిర్దయగా నానుగూలిలేకుండా వుండటం గొప్పనుకుంటున్నాడు.'

'అవును. గొప్పనుకుంటున్నాను.'

'పోదురూ—బడాయిలు!'

'బడాయి కాదు... నీకు మటుకు నీకు తెలుసుగదా ఆవిడ యెంతో చేరు గడించుకుందో, ఎల్లాటి పరివ్రతో—మల్లీ తగుదునమ్మా అని వెనకను కెందుకొస్తావు? ఇప్పుడు నీకావిడవిదా బారి కలిగింది కాబట్టి నన్నుకూడా నీ జనక్కాల తిందానతాన పాడమంటున్నావు. అనే కుదరదోయ్—'

'మనుష్యులు ఎల్లాటివారైతా ఆకస్మాత్తుగా కూర్చు వచ్చేస్తోంది. మనుషావిడ ఎల్లా వుంటే నేం—'

'—ఇప్పుడు భక్తురాలైనదందూ—అస్తీ ఇల్లూ వగైరాఅంతా వచ్చాక'

‘అదేంకాదు—ఆ ముగ్గురు చాలా అస్వస్థులు చేశారు. బిల్లులాయకుండా పోయాడు. అన్న దమ్ముల బిడ్డలాచ్చి ఆస్తి ఆక్రమించుకు కూర్చున్నాడు. ఈ బిడ్డకి మనోవర్తి అన్నా దిక్కుకుండా చేద్దామని చూస్తున్నాడు. పాపం అడవి. వ్యవహారాలేం యెరుగదు? మరో దిక్కులేను—’

‘మనిద్దర్ని పెంచుకోమన లేకపోయావా?’

‘అవునండీ - ఆవిడ ఎవర్నన్నా దగ్గర తీసుకుని ఎందుకు పెంచుకోలేదు? యిప్పుడు చెల్లదీబట్టి? రూపాయికి బిందె వోప్పన నీళ్లుమోస్తూ వంటలుచేసి పూరగాయలు పెట్టి కాలక్షేపం చేస్తూందిండీ! నాకు చూసినప్పుడల్లా కడుపు తిగుతున్నట్టయేది. నేనో రూపాయి పీరించి యిచ్చేవాని నెల నెలా—’ ఆవిడ దాడుమైన నేస్తులారి జీవితాన్ని తలుచుకుని కృంగి పోయింది. నిజమే ప్రపంచంలో దీనులు దుఃఖితుల గాళ్ళ లెన్నో వుంటాయి. అన్నిటికీ చరించిపోయి చెంలేలు పడిపోతే మనం ఎట్లా జీవిస్తాం? ఆవిడ స్వభావం కొద్దీ భర్తను హింసించేది-బాళ్ళు పెట్టేది. తన యిష్టం వచ్చినట్లు వుండేది. కానీ ఆవిడ యెన్నడూ తన యిష్టం వచ్చినట్లు వుండేది. కానీ ఆవిడ యెన్నడూ ఆతిగాడ్ని వదిలించుకుందామని గాని ఆతిగాడ్ లేకుండా వుండాలని కానీ కోరుకొని వుండదు. ఆవసరాలు తీరక పోయినా, ప్రేమలేకపోయినా, మనుష్యులు నిరంతరం యేళ్ళతిరుబడి ఒకే బోనులో నివసించడంవల్ల ఒకరు హతాత్తుగా అదృశ్యమైతే ఆ లోటును భరించలేరు. ఇది చాలా సహజమని నమ్మే ఆమధనంలేని మా ఆవిడ నాకు పానుభూతి సంస్కారం లేవని విసుక్కుంటోంది.

మళ్ళీ మద్రాసు హోటలుకొచ్చి భోంజేశాం. అంతాపోయి సత్రపులో పడుకున్నాం. గుడ్డలుదాడా నెనులేస్తూ వుండి వుండి సకిలిస్తున్నాయి. న్యూశిల్లీ స్టేషనులో డీ నెలు యింజను మొర చెప్తున్నాయి. ఊరు నిద్రపోయింది. బస్సులు అక్కడా అక్కడా తిరుగాడ్తూనే వున్నాయి. దిపాలన్నీ పది గంటలకే సత్రపులో ఆర్చేస్తారు. మంచాలు లేపు-వరండాల్లో చాపలమీద దొడ్లునున్నాం. చెమట-వోరాత్రి వేళ ‘అంథీ’ వచ్చింది. దుమ్ము దుమ్ము-ఇసుక కుపాను. కిటికీలతిలుపులు బహుదా కొట్టుకొంటున్నాయి. ప్రక్క దుప్పటి యెగిరి పోయింది. పట్టుకుందుకు పరిగెత్తి పిల్లలమీద పడారు. మొయ్యోమంటూ పిల్లలులేచి యెక్కువైనాడు. దుమ్ము

వాళ్ళ ముక్కుల్లోనూ కళ్ళల్లోనూ కొడ్తోంది. మా బావ మరిది ‘బావా నాలుంగీ యెగిరిపోయింది ఎటో—’ అని గోలపెట్టాడు.

గొంతుక కూర్చోవున్నాను. మా ఆవిడ పిల్లల్ను తెక్కు పెటుగుని దగ్గరపా లాక్కుని కూర్చుండి చీకటిని తిట్టుకుంటూ. దుప్పటి పట్టుకుని మా బావమరిదికిచ్చాను చుట్టుకోరా అని. గాలి వున్నంతగా వీసోంది. కొంత సేపటికి బటపామని పెద్ద పెద్ద చినుకులుపడ్డం ఆరంభించాయి. ఈ దుమ్ము వచ్చాక ఆ పెద్ద చినుకులు వరండాలోకి కొద్దూంటే అంతా లోపలికి గదిలో కొచ్చేశాం. పిల్లలు పిగ్గరగా బాకా పడుతున్నారమంచి నీళ్లు కావాలని. మా బావమరిది ఎట్లాగో బార్నిలైటు వదిలి తీసి పట్టుకొచ్చాడు. మర చెంబు తీసుకుని ప్లానాలగదివైపు జాగ్రత్తిగా నడిచాను. ఆస్త్ర వ్యక్తంగా వాళ్లు తెలికుండా ఎంతిమంకో నిద్ర పోతున్న మనుష్యుల్ని దాటి పంపు పట్టుకున్నాను. కానీ లాభంలేదు. నీళ్ళన్నీ ఎప్పుడో బంధయాయి. తిటుకుంటూ బార్నిలైటు ఆర్పుతూ వేస్తూ వరండాలో కొచ్చాను. ఎవరో తిలదగ్గర కూడా పెట్టుకుని నిద్రపోతున్నాడు. ముట్టుకున్నాను. చల్లగావుంది. గ్లాసుతీసి ప్రక్కనుంచి రై బార్ని కూడా యెత్తుకుని వేగంగా నడిచాను. పిల్లలు యింటా విడ అంతా దాహం తీర్చుకున్నారు. మళ్ళీ కూడా యెత్తుకుని జనక్కువచ్చాను. కానీ ఆ చీకట్లో యెవరి తిలదగ్గనుంచి యెత్తుకొచ్చానో గుర్తులేదు. ఇంకా ఎక్కువసేపు ఆ వస్తువును చేతులో వుంచుకోవటం ఆటే మంచిదికాదా కాదు. అక్కడే యేదోకిటికీలో వుంచేసి గబగబా దొంగలా మళ్ళీ మా గదికొచ్చి పడ్డాను. తెల్లారాక చెబితే మా ఆవిడ అంటుందిగదా పగులబడి నవువుకూ ‘అ వేంపనులండీ పాడుపనులా—’ అని. మా బావమరిది లుంగీకూడా దొరికింది—అక్కడే మొక్కలకు చుట్టేసుకుంది.

3

ఉంచించిపోయిన వారపుబండిలా లుంగలు చుట్టుకుపోతోంది జీవితం. ఎవడో సగం చావమోది నైకుకొలవలోకి గిరాటు పెట్టిన బురదపాములా గిలగిలా కొట్టుకొంటున్నాను. ఇంత చిన్న వైద్యగం చెయ్యటానికి యిన్ని వంపలమైళ్లు రావలసినవచ్చిన నా

దొంగగొంతు యేమని చెప్పకొను? కూటికి గుడ్డకు పనికిరాని నా చదువు, నలుగురిలో మెప్పుకు అందుకోలేని నా చక్కరకపు కావ్యావేషపు రీతులు- యిది నిరాదంబరతని నేను మురిపిచాడా మనుకుంటే ఏలేకుండా, నలుగురూచూపే నిరాదరణ- చిట్టిజాతులమని అజ్ఞే నూటిపోటిమంటలు అవహేళనలు... ఎన్నిటికని తట్టుకునేది? మంత్రాలయపు అన్ని కార్యాలయాలలోనూ తమిళకూటా లున్నాయి. ముఖ్యంగా పంజాబీలకి తమిళులకూ పాసగదు. హిందుస్థానీలు, యూపీలు, వీరికి పంజాబీలకు స్వర్ణం- తెలుగువాళ్ళు బహు క్షుద్రంగా అదరణ గౌరవమూ లేకుండా 'మద్రాసీ' అని పిలవబడుతూ యీ పెద్దపెద్ద కూటాల మధ్యనలిగి, ఆత్మగౌరవమూ తెలుగుతనానికీ తిలోదకాలిచ్చి యిటు తమిళులకు జోహారులంటూనో అటు జాత్రిరాహులకు 'జీ' హుజూరంటూనో బ్రతకాలినించే! ఒక జాతికి సరియైన ప్రాతినిధ్యం బలం గౌరవం స్థానం కేంద్రంలో లేకపోవటంవలన నాటిటి సామాన్యుడు కాస్త అభిమానం వున్నవాడు మానసికంగా న్యూనత పాలవుతున్నాడు. ఇకన్నీ ఎందుకు చెప్పాలి సాచ్చిందంటే- యీ కొంపకొసం తిరిగే చాంద్రాయణంలో కొందరు నన్నడిగిన అతి సామాన్య ప్రశ్నలు- తెలుగుప్రజలు వింటే, 'పోరుషగానాలు-పూర్వప్రశంసలు' కట్టిపెట్టి నిజంగా మనస్సు గౌరవం యెంతోమనం తెలుసుకున్నప్పుడు- కాస్త తలవంచుకుని ఛాతీ విరుచుకోకుండా నవ్వువలచే మంచి దనిసిండుకుంటుంది.

నేను సబ్బుల్లిపెట్టి వాడటం చూసిన నాయూపి స్నేహితుడు- 'ఒహో! యీ జెక్కెలు కూడా సబ్బు వాడం నేర్చుకుంటున్నారన్నమాట! ఐతే రెండు పూటలూ స్నానంచేస్తారా? ఒకరోజున మిఠాయికి రమ్మని ఎవరో పిలిచారు. 'వొక్కడులద్దూ, బరిఫీ జరేబీలు' యిచ్చారు. 'కవోడీ - సమానా' భారం వేశారు. నేను తింటున్నంతసేపూ అతను నా జమ్మలో అజ్ఞే మొదటిసారిగా మిఠాయితింటున్నట్లు వూహించుకుని మాట్లాడడం మొదలెట్టాడు. తాను నెయ్యి విరివిగా వాడతామని- నాకు నాజాతికి నేయి, చెన్నలాటి తప్పువులు తెలివన్నట్లు ప్రసంగించాడు. 'మీరు తమల పాకులు నేనుకుంటారా-' అనకుండా 'తమలపాకులు తెలుసా' అని అడిగాడు. 'చైజామా కర్క లాల్సీ'

నేను కుట్టించుకోవడం చూసి- 'మీరూ యీలాటి బట్టలు తొడుగుతారా? నాకు కళ్ళు మంకుకు పోయింది. తాము బహువాగిరికులుగా విద్యాభంతులుగా పరిగణించుకుని జాత్రిరాహులు వేసే ప్రశ్నలు విన్నాక- నాకు మన ఘనత రాజకీయ పరిజ్ఞానం, సారస్వతం, యిత్యాది విషయాలపట్ల యేర్పడ్డ మనుకారం దెబ్బతివడమే గాకుండా, మనలోపాలు కష్టాలు కారణాలు ప్రస్ఫుటంగా గోచరించసాగాయి. మరొకరు మీదేశించిందా ముష్టివాళ్ళు- అడకోడానికికూడా యంత దూరం వస్తారు అని నేను యథాలాపంగా దారిలో ఎవరికో కాటి ధర్మం చేస్తుంటే మనస్సు కలుక్కుమనేలా అనేకాదు. నిజమే మరి- దెజవాడలో, విశాఖపట్నంలో ఒక చోటేమిటి రైల్వేలో ఎక్కడవడితే అక్కడ, ముఖ్యంగా చోట్ల యెదుట ఎంతమంది ముష్టివాళ్ళు? ఎల్లాకొదవగల్గు?

నా జీవితం నడిచిపోతోన్నా సే, నేను బుర్రచించుకుంటూ 'కన్నాట్లక్షేమ' లోపలి కున్నాలో చక్కర్లుకొద్దంటే 'కేకరవాపు' కలిగింది. అతను నన్ను చూడగా నే బహుకోసం నిలబడ్డ క్యూలోనుంచి యీతలకు వచ్చేసీ నారెండు చేతులా పుచ్చుకుని ముఖం కాస్త ముందుకువంచి 'ఎన్నాల్లి కన్నాల్లికి? అంటూ పేపుమెంటు పాపుల్లాకి లాక్కల్లాడు. ఇద్దరం కోకాకోలాలు పుచ్చుకున్నాం. పనామా సిగరెట్లు ముట్టించాం.

ఇప్పుడెక్కడా యేమీ రాయటం లేదే! ఒకప్పుడితను నాకు ఛాను. ఉత్తరాలు తెగరాసేవాడు. మాడోవాడి రచనల్ని యెప్పుడూ చీర్చి చెందాడం అప్పట్లో హానీ మాకు. అప్పటికే తెలుగుపాఠశాలలో వంటింటి కళలూ, అబ్బాయి అమ్మాయిల కాళ్ళూ, విడోమారేజీ, కులతత్వాల మీద రచనలూ, సుమాస్తా గాళ్ళూ చదివి చదివి విసుగెత్తిపోయి వున్నారెవో ఏదన్నా 'కొత్త' కోసం తనా: తనా: లాడిపోయే వాళ్ళలో కేకరవాపు వొకడు.

'అప్పుడు మీరు చక్కగా 'హాస్యం' రాసేవారు?'

'ఇప్పుడు యేడుపులో పడి కొట్టుకుంటున్నాను, తప్పి కేకరత్నం-'

'అల్లా అంటారేమండీ?'

ఇల్లుజాగ్రత్త

‘ఇదుగో అబ్బాయి—యిదివరకు ఏదో బరికేసి ఆ వెనక సంపాదించుకున్న డబ్బు నే బాడుపుగానాడుకు నే వాళ్ళలో నేనొకటి. సరేనా—’

కేకవరావు పగలుబడి నవ్వాడు.

‘మాస్టారూ—యిక వ్రాయండి, ఇక్కడి కొచ్చేసారుగా—’

కేకవరావు ‘మాస్టారూ’ అనగానే ఆతడి ముఖం లోకి చూశాను. ఒకప్పుడితను నా దగ్గర చదువుకున్నాడు.

‘వెళ్లాడావా?’

‘అక్కే—నాకవరిస్తారండీ?’

‘ఉద్యోగం?’

చెప్పాడు. ఎయిర్ లైన్స్ ఏదో విదేశం వెళ్లిన మా నేజరుకి పి. యే. గా వుంటున్నాడు—ఏడు వందలు. మొదట్లో నెవోగా చేరాడు. ఇంటరు పూర్తి చేయ్యలేదు. చదువుతూంటే తండ్రిపోయాడు. అన్నగారితో వదిలడో తగులాడి చెజవాడనుంచి పారి పోయాడు అప్పుట్టో. ఇతన ప్రమాదా మ యింట్లోనే వుంటూ యిక్కణ్ణే భోం చెస్తూండే వాడు యింట్లో పోట్లాడేసాచ్చి. నానెక్కిల ఆ ప్రమాదట్టుకుపోయేవాడు. నాకు సిగరెట్లు పోసుకుంటే కాగితాలు తెచ్చిపెట్టేవాడు. ఎప్పుడన్నా చిత్తు సాపు రాసేవాడు. కథలు పోస్టుచేసిపెట్టేవాడు. ఇతనులతో నా వ్రాతలగురించి పోట్లాడేసాచ్చేవాడు. నేను కూడా సినిమాలకు తీసుకెళ్లేవాడిని.

కుప్పం గా కేకవరావుతో నా సంఘం మా ఆవిష్కారావమరిది పిల్లలు వచ్చిన సంఘం ఆంథా మాత్మంలో బోధపర్చి చెప్పాను.

‘ఏదే—నా గది యిచ్చేస్తాను. మా రూము కొచ్చేయ్యండి. తర్వాతి యొక్కడన్నా చూద్దాము.’

నేనూ కేకవరావు సత్రపులోకొచ్చిపడ్డాము. మా యింట్లో యావన్నెండికీ కేకవరావు తెలుసును. నా భార్య ‘ఏమాయ్—తిప్పకదూ—అల్లా పారిపోవచ్చా యెవరికీ చెప్పకుండా... మళ్ళీ తెజవాడ వెళ్ళావా మీ అన్నమా వదిలనూ చూసేందుకు?’

ఆతను ముసీముసిగా నవ్వుతూ నిలబడిపోయాడు. ‘ఈ వేషం నూటు బూటులో పోల్చుకో లేకపోయాను’

అంటూంటే వారింది చెప్పాను—‘మునుపటి కేకవరావు అనుకునే మాట్లాడేస్తున్నావు నోటి కొచ్చివట్టి. ఆతను యేడువందలు సంపాదించుకున్నాడు. ప్రయోజకుడయ్యాడు. సంతోషించు.’

‘నిజం గా!’ అశ్చర్యపోయింది. కేకవరావు అంత ప్రయోజకుడవుతాడని యెవరూ నమ్ములేని విషయం. ‘ఎందుకండీ మాస్టారూ—అవన్నీ చెప్పేసారు. నన్నిక్కడ యెవరు చనువుగా కేకలేస్తారు చెప్పండి. నేను సరదాగా వింటూంటే—’

అంతా కేకవరావు గదిలో కొచ్చిపడ్డాం. ఆ గది కిరూల్ బాగ్ లో మాడో ఆంథ్రస్తులో ఒక మేడలో వుంది. అక్కడ మీదనే అన్ని సౌకర్యాలూవున్నాయి. మా ఆవిష్కరణ అనుమతార్జింలోనే తిమ్మడికి కూడా కేకవరావులా ప్రయోజకుడు కావటానికి యేడున్నా చూసి వెటమని రోజూ అతిథిలో చెప్పిపెట్టేది. ఆతను వున్న ఒక్క గది చిన్న వరండా అంతా మాకోసం వదిలేశాడు. పిల్లలు పంపుత్రిప్పి ఆ ప్రమాద క్రిందవూర్చునే వారు. అతిథు మాతోనే భోజనాదికాలు చేయటానికి వచ్చించేసరికి చాలా కష్టమయింది. పెసరట్లు వజలు బట్టలు యిట్టిలు ఒక టైనిటి లిండిలో రోజూ ఆంధ్రత్వం మళ్ళీ విజృంభించసాగింది.

ఒక రోజు కంపెనీకారు తీసుగొచ్చాడు. మా బావమరిది, పిల్లలూ మా ఆవిష్కరణ లిలాలిలా అంతా ఆందులో కక్కారు. నే నేమో యిల్లు మాస్తానని వుండిపోయాను. కేకవరావు అందరినీ తిరగడానికి తీసుకు పోయాడు. జీవితం కాస్త రాస్తాలో పడ్డలే వుంది. వరండాలో నాలుగుదీర్చి లాక్కుని సిగరెట్లు కాలుస్తూ పేపరు చూస్తున్నాను. స్థూలమిది టేబిలు ఫానుకు వుండి వుండి తడితువ్వాలి చుస్తున్నాను. గాలి వెచ్చగా వస్తోంది. కిరీం బట్టను కూడా వోర్చలేని కాలం ఇది. ఈ గది మీదనుండిమా చుట్టూతా రకరకాల మేడలు కిటికీలు ద్వారాలు చిన్న చిన్న బొమ్మలా కనుపించే మనుష్యులూ—తోటలు దొడ్లు మొక్కలూ బాగా దిగువను చినుల్లా పరుగెట్టే బస్సు కారులూ అన్నీ మృగ మృగన అవలోకిస్తున్నాను.

ఈ గొట్టెకు చెత్తను జీతంకో ఈ పిల్లల్ని ఎట్లా పెద్దవాల్లు చెస్తాను? పిల్లకి చదువులు బట్టలు రోగాలు రొచ్చులు ఇవన్నీ నేను ఎట్లా భరిస్తాను? ఇంత చిన్న వయస్సులో నాలుగూ చూడాలని అదీ ఇదీ కావాలని

తెలిసి తెలియకుండా అధికే అడవాని మనస్సు నొప్పించుకుండా వుండగలవా? కేశవరావు మంచివాడే. ఇట్లా అతని పీకలమీద ఎన్నాళ్లు కూర్చోవటం? ఆ మేడమీద అంతరిక్షంలోని గడికి అతను యాద్రె రూపాయ రిస్తున్నాడు. నాకు తెలియకుండానే నేను నా జీవితంలో అతిడి జీవితాన్ని బోల్చుకుంటున్నాను. నాకు జీవితంలో సంతోషంగా ఆనందంగా గడచిపోవలసిన కాలంలో సంతోషం పెద్దదయి వున్నానని చిన్నదయి అంతా తిరగబడిపోయింది. కేశవ రావు చిన్నతనంలో కష్టపడ్డాడు నాకు తెలుసు. కొని ఇప్పుడు మంచి పదవిలోవున్నాడు. ఒక్కడు! కావలసి వంతి డబ్బు—మనో యేదాదిలో పెళ్ళానినా సమస్యలే లేవు. హాయిగా సుఖంగా జీవించాలి! ప్రాతి పదిక అప్పుడే యేర్పడివుంది. కొరకర్ని చంపుకో నక్కడేను. నాకు అట్లాంటి దేం లేదు. చిన్నప్పుడే పెద్ద వారి ముచ్చట కోసం పెళ్ళాడేవాను. చదువు పూర్తి కాకుండా వంశోద్ధారణకు కొడుకు—కంగారపడి ఏదో వున్నామని ప్రవేశించాక, అశ్రమాల అభివృద్ధి కొరకలు అన్నీ మెల్లగా వొక్కటాక్కట్టి తిరుగు ముఖంపట్టాయి. ఇంట్లో పాలపీకలు, యే మూల మానీనా పాతరుప్టూ, అటకమీద బస్తాలలో గొల్ల భామ మాగ్గు పాలబాబ్బలు, ఒక ప్రేమదైలాగన్నా చెప్పకుండా ఒక యుగళగీతన్నా పాడుకుండా ఇంత మంచుకుడుతుంది యెవరనుకున్నానో? ఒంటరిగా కూర్చుంటే ఇట్లానే దీరులుగా వుంటుంది వరండాలో కుర్చీలోనుంచి లేచిలోపలకు వెళ్లి ప్రేమ వుట్టించాను— ఒకయిక్క కాఫీ గొంతుకలో బొసుగుంటే యేమన్నా మనస్థిమితిగా వుంటుందేమోనని, నేనింకా కాఫీ గొవలలో వుంటుండగానే వరండాలోనుంచి కోమల కంఠం 'నాకు కూడా మరొకప్పుడొకటి పొయ్యి దాల్చింది' అని వినిపించింది. చైలకువచ్చి చూడకుండా గదా బంగారు వెంకటేశ్ ఒక పంజాబీ అమ్మాయి నా కుర్చీలో కూర్చుని కోడు విప్లవంపై నిల్చి నా క్రొత్త మొహం చూసి—తెల్ల తెలబోతూ 'కే—యిప్పు డీయింట్లో లేరా?' అని లేవబోతూ అడిగింది. 'కూర్చో అంతా చెబుతా—' అన్నాను. నిల్చునేవుంది. నికోసం కూడా మరొకప్పుడొకటాను. కేకి వస్తాడు. వచ్చేదాకా వుంటావా? 'ఎవరో వస్తారని చెప్పాడు. కాని ఆదా మగా చెప్పలేదు' అని లోపలికెళ్ళాను. ఈ

అమ్మాయి ఎవరో ఏమిటో తెలుసుకోవాలని చెప్పకుండా వుంటావా? అంది. 'నీ నీళ్లు ఎక్కించి మల్లీవచ్చి—' కూర్చో అమ్మాయి. ఫరవాలేదు. మానాకు నాకంతా చెప్పాడు. నే నెవరనుకుంటున్నానో—ఈ చెప్తో అరవై డెరైన్ ప్రేమకథలు రాశాను. మనకి అన్నికథలూ సుఖాంతం చేయటం ఎట్లాగో తెలుసు?

ఆ అమ్మాయి కాస్త వర్షి 'కే—యిక్క డి కెళ్ళానో?' అంది. 'నే నే పంపించాను—అప్రమానా ఇంట్లో కూర్చుని నవ్వు రాలేదని తెగ యిదవుతూంటే, అట్లా తిరిగివస్తే కాస్త మనస్సు కోలుకుంటుందని.'

'హూ! సారీ—' అని మూతికాస్త చిన్నది చేసి పెదవుల్ని వంకరగా త్రిప్పి—మేం కొంచెం అటూ యిటూ వూచింది.

'బావుంది అమ్మాయ్—నువ్విట్లా మానాడికి బోర్లుగా కనిపించటమే మా నేస్తే యేమన్నా బాగుంటుంది? అప్రమానా యిప్పుడు నవ్వు 'కే—కేకి అంటున్నావా, అట్లాగే వాడూ ఏదో గొణుగుతాడూ ఫోటో దిగ్గం పెట్టుకుని' కాఫీ కప్పు బల్బింది వుంచు కూ 'ఫోటో'—అది మీకెట్లా తెలుసు? కాస్త సీరియస్ గా అడిగింది. అట్లా చైలపడ్డా పిల్లా అని మనస్సులో అనుకున్నాను. వాలకమే చెబోంది టెర్రింగ్ గర్ల్ అని—కుర్రవాడు నాలుగు రాళ్లు సంపాదిస్తున్నాడు గదా అని యిట్టే బుట్టలో పెట్టే సుంటుంది. వివాహ భరిమైన 'కో' అంటే కోటిమంది తెలుగుకన్యలుంటా మానాడి కిదేంయర్పడి? పెళ్ళాడ తానంటే—అప్పురసర్ని రెలవన్నే బాతి కన్యల్ను తెచ్చి అంట కడుగుమేం. నాకెందు కీర్తిగా కేశవ రావు రెవరైనా పెద్దరికం నిర్వహించాలనీ, అతిడి బాగోసులు వ్యవహారంలో ప్రేమయం పెట్టగోనాలని గలిగిందో చెప్పటం సులభం. ఆ అమ్మాయి మల్లీ అడిగింది—'ఫోటో మీకు తెచ్చిచూపాడా?' అని.

'అగ—మనస్థితి అమాయకురారిని? మేదిదిరం భారీకంగా వేరుగాని మాప్రాణాలు ఆత్మలు పరస్పరం వాచాటే—నేను మానీ అన్నాను గదా యీ అమ్మాయిని మాపిక్కల్లో బుక్ చేస్తే హీరోయిన్ గా చాలా బాగుంటుంది—హిందీలో షాద్ చేసేటప్పుడు' అన్నా. సినిమాలుంటే అమ్మాయిలు చెవిగోసుకుంటారని నాకు తెలుసు. 'మీరు సినిమాలు తీస్తారా?' అంది కళ్లు

విషయానుక్రమణిక

ఆగస్టు 1957

అభిజ్ఞాపిక	శ్రీ శనగన నరసింహస్వామి	...	1
విశ్వనాథవారి			
రామలక్ష్మణులు	పాపకి	...	3
స్వీకారము	కావ్యశ్రీ	...	14
వక్రగతులు	శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	...	33
నన్నెచోడుని కవితాశక్తి	శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	51
ఇల్లు జాగ్రత్త	శ్రీ పురాణం సుబ్రహ్మణ్యశర్మ	...	62
కవల జీవితములలోని			
వ్యత్యాసములు	శ్రీ రాళ్ళపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు	...	74
1857 భారతీయ			
పైనిక విప్లవం	శ్రీ కాలిన్ వెల్చ్	...	81
రాత్రివేళ	బాలగంగాధర తిలక్	...	91
కలగూరగంప		...	92
గ్రంథవిమర్శనము		...	97

ఇల్లు తొగ్రత

విలయనంతగా పెద్దదిచేసి. నేను నర్సి 'పిల్ల'—నీని మాలు తీసి మనుష్యులు యిల్లా ఎందుకుంటారు? ఇల్లాటి చిన్న ఆరేడు వందలు సంపాదించే 'కే' లాటి వాళ్ళతో ఎందుకువుంటారు? నేను నీకు ముందే చెప్పానే నీనీమూలకు కథలు వ్రాస్తానని. ఇప్పుడు 'పర్సెంగ్ గర్' చిత్రానికి కథకుడువున్నాను. ఆలోచిస్తూ యిల్లా కూర్చున్నానో లేదో నువ్వో చావుతో?

అపిల్ల కాస్త నిందాగర్హితంగా చేతుల్ని తిప్పుతూ—'మాకారా అందుకే మీరు వచ్చాక నాకు రావద్దనికూడా కబురుచేశారు. ఐనా చూద్దా మని యిటోచ్చాను. నేను నీనీమూలకి బావుంటానా?'

'నాకు నచ్చబట్టే ఫోటోలో అమ్మాయిని గురించి మానాడి పోగి తెలుసుకుంది. నీనీమా చేరు మా కంపెనీవాడు 'టైటిస్టు గర్' అని పెద్దామనుకుంటున్నాడు? నాకేమో ముందుచేరే వచ్చింది.'

'మీకు నాఫోటోలు కొన్ని పట్టుకొచ్చి యిస్తాను. మీకంపెనీ రాయితీ నమృతా నేమో. ఈ టైపు కొట్టలేక ప్రాణం విగిసిపోతోంది.'

'అమ్మ బాబో—యింకేమన్నా వుందా? మా కేకవరావుకు తెలిసిందంటే, వాప్రియూరార్ని నీనీ మాల్లో ప్రవేశపెద్దానా అని నా పీరుమృదుంటాడు. ఐనా మీరిద్దరూ క్రిమీంచుకున్నారేమో, ఆరిక్సి కూడా అడిగి చూస్తేనే బావుంటుంది.'

'కేకి మీరేమీ చెప్పాడు. ఆయనకు నేనే సాత కాళంగా అంతా చెబ్తాను. నేను యిక్కడకు వచ్చా నని చెప్పకండి. నేనూ చెప్పను. భవ్యవాదాలు—మీలాటి గొప్పవార్ని కలిసే అవ్వడం కలిగినందుకు విజంగా నేను గర్విపడుతున్నాను సెలవు.'

ఆ అమ్మాయి నాజామగా వచ్చివస్తే నిష్క్రమించింది. అంతసేలా మేమిద్దరూ హిందీలోనే మాట్లాడాము. నేను ఓర్వీలో జూర్నలిస్ట్ పగలబడి నవ్వుకున్నాను. ఎన్నార్వీ తిర్యాతో నాకు జీరింలలో విజమైన హాస్యం కళ్ళకు గట్టిపట్టు కనిపించింది.

ఇక్కడ మీకు అనేక సందేహాలు కలుగుతాయి విజంగా నేను యింత చాకచక్యంగా హాస్యం మాట్లాడ గలివుంటానా, తిర్యాతి ఆ అమ్మాయి ఫోటోలు తెచ్చిందా? మర్నా ఆ పిల్లను కలుసుకునే ధైర్యం

నాకుందా? నా కొంపవిషయం యేమైంది? మా బావ మరది! తుక్కోగమైందా? ఈసారి ఎప్పటికన్నా ముగుస్తుందా అని.

బాబూ నమ్మ కాస్త చెప్పనియ్యండి!

ఇప్పుడు వచ్చి 'ప్లూ' అధ్యాయంలో పడ్డాం. ఈ 'ప్లూ' కథలోకి రాకముందు ఆ అమ్మాయి ఒక రోజున ఫోటోలు తుచ్చుకుని నాకొసం వచ్చిందట. అప్పుడు నేనూ—కేకవా యిద్దరమూ యింటిదగ్గర లేము. మా క్రిమిరి పిండి రుబ్బుతున్నది కాబోలు. దానికి హిందీ బొత్తిగా రాదు. ఆ అమ్మాయి ఏవో వాకబులు చెయ్యటం, యీ మనిషి తెలుగులో మాట్లాడడం అయ్యాక, రుసరుసూద్దూ వెళ్ళిపోయిందని మా ఆనిడ కథనం.

ఈలోగా నాకు తెలియని కథ కొంత మా ఆనిడ కూడా జరిపించింది. ఆనిడకు 'పెర్లె (ట్రయినింగ్)' పొందుతున్న వోక చెల్లెలు వుంది. దాన్ని తీసుకుని వచ్చి రెక్కలు కట్టకు వాలమని మా మాతగానికి జాబు వ్రాయించింది—'ఇక్కడ రత్నంలాంటి కుర్రవాడున్నాడు. ఏడువందలు సెలకు—కొట్టి విరగ్గొట్టండి, నేలిలో పడెయ్యండి' అని. నా కొంప విషయంకూడా—ఇది 'ప్లూ' అధ్యాయంలో చెరు తుంది. 'కేక'ని వార్ని అస్థిమలో వోకగు బ్రతిమాలగా బ్రతిమాలగా వప్పుకున్నట్టే—ఆయన మూడు సెలల కలవులో మద్రాసు వెళ్ళిన్నప్పుడు ఆయన కొంప దొంగలువోదమండా రక్షించేటందుకు. రెండు పదిక గదులు, రెండు బాత్ రూంలు, బాత్ రూంలో నిలవు బద్దాలు (ఎందుకని అవతసరపు ప్రశ్నలు వెయ్యకండి.) ఒక ధోరు రూం—ఒక వ్రాయిం రూం—గది గదికి ఫూను—వగైరా, వగైరా. దిమ్మిడీ అద్ద లేకుండా, నీటి కయ్య, వెయ్యి కయ్య, గాలి కయ్య, లేకుండా మూడు సెలలు సకల రాజభోగాలూ అనుభవింపమనికేకవరావు చెప్పాడు. తిర్యాతి 'జ్ఞానాయెగా', అస్సలు విషయం ఆ అస్థిమ కుటుంబం యాతమై మద్రాసులో 'ప్లూ' సుఖం అనుభవిస్తున్నారట!

టింగరుంగామని మేడమిడి గడిన్నర కేకవరావు వాటాలోంచి పదికగదికి పదికగదికి మగ్గి లావెటరీ బాత్ రూంగల బంగారాలో కొచ్చిపడ్డాం. కేకవరావు ఎందుకీ సదుపాయం చేకాడో నాకు పూర్తిగా తెలుసు. ఆ పంజానీ అమ్మాయి నా చమత్కారమంతా కేకకు

చెవిగారికి వుంటుంది. నా కళ్ళినుందు కుర్రాడు. చైట పడతాడు. ఇదేమీ తెలియని నా పూర్వకాలపుటిల్లాలు కేళికరావు యింతకాలం పెట్టిచేసుకోనిది తన యెదిగిన చెల్లెల్లు కేపట్టడానికి నే ప్రాకలలుగంటోంది. కలలు మంచికే అంటారు మన ప్రత్యక్షాస్త్రు వేర్లు.

ఇక్కడేం జరిగిందంటే—

బంగళాలో రాజులా వుంటున్నామని చెప్పా నా - గేటునిద 'సుబ్బరామన్' అని రాసుంది. ఆయన అనుకోకుండా విమానం మీద యావత్తు సంసారంతోనూచచ్చి పడ్డాడు. (విమానంమీద వస్తాడనిఎల్లా అనుకుంటాం చెప్పండి! మూడు గోజాలు నడుములు పడిపోయేలాగ జి. టి. లో రాక.) అప్పుడు మా బావ మరది రెడీయో ట్యూను చేసున్నాడు. మా మరదలు పిల్ల పెల్లి చూపుకోసం వచ్చినది:

'నే నే జాగనా-

చిన్నరానై నా... నే నేజాగనా! ఏలకో నా న్యాయ నా తెవి దీర్చేటందుకు...'

చోర్యని మీదపాకం చేస్తున్నది.

నేను చిన్నకువ్వలు చుట్టకుని బాత్‌రూంలో ఆఘోరిస్తున్నాను. మా ఆవిష వంట యింట్లో చుంయ మనిపిస్తున్నది.

ఆ సుబ్బరామన్ గా రెవకో మాకు తెలికపోయే! ఆయన ముఖం వొలిచిన ఎర్రపంపర పడకాయలా వుంది. ఆ యిట్లా దక్షిణాద పట్టచీర కట్టుకున్నది. ఇద్దరు అమ్మాయిలు చిన్న చిన్న హాండ్ బాగ్ లు పట్టుకుని నిల్చున్నారు. నేను కాస్త కళ్ళపడ్డి గమక యిది ఫలానా అనిగ్రహించుకుని-'సార్ ! సార్ !' అని విషయంగా యాయిల్లు జాగ్రత్తకోసం ఏయర్ డ్రెస్స్ పి. యె. గారు మమ్మల్నిక్కడ వుండమని మఱి గట్టిగా చెప్పారు. తమరు చెప్పకుండా వచ్చారు. ఏనా మీ యిల్లు భద్రంగా చూడండి! మేంపడ్డ అతన వర్తనా తీతం. చూడండి ఆ మొక్కలు లతలా అని చిగురించా యంటే యీ చేతుల్లో నీళ్ళు మోసి మోసి మా యావిడ—'

'పి. య్యో. ఎవరూ? నే నే పి. య్యోకు చెప్ప రేడీ-మమ్మల్నిందులో ఎవరుండమన్నారు?'

మనిషి యింకా గర్జించటం మానలేదు.

'మీ వస్తువులూ సామానులూ అన్నీ సరిగా వున్నాయో లేనో చూసుకున్నాకే మమ్మల్నిక్కడ నుంచి పామ్మనండి. మేం మీ యిల్లు జాగ్రత్తకోసం యిందులో వున్నామని నేను నోక్కి చెబున్నాను. మీకు మరోలాతోస్తే మీరు పోలీసులకు కబురు చెయ్యవచ్చు!'

ఈ లోగా మా యావిడ గిరిట చేత్తో వుచ్చుకుని రంగస్థలం మీదకు వచ్చింది. నేను సంతోషంకన బరున్నా 'సుబ్బరామన్ గారు వచ్చారే-దప్పన కాఫీలు చేసిపెట్టి. ఆమ్మ యిక మీరు మీ యింట్లోకి వెళ్లిండి. ఎప్పుడు యీ బాప్యత నాతలమీదనుంచి తప్పుకుందా అనిజేవుళ్ళకు మొక్కుతున్నాను. మీ వస్త్రపు లన్నీ సరిగా వున్నాయో లేనో ముందు చూసుకుని మాకు సెలవిప్పించండి.' అని మాబలగం యావత్తూ తలొకవస్తువూపట్టుకుని శ్రీ వారి పామాన్సు బంగళా అంతింస్కంలోకి చేర్చాను. సుబ్బరామన్ గారు చిరాకుగా నే వున్నారు. కాఫీలు పడ్డాక ఆయన మళ్ళీ చిరాగ్గా 'మీకు తాళాలు ఎవ రిచ్చారు?' అన్నాడు.

'మీ. పి. పి.'

'నా పి. పి ఎవరు? నేను నా పూర్వకులైనా—'

'మీ పూర్వన్ పి. పి. గారి కిచ్చివుండొచ్చు'

'దామిట్— నే నే వయ్యా పి. పి ను. నా పూర్వకులైనా వనే కుర్రాడి కిచ్చాను.'

'కేళికరావు పూర్వవా...?' నాకు మెకు తిగిరి వట్లయింది. 'తాను పి. పి. నని ఏమనవల తీరమని నాతో చెప్పాడు?'

'వేద—'

సుబ్బరామన్ గారు పోఫాలో లంగలు చుట్టుకు పోయాడు నవ్వు ఆపుకోలేక. ఆయన తన కుటుంబంలో అందరినీ కేరు కేరు వరసల్నా పిలిచి యీ సంగతి చెప్పి వాగ్గిందెట్టి వర్ణించాడు.

నేను కొయ్యబారిపోయాను. మా అవిడ ముఖాన కత్తి వేటకు నెత్తురు చుక్కలేదు.

సుబ్బరామన్ గారికి నా కథంతా పూసగ్రుచ్చి వట్లు చెప్పాను. కేళికరావు నా దగ్గర యేమీ డబ్బు కూడా తీసుకోలేదని కేతలం 'ఇల్లు జాగ్రత్త' గా

చూడమని మాత్రం చెప్పాడని అందుచేత అతడేమీ చెయ్యగలగదని నేను తిరిగి యే సత్యమో మరేమో యెల్లెప్తానని సందియంగా చెప్పుకున్నాను.

సుబ్బరామన్ గారు ఫోను రింగుచేసి ముందర కేక వినయం అడిగారు. తరువాత యేమి విన్నారో, నన్ను మాత్రం కేక వయిల్లు చూసి రయ్యున్నారు. నేను బయల్దేలుతూంటే మా ఆవిడ కళ్ళిసీళ్లు పెట్టుకుంటూ 'ఇదంతా యేమిటండీ?' అని దారికడ్డం వచ్చి నిల్చింది. 'శీతలం' అని గబగబా రోడ్డు మృదున్నాను. బస్సులో సీటు దొరికేసరికి ఆలస్యమయింది. నేను వెళ్ళేసరికి మేడ మెట్లవద్ద పోలీసులు వున్నారు. జనం గుంపు మాత్రం క్రింద ప్రోగయింది. నన్ను సుబ్బరామన్ గారు పంపించారనీ పైకి వెళ్ళనివ్వమనీ చెప్పాను. నేను మీదకు చేరేసరికి మానవ దృక్పథం తాలూకు సందర్భం యిది—

ఆ పంజాబీ అమ్మాయి నన్ను చూసింది. కళ్లు ఎర్రగా వాచి వున్నాయి. ఏమిటోంది. గదిలో సామాను లిప్పి చిందరవందరగా పడేసి వున్నాయి. పోలీసు సిబ్బంది సిగరెట్లు కొలుస్తూ తీర్గొ మూట్లను కంటున్నారు.

'కేకవా' అన్నాను గొంతెత్తి.

చిన్నప్పుడు నేను యిట్లాగే మందలించేవాడిని నాకు యింట్లో తగూలడేసి వచ్చివున్నాను.

—నాడి చేతికి వేడిలు వేసివున్నాయి.

నన్ను దగ్గరసా రమ్మని సంజ్ఞ చేశాడు. వెళ్ళాను.

'ఒక సిగరెట్టు యివ్వండి. మాస్టారూ— యిప్పుడు చేతులేవు.'

సిగరెట్టు అంటించి యిచ్చాను నోటి దగ్గరకు.

'జైల్లో నీడీ మక్కలన్నా దొరికవు.'

'ఏమిటిదంతా-ఏం చేశావు?'

'నన్నుడక్కండి.'

'నాయనా-యిదంతా వా కోసమేవా?'

నాకు కళ్ళిల్లో కృతజ్ఞతతో నీళ్లు తిరుగుకున్నాయి. చేతులూతో వొత్తుకుంటున్నాను.

'సుబ్బరామన్ గారు చాలా మంచివారు. నన్ను కష్టమొడుగులా చూసేవారు. ఆయన యిల్లుజాగ్రత్తగా వప్పగించాక మీ రిందులోకి వచ్చి వుండండి. ఈ సామాను అంతా యిక మీది. ఇందులో పూచిక పుల్ల యెవర్లే లేదు. నిన్న మీ మరదలు కోసం తోళి గుడ్డ పిల్లలకు పిప్పరమెంట్లు తెచ్చాను. యీ పోలీసులు

చిందర వందర చేసేవారు. ఎక్కడో వుంటాయి. అవి వాళ్ళే కివ్వండి. ఇల్లు జాగ్రత్త!'

'ఇవ్వేం మాటలు నాయనా—'

నా గుండె తక్కువైపోతోంది. పంజాబీ పిల్లను చూపించి 'ఇది నేనేమో స్వర్గాలు వారగపెడతా వనుకుంది. నన్ను మర్చిపొమ్మని పెళ్ళిడి సుఖవడమని మీరు చెప్పారీ తర్వాత! పోలీసులు నాతో కొంతనేపు మాట్లాడారు. కేకవనాళ్ళకు ఆ యిల్లు నాకు వప్పగించమని చెప్పాడు. వాళ్ళు అతడి వాసులొకీ తీసుకు పోతుంటే నేనువెళ్ళి 'కేకవా' అని గట్టిగా కావలించు గున్నాను. పోలీసులు విసురుగా లాగి త్రోసేవారు నన్ను. ఆ పంజాబీ పిల్లపట్టుకుంది. ఇందరం మెట్లమీద కూర్చుని కాన్స్టేబుల్ యేడ్చాను. ఇంటికి కాపలా వున్న పోలీసులు మధ్యాహ్నానికి తాళాలు లిప్తులు నాకు వప్పగించి సంతకాలు తీసుకున్నారు.

సుబ్బరామన్ గారు తర్వాత అంతా చెప్పారు. విమానాల్లో కొన్నాళ్ళనంచీ యితర జీవాలనంచీ దొంగతనంగా వస్తువులు వెండి బంగారం వల్లమందు కొనిలేబడుకూన్నదట. దానికి సంబంధించిన కూటానికి చెందిన ప్రముఖ వ్యక్తి 'కేకవ' అని కష్టమై కాళు పట్టుకున్నారని. ఆయన కూడా 'కేకవ' నిజాయితీ పరుడే కాని-భారీ యెత్తున డబ్బు సంపాదించే వుద్యమంలోనే చేరటం బహుళ దారిద్ర్యంవల్ల కావచ్చునని తేల్చారు.

మేం యిప్పుడు కేకవ గదిలో మీదన మేడమీద వుంటున్నాం. మా బావమరిదికి సుబ్బరామన్ గారు వుక్యోగం వేయించారు. అన్నట్టు చెప్పటం మరిచాను. 'యీ యింటికి కేకవ మాతేళ్ళు డబ్బుకట్టి కంప్రూప్టు రాయించుకున్నాడు. అందుచేత మాకే పూచీలేదు. మా మరదలు సంజీ అడుగుతున్నారా? చెప్పను. మా ఆవిడ అంటుంది గదా 'ఇంకా నయం నాడి మాటలు నమ్మి దీని గొంతుక కొకాం గాదు' అని.

ఆ పంజాబీ అమ్మాయి ఒక రోజు బజార్లో కనిపించి చేరీ (చేళ్ళు) నొప్పు తెడుకున్నాయని తన చేతుల్ని నాకు చూపించి మాటల సందర్భంలో— 'ఏదన్నా కళ్ళచాసి పెట్టండి' మా మీద అని అడిగింది. ఒక రోజు సినిమాహాల్లో కనిపించింది. ముందంజోలో. బుజంమీద తల్లూకు. వెనక్కు తిరిగి చూసింది. 'ఏల్లా వున్నావ్?'. కాస్త నవ్వింది.

ఈలోగా తెలమీద బొమ్మలాడ్డం ప్రారంభమయింది.

కవల జీవితములలోని వ్యత్యాసములు

శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

కృతల జీవితములు అతివిచిత్రములైనవి. జాతకశాస్త్ర దృష్టితో వానిని విమర్శించుట విద్యాగ్రంథకు ఎంతో ప్రయోజనకారి. ఇందు మించుగా, ఒకే గడియలో జనించిన కవలలో కొందరి జీవితములు మాత్రము గొప్ప వ్యత్యాసముతో కానవచ్చుచుండుట సామాన్యము భవములోనిది. స్వభావము, విద్య, వృత్తి, ఆర్జనము, వైవాహిక జీవితము, అంతస్తు, ఆయుస్సు మున్నగు విషయములలో ఒకరి జీవితముతో మరి యొకరి జీవితమునకు ఏ మాత్రపు పోలికయునా చూపట్టని కవలలున్నాడు. జన్మకాలములో వ్యత్యాస మతిస్వల్పమగుటచే, అప్పటి గ్రహస్థితి ఇరువురి జాతకములలో సమానముగా నుండుననుకారణమున, జాతక శాస్త్రముచేప్ప ధలములకు వాస్తవముగా విలక్షణ లేదని పూర్వపక్షము చేయ వూనుకొను బుద్ధివంతులకు ఇట్టి కవల జీవితములు గొప్ప ఆధారముగా ఏర్పడుచున్నవి. కాని, జ్యోతిషశాస్త్రము, నూత్రిములను ఓకితో ఉపయోగించి సక్రమముగా పరిశీలించు సరియ జ్ఞానపులకు కవల జీవితములలోని వ్యత్యాసములకు కారణము వారి జన్మకాలములలోగల స్వల్ప భేదమేయని స్పష్టముగా తెలియగలను. అయినా, కవల రాశి కుంజలలోనే సర్వము సాధించినవచ్చునెడి సంప్రదాయమే జ్యోతిషశాస్త్ర సారసర్వస్వ మునకొని విమర్శించుటకు పూనుకొనెడి మేధావులను తృప్తిపరచుట ప్రవృత్తిరమకాదు. పటకాడుతో పచ్చపూసను పట్టగోరు మహనీయుల సేమనవచ్చును?

కవలలో సాధారణముగా, రెండు తరగతులవారు కలరు; ఏకజరాయజాలు (monoval) భిన్నజరాయజాలు (bioval) అవి. ఒకటే రక్తండుములో రెండు శుక్రకణములచే ప్రత్యేకాధానము జరుగు కారణమున జనించువారు ఏకజరాయజాలు. ఇట్టి కిసపు రిధవురు ఒకటే మానిలో పెరుగుదురు. భిన్నరక్తండుములలో భిన్నశుక్రకణములచే ఆధానము జరిగినపుడు జనించు వారు భిన్నజరాయజాలు. వీరు వేరు వేరు మావులలో

పెరుగుదురు. ఏకజరాయజాలకు కవల ఆకారములలో, అభిగుములలో, జీవితానుభవములలో, సామాన్యముగా ఒకరి నొకరు పోలియుండుగలరు. దినాహాదులుకాని, అనారోగ్యాదులుకాని ఇంచుమించుగా, ఒకే కాలములోనే వారికి జన్మించుండును. భిన్నజరాయజాల జీవితానుభవములలో ఇట్టి ధర్మము చూపట్టదు. ఆకారములో ఏదో కొంత పోలియుండినా, జీవిత యాత్రలో ఎవరి మార్గము వారిది. అరుటచే ప్రపంచమున భిన్న జీవితము లనుభవించు కవల భిన్నజరాయజాలుగా నుండునట.

ఆధానకాలమును గురించి పామాన్యముగా వాడుకలోనున్న అభిప్రాయములో ఒక పొరబాటు కలను. నిషేక తీగమే ఆధానకాలమున అభిప్రాయమున్నది. నిషేకము జరిగిన వెంటనే ఆధానము జరుగవలెనను నియమములేదనియు, అనేక సంవత్సరములలో ఈ రెండింటికీ కొన్ని నిమిషములలో గంటలో కష్టమొకటి రెండు దినములలో ఆంతరము సంభవించినవచ్చుననియు, పరిశోధకులకు తిక్కలు నిర్ధరించినవియున్నాడు. అనుటంబట్టి, భిన్నజరాయజాలకు కవల విషయమున ఆధానకార్యములు రెండును ఏకకాలములోనే జరిగియుండు వనశరములేదని ముఖ్యముగా గ్రహించగలము. అట్టి భిన్నకాలములను సాధించుట సాగ్యమైనచో, అప్పటి గ్రహస్థితి సమసరించి వారి జీవితానుభవములలో వ్యత్యాసము చూపట్టుటలో ఆశ్చర్యము ఉండదుకదా?

అననుభూత శేషములకు ఉత్కట కాంక్షలు పూర్వ జన్మావసానమున మానసికముగా నిలిచి, కడుకుట్టి, ప్రార్థనకర్మగా ఏర్పడి తదనుభవమునకై ఈజన్మమునకు కారణముగా పరిణమించునని తిక్కలు చెప్పుదురు. అనగా, అట్టి కాంక్ష శేషములను అనుభవించుటకొరకే శత్రుకు పునర్జన్మమును స్వీకరించునట. అట్టి జన్మస్వీకారమునకు ఆరంభతీగమే ఆధానకాలము. ఆతీగమున భగవోపదేశ గ్రహస్థితి ఆశీర్వాది

కవల జీవితములోని వ్యత్యాసములు

అకేలు, ఆదర్శములు ఎట్టివో, తెలుపగలదనియు, అట్టి అకేలు, ఆదర్శములు కలజీవుడు ఈ భౌతిక ప్రపంచమున ఈ జన్మములో ఎట్టి పరిస్థితులలో, ఏ సౌకర్యా సౌకర్యములతో వ్యవహరించ వలసియుండునో, వాని జన్మకాలముందలి గ్రహస్థితి చూపుననియు, జ్యోతిర్వాస్త్రవేత్తల తుతియు.

కాని, ఈ కర్మసిద్ధాంత మతిగవానమైనది.

“గవానా కర్మణోగతిః” అని శ్రీకృష్ణార్ధగవానమే అని చెప్పెను.

ఇది చాల చిక్కు వ్యవహారము. ఇట్టి కాలము లో నే ఆధానము జరుగవలయునని నిశ్చయించినదియే? జీవుడా, ఈశ్వరుడా? ఈశ్వరుడైనచో, ఏ కారణమున? జీవుడే అయినచో, తన కాంత్యలకు సౌకర్యములు చూపుకాలమునే నిర్ణయించుకొన వచ్చునుకదా? కొన్ని సందర్భములలో అసౌకర్యములు మాత్రమేకాక, దుష్ఫలములు సైతము సంభవించుచున్నవే, వానికేమి కారణము? కాంత్యలేకములలో దుష్ఫలమును కోరునట్టిది యుండుట సాగ్యమా? ఇత్యాది ప్రశ్నలు పరశ్వేతియు బయలుదేరుచున్నవి. వీనికి సమాధానము జ్యోతిర్వాస్త్రముద్వారా లభించుట అసాగ్యము తార్కికులకో, తిర్త్వివాస్త్ర వేత్తలకో, వీనిని వదలుకొను వ్యక్తి జీవితమునకు ఆధాన కౌతిక గ్రహములతో సంబంధమున్నదనుట మాత్రమే మన కిచటచాలను.

కాని, ఈ ఆధానక్షిణమును ప్రత్యక్షముగా కనుగొనుట కానిపని. దీనికి ఉపాయాంతరము కావలసి యున్నది. ప్రాచీనులు దానిని నెట్లా కనుగొని యున్నారు.

పూర్వ జన్మముందలి కాంత్యేశములే మన ప్రారబ్ధకర్మకదా? ఈ కర్మ (కాంత్య) మానసిక మయినది. దీనిని నూచించగల గ్రహము మనకొరకు పుట చంద్రుడు. స్పృహతో చంద్రునికి మనస్సులోటి సంబంధమును నేడమే ప్రతిపాదించినది “చంద్రమా మనసోబాధి” అని.

కనుక, ఆధానకాల చంద్రస్థితి ఈ ప్రారబ్ధమును సూచించి నూతన రీతములనులలో ఆసంధివములేదు. ఆ చంద్రుడు నూచించు ప్రారబ్ధమును అనుభవించు కొరకే జీవుడు ప్రకృతి వాక్రియించుట. అనగా

భౌతిక ప్రపంచమున ఉదయమగుట. అక్షిణమున పూర్వదిక్కున ఉదయించు భద్రకభాగ (అనగా లగ్నము) అట్టి చంద్రునితో సంపాదించుకొన్న సంబంధమే కౌతికమును జన్మకారణముగా, ఏర్పడ గలదు. గర్భము, సాధారణముగా, పది వాత్సత్రిమానములు పెరిగిన తరువాత ఏ దినమున ఆధానకాల చంద్ర లగ్నములకు పరివర్తనము కలుగునో, అప్పుడు జననము కలుగునని వాస్త్రవేత్తలు కనుగొన్నారు. అనగా ఆధాన క్షిణముందలి హరిజములో చంద్రుడు దిరించు నాడు, ఆధాన చంద్రస్థానము హరిజములో నున్నప్పుడే, జననము సంభవముననుట సారాంశము. జీవుని మనోమయ నూత్నిజీవమునకు భౌతిక స్థూలజీవము నకు గల పరస్పర సంబంధ విధియని ప్రాచీనుల నిర్ణయము

“యథాచంద్ర ప్రభాలగ్నం,

యథాలగ్నం తథా కళి”

అనునూత్రి మీ రవాస్యమునే క్లుప్తముగా నిర్వచించుచున్నది.

ఈ సంప్రదాయము ననుసరించి కవలకు ఆధాన కాలములను సాధించితిమేని, అప్పటి గ్రహస్థితి వారి జీవితానుభవములలోని వ్యత్యాసమును నూచించవలసి యుండునుకదా? ఒక ఉదాహరణమును చిత్రింపుము :

1924-వ సంవత్సరమున, అక్టోబరు నెలలో 6-వ తేదీనాడు ఉత్తర భీమా రాష్ట్రములో (28°-42' ఉత్తరాక్షాంశ, 84°-55' పూర్వరేఖాంశ) ఇరువురు పురుషులకు కవలగా జనించినట్లు. వీరిలో ప్రథముడు ఆ రాత్రి 1-0 Am లో, ద్వితీయుడు 1-5 Am లో జననమైనట్లు. అగ్రజుడు కళాశాలపరీక్షలలో ఉన్నతిస్థాయి నందుకోజాలక, ఇంటరుమీడియటు పరీక్షలోనే వ్యాసంగమును చాలించి, పాఠశాలలో ఉపాధ్యాయవృత్తి నవలంబించి, యథాలాభ సంతుష్టుడై యున్నాడు. 19౬౦ మే నెలలో ఇతనికి వైవాహిక జీవితము లభించినది. ఇక, అవరణాపన్నునో, మొదటి నుండి విద్యావ్యాసంగములో శ్రద్ధ చూపుచు విశ్వవిద్యాలయ పరీక్షలలో పేరుగాంచి, యం. ఏ. పట్టముపాదించి, ఆ రాష్ట్రముండే ఒకానొక ఉత్తము కళాశాలలో అధ్యాపకునిగా పనిచేయుచు అవివాహితుడై నేయున్నాడు. 19౬4 లో తన అభివృద్ధి కళాలో అచార్యస్థానమును సంపాదించి ఇతడు ప్రశంస

నీయముగా ఉన్నాగమును నిర్వహించుచున్నాడు. అచిరకాలముచే ఉన్నత విద్యా పరిశోధనముకొరకై రాజ్యాంగమువారే ఇతనిని ఖండాంతరములకు పంపు సంభవమున్నదట. మరియు, ఇత డేశకే గ్రంథములు వ్రాసిప్రకటించి గ్రంథకర్తగా ప్రఖ్యాతి వాన్చించినాడనియు, వానిలో కొన్ని బహుముతులను గడించిన వనియు, తెలియుచున్నది. *

ఈ కవలు భిన్నజరాయజాలగా నుండునని వారి జీవితావధివల తారతమ్యమే నూచించుచున్నది. వీరి ఆధానకాలములను సాధింతము.

ప్రథమప్రసవము జరిగినట్లు చెప్పబడిన 1-0AM (ఇది ఇండియన్ స్టాండ్స్ కాలముని ఉపాంతము) కాలమునకు జన్మప్రదేశములో సాయన సింహరాశి యందలి 9° వ భాగ ఉడయముననుండును. అప్పటికి చంద్రుడు మకరరాశిలో 28°-56'లో ఉండుట, శుక్ల పక్షములో అదృశ్యార్థశకములో చంద్రుడున్నచో, గర్భకాలము పడినక్షత్రమాసములకు (278 దినములకు, కొన్ని దినములు హెచ్చుగా నుండునటు ఈ పద్ధతిలోని నూత్రములలో నొకటి. ఆ ప్రాంతములో 26-12-1928 నాడు నూత్రమే చంద్రుడు జన్మలగ్నములో నుండ గలట్లు. అదినమున జన్మ చంద్రస్థానము ఉడయమున కాలములో ఒక శిశువునకు, అదేదినముచే జన్మ చంద్ర స్థానము అస్తమించుకాలములో మరియొక శిశువునకు, ఆధానము జరిగియుండవలయునని తేలినది. జన్మ చంద్రుడు నిర్లింగభాగారంభములోనుండి, జన్మ లగ్నము పుల్లింగ ప్రాంతమునటచే, ప్రత్యేకాధాన కాలములకు హరిజ వ్యత్యాసము ఆవసరమైనది. గ్రంథ విస్తరణకీటిచే ఈ ప్రయోగపు గణితపద్ధతిని చాటిచూప లేను.†

దీనివలన తేలిన ఫలిత విధి:—

	మొదటి శిశువు	రెండవ శిశువు
ఆధాన దినము	26-12-1928	26-12-1928
,, కాలము	8-58'-27" AM (IST)	6-54'-15" (IST)
,, లగ్నము	28°-58' మకరము	28°-44' కటకము
,, ఆధానచంద్రుడు	5°-24' సింహము	10°-57' సింహము
జన్మ లగ్నము	5°-24' ,,	10°-57' ,,
కాలము	12-59'-59" AM (IST)	1-6'-45" AM (IST)
(:ధము)		

రెండవ శిశువునిషయములో ఉపద్ధిష్టకాలము శుద్ధకాలముతో ఇంచుమించుగా సరిపోవుచున్నదని పాఠకమహాశయులు గమనించియుండురు. ప్రథమ శిశువు జన్మకాలమునూత్రము 20 నిమిషములు వెనుకకు జరిగినది. మాతృగర్భములో మరియొకశిశువు ఉన్నదని తెలిసినపుడు ఆత్రత, ఆందోళనము, మంత్రసానికీసనా జము. ఆ పరిస్థితులలో మొదటి ప్రసవపుకాలమును గమనించకపోవుటయు, రెండవప్రసవము జరిగిన ఆనంతరము ఆందోళనము శాంతించి కాలమును గమనించిన మంత్రసాని అందాజగా ప్రథమశిశు జననమునకు 1-0 A M అని సుండుసంఖ్య చెప్పియుండుటయు, అసంభవముకాదు. తదన్తరేవైవా, వేరుకాలమును నిర్ణయించి సహేతుకముగా మాతృవరకు దీనినే ఆధారముగా భావించుచుగాక.

పైరీతిగా శుద్ధపరచిన కాలములకు సాయన స్పష్ట లగ్నకుండలులు ఈ క్రిందనున్నవి:—

భార్య 8-49		
వయ 18-35		
(వ)		
X 29-54		
కు 26-42	సాయన	యమ 18-28
కే 20-12	వరి	
చ 28-44	కవలలో ఆగ్రజానిజాతము	I 5-24
దాంపత్య 11-41		రా 20-12
		ఇంద్ర 21-56
		కు 29-7
ను 15-14	క 2-33	III 1-44
V 1 44	పుణ్య 20-54	రాజ్య 8-36
	ర 13-14	బు 29-28

(*) క్రియంతి వి. వి. రామకౌగారి సంపాదకత్వమున బెంగళూరులో వెలువడు “అస్త్రాలాజికల్ మ్యాగజైన్” అనబడు జ్యోతిష మాసపత్రికలో, 1956 మార్చివెల సంచికలో 308 వ పుటలో, ప్రకటితమైన పాట్నా వగరవాసి క్రి శేవారవాణ ప్రసాద్ గారి లేఖనుండి పైవిషయములు కృతజ్ఞతతో స్వీకరించబడినవి.

† భిషక్మునందలి లింగవిభాగము కృత్రిమోక్తమున 28 నక్షత్రముల చక్రముపైన ఆధారపడినది.

కవల జీవితములోని వ్యత్యాసములు

వరుణ 18-85 (వ)	భార్య 14-21 రాజ్య 18-25	X 6-86	
కు 26-42 కే 20-12	సాయన స్పష్టపరిచి — కవలలో అవరణాని జాతకము	యము 18-28	
చ 28-58 దాంపత్య 22-46		I 10-87 రా 20-12 ఇం 20-56 వ శుక్ర 29-8	
గు 15-14 V 8-3	శి 2-82 పుణ్య 26-40	III 8-8 ర 18-15	II 9-80 బు 29-25

లగ్నములలో 5 భాగలవ్యత్యాసమున్నది. చంద్ర స్థానములో భేదమత్యేకము. నవాంశి అయినా మార లేదు. ఇతర గ్రహస్థానములలో మార్పులు లేకనియే చెప్పవచ్చును. గ్రహముల భాగాధిపత్యములలో, భావస్థితిలో, వ్యత్యాసమేలేదు. జీవితములలో ఏ ప్రత్యేకత చూపట్టిగా, లగ్నములలోని వ్యత్యాసమే తారణము కొనసాగియున్నది. పెద్దవాని లగ్నము సింహ ప్రాంతముకాగా, చిన్నవాని లగ్నము ధనుర్భాగముకాదు. సింహాధిపతి నీచ రవి; ధనుస్సంకేతాధిపతి స్యతేంద్రబలముకల బృహస్పతి. ఒకనిది శని త్రింశాంశి అగుచుండగా, మరొకనిది గురు త్రింశాంశి అగును. అన్నదమ్ము లిరువురి యోగ్యతలలో, అంతిమలో, కల తారతమ్యమునకు ఇది ముఖ్య కారణము కానోవునుకదా?

ఇంతమాత్రమే చాలుననికొడు. ఈ క్రింది విశేషాంశములు చూడుడు.

(1) ప్రబలుడగు బృహస్పతియొక్క శుభిదృష్టి గెండు లగ్నములకును కలదు. ఎవడు దిగుడులు లేక జీవితము నెమ్మదిగా నవ్వలకును సదవకాశములను ఎదిగించు యోగముది. కాక, సత్సంతానమును, అర్హమును, ఈ యోగము నూచించగలడు. కాని, ఇందులో ఒక విశేషమున్నది. బృహస్పతి దృష్టికి దీప్తాంశులు 9 భాగాలు. ఈ ప్రదేశములలో ఆ దృష్టికి గోవుల ప్రదర్శన మున్నదని తాజకసంప్రదాయము. అన్న లగ్నము ఈ వాద్యనకు వెలిగా నుండుటయు, తమ్ముని

లగ్నము దీప్తాంశులలోనుండి దృష్టి నభిలషించుచుండుటయు, గమనార్హములు. ఈ బృహస్పతి యుండు భాగసాహితీ వైదగ్ధ్యమునకును, పాండిత్య ప్రకర్షమునకు, పేరైనది. ఈ తారతమ్యమునకు అనుభవము తగినట్లే యున్నదికదా!

(2) వ్యయభావమందలి యముని కేంద్రవేధకు లోనై నీచపడియున్న రవికి లగ్నాధిపత్యము వచ్చుట గెండు జాతకములకును సమానమే. తల్లిదండ్రుల పరిస్థితులవలన చిన్నతనమున కలిగిన తొందరలో, అసౌకర్యములో, ఇది నూచించవచ్చును.

కాని, రాజ్యసహాయమును పరికింపుడు. ప్రథమముని జాతములో క్షేమము నూచించు భాగలో ఇది నివాస మేర్పరచుకొనుట! ఇది చాలక, యముని వేధననున్న నీచలగ్నాధిపతి సంయోగమునే ఇది అభిలషించుచున్నది. ద్వితీయుని జాతములో ఈ సహాయము నిలిచియున్న భాగ ప్రపంచశక్తిని తెలుపునట్టిది. దీనికి ఇంద్ర, గురు, రాహువులనుండి పేహ దృష్టి సౌకర్యమున్నది. అన్నదమ్ముల ఉద్యోగములలోని తారతమ్యము నది చాటుచున్నదికదా?

(3) ఆధునిక విద్యావిషయమున పాశ్చాత్య శాస్త్రవేత్తలు తృతీయభావమును చూచుటవాడుక. మనవారు ఈ భావమును సాధారణముగా “పరాక్రమ” స్థానమందురు. విద్యార్థివిషయమున మనప్రాచీనుల దృష్టిలో చతుర్థభావము ప్రధానమైనది. ఇవట నొక ధర్మసూక్ష్మత కలదు. మన మహర్షుల మతములో “జ్ఞానము”ను, అనగా మోక్షజ్ఞానమును, ఇచ్చునట్టిదే విద్య. ఇతర శాస్త్రజ్ఞానమును వారు “విజ్ఞాన” మనరి.

ప్రాపంచికముగా, ఇతరులతోడి స్పర్ధలో మనల గలిపించునట్టి విజ్ఞానము విద్యకాదు, మరీ “పరాక్రమ”మే. ఇప్పటి కళాశాలలలో మన విద్యార్థులు అధ్యసించుచుండునది విజ్ఞానమునిచ్చు చదువు. ఉద్యోగ గౌరవములో, ధనార్జనములో, సరివారికంటే హెచ్చుస్థాయిని సంపాదించుటకై విద్యార్థు లెల్లకు కళాశాలల చేరుచున్నారు. సాగ్యమైనతో, “యేనకేనాపుత్ర పాయేన” రెండో మూడో డిగ్రీలను పేర్కొనికొనుకొనుటకే ఈ సన్నాహము. ఇట్టి విద్యగౌరవ చతుర్థ భావమును గమనించుట పరిహాసభాజన మగును. తృతీయ భావమే దీనికి తగినది.

ఈ జాతకములలో తృతీయ భావమున బుధుడు ప్రబలమై యున్నాడు. చంద్రునితో ఇతనికి హిత దృష్టి కలదు. ప్రాథమిక విద్యావ్యాసంగమునకు ఇది చక్కని ఆటకాళియును నూచించును. మంచిదే. కాని, అన్న జాతకములో తృతీయ భావమిందువు వేరుగా రాజ్య సహాయసంయోగమునే కొరుకున్నది. తిమ్మని తృతీయ భావము తొలుదొల్ల లగ్నాధిపతిని చేరి, తోడనే బృహస్పతియొక్క అర్ధకోణ సభవృద్ధిని సంపాదించుకొని, తరువాతనే రాజ్య సహాయమును ఎదురుకొనెను. స్వల్ప విద్యతోనే అన్న తృప్తి నెదకు కొనెను. యం. ఎ. పట్నము వచ్చిన ఆవంతిరమే, తిమ్మకు ఉద్యోగము వాళించుట, ఫలము తగివట్లే యున్నది.

(4) ప్రథమమున దశమ భావము వారవగల మేడ రాశి ధనురంశంలో నున్నది. చంద్రుని కేంద్రవృద్ధి, సుక్రుని మిత్రవృద్ధి దీనికి కలవు. పనులలో ఆత్మీ, వారవ, సుఖాపేక్ష, ఇది దీని ఫలము. ద్వితీయుని దశిమును 'సమయస్ఫూర్తి, కార్యక్రమ' అనునగుములకు తెలుపుభాగలో నుండుట విశేషము.

(5) కుజుడే ఈ రెండంటిలో యోగకారక గ్రహము: ఒకతోట ధర్మకార్యాధిపతి, మరొకతోట సుఖభాగ్యాధిపతి. పూర్వసహాయమునకు సయితము ఇతడే అధికారి. పైగా, ఆకుజునితో ఇతికాల యోగము చెయుచున్నది సహాయము. గొప్ప పట్టాదలతో పరిశ్రమ సలిపి సాధించు రాజయోగమును తెలుపగలను. కాని, దీనిలో ఒక వైకల్యమున్నది. తిమ్మని సహాయము రెండు నెలలలో యోగమును పూర్తిచెయ్యగలను. మరి, అన్నగారి సహాయమో అది కుజుని దృష్టిని ఆంధుకొన గల్గుటకు పూర్వమే, సహభావమంగున్న ఇంద్రుని విషమ దృష్టిపాలనమండుట కాలమహిమ. కుజుని సమస్త ప్రకములో నున్న ఇంద్రునికి కిక్కిరించిన ఆళి, ఆళికు మించిన ఆత్రిము, ఆత్రిముతో చిందులు ప్రోక్కు కోహలు, కోహలతో పరుగులెత్తు ఉద్యోగ కాంక్ష, అర్ధవ విషయమున సహజగుములు. విద్య కొరకు చేయు కాలయాపన ఇప్పటి కాలమున నిర్ణయమి అతినికి తోచినది. తిమ్మని జాతకములో ఇట్టి ప్రతిబంధక సామగ్రి లేక యోగము పూర్వ ఫలప్రదముగా నిర్వహించి.

“వికలితా కలితాదకహింసః,
చరణగోల్పజవా దధివాసయః,

ముఖ్యం సకలం సఫలంబదా,
ఫలతి తద్విధవో మునిరాష్ట్రగా,”

[యోగసుధానిధి]

అని తాజక (యవన) సంప్రదాయ మందలి ఉపలక్షణ నిూరిము. ఆటకాళిములు, సౌకర్యములు సమావయనా, సాధించిన ఫలములలో గల వ్యత్యాసమును ఈ యోగము నిరూపించ గలదు.

(6) చందల స్వభావము గల చంద్రుడు సప్తమ భావములోనుండి, సప్తమాధిపతియు, భావ సంకోచ కారియునగు శని యొక్క కేంద్ర దృష్టి నే అధ్యర్థించుచున్నాడు. తగిన వయస్సులో నైవాహిక జీవితము రావీయని యోగమిది. అంతులేని సంశయములు, అనవసరముల దూరదృష్టి, ఆతియనిపించు సౌకర్యకాంక్ష, మున్నగు కారణములచే త్వరలో తీర్మానమురాదు, ఇది అన్నదమ్ము లిరువురికిని సమానమే.

కాని, 1955లో కేవలమాదిశలో అన్నిట ప్రబలదికాయోగము లేర్పడి, ఆతిని దృక్పథమును మార్చినది. భార్యసహాయము చలించి వరుణుని అర్ధకోణస్పర్శి రాగా, ప్రబలమయిన ఆర్థరగమునకు జాతకుడు గురి అయినాడు. చరితలగ్న మప్యడే కళితాధిపతి యగు శనియొక్క అర్ధకోణ సభ దృష్టివంగుకొను మండెను. బలకాలియగు కుజుడప్పటికి చలించి చరిత శినికి నింగుకోణ దృష్టికి వచ్చుటచే, వివాహ విషయమున శినికి సహజముగా నుండిన భావమాంద్యము కొంత పలుచవారింది. చరితచంద్రుడు చరిత రవి త్రికోణ మైత్రి వాచ్ఛించి, చరితవరుణ సంయోగము నందుకొనజూచు కాలములో ఆతినికి వివాహము జరిగినది.

తిమ్మనికి ఇట్లే దికాసౌకర్యములు ఎదిగి వచ్చినవి కావు. కావుననే, ఆతినికి వివాహమునైపు దృష్టి పారలేను. మారే, 1954 లో చరిత పూర్వసహాయమునకు ఇంద్రునితో, చరిత బుధునికి వరుణునితో, సభకోణ దృష్టి సౌభాగ్య మిచ్చినది. ఆ సంవత్సరమున చరిత చంద్రునికి యోగప్రదుడగు కుజుని సంయోగ మెప్పుడు లభించెనో, అప్పుడే ఇతనికి ఆచార్యపదవిగౌరవము వచ్చినది.

(7) గ్రంథకర్త త్రిత్విగౌరవము వచ్చుటకు ముఖ్యముగా జాతకములో తృతీయదశమ భావములకు ఉచితమైన ప్రబల సంబంధము కావలెనట! తిమ్మని

కవల జీవితములోని వ్యత్యాసములు

జాతకములో ఈ భావములు రెండును శుక్రుని యాజ మాన్యములో నున్నవి. ఈ శుక్రుడో, ధనభావములో నున్న గ్రహము. ఇతనికి లగ్నాధిపతి రవితో పరివర్తన యోగ మున్నదికదా? పైగా, మహాప్రభావముగల మహాసూర్యుని యోగతార (Regulus) పై ఈ శుక్రుడుండుట విశేషము. అన్న జాతకములో దశ మాధిపత్యము శుక్రునికి రాక, మజానికి వచ్చినదికదా? మజాని దృష్టి వేరు.

జాతకయోగములలోగల ఈ వ్యత్యాసము ఈ సోదరుల జీవితానుభవములలోగల తారతమ్యమును స్పష్టముగా నూచించగలదని పాఠకమహాశయము గమనించి యుండవలదు. కాని, ఈ సోదరుల ఆధానకాల ముంచి గ్రహస్థితిని పరిశీలించినచో, ఈ విమర్శనము సమగ్రము కావలదు. నిర్ధారించిన ఆధానకాలములకు పాఠాన చక్రము రెట్లున్నవో, చూడము.

ఈ క్రింది కుంపరి అగ్రజానిది:—

వయ 14-4 (వ) క 5-20			
రాజ్య 18-81	ప్రథముని ఆధానకాల చక్రము (పాఠానము) I	యమ 11-27	
శు 29.46 I 28.46 బు 22.48 ర 3-19		చ 5-24 ఇంద్ర 20-6 (వ)	
గు 6-53	క 0 28 X 14-8 మ 14-10	పుణ్య 0-51 రా 5-20	

రాజ్యభావాధిపతిమజాను నికరముగా ఆ భావ మగ్న విందుకంటే మెరుయుచున్నాడు కదా? పైగా వరుణునికీ త్రికోణ దృష్టి సాహాయ్యమున్నది. అపార క్షేత్రంతరమైన దశమాంగారకయోగ మిది.

“దశమేంగారకోయస్య, సహారః కులదీపకః” అనియున్నగా, ప్రాచీనులు దీనిసెంతో పొగడినారు. ‘గుచక’ మహాపురుష యోగమొకటి సయితము సిద్ధించినది. దీనికే. అతిశయోక్తిని వదలి చెప్పినచో, కార్య

కూరత్వము, కార్య సాగనములో సాహసము, ఆలస్యము నోర్యలేని ఉత్సాహము, పలువురిలో నానకత్వము వహించు కోరిక, ఇతరులపై అధికారము నిర్వహించు నేర్పు, మున్నగు నేనాని గుణములను ప్రసాదించుయోగమిది. దశమాంగారక యోగమున్నవారు కృత్రిలేని కాలయాపనమును సహించలేరు. నిరుద్యోగుల పట్టికలో వారి కేర్పండవు. వారి దృష్టి ఉద్యోగముపైనే కాని, దాని అంతస్తు, ఆదాయము, మున్నగు వానిపైనుండదు. సమయమునకు ఏది దొరుకునో, దానిలోనే తమకే క్రింది ప్రకటించుటయే వారి లక్ష్యము. లగ్నములోనున్న బుధుడు చక్రని వాగ్దోరణితో కూడిన తెలివని ఇన్ద్రుగలడు. కాని, మూడింటనున్న కేతువు విద్యా విషయమున ఉన్నత స్థాయికి ధంగకారి. చతుర్థి భాగ్యాధిపతియగు శుక్రుని సయోగము నభిలషించుచుండు లగ్నము కౌముక్షేయమును సహించని స్వభావము. గులభిముగా జీవనము కడుపు కోరిక. విషయశుభలాంసత్వము, వైవాహిక జీవితముపై ప్రబలకాంక్ష, మున్నగు గుణములను నూచించగలదు. రాహువుతోచేరి, బృహస్పతికి కేంద్ర మేలోనున్న పుణ్యసహము సహజ సిద్ధిములగు క్షేత్ర సామర్థ్యములు సక్రమనికాసము నొందుటకు పూర్వపుణ్యము తగిన సౌకర్యముల నెదిగించి ఇన్ద్రుజాలదని సూచన. దశమాధిపతి మజాని కేంద్రమేలో ఇంద్రుని సమస్త ప్రక విషయదృష్టి నంగుకొని బోవుచున్న రాజ్యసహము ఉద్యోగ సంపాదనముంచి ఆత్రము, తననాతి ఆర్థికక్షేయము, తెలుపగలదు.

1955 లో చరితరవి కళత్రభావమునున్న చంద్రునికి ఆధిముఖుడుకాగా, వైవాహిక జీవితమున ప్రవేశించి స్థిమితత్వమును సంపాదించుకొన్న జాతకునికివచ్చుట వింతకాదు. చరితచంద్రుడు ఆ సంవత్సరమున కళత్రకారకుడగు శుక్రునితో త్రికోణ దృష్టి వచ్చినపుడు (మే నెలలో) కళత్రసంపాదనము జరిగినది.

జన్మకుంపరిలో సహజ దశమాధిపత్యము మజానికే వచ్చినదికదా? అయినా, అతనికిచట గౌరవస్థానము లభించలేదు. సమాజమైన కార్యకూరత్వము, ఆత్రము, మాత్రమే మిగిలినది. ది. ఏ, యం. ఏ, లని కాలయాపనచేయక, దొరకెంతలో ఉద్యోగము నొకదానిని సంపాదించుకొన్నాడతడు. పలువురు విద్యా

దట్టమైన అధికారము పెరఱు అవకాశముచేటలభించుటచే, కుజుని ఆదర్శ మొకవిధముగా తృప్తికొందినది. అంతలాభ సంతృప్తి.

ఇక, అవరణని ఆధానకుండులని పరీక్షింపుడు :-

వరుణ 14-4 (5) పుణ్య 5-58 శ 5-19	X 21-31		
కు 0-17	దీర్ఘాయుని ఆధానకాల చక్రము	యును 11-27 I 29-58	
మ 23-25 రాజ్య 6-8 ర 8-45	(సాయనము) II	చ 10-57 ఇంద్ర 20-6 (6)	
కు 6-59	శ 0-30 కు 14-26		రా 5-19

రాజ్యాధిపతి యగు కుజుడు పంచమభూవములలో నున్నాడీచట. ఉన్నతాశిములును తెలుపు భాగ్య (IV) భావమువలన కుజుని త్రికోణద్వైతము ఈ కుజునిపై పూర్వముగా నున్నదికదా? పరిశోధకద్వైతము ఉన్నత స్థాయిలో కాస్త్రవ్యాసంగముచేసి తగిన వృత్తిని సంపాదించు విషయమున జాతకునిబుద్ధి ప్రసరించగలను. తృతీయ భావమునకు (ప్రాపంచిక విద్విత్), లాభభావమునకు (వృత్తివలన సంపాదనము) సహజబుధునికి (ఇతరు తృతీయాధిపతి) నిండు కోణద్వైతము సహాయమున్నది. నిశితమయిన విజ్ఞానము, ఉద్యోగ రీత్యా ద్రవ్యార్జనము తెలుపు సన్నివేశమిది. ధనాధిపతి యగు రవి సంయోగములో నున్నది రాజ్యసహాయము. శని, కుజ, వరుణ, రాహు, కేతువుల స్నేహద్వైతము సంబంధము దీనికి కలదు. ఇతర కుండులియందలి రాజ్య సహాయముతో పోల్చి చూచినచో, ఇది దానికంటె ఎన్నియో తెల్లు ఉత్తమపరిస్థితులలో నున్నదని సులభముగా బోధపడుచున్నదికదా? కావుననే 1954 లో చరితదశమును బుధునికి కోణద్వైతిరాలగా, జాతకునికి ఉద్యోగాభివృద్ధి గౌరవము సహజ లభించినది.

పుణ్యసహాయము కేతుసంయోగములోనుండి బృహస్పతియొక్క కేంద్రదేహలో నున్నదికదా? ఇతివిశిష్టము పూర్వపుణ్యము అనుకూలించ గలదా? అని పూర్వపక్షము రావచ్చును. ఇచట పుణ్య సహాయ స్థితిలో ఒక విశేషదర్శనమున్నది. ఈ సహాయము వక్రగామి యగు కేతువుయొక్క సంయోగమునుండి విడివడి అనగా ప్రతిబంధకసామగ్రి నశిక్రమించి, ముందుకు ప్రయాణము సాగించుచున్న దని గమనించి సహో ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరము లభించును. ఇంతే కాదు. ఈ సహాయమునకు అధిపతి బృహస్పతియే; దీప్తాంశులలో నిలిచి అధిపతిద్వైతము ఈ సహాయము అభిలషించుచుండుట గొప్ప విజయ గల ఇతికాల యోగమిది. కొంత ప్రయాణ అయినా సర్ఫలము సిద్ధము, ఈ సౌకర్యము అన్నకుండులలో ఎచటనున్నది?

శని కుక్రమకేంద్రద్వైతము ఇతిరచితములకంటె దీనిలో నికరమై ప్రబలమైనది. 1955 లో ఆ చక్రములో వచ్చినదశాసౌకర్యములు దీనికి రాలేదు. చరితరవి చంద్రుని సమస్త ప్రకమునకు చాలదూరముండే నిలచి యుండెను. కనుక, వివాహప్రసక్తివచ్చినది కాదు.

ఇంతటితో చాలింతము. ఈ జాతకులకు భావిపలములను గూర్చి ఇచట దిద్దించబూనుకొనుట అప్రస్తుతము. ఇట్టి వ్యాసములలో అట్టి చర్చలు చేయుట అనుచితముకాదు.

వైస్రేక శక్తి సామర్థ్యములలో, అభిగమలలో ఆదర్శములలో, కవలకుల తారతమ్యమును వారి ఆధానచక్రము తెల్లు చూచించగలచో, వానికి జన్మకుండలియందలి గ్రహస్థితులు అనుకూల్యప్రాతికూల్యముల తెల్లు సమకూర్చుకో, ఈ ఉదాహరణము స్పష్టముగా చూపుననుకొందును. కాని, ఇట్టి విమర్శన మంతయు శుద్ధ స్పష్టమగుదులచే మాత్రమే సాధ్యమనియు, కేవల రాశికుండులతో అసాధ్యమనియు విద్యార్థులు గుర్తించగలరు. మరియు, జన్మకాల చంద్రస్థితిలో 14 కలలు మాత్రమే వ్యత్యాసముగలచే, 38 దినముల అంతరముతో అన్నదమ్ము లిరువురికిని వింశోత్తరీదశలో దశాధిపతులు సమానముగా నడచుచుండుటచే, జీవితము నందలి వ్యత్యాసములు దశలనుండి సాధించ బూనుట వ్యర్థప్రయోనమే అగును.

1857 భారతీయ సైనిక విప్లవం

కాలిన్ వెల్స్

1857 మే 10వ తేదీ ఆదివారం; మట్లా ఆనంతమైన సంరంభంగా వున్నా, బ్రహ్మానీకంతో తిరుగుల సంబంధం యావత్తూ విచ్చిన్నమై వుండటం చేత, ఆ సంగతి పసిగట్టలేక, మిరట్లోని యూర పిఠులంతా నిమగ్నమీగి తిన్నట్లు మామూలుగానే వున్నాడు, వారికి కనుపించిన వ్యత్యాసమల్లా ఒకటే. హదావిడిగా, చెగురుకురూనూ, మట్లా తిరుగుతూ వుండే బహుళసంఖ్య నేపథ్యం మాత్రం యెంచేతపో పలచనపడ్డారు. సాయంత్రం, మతరువు రాటన్, సతీ సుతసవేతుడై చర్చికి బయలుదేరారు. శిశువులను పోషించుతూ వుండే వాని (భారతీయ ప్రేమ) పరుగుతుకు చచ్చి, బతుకే బతులు జేతవద్దనే, చాలా ప్రమాదకరమైన పరిస్థితిగా వుందని నీపాయిలు పోట్లాడుతున్నారని చెప్పించింది. ఆమె వాన్ని విరికిపండ్ల క్రింద కట్టి కాలిర్ చేయకుండా బతులు జేరారు. కాని ఎంతో దూరం పోకుండానే సంగతి సందర్భం కోరితే అర్థమై భార్యాపిల్లల్ని మధ్యనూర్చి ఒక సురక్షిత ప్రదేశాన ఉపసహమకోవలసి వచ్చింది. తుపాకి కాల్పులు విని పించాయి. విప్లవకొడులను పోషించింబానీకే చెవులు నింగిపైలిపోయేలా యీలులు వేస్తున్నారు. సాయం సుదైన సైనికులు, యీటూ అటూ హదావిడిగా పరుగులు పోలుతున్నారు. నిరాయుధులై వున్నవారు కంకారెడ్డి వాల్లవంక తెల్లబోయి చూస్తున్నారు. ప్రాప్త క్రమంకూ పీకట్ట మసకలు క్రమ్యుకున్న గగనపగం పుపు, దూరదూరాంతరాలలో, ధిమంకంకా పోగులు రేస్తున్నాయి. భారతీయ సైనికవిప్లవం ప్రారంభమైంది.

ఒకటి రెండు గంటలలో విప్లవకాదులు సైలు తలుపులను పగలగొట్టివేశారు. గదిదినం సైనికాధికారుల ఉత్తరవులకు ధిక్కారం చెప్పినందుకుగాను వైదు

చేయబడివున్న తమ సైనిక పోదగులను ఎవరైతే అయినా మండిన విడుదల చేసుకున్నారు. అదా, మగా, పిల్లా పాపా విడుదల లేకుండా అందిన తెల్లవాణ్ణి అందిపట్టు కొల్చి చంపారు. యూరపిఠునుల బంగళాల మీద అగ్ని కురిపించారు. చేతికొందిన ఆస్తిని ఎవరికి కందింది వాడు దొచివేశారు. ఇలా ఇక్కడి కార్యక్రమం ముగించుకుని. ఈ విప్లవ సైన్యమంతా, మొగల్ సామ్రాజ్య ప్రాచీన పీఠమైన ఢిల్లీ సగరంమీదికి కదలి పోయారు. ఉట్టి నాలుగు చేర్చూ తెగి, ఏమీ చేయలేమనే నియతాన్ని సాక్షిలో కంగారుపడుతున్న మొగల్ రాజా-అయిన యిషానిషాల్తో అట్టే ప్రసక్తి లేకుండా—'నామకే వాస్తే' వాయవ్యం గురించి తిరుగుబాటు జాతీయ సంరంభంగానూ, రాజకీయ విప్లవంగానూ చూపు కేఖలు గురించింది.

ఇలా ఉన్నట్టుండి చూతూగా విప్లవించటం ఇది ఒక సమూహా. ఇదేపద్ధతి ఆనంతరదేశాల్లో, ఉత్తర సింధూస్థానం సర్వత్రా ఆనుసరించారు. తిరుగుబాటు చేసిన ప్రతి సైనికవిధం, ఖజానాలను పోయటం, విహనకొండకూ మారకకొండకూ ఉపకమించటం, ఆనంతరం ఢిల్లీకి పునోగమించటం—ఇదేపద్ధతి.

ఆత్మవిశ్వాసం సకల విహనటమేగాక బ్రేట్వ వాణ్ణి భారతదేశంలో ఇక ఉండెదదేనే ఆశంకు, మనకు కాళ్ళంతంగా ఏర్పడిపోయింది. దేశాటాలు గడిచినా, ఆనంతరం మనవరాలు మనం కూడదీసుకోలేకపోయాం. 1857 కు పూర్వం ప్రముఖులుచేసిన అనేక హెచ్చరికలపట్ల మనం ఉదాసీనంగా వ్యవహరించాం. ఇక అట్లా ఏదీర్చి విడుదలమీద ఉపేక్షించరాదని మనకు తోచింది. భారతీయుల అలోచనలు ఏలావున్నా, వారివ్యక్త లెల్లావున్నా పట్టించుకోని

ఇది ఆంగ్లేయుడు ఆంగ్లేయపాఠకులను దృష్టిలోవుంచుకొని వ్రాసినవ్యాసం. అనేక ప్రధానవిషయాలు ఉల్లేఖంపబడివున్న కారణంగా నీన్ని భారతీ పాఠకులకు అందచేస్తున్నాం. ఆ దృష్టితోనే స్వీకరించగలరని జిశ్చిస్తున్నాము.

అజాగ్రత్త అహంకారం సవరిపోయినై. భారతదేశం పట్ల, భారత ప్రజలపట్ల సానుభూతిలేనివాళ్ళకు, ఉదాసీనభావంతోనూ, తూడ్చిభావంతోనూ వుండే వాళ్ళకు అవి నశించి, వాటిస్థానంలో పెద్దగాభిరా పట్టుకుంది. అమృత్ సరే చిత్రవర్ణలు—చిత్రవర్ణలు కాకపోతే దాన్ని మిరతమైనా అనండి— ఆ చిత్ర వర్ణలకు కారణభూతిమైన అనాటి మన కంఠాదు— అది సకారణమూ అకారణమూ అనేవిషయం అక్కర లేదు— ఇవి భారతి నైతిక విప్లవంయొక్క ఫలితాలు. అటు, భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమం కూడా అంతే. ఈ విప్లవకారణంగా, నూరుకళ్ళతో పరీక్షితులను గమనించుతూవుండి, అవసరమైనప్పుడు హింసా క్రాంతిని ప్రయోగించితేగాని మనం భారతదేశాన్ని పరిపాలించలేమనే అభిప్రాయం యేర్పడిపోయింది. మిగుమిక్కిరి భారతదేశాన్ని కాళ్ళకరింపగా పరిపాలించ లేమనే అనుమానంకూడా వుట్టింది.

అసలు ఇంతప్రమాదం సంభవించటానికి కారణ మేమిటి? సర్ మోక్షి మేయిస్ ఇంకా వ్రాశారు: 'భారతదేశపు ఆంగ్లపరిపాలన చరిత్రలో సిపాయిల తిరుగుబాటు పాశ్చాత్య దేశాలలోని సామాన్య ప్రజలందరికీ అవగతం కాని ఒక అభూత సంఘటనగా కనపించు తుంది. కొందరు అదౌరకం నడిచాళ్ళుంటారు. వాళ్ళకు కొన్ని రంగులే కనపించుతాయి. మిగతా రంగులవాళ్ళకు ఆమోమనలుగా వుంటాయి. అదే పద్ధతిలో కళ్ళు ఆ సంఘటనను అవగతం చేసుకో లేకుండా వున్నాను. చరిత్రకారుల సంగతికూడా అంతే. ఈ సంఘటన బరగటానికి కారణమేమిటయ్యిందో అంటే ఏదో అభూతికల్పంతో చూడగలం చేస్తు వ్నాడు. దేశవ్యాప్తంగా ఇంతటి ప్రజావిప్లవం చెలరేగ టానికి 'కొవ్వనూసిన తూటాలు' కారణమంటే నమ్మ టమేమిటి? దైవాకాంక్షలు వ్రాసిన మేయిస్ అజ్ఞాని కాదు. భారతదేశం సంగతి అతనికి బాగా తెలుసు. అతను చెప్పేదాంట్లో చాలా అర్థమంది. ప్రవాచనకాల విషయంలో మనం సమస్తం తెలిసిన సర్వజ్ఞులంగా నడించి లాభించలేదు. మనకు తెలియని, తెలుసుకో లేని విషయాలు అనేకం. తూటాలపయం అటుంచి, సిపాయిల తిరుగుబాటుకు సంబంధించినవి మన కార్య కారణ విజ్ఞానంలో నిరూపించటానికి ఓటులేనివి వింతి విషయాలు కావలసివచ్చి. ఉదాహరణకు విద్యుత్తునులే కేవలం కొన్ని రోజుల అవధిలో, విప్లవవార్త దేశం

నలుమూలలకూ ఎలా వ్యాపించింది? గ్రామంనించి గ్రామానికి వాయు వేగమనో వేగాలతో సరఫరాచేయ బడిన ప్రళయ చిహ్నం యిటు 'ఆ చపాతీల' విషయం యేమిటి? మన కవరీకేనా యీ నాటికైనా భోగ పడిందా? వాటి రహస్యమేమిటో ఆసంఘం చేసిన వాళ్ళకే పూర్తిగా అర్థంకాలేదు. తూటాలకు సంబంధించిన సంఘర్షణ చిన్ని నివృత్త రహస్యంగాంటిది. ఈ చిన్ని సంఘటన ఇంతటి మహా విప్లవానికి కారణ మనటం హాస్యాస్పదం. అగ్నిస్పర్శకోసం ఎదురు చూస్తున్న ప్రేయకు పదార్థం అప్పటికే అనంతంగా నుట్టలుబడివుంది. తూటాల సంఘటన కేవలం అగ్ని స్పర్శ. ఆవుకాదు వ్యాపించకుండా ఆరికట్టడానికి—నిజానికి అందులో సత్యం ఎంతో లేకపోయినా—మనం అశి కులమనగాం. దీనిపల్ల ఒకటి స్పష్టంగా తేలిపోతోంది. దేశీయులైన సిపాయిలకు పై అధికారులతోగల సన్నిహి తిత్వం అప్పటికే నశించిపోయింది. వారి ఉదాత్తబుద్ధి యంగుగల విశ్వాసంకూడా హరించిపోయింది. ఆ చిన్న చిచ్చు వంగి నైవ్యపు ఆవనలలో ఆగుండా, దూరమారంతరించు వ్యాపించి జాతీయ విప్లవ స్వరూపం దాల్చిందంటే దీనికంతకే కొవ్వనూటాలు కారణమని సమాధానం ఇవ్వకోజూస్తే హాస్యాస్పదంగా వుంటుంది.

నిజానికి, సంగ తేలింటుంటే, భారతదేశపు పరిస్థితులలో మనం సహజంగా ఇమిడిపోలేకపోగాం. భారతీయుల సుఖసంతోషాలు పంచుకుని కలసి మెలసి వ్యవహరించలేకపోగాం. కేవలం మనం అక్కడ ఏదో కొంత పని చేస్తున్నాం. ఆపనిచేయటంకూడా, దేశీయులతో వాళ్ళ అంతస్తులో వాళ్ళతో కలిసి వాళ్ళతోపాటు పనిచేయటం కాదు. మనం వాళ్ళ నెత్తిమీదుగా పోవటానికి ప్రయత్నించాం. మన నిర్మూలను వాళ్ళ నెత్తినేసి దుడ్డటానికి ప్రయత్నించాము.

18 వ శతాబ్దము, 19 వ శతాబ్ద తొలిదశావధి ఆంగ్లేయులకు, తిగవారికి ఒక రేడా వుంది. ఆ మొదటితిరంవాళ్ళు భారతదేశంవున్న దుస్థితిహాచి 'షాక్' తినేవాళ్ళుకారు. * అదినీతి, కళ్ళెల ఎంత

* మోవీ. యన్. (తెయిల్స్ ఫర్ గుగ్గిలమ్మ ఒక పారి: 'వికోరియా'గోజులనాటి పరిపాలకులు, దక్షిణ భారత పరిస్థితులను అవగతం చేసుకోగలటానికి, ముందు ఒక సంవత్సరంపాటు ఇటలీలో గడిపి ఐడితే బాగుండేది అన్నాడు.

కనిపించినా అది మరేమంత ఎచ్చెట్టుగా వాళ్ళకు తోచేదికాదు. అలా తోచటానికి ఆస్తారంకూడాలేదు. ఇక్కడ ఇంటిదిగ్గరి ఇంట్లంకులోకూడా యిది రెండూ పుష్కలంగా వుండేవే గనుక అలవాటే. భారతీయుల సాంకేతిక పరిజ్ఞానం, హింసత్వతీలో వున్నదని వాళ్ళని ఏకగిండుకు నేనాడుకొడు. ఇక్కడ ఇంటికొడ తమస్థితి ఇంచుమించు అణిస్తాయిలో వుండేదిగదా! భారతవేళెంకో తన కట్టెగుట్ట కనుపించుతూ వుండే ధనం, దర్జా, భారతీయ ప్రాచీన నాగరికతా వైభవం ఇదంతా చూచి విభ్రాంతుడై ఆదేశానికి రావటంతో తానుకూడా అలాంటి గొప్పవాడినైనాని సగర్వంగా నాటకు నేనాడు.

కాని 19 వ శతాబ్దిలో తనకున్న ఆంగ్లేయులు అలాంటివాడు కాదు. 'హిమ్ విజ్ఞాన వ్యవస్థ'గా మారిన ఆంగ్లేయ సంఘానికి చెందినవాడు. ఆహంకారి — సర్వసరిణామనాది, యిరుగులన్నా యిరుగుల అభిప్రాయాలన్నా అసహ్యం, అత్యుదరభీమానం, మొండి తనం, సంస్కర్త బిళ్ళ చగును చేయాలనే ఆవేశం, ఇతిగులను తన ఆదేశాల ప్రకారం నడిపించి బాసుచెయ్యాలనే నజ్జీ, అనుమానలేకలేని సర్వజ్ఞతాభావం, భారతీయ భావనావిధానంపట్ల తూడ్చిభావం, — తూడ్చిభావమే కాదు — అవిషయమేమీ అర్థం చెసుకోలేని పరమ అజ్ఞానం. ఈ గెండురకాల ఆంగ్లేయులకూ గల తారతమ్యం బాగా అవతరిం కావలంటే, తేస్తుమిలో, మెకాటేల రచన లాకవంకా 15 వీరియం జోన్సన్ మొదలైనవారి రచన లాకవంకా విమర్శనవృత్తిగో పరిపల చెయ్యాలి. భారతీయ మతవిశ్వాసాన్ని అరిచి దృష్టిలో పరమ చాందినాలు; భారతీయ సాంఘిక వ్యవస్థ హాస్యాస్పదమైన ప్రహసనం. తనకు ఎదురైన ప్రతిదాన్నీ విరిగిపోరగానుండావోయిన పాతిపామాను క్రింద జనుకట్టి నిరంకుశంగా గోపతల గిరివాల్లు చేయటం అరిచి పని. అలా తను పారేస్తున్న వే ధిరవ్య స్థూలో కన్నకొలం వచ్చినప్పుడు తన తలకొన్న కామటానికి ఉపకరించేవరి అరిచికి తోచేదికాదు. తను అతేయుణ్ణి ఆహంకరించేవాడు. విద్యాగ్రతనైనా భారతీయులచేతుల్లో పెట్టి వాళ్ళచేత పాకుచేయించేకంటే, లేదా తనకు ఎచ్చని ముగోవిధంగా చేయించేకంటే, తానే స్వయంగా నిర్వహించిలే కచ్చిరిగా వుంటుంది అతిగాడి అచంచలవిశ్వాసం. భారతీయులు

ఎందుకూ కొరగానివాళ్ళనేది, అరిచి ప్రాథమిక సిద్ధాంతం; నిరూపణతో పనిలేని పరమసత్యం. సైన్యాలు నడపటానికి అధికారిగా భారతీయుడుతగవు. తన దేశీయపాలనలో తాను పాల్గొనటానికి భారతీయునకు సమర్థతలేదు. పానీ కనీసం యింత భూమి పుట్రా తనదిగా వుండుకుని, దానినుసరించివుండే సాధకబాధకాలను ధరించటానికేనా భారతీయుడు చేతిగానివాడు

1817 వ సంవత్సరంలోనే సర్ థామస్ మన్రో వ్రాశాడు. "అవి (బ్రిటిష్ పరిపాలనవల్ల కలిగిన సత్కృతి తాలు) స్వాతంత్ర్యాన్ని, జాతీయతనూ, మీదు మిక్కిలి, ఒక ప్రజను గౌరవాన్యులుగా పరిగణించటానికి యేమోగ్యతలన్నాయో వాటిన్నీటిని, త్యాగం చెసి, తప్పిరితంగా కొనుక్కున్నవి. అందుచేత అయుగ బలంతో బ్రిటిష్ భారతదేశాన్ని ఆక్రమించటంఅంటే ఒకజాతిని జాతిని మొత్తంగా నిర్వహ్యులను చేసివేయటం తప్ప ముకోటికాదు. ఎవ్వకు దంపయాత్రచేసి యే దేశాన్ని ఆక్రమించి తన ప్రభుత్వాన్ని నెలకొల్పినా ఆ ప్రభుత్వంలో, దేశీయులకు బాగ్యుతిలేకుండా పోతలు మంటూ వుండదు. ఈ వైచిత్రీ యాఒక్క బ్రిటిష్ ఇండియా పరిపాలనలో నూస్తున్నాను" — మరోసంవత్సరం అనంతరం మన్రో ఇలావ్రాశాడు: "విదేశీ దండయాత్రకు, దేశీయులను హింసించటంవున్నది. చాలా క్రూరంగా హింసించటంకూడావుంది. కాని మనకుమల్లే ఇలా ఏహ్యభావంతోనీములుగా పరిగణించి వ్యవహరించినవారెవరూలేరు. జాతిని జాతిని యావన్నీ 'సమ్యక్ ద్రోహుల' క్రింద స్పృహచేసి — తప్పురి పరి వాళ్ళులేంది ముని గెవరివోల తప్ప — వాళ్ళకట్టి ఉద్యోగావకాళాలా లేకుండాచేశాం; ఎలాటి విదేశీ పరిపాలకుడైనా ఇలా ఎవ్వడూ చెయ్యలేడు. దురదృష్టవశాత్తూ మన అధికారంక్రిందికి వచ్చిన ఒక పెద్దజాతి పోకీ లాగిన్ని ఇలా అవమానపరచటం, ఇది ఉదాతత లేక పోవటమే కాదు, రాజకీయ పరిజ్ఞా లేకపోవటం." సర్ థామస్ మన్రో పది శింఖారావ మైంది. అనంతరం ప్రకృమించిన నాల్గవశాబ్దంలో ఏ గుర్తుకాలు అందరూవాకులని ఆ పెద్ద మనిషిగోల చేసానో, అని చెబెలిగినై. ఆ కార్మిక మానికంటికూ దోహదం చేసినవాళ్ళు, పల్లెనే ప్రభువు, జానీలారెన్నలాంటి మతోద్ధారకులు — వాళ్ళిద్దరూ చాలా దోష్టవాళ్ళు; భారతదేశం "కొరకు" చాలా

చేతాడు; కాని, భారతదేశం "తో" కలసి ఏమీచేయలేదు. అందుచేతనే వాళ్ళు చేసిందంతా ఊగిరించురమై పోయింది. సర జానకీయో * డిప్లొమీ పాత్రను చిత్రించాడు. ఆ చిత్రణ మొత్తం అవగానికంతకూ ప్రతిచిహ్నంగా వుంది.

"అతినికి వాళ్లను సురించి (భారతీయులను సురించి) ఒకే ఒక అభిప్రాయం: 'వాళ్లు తరతరాలుగా పాలక జాతుల నిరంకుశత్వానికి అలవాటుపడ్డవాళ్ళు' వాళ్ళ ప్రాచీన సంప్రదాయాలపై వాళ్ళు ఎలా ప్రాజాలు వివక్షబానికి సిద్ధంగావుంటారో అతిను అర్థం చేసుకోలేక పోయాడు. వాళ్ల ప్రాచీన రాజవంశాలపట్ల వాళ్లకు గల గౌరవ ప్రదత్తులను అతిను సామర్థ్యంతో అవగతం చేసుకోలేక పోయాడు. మన ఆత్మగౌరవానికి రాజకీయ వ్యవస్థల కంటే, ప్రజలు అవి యెంతటి లోపభూయిష్టాలుగా వున్నా—సంప్రదాయంగా వస్తున్న, సంప్రదాయ సిద్ధములైన తమ ప్రాచీన రాజకీయ పరిపాలనా వ్యవస్థల పట్లనే యొక్కవ విశ్వాసం కలిగివుంటారనే విషయాన్ని తిలకు పట్టించుకోవటానికి అతినికి తానుకు లేక పోయింది. అనాదికాలం నుంచీ ఎన్నోతరాలుగా వస్తున్న ఒక రాజవంశపుంటుంది. ఎవరో ముక్కా మొహం తెలియని కొత్తినాడ, ఏమరిస్తూ చెప్పిన ఒక ఆర్థంలేని శాసనంతో తన వంశాధికారం అంతియేమి బహిష్కరణకు ప్రతికివున్న ఆ రాజవంశమునకు ఎలా వుంటుంది? గడ్డాలూ, మినాలూ నెరసిన ఒక వృద్ధ నాయకుడుంటాడు. తరతరాలూ అతని పెద్దలనాటి నుంచీ అనుభవిస్తూన్న కొన్ని అభికారాలూ, అవకాశాలూ మర్యాదలూ వుంటాయి. మహాకరం జాతి నాకు వచ్చి, హతాత్తుగా వాటివన్నిటిని రద్దుచేసి అవృద్ధి ఫకీరుగా మార్చి అవమానపరిచి అతిని చూద్దామంటే ఎలాంటి క్రోధంతో ఘుర్రిలి పోతుంది? డిప్లొమీ ఇలాంటి వాటి పన్నిటిని అవగతం చేసుకునే తనకు తున్న వ్యక్తిగాడు."

ఈ ప్లేట్ విజ్ఞాపియైన అంగ్లేయుడు హోయర భారతీయులను సురించి యేర్పరచుకున్న ఈ అభిప్రాయం, కేవలం జాతి విచ్ఛేదకారణంగా యేర్పరచుకున్నది కాకపోవచ్చు. పరిశీలన ద్విప్రాయ యేర్పరచుకున్నది కావచ్చు. కాని మన్ని అపహర్షాన పెట్టడానికి సామర్థ్యం, ప్రవృద్ధియే లేని పరిశీలన వంటి

దుష్టసారథ్యం మహాకటి వుండును. అందుచేతనే తత్పరిశీలనా ఫలితములైన అభిప్రాయాలు జాతి విచ్ఛేదం క్రిందవననీ — లేదా — దానికి భిన్నమైనదిగా పోల్చుకోవటానికి నిలుచిక్కని మహాకటేదైవా అనండి — అలా పరిణామం చెంది వూరుకుంది. 1857 నాటికి భారతదేశ ప్రజలతో సగం మొగమెరికగా తయారైనాం. అధికార దురహంకారం, ప్రజలతో కలసి మెలసి తిరిగితే మన హోదాకు భంగం కలుగుతుందనే దురభిప్రాయంతో దూరంగా ముడిపట్టుకు కూర్చుంటం, ఈ రకం సుగళతలు పెంచుకు కూర్చున్నాం. మన అధికార దురహంకారం కారణంగా ఆ మహా విప్లవం తెలగింది 'ముడిపట్టుకు' కూర్చున్న కారణంగా, ఆలాంటి సంక్షోభం రావోరున్నట్టుకూడా నుండుగా మనకు తెలిసే అసాధారణ రేపందాపోయింది.

భారతీయులు మనకు భిన్నమైన ప్రజలు. అందుచేత వాళ్లు లోతక్కువరకం. కేవలం సాంకేతిక పరిజ్ఞానంలోకాదు, నైతికంగా కూడా. ఒక్క నీతి నియమా లేదంటే సర్వవిఘ్నాలూ కూడా. ఇంత ఎందుకు? మనం వాళ్ల మానవత్వాన్ని సహితం అతికించే వరకూ జల్దాం. వాళ్లను తోటి మానవులుగా పరిగణించటం సూచితే. నైతిక విప్లవాన్ని అణచటంలో మనం ప్రవర్తించిన శాహితీతమైన పక్షత్వానికి ఇది కారణం. విపాయిలు కిరాతాలు చేశారనే వార్తలు విని — అందులో వాస్తవాలు కొన్ని, గౌరవతలు కొంతంటిలుగా పెంచబడివికొన్ని — మన నైత్యాలకు రేచిక్క పుట్టినమాట నిజమే. ఢిల్లీలో అంగ్లేయులైన జరిగిన అత్యాచారాల వార్తలు విని నికల్సన్ ఇలా వ్రాశాడు: 'ఈ తరుణంలో వాళ్లు నా చేతికి దొరికితే, శిక్షకు తోచిన చిత్రవధనన్నీ చేసి చీల్చి చెండాడి నిశ్చయంగా చెతులు కడుక్కునుండును.' వాళ్ళ బాలు మన బాలు

* నేను సర్ జాకబ్ కెయూ రచించిన "భారతదేశపు సిపాయిల యుద్ధం" అనే గ్రంథంవూడ చాలా వరకు ఆధారపడి ఈ రచన చేశాను. సిపాయిల తిరుగుబాటులాంటి మహాత్తర సంఘటన యొక్క సమగ్రమైన, విరుద్ధమైన చరిత్ర ఆ సంఘటన జరిగిన అనంతరం, అరు సంవత్సరాల అనంతకాలంలో విలువవంట, సాధారణంగా సామ్యమయ్యేపనిగాడు. కేయ ఒక్కడే అలా సాధించాడు. అందు తెలియక అతిను వదిలిపెట్టిన విషయాలు నాటికి నేటికి అలాగే వుండవోయాయి.

లకు ఎన్నో గట్లు వున్నమాట నిజమే—36,000 బ్రిటిష్ సైన్యాలు, 287000 సిపాయిలతో తిలవడలసి వచ్చింది. సిపాయిలుకొక, రణక్షేత్రంలోకి ఉరికిన పార విప్లవకారుల సంఖ్య యెంతో ఆ భగవంతునికే తెలియాలి. ఆ తిరుగులో నెనకొమంతు ఆలోచనలకు తావు లేదన్నమాట కూడా నిజమే. కేయావంటి సరళ హృదయుడుకూడా ఆ పరిస్థితి విషమమైనదనే గుర్తించాడు. 'ఆ ఒకడు పరిస్థితి నూనవుని ధివ్యక్షురంతినా నిర్ణయించేదిగా నుండెను' అన్నాడు. కాని మనం పగ సాధించిన ఆటవిక క్రాంత్య విధానం, నాకు విపరీతమేనా మొత్తం చేతికొందిన అందరినీ హింసించటం, క్రొంగొవేళి ప్రచోదితమైన దురహంకార ప్రదర్శనకూడా—ఇవి—దెబ్బకు దెబ్బ తీయవచ్చుననే సిద్ధాంత రీత్యాగాని, భీతికారణంగా జరిగాయనిగాని, రాజ్యతంత్ర వ్యవస్థగాని సమర్థించటానికి పిలువేను సరికదా—ఇవి వాటికి కారణమని చెప్పటానికి కూడా ఆస్కారం కనుపించదు.

మే మాసాంతంలోగానే అంబాలానుంచి బ్రిటిష్ పటాలాలు దిగువకు పురోగమించుతున్నప్పుడు త్రోవలో, ఢిల్లీ నుంచి పారిపోయి వచ్చిన బ్రిటిష్ కాండ్లీకులకు హాని కలిగించారనే అభిప్రాయంతో గ్రామాలకు గ్రామాలే, ప్రజల నందరినీ పట్టుకుని, నావ్ కేవాస్తే విచారణ తింతు జరిపించి, జరిపించక, దరహంమీద హత్యలు చేయించారు. వాళ్ళను ఉరికంబాల మీదికి ఎక్కించేయడం వైచారికంగా ఆ నేక చిత్రిసాంసలు చేశారు. జుల్లు పీకేశారు, తుపాకీ సన్నీలతో కుమ్మారు. సైనికులు పట్టుకుని బలవంతాన గోమాంసం తినిపించారు. ఇదంతా జరుగుతుంటే ఆధికారులు పక్కను నుంచుని వినోదం చూస్తూ చిరునవ్వులు వదలబడ్డారు. ఖాకా నెల ప్రారంభానికి, కాకిలో, న్యాయనిచారణ చేరితే ఒక విచిత్రమైన తంతు ప్రారంభించారు. తనవారా పసిపిల్ల బాలాదినీ ఊరకుక్కులకంటే కనాకంపంగా ఉరికంబాల మీదికి కేక్కించారు. కేవలం ఆటగాటతినానికి, క్రైశక్తిగా, విప్లవ పతాకాలను పుచ్చుకుని తిరుగుతున్న చిన్న పిల్లలను ఉద్బుదేశారు. ఇంతమందిని ఉరిదీక్షబానికి, శిక్షల పొందిన ఘాతుకులు ఎక్కడ దొరుకుతారు. ఈ కార్యక్రమం నిర్వహించటానికి కొన్ని 'స్వచ్ఛంద దళాలు' ఏర్పడినై. ఈ ఔత్సాహిక దళాలు ఎగబడి, గ్రామాలు ప్రాంతాల నన్నిటిని పురుగు నాకించి వది

లాయి. ఒక పెద్దమనిషి తన వంబలాదిగా ఉరిదీక్షగా నని బడాయలు కొట్టాడు. "కళానైర్దగ్ధం ఉట్టిపడేలా" చాలా చిత్రంగా ఈ కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించాడు. సైన్ మామిడి కల్లుకు ఉచిత్రాళ్లు కట్టించటం, జనాన్ని ఏనుగులమీద ఎక్కించి వాళ్ళ మెడలకు ఉర్లు దిగించి ఏనుగును ముందుకు తోల్లెయ్యడం; అలా చచ్చినవాళ్ళ శివాలను '8' అంకరూపంలోకి మెలికలు తిప్పేసి ముందుకు సాగటం—ఇవీ ఆ ఆశ్చర్య కళానిర్వహణ. ఖాకా నెలలోనే చిన్నా పెద్దా, ఆడా మగా విచక్షణ లేకుండా ఆలహాబాదు ప్రజల్ని సరికేశారు. రివాడ్ కాన్ఫ్రాడుకు బయలుదేరి, మధ్య మార్గంలో, రోడ్డు ప్రక్కను, రెండు రోజులలో, సలక్షయిద్దరిని ఉరి తీశాడు. అందులో 12 మంది చేసిన మహా పాపమేటి ఆంటే, "వాళ్ళ మఖాలు సరియైన వైపుకు తిరిగితేవట." ఇవి సరవియం రెవల్ రచించిన వాక్యాలు. రివాడ్ ఆ పురోగమనంలో, పోయినంత దూరం, గ్రామాలను దిగ్భక్తికానాల క్రింద ఎడారి క్రిందా, గున్నా పేట్లాదిక్కులేని బంజురూముల క్రిందా చెట్లకు శివాలు వేలాడే పిణాదగ్ధామి క్రిందా మార్చివేశారు.

ఈ ఉదాహరణలన్నీ యథాభాగంగా సేకరించి నవే కాని పనికొకు యెత్తిమాపుతున్నవి గావు. ఓటి నేయే దేశీయులో చెసివుంటే, కళాద చర్య లని పుంసుము. నాకు భారతదేశం దిక్కుదిక్కులా జరిగిన హింసాకాంక్షలు వైఉదాహరణల కేమా తీసిపోయేవి గావు. ఇవన్నీ కూడా, భారతీయులు జరిపిన మహా దురుంతాలుగా పరిగణించబడిన కాన్పూర్ హత్య కాంక్షలకంటే మంచి జరిగాయి. అందుచేత వాటి దృష్ట్యా ఓటిని సమర్థించటానికి వీలేదు. వైచిత్త్యమనం జరిపిన యీ ఆకృత్యాలే వాటిని రెచ్చగొట్టింపవచ్చు.

ఇవన్నీ శాసనాధికారంపట్ల ప్రజలకు సహజంగా వుండే గౌరవాన్ని సబలుగొట్టేవి. అందుచేత. నంటనే ఆధికారాన్ని పునఃస్థాపన చేయటానికి ఉపకరించకపోగా, మరింత క్లిష్టపరిస్థితికి కారణమయ్యాయి. కొన్ని చర్యలు—రివాడ్ జరిపిన లాంటివి, ముసైనిక చర్యలు సాగటానికికూడా అనంతరాలు కల్పించినై. మన సైన్యానికి కావలసిన సమస్తం, వార్తలు సహితం భారతీయుల సహాయంతో సరఫరాకావసివున్నాయి. వాళ్ళనందరినీ అలా హమలుగొట్టి యెక్కడినా

అక్కడ పారి ఆడుబట్లు చెల్లీ మన నైస్యంస్థితి అధోగతిగా మారింది.

ఇంకా మనవాళ్ళు చేసిన దురాకృతులు యిన్ని కావు. ఢిల్లీ తిరిగి మనకు వశమైనప్పుడు మనంచేసిన దేనిటికి మొత్తంగా అందర్నీ చిత్రపంచేశాం. మన వాడు పరాయివాడు అని చూడకుండా అందర్నీ ముక్కలక్రింది సరికేశాం. ఇబ్రహీంసరి సగరాన్ని మొత్తంగా దోచేశాం. ఇవన్నీ ఒకటే విషయాన్ని నిరూపించుకున్నాయి— భారతీయులను వ్యక్తులుగా పరిగణించటం మానేశాం. వారిలో ఎవరైనా మనకు ఒకటే. చంపునుబట్టి ఒకమండ్రకింద పరిగణించాం. వారి ఐర్వలనుబట్టి వాడువీరిని లేకుండా మొత్తం పరిగణించేయవలసి శత్రువులుగా పరిగణించాం. ఈవిధక్షణాల్లానం సరించటంతో ఉభయత్రా ఈ శత్రుత్వం జారి విచ్ఛిన్నం క్రింద నూరి, మనం భారతదేశంలో వున్నాన్ని వాళ్ళా ఇక ఆది అరలేదు.

వంగదేశం ప్రభావమైన ప్రాంతం అక్కడ అంగ్లేయులకు భారతీయులకు సన్నిహితియ్యి వుండటం ఏంలేనా అవసరం. కాని, ఈ తిరుగుబాటుకుముందు అక్కడ భారతీయ సైన్యానికి మనకు ఎలాంటి అంతర్గతమాటకుండా నోయింది. కాని అంతర్గతాన్ని 19 శతాబ్ది ప్రారంభంలో అలావుండేకాదు. కియా అన్నట్లు సైన్యం సైన్యాధికారి స్వగృహంగా వుండేది. సిపాయిలు ఆరివిసిలు. అరిసికి బహుద్ర వ్యాపకా లేదా లేవు. యూరప్తో ఆరిసికున్న సంబంధం బహుస్వరూపం అంగ్లేయ స్త్రీలంటూ వుండేవాళ్ళేకాదు. సిపాయిల కడుగుబాటు లేదు అలాగే చింతించాడు సాయంత్రంలూ భారతీయ సైనికాధికారులతో కలిసి లేవ స్వంతి బంగళాలోనే ముచ్చటించుతూ వుండేవాడు ; కాదు కలహాలు తీగ్గునోవాలనే కక్కురికిపుడిలే ఏ భోగం దాన్నో చెప్పించుకుని ముచ్చట తీగ్గుకునేవాడు. అరికు భారతీయులకు అధికారి మాత్రమేకాదు. సగం భారతీయుడుగా మారి కలిసి మెలిసి బలికేశాడు.

తిరువార 50 సంవత్సరాలలో పరిస్థితి యాత్రా మారిపోయింది. కేంద్రాధికారం తీవ్రతరం చెయ్యటంతో, ఈ సైనికాధికారుల ప్రాధాన్యత తగ్గి పోయింది. సైన్యంలో, వాడి వాడి యోగ్యతలను బట్టి ఒకటి నైక లేకబానికిగాని, ఒకటి, శిక్షించబానికిగాని అరికున్న అధికారాలు పరిమితమైపోయాయి. సర్వాధికారిగా వున్నవాడు 'అక్టు ఓంట్ జనరల్ అఫీసు' పరిశీలన పలుకులకు వప్పజేప్పే రామచిలుక క్రింద తయారైనాడు. అరిసి విధియాలను సైన్యాన్ని తొటిపారినా వాళ్ళు. ఒక వెర్రికుంక క్రింద తయారుచేసి సిపాయిల ముందే అరిస్థి గడ్డి కరిపించేవాళ్ళు. సైన్యాన్ని గుర్తుచేసే వాలనుంచి లేవ సైనికులను తాను రక్షించుకోలేని దుస్థితి యేర్పడింది.

ఈ కేంద్రీకృతాధికారం ఈ విప్లవాని కంటకు ముఖ్య కారణమైనా, ప్రారంభ దశలోనే ఈ విప్లవమే ఈ కేంద్రీకరణను ధ్వంసం చేయటం అద్విష్టకరమైన విషయం. తంలి తీగలను ఎక్కడి కక్కడ సరికేశాడు. ఒకచోటినుంచి ఒకచోటికి వార్తలందటం అసాధ్యమయిపోయింది. రావల్ సింహినుంచి బాన్సారెస్సు గవర్నర్ జనరల్ కార్యాలయకు జూన్ 10 వ తేదీన ఉత్తరం వ్రాశాడు. జూలై నాల్గవకు కూడా దానికి సమాధానం రాలేదు. ఢిల్లీ సెప్టెంబర్ లోగాని సునకు వశంకాలేదు. కాని జూలైలోనే వశమైట్లు పుకాగులు వివచ్చినై. అనంతరం ఎట్టి వార్తలూ అందని కారణంగా గవర్నరు జనరలు సహితం ఈ పుకార్లనే పట్టుకు కూర్చున్నాడు. అధికార కేంద్రీకరణ విచ్ఛిన్నమైపోయింది గనుక నే వాడీ సన్ నికో సన్ లాంటి వాళ్ళకు అవకాశం కలిగింది. చెరిగిపోయినా వరిసెప్టే సి అధికారాన్ని చేపట్టి వాళ్ళకు తోచిన మొండి బాణీలో వాళ్ళ చేరినైసవి చేయగలిగాడు. ఎవ్వర్నో ఇలా వ్రాశాడు : 'అలాంటి చావు బ్రతుకుల సంగ్రామంలోకి చొచ్చుకుపోక పోయినట్లయితే నెవరి బాంబర్ లేనకూ, బాన్సారీ సన్ కూ డ్రిగేడియర్ జనరల్ అయ్యే అద్విష్టం యేప్పుకు పట్టేది. దుసంఘటితమైన బ్రిటిష్ సైన్యం చిన్నాభిన్నమై పోయినప్పుడు ఈ ఇద్దరూ సాహసోపేతులై లేచారు. "తమకు అధికారంలేని కార్యకలాపాలు చేపట్టి నిర్వహించిన వ్యక్తులు భారతదేశంలో బ్రిటిష్ పరిపాలనను రక్షించారు. లేని తంలితీగలు వారికి అలాంటి అవకాశ మిచ్చివాయి.

కేంద్రీకృతాధికారి పట్టిన ఈదురాకృతో, చొరినాటి సైనిక జీవితం మరింత ధ్వంసమైపోయింది. యే సైనిక దళానికి సరియైన అరిలేరివ అధికారి లేకుండా వాళ్ళి నందర్నీ కేంద్రానికి లాగివేశాడు. అందులో యేకస్థి ప్రతిభాంతులూ వాళ్ళిందర్నీ ఏరి ముందు లాగేశారు

ప్రపాలనా కాఖలో ఆశేకమంది కొవలనవచ్చారు. ఎంతమంది వచ్చినా కేంద్రానికి తీరని దాహమైపోయింది. కొత్తికొత్త ప్రాంతాలను పరిపాలించటానికి ఆశేకమంది అధికారులు కొవలనవచ్చారు. భూములు సర్వేలు చేయించాలి, ప్రభుత్వ కార్యాలయాలను యెన్నిటికో నిర్మించవలసివుంది. కొత్తికొత్త దేశీయ సైనిక దళాలను నిర్మించాలి, ఈ కార్యక్రమాన్నింతా నిర్వహించటానికి ఆశేకమంది గొప్పవాళ్లు (తెల్లవాళ్లు) కావాలి. ఇవన్నీ బాగా చెప్పుకచ్చే ఉద్యోగాలు, ఎదుగు బాగుగులేని సైనికోద్యోగం అంటే ప్రతివాడికీ మొహం మొత్తించింది. అధికారులు లేకుండా పోయిన దళాలకు అధికారులు లేకుండాపోగా మిగిలి వున్న వాళ్ళకు కూడా ఆ ఉద్యోగాలలో ఆసక్తి లేకుండా పోయింది. ప్రతి ఒక్కడూ తన కష్టసుఖ పీఠపు వస్తుండా అని ఎదురుచూస్తూ కూర్చోవటం—రాని వాడు ఆకాశం నుండి మూలి ముకుమకుని కోపంగా కూర్చోవటం.

ఓ అన్నిటికంటే ప్రధానమైన విషయం మరొకటి. భారతదేశంలో చేరిన ఆంగ్లేయులు ఆంగ్లేయ సాంఘిక వ్యవస్థను అక్కడకు కూడా పెంపొందింప జేసుకోవటానికి ప్రయత్నించారు. ఇంగ్లీషు పుస్తకాలు, ఇంగ్లీషు పత్రికలు, ఇంగ్లీషు నీతివిషయాలు, అలవాట్లు, ఇంగ్లీషు నిట్టూర్పు, ఇంగ్లీషు మంత్రిదళం, అన్నిటిని తలచి అంగ్లీషు పడుచుటూ, వర్తనా పుష్కలంగా దిగుమతి చేసుకున్నారు. ఓటివో మనకు భారతీయులకు ముగ్ధ అధికమించరాని ఒక పెద్ద గోడ యేర్పడిపోయింది. ఏ సన్నిహితత్వం మన అధికారం బలవర్ధన కొవటానికి కొరతమైందో ఆ సన్నిహితత్వం గృహంపైపోయింది. అవిధంగా 1857 వచ్చేసరికి, ప్రోవప్రకృత ముద్రి చెట్టుక్రింద గొలిపాతి తెల్లమని ముక్కు మూసుకున్న సన్యాసికి అర్ధమైనంత మాత్రం, సేనా ముఖాన స్వామీ చేస్తున్న అధికారికి తన వనక వస్తున్న సైనికుల మనస్సుల్లో ఏ ఆలోచనలు సాగుతున్నాయో ఆవగతం కాకుండా పోయింది.

ఈ అజ్ఞానంయొక్క పరమావధి యెంతో, తిరుగుబాటు తరుణంలో బయటబడి పోయింది. ప్రతి సిపాయిల దళమూ తిరుగుబాటుకు సర్వ సన్నాహాలు చేసుకుని అదనుకోసం ఎదురుచూస్తోంది. ఈ స్థితిలో ప్రతి సైనికాధికారి ఒకటి తరువాతి ఒకడు, “ఏదే మన

సైనిక దళమా? హా! మన మాటంటే అలా ప్రాణాలు ఒగ్గేస్తాడు.” అని మీసాలు మెలిపెట్టారు. తన సైనిక దళంమీద చేసిన అపవాదులకు ఉగ్రుడై, కల్పూర్ సింసన్ ‘ఇంగ్లీషుమన్’ అనే పత్రికలో తన సైనికుల ధీక్షి ప్రపత్తులను సమర్థిస్తూ, ఆ అపనిందలపట్ల తనకు గల తీవ్రమైన అసమ్మతిని ప్రకటించుతూ ఒక వ్యాసం వ్రాశాడు. ఒకటి రెండు దినాలన్నా కాలేదు. సిపాయిలు తిరుగబడి ఆరని క్రిందవున్న అధికారులపందరినీ నరికివేశారు. చేరిమీద చిన్న గుండుదెబ్బతో అప్పవ్వక కాతూ తన బ్రతికి బయటపడ్డాడు.

పెనువరుగాని సైనిక దళాలను నిరాయుధులను చేయటానికి ప్రయత్నాలు జరిగినప్పటికీ, సేనానులంతా మొత్తంగా ప్రతిఘటించారు. తమ దళాలపట్ల తమకున్న పరమ విశ్వాసాన్ని ప్రకటించుతూ తీవ్రంగా దెబ్బలాడారు. ఒక సేనాని సామరస్యహర్షం అవలంబించాలని సలహా ఇచ్చాడు. మరొకడు నిరాయుధులను చేస్తే తన సిపాయిలు తుపాకులు తీసుకుని తిరుగుబాటు చేస్తారని దబాయించాడు (ప్రభుధీక్షికి విచిత్రమైన తార్కాణమే!)

ఆ సైనికులు కుట్రలో కంఠంలోతు మునిగి వున్నారని నిరూపించుతూ, నికల్ సనతనకు దొరికిన ఉత్తరాలు చూపించితే వాళ్లు అనితిన్నగా చూడకుండానే, మంశిపడ్డారు. రెండు దళం అధిపతి కల్పూర్ స్వాటిన్ వుడే తన సైన్యాన్ని నిరాయుధులను చేయబూనుకున్నప్పుడు తనంత తన తలకాయకు నరికెట్టి కాల్యకుని ఆత్మహత్యి చేసుకున్నారు.

రెండు రజమెంటును నిరాయుధులను చేస్తున్నప్పుడు ఆ సేనాని తన సైన్య ప్రభుధీక్షికి కావలసిన తన తలకాయను చూపించానని కళ్ళిసీగి పెట్టుకుని యేడిచాడు. భారతదేశం సర్వత్రా ఇలాంటివాటికే మే జరిగింది. ఆ అధికారులంతా అంత అంధకారంలో ఉన్నారు.

అలా సైనిక విప్లవం, పుకారులూ, సుసగుల ద్వారా రజమెంటునుంచి రజమెంటుకు వ్యాపించింది. కేంద్రీకరణవల్లనూ, సేనానులకు సిపాయిలకు ముగ్ధ సన్నిహితత్వం నశించటంవల్లనూ, మితిమీరిన అత్యునియోగంవల్లనూ ఏర్పడిన, అవకాశంలో యేవో అదృశ్యకాస్తాలు శోకగ్ని కల్పించుకుని ఈ విప్లవ కార్యక్రమాన్నింతా నడిపిస్తే.

ఈ విప్లవం ఒక్క నైస్వామిక పరిమితిమై వున్నదియే, అది ఎంత హతాత్మక విజృంభించిందో అంత తొందరగా అణచివేయటానికి కూడా అవకాశం వుండేది. ఎక్కువ విమర్శనలు లేకుండా సర్దుకోగలిగే వాళ్ళం. కాని అది అలాటిది కాదు. భారతీయులు దానికిగల జాతీయ స్వభావానికి ప్రాధాన్యత నిచ్చి వక్కాణించుతూ వచ్చాడు. ఈ విప్లవాన్ని భారతీయులు 'భారత స్వాతంత్ర్య సమరం' అంటున్నారు. సవర్కర్ విభాగితమైన ఒక చరిత్ర గ్రంథం రచించాడు. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం దాన్ని బహిష్కరించింది. అందుచేత దాన్ని పారిస్ లో ప్రచురించారు. ఈయన అభిప్రాయాన్ని ప్రతిఘటించుతూ బ్రిటిష్ రచయితలు, అది కేవలం సైరిక విప్లవమేనని వాదించుతూ కొన్ని గ్రంథాలు వ్రాశారు.

కాని వాస్తవ విషయాలు ఈ రెండు వాదాలలో జిన్నీ సమర్పించేగా లేవు. 1857 లో భారతదేశం ఇంకా భూస్వామిక వ్యవస్థగానే వుంది. అస్థితిలో 'జాతీయత'ను సరించి మాట్లాడటం హాస్యాస్పదమూ అుంది. కాని యీ సైనిక ఘోషం జనుక, దేశ వ్యాప్తంగా చెలరేగిన పౌర ఘోషాన్ని విస్మరించి అలాంటి దేవులేదని కొట్టివేయటం కూడా హాస్యాస్పదమే. భారతదేశంలోని ఆ నేక ప్రాంతాలలో మన పరిపాలన పూర్తిగా గ్యంపమైపోయింది. మనం సాధించిన వాటిని జిన్నీ పూర్తిగా తుడిచివేశారు. సైనిక విప్లవం కాదంటే అనవచ్చు, ప్రజావిప్లవం కాదంటే అనవచ్చు, ఆ వాదాలవల్ల ప్రమాజన మేమిటి? ఇవి రెండూకూడా ఒకదానితో ఒకటి చేతులు కలుపుకున్నా, జిన్నీకి ప్రత్యేకమైనవే.

మన పరిపాలకులు సాధించిన మహావిజయంగా చెప్పబడుతూవుండే, వాయువ్య సరిహద్దు రాష్ట్రాలుంటారే, అక్కడి ప్రజాభావనలకు ఏ సిపాయిల సహాయం లేకుండా తమంతా తమ తిరుగుబాటుచేవారు. కొన్ని ప్రాంతాలలో ఈ కల్లోలాన్ని అణచటానికి సిపాయిలు మనకు సాయపడ్డారు కూడా. దేశంలో, కేవలం సైనికవిప్లవం మాత్రమే చెలరేగిన ప్రాంతాలలో ఎక్కువ కష్టపడ్డారు లేకుండా తక్షణం చల్లారిపోవటం కూడా జరిగింది. ఒకటి రెండురోజులు చిత్రవలస, గృహవిచారాలూ జరిపి అవంతరం ఆ సిపాయిలు ఫిరకీ వెళ్ళిపోయేవారు. తిరిగి మన పరిపాలనను

నంటనే స్థాపించటానికి కలయేది. "వాయువ్య సరిహద్దు రాష్ట్రాలు మనకు ఆశలేకుండా పోయాయిన" గవర్నర్ జనరల్ వ్రాసినా, "ఒకదేశం ఏకే ఒక అరాచకమైపోయిందని" హైద్రాబాద్ రాష్ట్ర వ్రాసినా ఆ స్థితికి కారణం కేవలం సైనికుల తిరుగుబాటు మాత్రమే కాదు. కేయూ చెప్పినట్లు. అసలు వాస్తవ మేమిటంటే ఆయా ప్రాంతాలలో, ప్రతిఘటించటానికి తాము వున్న అన్ని వర్గాలూ మనమీదకు లేవాయి. దాంతో మన ప్రభుత్వం పేకమేడలా కూలిపోయింది. మనకు కిక్కిగాని స్నేహితులుగాని లేకుండా పోయారు. ఇది ఎలా జరిగింది?

"అసనాతన బ్రిటిష్ సామ్రాజవాదంలో వుండే అవకాశక విధానమే యిందుకు కారణం. సంప్రదాయ పద్ధతిని పోయే సామ్రాజ్యవాది పద్ధతి వేరుగా వుంటుంది: అతనికి తన ఆధికారం సుస్థిరం కావటం ప్రధానం. ఈ దృష్టితోనే అతడు సర్వాన్నీ ఆలోచించుతాడు. తనకు బలం చేకూర్చే ప్రతిదాన్ని ప్రోత్సహించుతాడు. అలా కానివాటిని అణచివేస్తాడు. పాలిత ప్రజానీకంలో వుండే కిక్కులు, వ్యవస్థలు, వాటిని నురించి ఆలోచించెట్లవ్వకు—వాటి కవి మంచివా చెకువా అని చూడకు. అతనికి ఉపకరించేలే మంచిని, వ్యతిరేకమైనవే చెప్పింది. సంఘ సంస్కరణ నైనా అదే దృష్టితో చూస్తాడు. నేను ఇందంతా అల్లరి పెట్టటానికి వ్రాయటంలేదు. ఏదో క్రమబద్ధమైన పరిపాలన అంటూవుండటం దానికదే ఒక చెప్పేమేలు. క్రమబద్ధమైన పరిపాలన అంటూ లేనిది ఏదీ అభివృద్ధికి రాదు. ఈ రకం, కేవలం సామ్రాజ్యవాది అయినవాడు, సాధారణంగా, దేశీయ ప్రజల జీవిత విధానంపట్ల సహనం కలిగివుంటాడు. దేశీయంగావుండే హక్కులనూ మర్యాదలనూ గౌరవించుతాడు. దేశీయులకు ప్రభుత్వంలో స్థానంయిచ్చి వారిపై త్రివిధ సాధించటానికి ప్రయత్నించుతాడు. ఏదీ ఇబ్బందులకీ, అసమర్థతకు కారణమనీ ఇతరరకాల సామ్రాజ్యవాదులు త్రోసివేస్తారో, వాటిని ఇతరుల తేలికగా పరిశీలించి, వాటిలో బూని యివ్వగలవాటిని గ్రహించుతాడు.

19 వ శతాబ్ది బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాది కేవలం ఇందుకు భిన్నమైనవాడు. తీవ్ర సామ్రాజ్యవాదం (రాషిరల్ ఇంటియరిజం) అనే ప్రాతరకం సామ్రా

జ్యోవాదాన్ని సృష్టించాడు. దీనిలోవుండే చైతన్యధృతిల సంఘర్షణమనే 1857 తిరుగుబాటు ప్రభవించింది. మనం భారతదేశంలో వున్నది కేవలం పరిపాలన యెక్కువగా మాత్రం. అభివృద్ధి జరిగేటట్లు చూడడంకాదు, ఏది ఎలా తలకొందురై నా కేంద్రం ఈ అభివృద్ధిని కొరడాలు చుట్టకు ముందుకు తోలేయాలి. ఈ వ్యవహారంలో దేశీయుల సలహా తీసుకోవటానికిగాని, వాళ్ళ అభిరుచులను గురించి ఆలోచించటానికిగాని ఆ కార్యక్రమంలో నాళ్ళు పాల్గొనేటట్లు పాల్పడించటానికిగాని "మైము" లేదు. వోలేడంత పని జరుగవలసి వుండే!

పంజాబును కలుపుకొన్నప్పుడు, పాతరకం సామ్రాజ్యవాది కావటంచేత, లారెన్సు, అక్కడి దేశీయ పాలనకొరతను కొంత ఉదారతతో చూశాడు. దీన్ని మిగతా వాళ్ళు చాలా విచిత్రించారు. అవసరమైన ఈ వాస్తవ మనుషులకు యిచ్చే గ్రాంట్లు, పెన్షన్లు వగైరా సంతోషంతో యితరత్రా యెంతో కార్యక్రమమైనా సాధించవచ్చున్నాడు. ఇది కొంత అవకాశంకైనా పలుకుబడిగల ఈ వర్గాలను పరిపాలనకు బలంగా దిగగలకు తీసుకోవటానికి లారెన్సు కొంత అవకాశం ఇచ్చేవాడే. కాని కొత్త సామ్రాజ్యవాదులకు ఇది సహనం వచ్చలేదు. అవకాశాలకు అవకాశమిస్తే గాని పరిపాలించలేని పక్షంలో, అసలు పరిపాలించటం మొదలుకొని ఇది అంత అల్లరికి వాయిటం కాదు. ఈ పరిపాలకులు పెద్ద ఆదర్శాలను పెట్టుకొని, వాటిని సాధించటానికి, సహనంహీనంగా సంస్కరణలను ఆములు జరపటానికి ప్రయత్నించారు. వాళ్ళకు, దీనివల్ల వచ్చిన వెనుకబడిన వాళ్ళన్నా, పీడితులన్నా, ఎంతో సానుభూతి వుంది. మనం సాంఘిక న్యాయం అంటున్నామే దాన్ని సాధించాలని వాళ్ళు తృప్తి. అంతే చెయ్యటానికి ప్రయత్నించడంవల్ల కలిగిన ఫలితం మేలుంటే, మన ఆధికారం కూకటి వేళ్ళతో కూలిపోయింది. ఈదకు ఏమీ చేయలేక పోయాము.

విప్లవానికి పూర్వం, ఈ కొత్త సామ్రాజ్యవాదం, పాతవ్యవస్థలను మార్చటంలో గొంతు ముఖ్యమైన పలుకు చేసింది. దేశీయ సంస్థానాలు రద్దుచేసింది. దేశీయ ఉన్నతి వర్గాలను వామమూర్తులుగా చేసింది. పాత తిరానికి చెందిన కల్పన స్త్రీ మన అప్పుడే గొల

చెట్టాడు : "స్వదేశ సంస్థానాలు మనకు అండ. వాటిని రూపుమాపే మనం కేవలం దేశీయ సైన్యంమీద ఆధారపడవలసివుంటుంది. ఈ సైన్యం సర్వదా మన చెప్పుచేతల్లో వుంటుందని అనుకోవటానికి ఏలేదు" అన్నాడు స్త్రీమనలాగానే, కలకత్తా సుప్రీం కోర్టునుకు చెందిన కల్పనలో కూడా హెచ్చరించాడు. ఈ స్వదేశ సంస్థానాలవల్ల, అవినీతి, అరాచకం ప్రబలటానికి ఎంత అవకాశం వున్నా, వెనుకటి హామీలు వగైరా యేమి పాటించకుండా అవకాశం దొరికించేచాలానని వాటిని రద్దుచేయటం ప్రమాదకరం అన్నాడు.

షెర్వానీ మొండిబాటిని మార్చటానికి ఈ హెచ్చరికలకు కత్తిలేకపోయింది. ఈ సంస్థానాలంటే దులిపి వేయవలసిన పాతధూళలానూ, రాజీయంగా కుళ్ళు గుంటులాగాను అతనికి తోచివై. ప్రైవేటు అని ఒక బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య ప్రాంతానికి మరొక ప్రదేశానికి మధ్యలోవుండి ఏకటాకి పరిపాలన యేర్పడటానికి అడ్డంకుగా కనపించాయి. అలవాటుపడ్డ నిరంకుశత్వం పోయి, మరొక విధి నిరంకుశత్వం తలకెక్కుకోవటం జనానికి వచ్చదని అతని మొదటకు తోచలేదు.

రూపాన్ని సంస్థానాన్ని గురించి అతను ఇలా వ్రాశాడు. "ఇది మన ఆధికారంలోవున్న ప్రాంతాలకు మధ్య కుంపటిగావుంది. దీన్ని స్వాధీనం చేసుకుంటే బొందికలుండే ప్రాంతానికంతకూ సమగ్రమైన పరిపాలనను యేర్పాటు చేయటానికి నీలొతుంది. మనకు లభించిన అనుభవాన్నిబట్టి రూపాన్ని ప్రజలకూడా ఇందుకూలంగా అభివృద్ధి చెందుతారని చెప్పవచ్చు."

ఈ సంస్థానాన్ని కలుపుకోవటంతో షెర్వానీ, బలమైన ప్రభుత్వాన్ని యేర్పాటు చేయగలగటానికి మన ఆ ప్రభుత్వ పరిస్థితులను వ్యాపింపచేశాడు. మిగతా సంస్థానాధీశులందరికీ అశాంతివుట్టింది. ఓప్రదేశాన్ని కలుపుకోవటంతో వారి అనుమానాలు బలపడి పోయాయి.

మన ఏ ప్రదేశ దాహంతో మనకు బలమైన అంశాలుగా వుండవలసిన అన్ని అవకాశాలనూ కూలదీసుకున్నాం. దేశంలో పలుకుబడిగల యితర ఉన్నత వర్గాలతో కూడా మనం ఇలాగే వ్యవహరించాం. వారి ప్రయోజనాలకూ మన ప్రయోజనాలకూ ఎంతో సామ్యంవుంది. అందుచేత వారు తిప్పనిసరిగా మన్ని బలపరచేవారు, ఇది గమనించకుండా వాళ్ళని రూపు

మానము. ప్రభుత్వాధికారిని సావించటానికిమాడు, వ్యవసాయక విప్లవకారుల యేంజలు లా పనిచేశాం.

నేకేలలో మనంతప్ప, పలుకుబడికలవాళ్లు యితరులందరిమంటే మనకు చిరాకు పుట్టింది. డబ్బు, దస్త్రం అనుభవిస్తున్న ప్రతి ఒక్కడూ కేవలం అన్యాయ మార్గాన దాన్ని సంపాదించి వుంటాడని మన అభిప్రాయం. అందుచేత ఎట్టి కంకారేకుండా, రాష్ట్రం తరువాత రాష్ట్రంగా ప్రజాసేవాన్ని ఒకే మట్టానికి చదునుచేసుకు రావటానికి పూనుకున్నాం. అధికార పత్రాలు వగైరా లేకుండా ఎవకు ఏ నాకున్న అనుభవిస్తున్నావానల్లా రద్దుచేశాం. ఈ కార్యక్రమాన్ని కొనసాగించటానికి మనం చక్కరకాల పద్ధతులనూ అమలు జరిపాం.

‘పాత కుటుంబాలను పాడు చెల్వొకమ్యనుగాని ప్రజల మనసుల్లోనుంచి వాటిచరిత్రను తుడిచివేయ్యి లేమని జాదాన్ మేజిస్ట్రేటు విలియం ఎవ్వర్లున హెచ్చరించాడు. చాలామంది ఇలాగే హెచ్చరించారు. ‘ఇలాటి చక్రవర్తి కొనసాగిస్తే మన రక్షణకు మనం కేవలం ట్రిటివ్ పటాలలవిదా అధారపడవలసి వస్తుందని 1888 లో ఒక కలకత్తా పత్రిక హెచ్చరించింది.

ఈ హెచ్చరిక లన్నీ బధిరకంఠారావమై పోయాయి. అందుచేత చిన్న నైతిక విప్లవం చెలరేగ గానే మనం పెద్ద ప్రజావిప్లవాన్ని ఎదుర్కోవలసి వచ్చింది. మనం ఎవరెవరిని గౌరవంగా బ్రతకటానికి పిలువేకుండా చేశామో వాళ్ళింత ఈ విప్లవానికి వాడుకత్వం వహించి మన్ని యెదుర్కున్నారు. మిత్రులుగా వుండవలసిన వాళ్ళు కేతువు లయ్యారు. వాళ్ళకు పోయేదేమో లేదు. వాళ్ళిని మనం అప్పటికే ఫక్షినుల్ని చేశాం. జాదాన్ లో జనం తిరుగుబాటు చేయగానే అక్కడి పాత ధూస్యా

ములు వాడుకత్వంవహించి మనం నియమించిన కొత్త అధికారులను వాళనంచేసి తిరిగి తమ ఆస్తులు తాము స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. సిపాయిలంటే మామూలు ప్రజాసేవానికి సహజమైన ఏవ్యభావం వుంటుంది. ఈ ఆక్రమణకు మనం చెయ్యకపోలే వాళ్ళు సిపాయిలతో చేతులు కలపేవాళ్ళుకారు. ఈ ప్రజాసేవాన్ని తమ గుప్పెట్లలో వుంచుకోగలిగినవాళ్లే ఆరాచకాన్ని ప్రోత్సహించారు.

సర్ జార్జ్ ట్రేవెలియన్ ఇలా వ్రాశాడు. ‘తిగుబాటు చేసిందిని తెలియగానే అనేక కక్షలు కాన్సురు మీదికి లేచాయి. చుట్టూ వున్న పక్కలంతా కాన్సురు మీదికి దూకారు. దివాలాతీసిన పాతి ధూస్యామలంతా గెండ్లొందలమందీ, వాలుగొందలమందీ సాయుధ జనాన్ని సంఘేషుకుని, ధివానీసింగ్ 1200 కుపాకిదళంలాగోనూ గోదాలో దిగాడు.’ అదేకేలో మన అధికారం వాళిన మూతుందన్న విషయంలో ఎవ్వడికీ అనుమానం లేదు. ఏ పాత ధూస్యావి అయినా అధికారం చేపట్టే స్థితి వచ్చింది.

మనం, వెళ్ళవలసి, దివాలాకోరులనీ పేర్లుచెట్టిన వీళ్ళి మన చెదుమవిధానాన్ని ప్రతిఘటించుతూ. ప్రాచీన భారత సంప్రదాయ ప్రతినిధులుగా పోరాడారు. కాని ఓడిపోయారు. చావుతెంపులై బ్రలివన తిరిగి ఎలాగో ఒకలారు విజయాన్ని చేపట్టగలిగింది.

కాని ఇది కాళ్ళుతివిజయంకాదు. సమైక్యత, సమగర్వం, సమానప్రతిపత్తి వగైరా పేరలతో అనంతరం మనం తిరిగి అమలుజరిపిన విధానం భారతదేశంలో చెలరేగమన్న ధివివ్యధాంతోకేనకు గూఢురేఖలు దిద్దింది. భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమానికి యీ విధంగా జాతీయతా స్వభావాన్నీ, సామ్యవాదకీలాన్నీ అపాదించింది. ఈఒక్కఅర్థంలో, సిపాయిలతిరుగుబాటును— నిజంగా భారత స్వాతంత్ర్య సమరమని పిలవటానికి అస్కారముంటుంది.

* ఎక్కంబర్ పత్రిక సౌజన్యంతో